

**MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
CENTRUL DE CULTURĂ ȘI ISTORIE MILITARĂ**

ASOCIAȚIA DE ISTORIE MILITARĂ

COHORTA

**REVISTĂ DE ISTORIE MILITARĂ
nr. 1, 2020**

Revistă științifică fondată în 1999

ISSN 1857-0100

CHIȘINĂU-2020

Colegiul de redacție:

dr. Vitalie CIOBANU, redactor-șef

Coordonator:

mem. cor. AȘM, dr. hab. prof. univ. Demir DRAGNEV

Membrii colegiului:

dr. hab. Gheorghe COJOCARU

dr. hab. Constantin MANOLACHE

dr. Mihail E. IONESCU (România)

dr. Ioszeff HOLLO (Ungaria)

dr. Cornel ȚUCĂ (România)

dr. Alexandru COSMESCU

dr. Valentin BURLACU

dr. Ion COROPCEAN

cerc. șt. Valentina COSMESCU

cerc. șt. Valeriu RUSU

cerc. șt. Sergiu MUNTEANU

cerc. șt. Gheorghe BĂLAN

cerc. șt. Nicolae CIOBANU

Recenzenți oficiali:

dr. hab. Nicolae ENCIU

dr. Ion XENOFONTOV

dr. Mihai TAȘCĂ

cerc. șt. Sergiu CATARAGA

cerc. șt. Eduard OHLADCIUC

cerc. șt. Alexandru NOROC

cerc. șt. Ludmila GRIBINEȚ

Secretar responsabil:

dr. conf. Sergiu BACALOV

Lectori: *Valentina COSMESCU, Alexandru COSMESCU*

paginare și copertă: Kateryna RUSSU

traducere în engleză: Natalia CODREANU, Alexandru COSMESCU

Articolele sunt recenzate.

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul textelor.

© Centrul de Cultură și Istorie Militară

© Asociația de Istorie Militară

S U M A R

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Sergiu BACALOV

Considerații privind echipamentul, organizarea, tactica și strategia oștii Țării Moldovei în secolele XVI-XVII (I) 7

Valentin CONSTANTINOV

Trei bătălii într-un an: Fântâna lui Păcurar, Tătăreni și Drăgșani sau o nouă pagină în istoria Țării Moldovei (toamna anului 1615 – vara anului 1616). II. Bătălia de la Tătăreni 28

Nicolae TEȘCULĂ

Revoluția de la 1848-1849, armata țaristă și Sighișoara. Monumentul generalului Grigori Iakovlevici Skariatin 46

Artiom FILIPENKO

Zakodrot și „războiul hibrid” al sovieticilor contra României în anii 1920 54

Pavel MORARU

Contextul istoric al înființării Alianței Nord-Atlantice 68

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Vitalie CIOBANU

Mobilizarea forțată la prestații militare în perioada Primului Război Mondial 75

Sergiu MUNTEANU

Propaganda imperială rusă în Basarabia 1914-1917 97

Vitalie CIOBANU

Organizarea spitalelor militare în Basarabia 104

Valentin BURLACU

Contextul intern și extern al intrării trupelor române în Basarabia la începutul anului 1918 123

Marius TĂRÎȚĂ

Situația din zona Basarabiei în ziarele poloneze din 3-15 martie 1918 144

Andrei EMILCIUC

Situația invalizilor, văduvelor și orfanilor de război
din Basarabia în timpul primei conflagrații mondiale
și după încheierea acesteia 154

Ion COROPCEAN

Impactul Primului Război Mondial asupra gândirii
și practicii militare..... 164

Adrian GRIGORE

Generalul Toma Lișcu și constituirea unităților de grăniceri
în Basarabia în anul 1918 175

MILITARI BASARABENI

Alexandru COSMESCU, Valentina COSMESCU

Dimitrie Bogos: noi date și contextualizări 181

FALERISTICĂ MILITARĂ

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

Distincțiile militare ale Republicii Moldova (II) 191

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

Sergiu BACALOV

File din relațiile istorice moldo-suedeze 199

Cristina GHERASIM

Evenimentele din anii 1917-1918 din Rusia, România și Basarabia
reflectate în documentele diplomatice franceze 203

CONTENTS

STUDIES AND PAPERS

Sergiu BACALOV

Viewpoints on the equipment, structure, tactics and strategy
of the army of Moldovan Principality in the XVI-XVII centuries (I) 7

Valentin CONSTANTINOV

Three battles during a year: Fantana lui Pacurar,
Tatareni and Dragsani or a new page in the history of Moldovan Principality
(autumn of 1615 - summer of 1616). II. The battle at Tatareni 28

Nicolae TEȘCULĂ

The 1848/1849 Revolution, Russian Army, and Sighișoara.
The General Grigori Iakovlevici Skariatin Memorial 46

Artiom FILIPENKO

Zakodrot and the Soviet „hybrid warfare” against Romania
during the 1920s 54

Pavel MORARU

Historical context of the North Atlantic Treaty Organisation’s
Establishment 68

THE FIRST WORLD WAR

Vitalie CIOBANU

Forced mobilization for military labor
during the First World War 75

Sergiu MUNTEANU

Russian Imperial propaganda in Bessarabia 1914-1917 97

Vitalie CIOBANU

The organization of military hospitals in Bessarabia 104

Valentin BURLACU

The internal and external context of the entry of Romanian troops
in Bessarabia at the beginning of 1918 123

Marius TĂRÎȚĂ

The situation in Bessarabia according to the Polish newspapers
from March 3-15, 1918 144

Andrei EMILCIUC

Situation of Bessarabian war invalids, widows and orphans
during and after the end of the first world conflagration 154

Ion COROPCEAN

The impact of the First World War
on military thinking and practice 164

Adrian GRIGORE

General Toma Liscu and the creation
of border guard units in Bessarabia in 1918 175

BESSARABIAN MILITARIES

Alexandru COSMESCU, Valentina COSMESCU

Dimitrie Bogos: New Data and Contextualization 181

MILITARY PHALERISTICS

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

Military Awards of the Republic of Moldova (II) 191

REVIEWS

Sergiu BACALOV

From the history of Swedish-Moldovan relations 199

Cristina GHERASIM

The events of 1917-1918 in Russia, Romania and Bessarabia
reflected in French diplomatic documents 203

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Sergiu BACALOV*

CONSIDERAȚII PRIVIND ECHIPAMENTUL, ORGANIZAREA, TACTICA ȘI STRATEGIA OȘTII ȚĂRII MOLDOVEI ÎN SECOLELE XVI-XVII (I)

La mijlocul secolului al XVII-lea (numit și „secolul mercenarilor”), în contextul instabilității politice regionale și în pofida presiunii fiscale la care era supusă populația țării, în Moldova se constată creșterea numerică a oștii mici, dar și a proporției de mercenari străini în ea, fenomen remarcat în 1644 de Paul Beke: „foarte puțini principii creștini i se pot potrivi [domnului Moldovei], fie că prin numărul nobililor străluciți din felurite neamuri de la curtea sa, fie că privim luxul veșmintelor și măreția pompei. Are drept curteni prea străluciți turci, tătari, poloni, unguri, italieni, pe lângă moldoveni, greci, armeni, ruși și bulgari; numărul lor trece de 10.000”¹. Și Marco Bandini atestă în aceeași perioadă la curtea domnului „10.000 de călăreți”, plus alte câteva sute de ostași de alte categorii².

Oastea de curteni și garda domnească era utilizată și în ceremonialul de întâmpinare a solilor străini. În 1667, solia lui Ieronim Radziejowski, ajunsă lângă Iași, a fost însoțită până la locul de găzduire de „trezeci de steaguri de oșteni, [care] toate erau cu tobe și cântece”³. În 1677, solia lui Ioan Gnincki a fost întâmpinată de „boierii și toată curtea sub un steag roșu de stofă de Damasc în chip de

---

* **Bacalov Sergiu**, dr. conf., cercetător științific, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

¹ *Călători străini despre țările române* (în continuare: CS), vol. V, Editura Științifică, București, p. 280.

² *Ibidem*, 338.

³ CS, vol. VII, 1980, p. 156.

insignă militară⁴”, iar ulterior „s-au ivit steagurile de *călăreți* moldoveni așezate într-un singur șir, în număr de *douăzeci și șase de steaguri de seimeni* și alte *șase steaguri de pedestrimă moldovenească*”⁵. Date mai exacte confirmă că era vorba de „*douăzeci de steaguri de călărime* a moldovenilor, care însoțeau pe domnul lor [...] și *șase steaguri de seimeni pedestri* și alte steaguri de infanterie [...]”⁶. În 1700, solia lui Rafael Leszczynski a fost însoțită spre capitala țării inițial de un „steag de moldoveni cu tobe și lănci, în număr de o sută douăzeci de călăreți”, iar ulterior a fost întâmpinată de „însuși domnul cu șaptesprezece steaguri de oșteni”⁷.

Numărul steagurilor în oastea de curte

Anul	Numărul steagurilor	Efectivul aproximativ de ostași
1667	30	3600
1677	32	3840
1700	18	2160

În 1672, secretarul François Pétis de la Croix afirma că în Iași „la palat sunt întotdeauna de gardă două sute de pușcași și o companie de lăncieri, care merg pe jos când domnul nu iese din oraș, și călare când acesta pleacă la oaste”. Ostașii respectivi făceau de gardă câte o săptămână, fiind asigurați cu alimente (pâine, carne) și lemne de către domnie. În fiecare dimineață, după ce se trezea domnul, „companiile turcești de cavalerie și infanterie”, aflate în serviciul acestuia, fiind aliniate de mai marii lor în curtea palatului, băteau din tobe și se suna din trompetă”⁸.

La începutul secolului al XVIII-lea, conform lui Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, domnul Moldovei „ținea o gardă călare de 150 de oameni care locuiesc, cei mai mulți, la palat, îmbrăcați în verde în felul arnăuților”. Totodată, mai făcea „zilnic de strajă la palat garda de pedestrași orașenești (seimeni) care era cam de 6.000 de oameni”. În paralel, seimenii, patrulau orașul zi și noapte. Când domnul făcea călătorii, el era însoțit „de gardă și câteva steaguri de călărași”, cu muzică turcească⁹.

⁴ În 1622, Samule Twardowski observă militarii moldoveni purtând un „steag roșu al Țării Moldovei, cu capul de bour” (CS, vol. IV, p. 500).

⁵ CS, vol. VII, 1980, p. 352.

⁶ *Ibidem*, p. 361.

⁷ CS, vol. VIII, 1983, p. 176.

⁸ CS, vol. VII, 1980, pp. 260-261.

⁹ CS, vol. VIII, 1983, p. 344.

2) *Oastea mare (oastea țării: călărașii și arcașii)* nu avea caracter permanent, era chemată în situații excepționale, fiind formată din persoane venite la oaste prin chemare obștească. După Georg Reicherstorffer, în timpul lui Petru vodă Rareș, când se planifica vreun război, putea să se „adune în țara sa, fără mare greutate și muncă, făcând chemare obștească, o oaste până la șaizeci de mii de călăreți și pedestri”¹⁰.

În 1587, în timpul domniei lui Petru vodă Șchiopul, se putea „din țară strânge 4 mii de archebuzieri (citește: pedestrași – *n.n.*) buni de luptă. Călare sunt 100 de boieri și 300 de vasali de-ai lor; restul cavaleriei se ridică până la 14 mii”¹¹. În 1564, moldovenii puteau ridica, „dacă trebuiau să se lupte cu toate forțele lor, patruzeci de mii de oameni călări”¹². În 1568, domnul „putea să ridice cam 50 de mii de ostași călări”¹³. Între anii 1595-1599 „Moldova da până la 11.000 de călăreți și un bun număr de pedestrași”¹⁴. În timpul campaniei în Bugeac, din anul 1595, Aron vodă avea „armată foarte numeroasă, de vreo 70.000 luptători”¹⁵. Printre ei, probabil, existau și corpuri expediționare străine. În 1596, se estima că Moldova putea „aduna 3.000 de archebuzieri (citește: pedestrași – *n.n.*) și 25.000 de călăreți”¹⁶. În 1620, domnul Moldovei putea „chema la oaste până la 10.000 de arcași călări”¹⁷; în 1640 oastea mare putea ajunge la „25.000 de soldați”¹⁸, iar în 1664 – la 24.300 ostași¹⁹. În 1672, „oastea se ridica la șapte sau opt mii de oameni, care nu sunt plătiți de domn”, dintre care „două mii de oameni, cavalerie și infanterie, [erau] pentru garda domnului și a orașului Iași”, fiind întreținute de contribuabilii aceluia târg, o mie erau recrutați din mediul târgoveților, iar alții 5.000 erau călărași cu înlesniri fiscale²⁰.

Genurile de oaste

În cadrul oștii Moldovei medievale se evidențiază clar două componente tradiționale, care au la bază stratificarea socială a populației: *cavaleria*, recrutată

¹⁰ CS, vol. I, 1968, p. 199.

¹¹ CS, vol. III, 1971, pp. 202-203.

¹² CS, vol. II, 1970, p. 383.

¹³ *Ibidem*, p. 631.

¹⁴ CS, vol. III, 1971, p. 673.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 688-689.

¹⁶ CS, vol. IV, 1972, p. 576.

¹⁷ *Ibidem*, p. 486.

¹⁸ CS, vol. V, 1973, p. 58.

¹⁹ CS, vol. VI, 1976, pp. 629-630.

²⁰ CS, vol. VII, 1980, p. 262.

din mediul oamenilor liberi, stăpâni de moșii, și *pedestrimea*, care grupa oamenii liberi săraci, sau/și persoane dependente, fără pământ propriu. Odată cu răspândirea armelor de foc, în Moldova apare o a treia componentă: *artileria*, în care predominau mercenari străini.

1) Cavaleria (călărașii). Elementul caracteristic al armatei moldovenești medievale era predominarea absolută, numerică și tactică, a cavaleriei asupra pedestrimii. Majoritatea surselor accentuează acest aspect.

Astfel, în 1502 venețianul Matteo Muriano afirma că Ștefan cel Mare putea strânge la oaste „40.000 de călăreți”²¹, ceea ce constituia $\frac{2}{3}$ din oastea țării. Același lucru este constatat și în timpul lui Petru vodă Rareș, când cărturarul transilvănean Nicolaus Olahus scria în privința cavaleriei că „moldovenii ar putea să strângă cam patruzeci de mii și mai bine de oameni înarmați”²².

La mijlocul secolului al XVI-lea, Anton Verancsics afirma că moldovenii „luptă mai mult călare, iar trupe de pedestrași nu folosesc ei deloc”²³, deoarece exista „o cavalerie uimitor de numeroasă”²⁴. După cum informează, în 1564, Antonio Maria Graziani, cavaleria din acea perioadă era nu mai puțin numeroasă decât pe timpul lui Ștefan cel Mare: „ei pot să ridice, dacă trebuie să se lupte cu toate forțele lor, patruzeci de mii de oameni călări”²⁵. Dacă e să-l credem pe abatele Giulio Ruggerio, care spunea în 1568 că „Moldova ar putea să ridice cam 50 de mii de ostași călări, oarecum asemănători cu cei ai turcilor”²⁶, o depășea chiar.

Deși spre finele secolului al XVI-lea – începutul secolului al XVII-lea cavaleria continua să fie baza oștirii Moldovei (geograful Gian Lorenzo D'Anania, în anii 1582 și 1596, afirma că în „Moldova (oștenii) încalecă cu toții pe cai”²⁷), numărul cavaleriștilor a scăzut simțitor. Astfel, venețianul Giorgio Tomasi, care a vizitat Moldova în anii 1595-1599, dar și-a publicat lucrarea în 1610, menționa că „Moldova dă până la 11.000 de călăreți”²⁸. Geograful Giovanni Botero, în 1596, relata că „domnul Moldovei poate aduna 25.000 de călăreți”, care „sunt foarte numeroși, puternici și neobosiți”²⁹, pe când pedestrimă – doar trei mii de ostași! În 1620, Polo Minio scria că „domnul Moldovei poate chema la oaste până la

²¹ CS, vol. I, 1968, p. 149.

²² *Ibidem*, p. 488.

²³ *Ibidem*, p. 407.

²⁴ *Ibidem*, p. 418.

²⁵ CS, vol. II, 1970, p. 383.

²⁶ *Ibidem*, p. 631.

²⁷ CS, vol. IV, 1972, pp. 569-570.

²⁸ CS, vol. III, 1971, p. 673.

²⁹ CS, vol. IV, 1972, p. 576.

10.000 de arcași călări, care sunt trupa cea mai vitează din acea țară³⁰. Marco Bandini, în 1644-1646, afirma că în Moldova, la curtea domnului, erau „10.000 de călăreți” plus câteva sute de oșteni de alte categorii³¹.

Și doar Evlia Celebi, în 1664, atestă o creștere a numărului de călăreți: „alaiul moldovenilor” era format din „douăzeci de mii de ostași moldoveni aleși, înarmați și cu cai iuți, îmbrăcați toți cu contășe și având căciuli pe cap”, iar trupele de infanterie – din nou doar trei mii de oameni³²! Însă, peste zece ani, numărul lor deja scăzuse sub zece mii. În 1672, François Pétis de la Croix estima cavaleria moldovenească și cea munteană, luate împreună, la „8.000 de oameni, sau cam atâția”, formând „două corpuri de cavalerie bine echipată, și aveau fiecare uniformă lor pentru a se deosebi între ele: moldovenii erau îmbrăcați în tafta roșie, iar cei din Țara Românească în tafta galbenă³³.

Privilegiile cavaleriștilor (călărașilor)

Cea mai mare parte din oastea de cavalerie era formată din reprezentanții păturilor sociale privilegiate, stăpânitoare de moșii, care alcătuiau un procent important în cadrul populației Țării Moldovei. Grosul cavaleriei nu făcea parte din oastea mică sau permanentă. Majoritatea călăreților erau chemați la oaste doar în situațiile în care domnul țării considera de cuviință. În rest, ei activau în sfera civilă, locuind în majoritate la sate, pe moșii proprii. În schimbul prestării serviciului militar, acești călăreți obțineau anumite înlesniri fiscale sau alte privilegii, având însă obligația de a se înarma și a se înzestra cu cai pe cont propriu. Conform unor date de la sfârșitul secolului al XVI-lea, consemnate de venețianul Giorgio Tomasi, „oștenii călări” din Moldova „luptă după obiceiul tuturor țărilor din aceste părți, pe cheltuiala lor, pentru scutirile și imunitățile lor³⁴. În 1620, Polo Minio menționa că oștenii călări din Moldova „sunt datori să-l slujească pe domn fără altă răsplată decât unele privilegii de care ei se bucură obișnuit³⁵.

La începutul secolului al XVII-lea, de rând cu scăderea numerică a armatei moldovenești în general, și a cavaleriei în particular, s-a produs o schimbare fundamentală a funcțiilor care intrau în competența oștenilor călări (călărașilor), însoțită parțial, pentru unii, de pierderea privilegiilor. Astfel, un autor anonim, care a descris trecerea solia lui Jerzy Krasinski prin Mol-

³⁰ *Ibidem*, p. 486.

³¹ CS, vol. V, 19873, p. 338.

³² CS, vol. VI, 1976, pp. 629-630.

³³ CS, vol. VII, p. 252.

³⁴ CS, vol. III, p. 673.

³⁵ CS, vol. IV, p. 486.

dova în anul 1636, a atestat acest fenomen în cazul unui sat concret: „satul Răsăuți, care în vechime se numea Călărași, adică oameni slujitori, a căror sarcină era să vină la oastea domnului la război. Acum însă nu mai sunt [acolo] călărași, ci numai țărani simpli. Acum călărașii sunt folosiți numai pentru trimiterea scrisorilor”³⁶.

În 1672, conform secretarului de la Croix, anumite categorii de locuitori din Iași erau „scutiți de tot felul de contribuții”, având însă „datoria de a da doi sau trei oameni călări”, în acest fel punând la dispoziția domnului 1.000 de oșteni. Iar alte „patru mii (de călăreți), răspândiți pe tot cuprinsul țării, se bucurau de tot felul de scutiri și erau obligați a-l urma pe domn la oaste”. Numele lor erau înscrise în registre speciale. În cazul în care acești călărași „nu se supuneau, li se ștergea numele din registrele de scutiri fiscale și se trecea alții în locul lor”³⁷.

Aceeași situație este atestată de Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel și la începutul secolului al XVIII-lea. Acesta scria că „nici cavaleria numită «călărași» nu are mai multe privilegii, numai doar că, aproape toți călărașii, asemenea celorlalți locuitori, locuiesc și ici și acolo prin toată țara, ei nu fac de strajă, ci sunt folosiți la diferite trimiteri de porunci, la strângerea dărilor și la alte asemenea însărcinări. Nici aceștia și nici aceia nu au echipament de la domn, ci ei se îmbracă pe socoteala lor, după voința și starea lor. Armamentul lor este: sabia, arcul cu săgeți, de asemenea sulița, puștinii sunt cei care au pistoale sau o pușcă”³⁸. Dispersați prin diferite sate pe tot cuprinsul țării locuiau și mai marii călărașilor: „căpitani mari ai cavaleriei locuiesc la țară, în ținuturile care le sunt atribuite, și cei care se află sub ei, adică la rândul lor căpitani lor, bulibașii etc. sunt cu toți asemenea celorlalți locuitori, plătesc și dări deopotrivă și au o soldă proastă, trebuie să-și facă rost de cai și să-i întrețină din banii lor, totuși pentru că sunt cu toții gospodari, nu le vine prea greu”³⁹.

Caii moldovenesti

În perioada medievală Țara Moldovei era cunoscută pe plan internațional prin numărul mare de cai, de rase bune, apreciate foarte mult de cunoscători. Până la instaurarea dominației otomane, în Moldova era strict interzisă vânzarea cailor în străinătate, deoarece ei constituiau o proprietate strategică a țării. Abia după ce turcii au obținut controlul asupra Moldovei, domnii au început să dăruiască cai de

³⁶ CS, vol. V, 1973, p. 113.

³⁷ CS, vol. VII, 1980, p. 262.

³⁸ CS, vol. VIII, 1983, p. 347.

³⁹ *Ibidem*.

rasă solilor străini, demnitarilor otomani etc., ca semn de înaltă prețuire, deci, tot în scopuri tactice și strategice, însă de ordin politic. Conform lui G. Reicherstorffer, „Moldova creștea minunați cai «turcești» și «moldovenești», precum și foarte buni cai «asturconi» (tătărești – *n.n.*), cât și de alte soiuri, în mare număr. Dar, din ordinul voievodului doar arareori se îngăduia scoaterea slobodă a acestora din țară pentru solii și trimișii oficiali străini”. Se mai trimiteau ca tribut sultanului otoman 500 de cai, dintre cei mai buni⁴⁰. Niccolo Barsi, aflat în Moldova în anii 1633-1639, afirma că „țara este bogată în cai, de care se slujesc toți nobilii poloni și tătarii pentru incursiunile lor”⁴¹. În 1641, Petru Bogdan Bakšić constata și el că în Moldova se „cresc cai foarte frumoși și de preț, iar la turci sunt de mare preț caili moldovenești”⁴².

Prezintă interes faptul că deși la vlahii din Țara Muntenească cavaleria deținea și ea un loc de frunte în cadrul armatei, totuși ea nu era tot atât de numeroasă ca în Moldova, iar caili muntenilor erau inferiori celor moldovenești. În deceniul patru al secolului al XVI-lea, Nicolaus Olahus afirma că „moldovenii îi întrec (pe munteni) în privința cailor”⁴³. Giorgio Tomasi observase, în anii 1595-1599, că dacă Țara Muntenească ridica „la 8.000 și mai bine de călăreți”, atunci „Moldova da până la 11 000 de călăreți”⁴⁴. În 1596 geograful Giovanni Botero afirma că „domnul Moldovei poate aduna 25 000 de călăreți, iar domnul Țării Românești – 10 000 de călăreți”⁴⁵.

Referitor la calitățile cailor moldovenești, Anton Verancsics, în al doilea sfert al secolului al XVI-lea, afirma: „caili lor mărunți, (sunt) răbdători la trudă și la foamă, fără să ceară multă îngrijire, mai ales dacă sunt adăpați”⁴⁶. În 1564, Antonio Maria Graziani remarcă și el că moldovenii „au cai mici, dar foarte buni la muncă; nu se prea deprind cu grajdul; chiar în mijlocul iernii pasc în câmp, și învățați de deprinderea zilnică și de nevoie ei zdrobesc cu copita lor, deși nu au potcoave, gheața ce acoperă iarba”⁴⁷. Iar Marco Bandini, în 1644-1646, sublinia că acești cai sunt „nu numai rapizi, duc (poveri mari) și (sunt) rezistenți la oboseală”, „iar prin repeziciunea, prin iuțeala și rezistența” lor întrec aproape toate celelate rase⁴⁸. Se pare că aceste trăsături nu erau doar de ordin genetic, dobândite prin selecție ri-

⁴⁰ CS, vol. I, p. 199.

⁴¹ CS, vol. V, p. 81.

⁴² *Ibidem*, p. 223.

⁴³ *Ibidem*, p. 223.

⁴⁴ CS, vol. III, p. 673.

⁴⁵ CS, vol. IV, p. 576.

⁴⁶ CS, vol. I, p. 407.

⁴⁷ CS, vol. II, p. 383.

⁴⁸ CS, vol. V, p. 331-332.

guroasă, ci s-au obținut grație aplicării unor tehnici specifice, ce denotă existența la moldoveni a unor cunoștințe vaste de creștere a cailor. Unele detalii în acest sens le aflăm de la Gian Lorenzo D'Anania, care observase că, în Moldova, cailor li se „crestează nările, și care în chipul acesta, oricât ar fi de împovărați, rabdă o zi întregă de drum fără a se obosi”⁴⁹.

Un mic neajuns al cailor moldovenești, cel puțin temporar, ținea de faptul că ei se temeau de armele de foc. Să nu uităm că o perioadă îndelungată arma principală a cavaleriei moldovenești a fost arcul cu săgeți. În anii 1560, neamțul Johann Sommer, descriind o bătălie dintre oștile lui Despot vodă și cele ale lui Alexandru vodă Lăpușneanu, relatează că „moldovenii nu au ținut piept nici primului atac al dușmanilor” deoarece „cailor lor au luat-o la goană cu o iuțea nespusă, trăgând cu ei și pe călăreți chiar fără voia lor”, din motiv că ei „nu pot nicidecum să rabde zgomotul archebuzelor (*sclopetorum*) cu care nu sunt obișnuiți”⁵⁰. Se pare însă că, pe măsură ce armele de foc căpătau răspândire în Moldova, acest defect se diminuează.

Prezintă interes faptul că o ocupație preferată a moldovenilor era răpirea cailor din țările vecine: din Polonia, din provinciile balcanice ale Imperiului Otoman, de la hoardele tătărăști. Or, o asemenea înclinație nu este deloc întâmplătoare; ea presupune existența la moldoveni a unei lungi și vechi tradiții specifice, de creștere, îngrijire și dresare a cailor, nemaivorbind de călărie.

Competiții militare (de cavalerie)

Din jocurile sau competițiile militare ce se bucurau de popularitate în mediul ostașilor Moldovei medievale se cunosc două, ambele legate strict de cavalerie, și care aveau scopul scoaterii în evidență a agerimii, iuțelii, îndemnării și rezistenței călăreților. Primul a fost *Cursa inelului* (*une course de Bague*), organizată de însuși domnul țării, de sărbătoarea Paștelui. Ea se desfășura în sânul naturii, într-un loc frumos, închis printr-un dublu cordon de garda domnească. În centrul arenei „se împlânta un par cu o bară de care atârna un inel”, care trebuia prins cu lancea din fuga calului. Conform secretarului François Pétis de la Croix (1672) „lancea era un băț de patru brațe, ferecat la capăt, care se ține sub braț. Cursa era lungă și cei care luau inelul se înfățișau domnului care le răsplătea îndemnarea”. Se pare că „se îngăduia oricărui să ia parte la întrecere”, nu doar militarilor⁵¹. Probabil, această competiție era practică și cu alte ocazii, cum ar fi, de exemplu, întâmpinarea solilor străini: în 1667, cu ocazia trecerii soliei lui Ieronim Radziejowski prin Iași, „tine-

⁴⁹ CS, vol. IV, p. 569-570.

⁵⁰ CS, vol. II, p. 257.

⁵¹ CS, vol. VII, 1980, p. 265.

retul, adică boierii și moldovenii [slujitori], călărind pe cai foarte frumoși în ordine ca husarii, au făcut întreceri între dânșii în fața orașului, cu lănci de lemn⁵².

Al doilea joc era *Străpungerea căciulii*, care „nu cerea mai puțină îndemânare” decât prima competiție. Jocul consta în faptul că „se aruncă o căciulă în aer, care trebuie străpunsă cu săgeata din fuga calului înainte de a cădea la pământ”⁵³.

2) Pedestrimea. Acest gen de oaste a avut un rol secundar în armata moldovenească. O confirmă A. M. Graziani, care constată, în 1564, că la moldoveni „nu se folosește aproape deloc pedestrima, atât fiindcă este alcătuită din oamenii cei mai de jos, cât și pentru că este fără rost din cauza iuțelii și a mulțimii cailor”⁵⁴.

Este cazul să deosebim pedestrima țărănească în perioada secolelor XV-XVI, când s-au dus mari războaie, de regulă antiotomane, pentru păstrarea independenței și integrității țării, de pedestrima de curte din secolele XVII-XVIII, formată din mercenari moldoveni și străini înrolați cu leafă. Ele se deosebeau atât prin statutul social al ostașilor, cât și prin armamentul și modul de a lupta.

În timpul lui Ștefan cel Mare, conform lui M. Muriano, pedestrima ajungea până la „20.000 de pedestri”, însă ea alcătuiă doar 1/3 din oastea țării⁵⁵, fiind formată în special din reprezentanți ai păturilor de jos ale societății. Rolul jucat de această pedestrimă în operațiunile militare îl aflăm de la A. Verancsics, care menționa că moldovenii „trupe de pedestrași nu folosesc deloc, decât doar pentru a hărțui pe dușmani în locuri muntoase, dar și pe acestea le au risipite și fără rânduială”⁵⁶. Pedestrimea moldovenească era „o armată țărănească atât de pricepută și atât de dârză în atacarea dușmanului în locuri grele, încât cei ce nu ar vedea acest lucru, cu greu ar putea fi făcuți să-l creadă”⁵⁷. La mijlocul secolului al XVI-lea, ostașii din pedestrima țărănească, fiind „înarmați doar cu câte un țăpoi și o coasă legată de o prăjină”, îndeplineau rolul unor formațiuni de partizani. Aceștia erau „nespus de sprinteni, alergau departe în număr mare prin păduri și munți și atacau peste tot locul deopotrivă rândurile dușmanilor, fie cele din față sau cele de la mijloc sau de la urmă, și chiar în toate nopțile îi hărțuiau cu mai mari pierderi pentru aceia, prădându-i, ba încăierându-se cu ei în mici lupte și silindu-i să stea treji”⁵⁸.

⁵² *Ibidem*, p. 156.

⁵³ *Ibidem*, p. 265.

⁵⁴ CS, vol. I, 1970, p. 383.

⁵⁵ CS, vol. I, 1968, p. 149.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 407.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 418.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 419.

În secolele următoare, ca urmare a instaurării dominației otomane, scade necesitatea unor formațiuni de partizani, de aceea se apela tot mai rar la țărănime. Totodată, grație răspândirii armelor de foc, constatăm apariția unor unități pedestre profesionale (dărăbani, seimeni etc.) în cadrul gărzii domnești, acestea fiind completate în mare parte cu mercenari străini și locali. Însă nici ele n-au devenit predominante în armata Moldovei. În secolul al XVII-lea, pedestrima constituia doar cca $\frac{1}{8}$ din tot efectivul ei, după cum reiese din relatările lui E. Celebi (1664): oastea moldovenească în expediție era formată din 20.000 de călăreți și doar 3.000 de pedestrași⁵⁹.

La începutul secolului al XVIII-lea, E. H. Schneider von Weismantel atestă caracterul regulat al detașamentelor de pedestri încadrate în cadrul gărzii de la curtea domnească: „În niciun loc decât la Iași nu se mai găsesc pedestrași din cei numiți seimeni”. Numărul acestor seimeni se ridica până la „6.000 de oameni”. La acea etapă rolul mercenarilor străini în cadrul unităților de seimeni scăzuse semnificativ, deoarece, conform autorului menționat mai sus, „cei mai mulți sunt recrutați din orașeni; locuiesc acolo și au și soție și copii”. Pentru slujba lor, având funcții mai mult polițienești, „ei primesc lunar puțină soldă, iar dările le plătesc la fel cu ceilalți locuitori și fac de strajă, deși nu prea des, la fel ca ostașii”. Seimenii erau înarmați cu sabie, iar alți pedestrași, cum ar fi ienicerii, aveau și puști⁶⁰.

În decursul secolelor XVI-XVII, călătorii străini atestă în rândul oștii moldovenești un număr mare de „archebuzieri” (în 1587, „din țară se strânge 4 mii de archebuzieri buni de luptă”⁶¹). Un ceauș turc, raporta în 1595, printre oștenii din armata lui Aron vodă „mulți erau foarte buni archebuzieri”⁶², iar în 1596, „domnul Moldovei putea aduna 3.000 de archebuzieri”. În opinia noastră, în acest context, termenul „archebuzier” se referă la pedestrași, și nu în mod obligatoriu de cei înarmați cu archebuze.

3) Artileria. Artileria în armata moldovenească medievală a jucat un rol mai mic decât în armatele altor state. Această situație se explică prin cheltuielile mari legate de producerea armamentului de artilerie, dar și prin lipsa specialiștilor locali. Frecvent, artileria moldovenească era completată cu tunurile obținute în luptă, de la dușmani, ca trofee de război. Astfel, știm că, în 1595, în expediția militară întreprinsă asupra stăpânilor turcești din Bugeac, „Aron, domnul Moldovei, a luat” din cetățile Cetatea Albă, Chilia și Ismail „o sută de tunuri, dintre care patru tunuri mari [erau bune] pentru a bate zidurile”. Această artilerie a fost „adăogată

⁵⁹ CS, vol. VI, 1976, pp. 629-630.

⁶⁰ *Călători străini...*, vol. III, 1971, p. 347.

⁶¹ *Ibidem*, pp. 202-203.

⁶² *Ibidem*, pp. 688-689.

la cea pe care o ducea cu el”⁶³. Pentru a putea înțelege valoarea acestor trofee e destul să arătăm că, în 1587, în timpul domniei lui Petru vodă Șchiopul, armata Moldovei avea la dispoziție doar „60 de tunuri”⁶⁴.

Efectivul oștii Țării Moldovei în secolele XVI-XVII

Anul	total	cavalerie	pedestrima	sursa (CS)
1502	60 000	40 000	20 000	(I, 149)
1527, 1536	60 000	-	-	(I, 199)
1564	-	40 000	-	(II, 383)
1568	50 000	-	-	(II, 631)
1587	-	1 550 curteni 14 000 călărași+400	4 000	(III, 202-203)
1595- 1599	-	11 000	„destui”	(III, 673)
1595	70 000	-	-	(III, 688-689)
1596	-	25 000	3000	(IV, 576)
1640	25 000	-	-	(V, 58)
1644- 1646	-	10 000	câteva sute	(V, 338)
1664	(plus 1 300 alte categorii)	20 000	3 000	(VI, 629-630)
1672	7-8 000 (fără mercenari)	-	-	(VII, 262)

⁶³ *Ibidem*, pp. 688-689.

⁶⁴ *Ibidem*, pp. 202-203.

Muzica militară

Călătorii evidențiază pentru secolele XVII-XVIII influența puternică exercitată de muzica militară turcească asupra acelei moldovenești. În general, muzica militară turcească era renumită prin marea sa putere de pătrundere în sufletele ostașilor. De aceea ea a fost folosită și în alte armate, inclusiv în cea din Moldova. Știm, de exemplu, că în 1672, la curtea domnească, salutul de dimineață era realizat de unitățile de mercenari turci, „cu tobe și trompetă”⁶⁵. În 1700, solia lui Rafael Leszczynski sosind la Iași a fost întâmpinată de oastea mică „cu muzică turcească”⁶⁶. Și în anii următori, între 1711-1714, domnul și garda sa foloseau în marșuri „muzică turcească”⁶⁷. Probabil, tot la ea s-au referit informațiile din 1677, ce atestă detașamente din oastea mică însoțite de „muzica domnului, care cânta fără întrerupere din oboi, cimpoi și din alte instrumente, potrivit obiceiului”⁶⁸.

Tactica și strategia de luptă a moldovenilor

Metodologia de luptă a oștii Moldovei a fost determinată de statutul politico-juridic al țării în relațiile internaționale, dar și de nivelul de dezvoltare social-economică a populației. Un anumit impact l-au avut și elementele tradiționale, moștenite de la înaintași.

1) Tactica de luptă. În războiul defensiv moldovenii foloseau tactica „pământului pârjolit”, practicată îndeosebi de Ștefan cel Mare, prin nimicirea surselor de aprovizionare cu hrană din calea oștilor dușmane, în vederea înfometării și slăbirii inamicului⁶⁹. Profitând de relieful accidentat al țării și de abundența pădurilor, moldovenii ademeneau inamicul în locuri strâmte, pentru a nu-i permite să-și folosească pe deplin potențialul militar.

În războiul ofensiv, conform surselor externe și interne, tactica de luptă a moldovenilor era foarte apropiată de cea a tătarilor, experiență preluată în urma deselor contacte militare cu populațiile tătare, ori poate moștenită de la strămoșii acestora, alano-tătari. În 1564, A. M. Graziani afirmă că moldovenii, în special acei din spațiul pruto-nistean, din ținuturile Orhei, Lăpușna, Soroca, Tigheci, se „hărțuiesc

⁶⁵ CS, vol. VII, p. 260-261.

⁶⁶ CS, vol. VIII, p. 176.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 344.

⁶⁸ CS, vol. VII, p. 361.

⁶⁹ Giovanni Maria Angiolello, care a însoțit oastea otomană în timpul expediției în Moldova din 1476, relatează: „am intrat în țara Moldovei unde am găsit toate satele arse și așezările părăsite și ogoarele arse”, deoarece domnul „a poruncit ca toate grânele să fie tăiate, și până și papura din mlaștini, și după ce s-au tăiat ierburile și grânele, a pus să fie totul ars” (CS, vol. I, pp. 135-136).

cu scîții sau tătarii – care locuiesc în Hersonesul tauric (Crimeea – *n.n.*) și care sunt numiți *perecopieni* – în niște războaie, sau mai degrabă jafuri, neîncetate (căci abia de se întâmplă vreodată ca să se dea lupte reale în vreun război adevărat); întrucât sau resping năvălirile acestora, sau dimpotrivă, năvălesc ei în ținuturile acestora”⁷⁰.

Și moldovenii, și tătarii erau călăreți neîntrețuți. Tactica tătarilor în războiul de hărțuire la hotare consta în efectuarea unor atacuri pe neașteptate. Totodată, ei se organizau în grupuri mici pentru expediții de pradă în adâncul teritoriului dușmanului. În mod similar procedau și moldovenii de la frontieră, detașamentele cărora, fiind în expediție contra tătarilor, ajungeau până în Crimeea. Frecvent, oștenii din detașamentele respective se deghizau⁷¹, pentru a nu fi recunoscuți și pentru a nu tensiona relațiile oficiale moldo-tătare. Trebuie să remarcăm că, în pofida unor ciocniri regulate, moldovenii și tătarii se respectau reciproc, ca niște războinici adevărați. De exemplu, știm că, în timpul războiului ruso-turc din 1711, tătarii atacau doar detașamentele rusești, ferindu-se de cele moldovenești, căci ei „știind pre moldoveni că sunt sprinteni la război, nu cutezau să le facă vreun vicleșug”⁷².

În războaie adevărate, de amploare, care au avut loc în regiune în secolele XVI-XVII, la care a luat parte și oastea Moldovei, cavaleria ușoară moldovenească, ca și cea tătărească, executa misiuni de cercetare, de testare a reacției și a capacității de luptă a inamicului, realiza hărțuirea lui, îndeosebi în timpul marșului, și devasta teritoriul controlat de dușman, inclusiv în spatele acestuia.

Înșiși otomanii recunoșteau calitățile înalte ale cavaleriei ușoare moldovenești în urmărirea dușmanului. De exemplu, în 1661, în timpul unei expediții comune turco-moldo-muntene în Transilvania, conducătorul oștii, turcul Săidi pașa, înainte de luptă, le-a declarat moldovenilor: „La goană sunteți voi mai buni decât oastea mea ceastalaltă”. Tot el a evidențiat alte două trăsături specifice cavaleriștilor moldoveni: 1) utilizarea arcului (le ceruse să meargă în luptă „numai cu sabia”, declarând că acel „carele va apuca, ori de arc, ori de altă armă, aceluia capul îi va tăia”); 2) lipsa disciplinei și înclinații spre pradă și jaf (le-a cerut ca, în caz de victorie, nici „unul din ei să nu cumva să se apuce de jaf, să descalece cineva la vreo boarfă sau să alerge după cai slobozi, cineva, să prindă”, ci să gonească pe dușman mai departe”⁷³.

⁷⁰ CS, vol. II, 1970, p. 383.

⁷¹ Vasile vodă Lupul, la mijlocul secolului al XVII-lea, organizase niște steaguri de slujitori puși sub comanda serdarului de Orhei, cu misiunea de a se deplasa în stînga Nistrului și a ataca, deghizați în tătari, caravanele de negustori care începuseră să evite tranzitul mărfurilor lor prin Moldova (M. Costin, *Opere*, Chișinău, 1989, p. 117).

⁷² I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1986, p. 233.

⁷³ M. Costin, *Opere*, Chișinău, 1989, p. 188.

Călăreții moldoveni erau înarmați ușor (cu arcuri și săbii sau iatagane), aido-
ma cavaleriei tătărești, de aceea se arătau foarte sensibili în timpul ciocnirilor cu
unitățile adverse înarmate cu arme de foc, dar mai ales ei se temeau de artilerie⁷⁴.
De altfel, o bună perioadă de timp moldovenii au disprețuit armele de foc, pentru
că, în opinia lor, doar în contact direct cu adversarul, în lupta corp la corp, putea
fi manifestată vitejia: „puști poartă numai vânătorii, pentru că zic că este lucru de
rușine să lupte la oaste cu acest fel de armă, cu care nu se poate să se cunoască nici
meșteșugul războiului, nici vitejia”⁷⁵.

În cazurile când se ciocneau cu un dușman mai numeros sau mai puternic,
aplicau obișnuita tactică de luptă a tătarilor: se prefăceau că se retrag, creând im-
presia panicii, în acest fel slăbind atenția inamicului, apoi se reîntorceau în luptă
lovindu-l în plină viteză. A se vedea, ca exemplu, comportamentul lor în timpul
bătăliei de la Cluj. Atunci ardelenii au pus „toată pedestrima și pușcile den-a
dreapta, împotriva moldovenilor ș-a muntenilor, știind că aceste neamuri împo-
triva focului nu stau”. De aceea, după ce „au slobozit focul nemții lui Racoșii și
pușcile în ai noștri”, moldovenii „s-au dat în loc înapoi, ca-n chip de fugă”. Iar
după ce „au văzut ai noștri că altă grijă n-au numai focul”, au așteptat până ce
pedestrașii dușmani „și-au deșertat sinețele”, apoi imediat „s-au întors și au intrat
cu săbiile zmulte în pedestrime și îndată au amestecat toată pedestrima și au por-
nit-o în risipă”. Prezintă interes faptul că, de această dată, moldovenii n-au insistat
prea mult cu urmărirea dușmanului în retragere, deoarece condițiile naturale nu
era prielnice, fiind loc păduros: „ai noștri încă, fiind aproape îndată de păduri, nu
s-au lățit cu goana”⁷⁶. Tot așa procedau și tătarii, care în timpul expedițiilor mili-
tare se fereau de locurile cu pădure.

A se compara aceste informații cu observațiile lui Grigore Ureche despre tă-
tari și tactica lor de luptă: „Tătarii sunt oameni războinici, suferitori la toate ne-
voile, nu grijesc de avuție, ci [doar] de izbândă, și de foame rabdă cu săptămâna”,
iar „din năvală mare, pre lesne dau dosul și din fugă rășchirându-se, de multe ori
poftoresc războiul, că din fugă se întorc și izbândesc”⁷⁷. La rândul lor, moldovenii
puteau nimeri în asemenea capcane tătărești doar în cazurile în care erau beți,
adică din prostie, ca excepție, așa cum s-a întâmplat în 1711 cu detașamentul de
mercenari moldoveni din armata rusă condus de „polcovnicul Grigorașcu Ivane-
nco”. Acesta a atacat cu „polcul său moldovenesc, care erau beți” toți, iar „tătarii
ca vicleni ce sunt, au dat dosul și, prefăcându-se că fug, s-au ascuns”, apoi ulterior

⁷⁴ CS, vol. I, 1970, p. 257.

⁷⁵ D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Chișinău, 1988, p. 157.

⁷⁶ M. Costin, *Opere*, Chișinău, 1989, pp. 187-189.

⁷⁷ Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 1987, p. 126.

le-au ieșit pe la spate, după ce „întorcându-se cei urmăriți, i-au împresurat” pe gonași. Totuși, moldovenii au opus rezistență, reușind să iasă din încercuire, pierzând doar un steag cu 100 de oameni⁷⁸.

2) Strategia. În secolele XV-XVI, strategia militară a Țării Moldovei se axa pe ideea menținerii independenței și integrității țării, reieșind din potențialul ei demografic, economic și geografic, privit prin prisma relațiilor politice internaționale: a) în pofida faptului că moldovenii nu erau un popor numeros, oastea de țară era relativ mare din considerentul că majoritatea populației (cel puțin $\frac{2}{3}$) o alcătuiau oamenii liberi, stăpâni de moșii, cointeresați în apărarea patriei lor. Oastea țării se autoasigura cu echipament: armament și cai. Predominarea populației libere a făcut ca oastea Moldovei să nu ducă lipsă de cadre militare cu o bună pregătire psihologică și fizică, conform parametrilor medievali; b) economia și infrastructura țării erau rudimentare, de aceea în condițiile distrugerii lor, ca urmare a invaziei unor forțe ostile, se restabileau relativ ușor; c) utilizarea factorului geografic și natural, ca element defensiv, în condițiile în care economia și cunoștințele nu permiteau edificarea unui solid sistem de apărare artificial; d) manevrarea cu dibăcie în relațiile internaționale, jonglând cu interesele ungarilor, polonezilor, lituanienilor, turcilor și tătarilor, care aveau potențial demografic și economic net superior, le-a permis moldovenilor, prin acceptarea vremelnică a unei subordonări politice formale, să-și asigure o independență reală. În acest context, cavaleria ușoară moldovenească, extrem de mobilă, a operat ca element de bază atât în campaniile externe, cât și în cele de apărare.

Schimbările survenite în sistemul geopolitic internațional în decursul secolului al XVI-lea au făcut ca, în regiunea Europei Centrale, Europei de Est și de Sud-Est, să se profileze două mari puteri: Imperiul Otoman și Regatul Poloniei. Situația respectivă a redus substanțial posibilitățile de manevrare a Moldovei în relațiile internaționale.

În secolele XVII-XVIII, sistemul militar al multor țări din Europa a trecut printr-o perioadă de schimbări majore. Au apărut armatele de tip nou, profesioniste, numeroase, completate prin recrutare, inclusiv din mediul categoriilor sociale dependente. Recruții proveniți din păturile de jos ale societății, fără tradiție militară, erau transformați în militari profesioniști prin instruire, muștruliuială și menținerea lor în armată pentru o perioadă îndelungată (20-25 ani). Dezvoltarea economică și elementele de modernizare au făcut posibilă apariția unor noi tipuri de armament, bazat tot mai mult pe armele de foc. A fost adaptată la noile cerințe ale timpului și știința de edificare a fortificațiilor defensive (apariția cetăților bastionare).

⁷⁸ *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754* (în continuare: CG), ediție îngrijită de Nestor Camariano și Ariadna Camariano-Cioran, București, 1965, p. 103.

În Moldova, pe fondalul unei autonomii politice în scădere, a existenței unei economii rudimentare, aflată sub presiune otomană, precum și a psihologiei de tip medieval a moldovenilor, specifică unui popor războinic și iubitor de libertate individuală, n-a fost posibilă apariția unei armate regulate moderne. De asemenea, presiunile exercitate de otomani n-au permis dezvoltarea unei rețele moderne de fortificații defensive. Armamentul și modul de organizare al armatei au rămas cele vechi, depășite, disciplina era slabă, iar sistemul de recrutare lipsea. De aceea, pentru cumpăna secolelor XVII-XVIII, constatăm în Moldova lipsa unei strategii moderne, de perspectivă, în sfera militară.

Pe acest fondal se înscriu constatările lui Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel despre armata Moldovei la începutul secolului al XVIII-lea: „Armata lor nu e regulată cum ar fi una care ar sta cu o soldă adevărată și plătită obișnuit și de aceea este și foarte păcătoasă, și nici nu poate fi socotită ca o oaste de soldați (în afară de garda domnului) și e alcătuită din infanterie și cavalerie, dacă pot de altfel fi numite așa”⁷⁹, care se asigurau cu cele necesare activității militare din cont propriu, și, „din această cauză, domnul cu toată această armată nu ar putea face mare ispravă, căci nu poți găsi la ei nici o organizare bună, nici armament bun, nici bani, nici conducători și nici subordonați destoinici”⁸⁰.

Ca urmare, la cumpăna secolelor XVII-XVIII strategia Moldovei în plan militar consta în: a) acceptarea, în baza capitulațiilor⁸¹, a obligației puterii suzerane de a asigura integral securitatea militară a țării; b) asigurarea regulată a rețelei de fortificații defensive otomane din apropierea țării cu a salahori, care, chereștea și zaherea; c) reducerea sferei de activitate a forțelor militate interne la activități cu caracter polițienesc, grăniceresc și poștal.

Astfel, oastea mică, deși dispunea de uniforme specifice și armament mai de calitate, s-a transformat treptat într-o mică gardă domnească. O mare parte din steagurile oștii mici au fost trimise prin ținuturi, fiind însărcinate cu paza menzilor și a hotarelor⁸², ceea ce a contribuit la scăderea capacității lor combative (a se vedea, de exemplu, cazul unităților de cazaci⁸³

⁷⁹ CS, vol. VIII, p. 347.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 347.

⁸¹ C. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei cu Poarta Otomană*, București, 1908, p. 38.

⁸² În 1700, Antioh vodă Cantemir „au mutat slujitori de prin toate târgurile ce era prin mijlocul țării așezați și i-au mutat pe la marginile țării, pe la vaduri, pe Nistru și pe Prut îi așeza” (I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1986, p. 155).

⁸³ С. Бакалов, *Молдавские казаки. Происхождение, эволюция и организационная структура (XVI-XIX вв.)*, în *Соціальна Історія, науковий збірник* (coord. Г. Д. Казьмирчук), Kiev, 2012, pp. 12-33.

și lipcani⁸⁴). Iar oastea mare, aflată la autofinanțare, redusă numeric, fără o organizare modernă și fără disciplină, neputând face față în războaiele purtate de armatele de tip nou, fiind folosită mai mult în rol de salahori, pentru necesitățile militare ale Porții Otomane, o putem considera ca desființată.

Este cazul să menționăm că, deși stagnarea economică și dominația otomană au cauzat conservarea unor principii medievale și chiar decăderea armatei, totuși, spiritul războinic al moldovenilor n-a dispărut, ci și-a găsit alte moduri de exprimare. Pe plan intern el s-a manifestat prin fenomenul haiduciei (tâlhăritului). Iar în plan extern – prin emigrare masivă⁸⁵ în străinătate a populației libere și angajarea ei în serviciul militar al noilor țări de reședință (Polonia, Rusia, Suedia, Danemarca etc.). În armatele străine de tip nou moldovenii au beneficiat de instruire, au luat cunoștință cu armamentul modern, s-au acomodat cu disciplina. Ca urmare, unitățile de moldoveni din cadrul acelor armate au activat eficient în timpul luptelor⁸⁶. Subliniem faptul că marea majoritate dintre moldovenii înstrăinați făceau parte din trupele de cavalerie, ceea ce constituie un exemplu relevant de recunoaștere internațională a profesionalismului moldovenilor în acel domeniu.

Astfel, un *Memoriu anonim despre Moldova* din 1685 relatează că „în Polonia [sunt] mulți nobili [moldoveni] slujind la curte și în oaste; și acum se află în slujba coroanei polone regimente formate în întregime din moldoveni, cu generali, colonei și alți ofițeri moldoveni, întreținuți pe seama republicii polone”⁸⁷. În 1709, englezul Johann Wendel Bardili arăta că din Moldova „se înrolează foarte bucuroși flăcăi tineri pentru a lua parte la războaiele Poloniei, unde obișnuiesc să servească un anumit timp cu plată, și să-și desăvârșească bine pregătirea în luptele și certurile interne”⁸⁸.

Ion Neculce remarca și el că, la sfârșitul secolului al XVII-lea, „leșii da lefe moldovenilor”, încât „se dusesse mai toți moldovenii, boiernași și slugi boierești, slujitori” și se angajaseră în calitate de mercenari în oastea poloneză, împreună

---

⁸⁴ S. Bacalov, *Lipcanii (tătarii lituanieni) și Țara Moldovei. De la mercenari la slujitori. (Sec. XVII – începutul sec. XIX)*, în *Studii de istorie și sociologie*, vol. I, Chișinău, 2016, pp. 4-21.

⁸⁵ La începutul secolului al XVIII-lea, E. H. Schneider von Weismantel afirma că Moldova „a rămas țara aproape fără locuitori, căci chiar în clipa de față se află 30.000 de sate pustii, care fuseseră foarte bine populate mai înainte” (CS, vol. VIII, 1983, p. 348).

⁸⁶ Din *Memoriile* cavalerului de Beaujeu știm că, în 1681, grație unui ostaș moldovean filopolon a fost ademenită „chiar din Camenița o companie întreaga a garnizoanei sale, ce e drept în majoritate valahi și latini, dar totuși ai turcilor”. Regele Poloniei a făcut „din ei compania a doua de ieniceri din garda sa”, „printre care sunt moldoveni”. Ei și-au demonstrat fidelitatea și în timpul campaniei de la Viena (1683) (CS, vol. VII, 1980, p. 491-492)

⁸⁷ CS, vol. VII, 1980, p. 395.

⁸⁸ CS, vol. VIII, 1983, p. 276.

cu care „veneau de jefuiau în țară”, adică în Moldova, patria lor⁸⁹. Situația nu s-a schimbat nici la începutul secolului al XVIII-lea: „Atunci moldovenii, mulți și ficiori de boieri, să duceau la leafă, unii la moscali, unii la leși, unii la Racoți (la unguri – *n.n.*), unii la Cifed (la suedezi – *n.n.*), pentru agonisita”⁹⁰. De altfel, mercenarii moldoveni din armatele străine se comportau pe teritoriul Moldovei mai rău decât vrăjmașii. Un exemplu elocvent îl constituie cazul din anul 1739, când detașamentele de moldoveni (emigranți și localnici) din armata rusă au comis multe fărădelegi în țară: „cele mai mari jafuri și prădăciuni le-au făcut moldovenii ce se făcuseră cătane”⁹¹.

Oști moldovenești pe bani turcești

Oricât de straniu ar părea, la începutul secolului al XVIII-lea s-a ajuns la situația în care însăși Poarta Otomană dădea bani domnilor Moldovei, astfel încât ei să-și poată consolida oastea. Inițial acești bani se ofereau din contul tributului. Este cazul creării unităților de levinți. Astfel, știm că la 20 noiembrie 1716 sultanul poruncea domnului Mihai vodă Racoviță „să recruteze din acele părți și să completeze numărul trebuincios de oști (*levend*) în vederea pazei și apărării Țării Moldovei de răutățile dușmanilor”. Urma ca mai apoi domnul să raporteze la Poartă despre acțiunile întreprinse și rezultatele obținute, ca, după aceasta, să se trimită în Moldova un „om de înaltă încredere, care să-i controleze și să-i numere și să-i treacă la defter”, adică la catastif, pe ostașii levinți. Se recomanda ca unitățile de levinți, dispersate prin ținuturi, să fie folosite pentru paza țării: „să-i puie și să-i așeze pe levenzii cei pomeniți în acele locuri unde este nevoie de pază”. Sultanul promitea că „cheltuielile necesare pentru levenzii aceia să fie socotite și scăzute din tributul țării”, însă „cu condiția că levenzii aceia să fie buni de treabă și viteji și capabili de luptă”⁹².

În 13 decembrie 1718, un funcționar otoman își expunea punctul de vedere referitor la demersul domnului, bazat pe firmanul sultanului, privind scoaterea din tributul țării a banilor folosiți pentru acei „o mie cinci sute de levenzi”. Cheltuielile legate de crearea unităților de levinți se ridicau la suma 75.000 guruși. Funcționarul în cauză a constatat că, tradițional, „paza țării mai sus-amintite cădea pe seama obligațiilor voievozilor Moldovei”, deci „nu era nevoie să fie desemnați și folosiți la pază ostași cu plată din partea miriei”, adică a visteriei imperiului. Dar decizia

⁸⁹ I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1986, p. 99.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 167.

⁹¹ CG, p. 457.

⁹² *Documente turcești privind istoria României*, vol. 1, 1455-1774, întocmit de Mustafa A. Mehmet, București, 1976, nr. 202, p. 207-208.

finală a rămas pe seama sultanului⁹³. Această situație constituie o abatere de la tradiționalele relații moldo-otomane din secolele precedente. Deoarece moldovenii plecau în masă și se angajau în armatele țărilor creștine (fiind mai mult conduși de interese economice), s-a diminuat astfel potențialul militar (la nivel de cadre și efectiv) al statului moldovenesc, atât în ceea ce privește paza domnului, cât și a hotarelor țării. Se pare că autoritățile otomane n-au renunțat la ideea creării în Moldova a unei armate mici, dar eficiente și fidele intereselor imperiului.

Astfel, în anul 1736, în contextul războiului ruso-austro-turc din 1735-1739, aflând despre intrarea unor oști austriece în Moldova, vizirul i-a trimis domnului Moldovei resurse bănești în vederea creării unor unități de mercenari din localnici: „au trimis vizirul cincizeci pungi de bani, ca să mai facă oaste”. De asemenea, turcii i-au trimis domnului Moldovei și bani pentru procurarea tuturor celor necesare pentru asigurarea acelor unități: „i-au trimis bani și de chile, și de ialovițe, și de care, și de fân, și de orz”⁹⁴. Conform altei surse, autoritățile otomane i-au poruncit prin „firman împărătesc lui Grigorie vodă să strângă oștire, călărime și pedestrime”, „trimițându-i în acest scop și 10.000 de lei pentru cheltuieli”⁹⁵. Însă, deoarece la acea etapă sistemul politico-administrativ al Moldovei era măcinat de corupție, majoritatea banilor au ajuns în buzunarele personale ale domnului și ale apropiaților săi („da bani turcii lui Grigorie vodă; și el mânca banii toți, și cei de leafă și ceilalți toți”), iar localnicii erau angajați ca oșteni fără leafă în bani, ci doar pentru hrană: „lua aceste toate, ce scrii mai sus, din țară, de făcea trebile împărătești fără bani”; „numai atâta cât da moldovenilor: le da carne, pită, orz”. A reușit să facă o mică oaste, de vreo 6.000 de oameni, în care rolul de frunte îl aveau militarii profesioniști din mediul turcilor și a tătarilor lipcani: „S-au strâns toată oastea ce era: lipcani, turci, moldoveni și alții, s-au făcut ca la 6.000 oaste”⁹⁶. Marea majoritate a ostașilor localnici nu erau militari calificați, ci proveneau mai mult

⁹³ *Ibidem*, nr. 203, p. 210.

⁹⁴ I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1986, p. 367.

⁹⁵ CG, p. 383.

⁹⁶ I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1986, p. 367. O cronică apologetică familiei Ghica atestă deja pentru anul 1727 în oastea lui Grigore vodă Ghica cca 6.000 de oameni, însă fără a aminti de unitățile de turci și tătari: „ostași ai lui, tot la un loc cu ostașii curții, cu darabanii agâi, cu vânătorii și cu panțirii ce erau lefegii din țară se urcau până la trei mii pedestri. Mai era și călărimea, adică boiernașii, copiii de casă, armașii, aprozii și alte categorii”. Mai era oastea hatmanului „cu toți călărașii săi”, dar și „alți ostași lefegii din țară, pe care îi făcuse serdarul în ținuturile Orhei, Lăpușna și Soroca”, plus „serdarul de mazili, cu toți mazilii”. Astfel, „călărimea avea cam patru mii de oameni, în afară de curteni și de oamenii pe care-i aveau pe lângă ei boierii mari”. Ca artilerie „mai avea și douăsprezece bombarde cu săcălușuri” (CG, p. 275).

din stările de jos (târgoveți, țărani), fără o pregătire necesară⁹⁷. Să nu uităm că, la acea etapă, renumita cavalerie moldovenească era aproape în întregime peste hotare, înrolată în armatele țărilor creștine.

De altfel, însăși elita țării de atunci, puternic fanariotizată, nu prea avea încredere în militarii băștinași, preferându-i pe cei turci sau tătari. În 1735, când trupele austriece au intrat în Moldova, Grigore vodă Ghica, neavând încredere în localnici, s-a adresat după susținere militară la turci, care imediat i-au trimis mai multe unități: „ș-au și repezit la Hotin de olac, de i-au venit 400 de lipcani, cu Sarî Mehmet pașa, și au scris la vizirul de i-au trimis 2 pași, anume Mahmut pașa și Vasli pașa, cu vreo 600 spahii”⁹⁸. Iar în 1737, domnul țării s-a înconjurat cu „4 steaguri de turci și cu 4 de lipcani, *necrezând pre moldoveni*”, în pofida faptului că „bogate nevoi și rușini făceau turcii bieților oameni la Iași și la țară, pe unde mergeau, luau femei și fete mare și copii, cu sila, de-ș făcea răs”⁹⁹.

Unitățile militare făcute cu bani turcești au fost folosite în unele lupte cu caracter local (de exemplu, la izgonirea celor 500 de austrieci de la Comănești), dar și acolo forța motrice au fost ostașii turci și tătari¹⁰⁰. Iar în 1739, cele „patru, cinci mii de oaste, turci, moldoveni”, trimiși contra moscoviților la Hotin, nici n-au avut curaj să intre în luptă¹⁰¹, iar văzând că turcii au pierdut Hotinul, oastea s-a destrămat la scurt timp, pe etape: 1) Când domnul se afla la Bogdănești, „mulți dintre slujitorii, căpitani și mazili cu gărgăuni în cap au fugit la casele lor”¹⁰². În septembrie 1739 au rămas doar 700 din cei 5.000 de ostași. 2) Când domnul se afla în apropiere de Scânteia, „cea mai mare parte din oastea sa, alcătuită din moldoveni și din străini, arătând o deplină lipsă de credință, a început să fugă”¹⁰³. Până a ajunge domnul la Galați, „toți slujitorii l-au părăsit și au fugit și n-au rămas pe lângă el decât puțini

---

⁹⁷ Tot așa s-a întâmplat și în 1711, când la cererea rușilor moscoviți, care au dat bani, „a început Dimitrașcu vodă (Cantemir) să facă polcovnici din boierii cei mici pentru ca ei să strângă oaste de lefegii, dând câte cinci ruble pe lună fiecărui ostaș. Luând dar ostașii moldoveni banii soldei, au început să bea prin cârciumi, și, îmbătându-se, făceau de cum se înnopta mari jafuri pe drumuri și la bejenii” (CG, pp. 98-99). Căci „auzind de leafă nu numai slujitorii, ci și ciubotarii, croitorii, blănarii, cârciumarii” veneau, iar „slugile boierești lăsau pe stăpânii săi de se scriau la steaguri”. I. Neculce o califica drept „oaste de strânsură, din târg, mai mulți fără de arme decât cu arme”, deoarece veniseră toți după câștig (I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1986, pp. 232-233).

⁹⁸ I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1986, p. 367.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 378.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 372.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 388.

¹⁰² CG, p. 445.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 449.

spătărei din steagurile noi ce făcuse, fugiseră până și vizitii¹⁰⁴. Prezintă interes faptul că mulți dintre fugari s-au înscris ca mercenari în armata rusă.

De fapt, elita și populația Moldovei sesizaseră începutul decăderii Porții Otomane sub presiunea Imperiului Austriac și Imperiului Rus, fapt ce nu favoriza nicidecum consolidarea oștii moldovenești sub egida turcilor.

* * *

În concluzie, constatăm că, în secolele XV-XVII, oastea Moldovei a fost una predominant de cavalerie. Moldovenii au făcut parte din rândul popoarelor lumii cu „tradiție a calului”: erau călăreți excelenți și aveau rase bune de cai. Nu se cunoaște exact originea acestei enigmatice tradiții. Ar putea fi o influență a stepei, pe linia strămoșilor alano-tătari. Militarii moldoveni erau echipați ușor. Armele lor tradiționale au fost arcul cu săgeți, securea, buzduganul și sabia.

SUMMARY

It turns out that, in the XV-XVII centuries, the army of the Moldovan Principality was a cavalry one. According to the author, the Moldovans were among the peoples of the world with a „horse tradition”: they were riders beyond compare and had good breeds of horses. The exact origin of this enigmatic tradition is unknown. It could be an influence of the steppe, on the line of the Alans-Tatars ancestors. The Moldovan servicemen were lightly equipped. The bow and arrow, the axe, the mace and the sword were their traditional weapons.

---

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 459.

Valentin CONSTANTINOV *

**TREI BĂTĂLII ÎNTR-UN AN:
FÂNTÂNA LUI PĂCURAR, TĂTĂRENI ȘI DRĂGȘANI
SAU O NOUĂ PAGINĂ ÎN ISTORIA ȚĂRII MOLDOVEI
(TOAMNA ANULUI 1615 – VARA ANULUI 1616)¹**

II. BĂTĂLIA DE LA TĂTĂRENI

Spre sfârșitul anului 1615, după doi ani de relativă liniște, Moldova a fost tulburată de răscoala boierilor moldoveni, soldată cu bătălia de la Fântâna lui Păcurar², și de campania poloneză de la sfârșitul lunii octombrie, în urma căreia tronul Moldovei i-a revenit lui Alexandru Movilă, fiul lui Ieremia Movilă. Contextul acestor evenimente a fost abordat de Gheorghe I. Brătianu într-un studiu consacrat situației armatei moldovenești din sec. XVII, pornind de la realitățile din preajma bătăliei, dar referindu-se și la domnia lui Ștefan Tomșa al II-lea, și la bio-

---

* **Constantin Valentin**, dr. hab., cercetător științific coordonator, Institutul de Istorie.

¹ Vezi partea I a studiului: V. Constantinov, *Trei bătălii într-un an: Fântâna lui Păcurar, Tătăreni și Drăgșani sau o nouă pagină în istoria Țării Moldovei (toamna anului 1615 - vara anului 1616)*, în *Cohorta. Revistă de istorie militară*, nr. 1, 2018, pp. 34-44.

² C. Rezachevici, *Politica internă și externă a țărilor române în primele trei decenii ale sec. XVII*, în *Revista de Istorie*, nr. 1, 1985, p. 22; V. Neamțu, *Frământări sociale în orașul Iași în primele decenii ale sec. XVII*, în *Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași, Secțiunea III (Științe sociale)*, a. Istorie, filologie, IX, 1963, pp. 64-65. V. Constantinov, *Trei bătălii într-un an: Fântâna lui Păcurar, Tătăreni și Drăgșani sau o nouă pagină în istoria Țării Moldovei (toamna anului 1615 – vara anului 1616)*. I. *Bătălia de la Fântâna lui Păcurar*, în *Cohorta*, nr. 1, 2018, pp. 34-44.

grafia acestuia înainte de a veni în tronul Țării Moldovei³. În istoriografia noastră, bătălia de la Fântâna lui Păcurar a fost tratată separat de cea de la Tătăreni, din 22 noiembrie 1615⁴, când tronul Moldovei a fost reocupat de partida Movileștilor⁵, deși cele două au extrem de multe aspecte comune.

Contextul acestor evenimente a fost, în mare parte, determinat de atitudinea oficialilor polonezi. În ierarhia politică a Republicii Nobiliare Polono-Lituanie-ne, fiecare funcționar avea prerogative clare. Hatmanul de câmp, în perioadele în care funcția de hatman mare al coroanei era vacantă, răspundea și el, pe lângă rege, de politica externă a statului. Atitudinea față de intențiile Movileștilor a hatmanul de câmp polonez Stanisław Żółkiewski este analizată de Iuliu Peksa⁶, care, în unul din studiile sale, afirmă că atitudinea lui S. Żółkiewski e în consonanță cu pozițiile exprimate de Zbigniew Ossoliński și Samuel Maskiewicz⁷. Or, Elisabeta Movilă, îndrumătoarea fiului ei Constantin, reorientase linia politică moldovenească spre o apropiere de habsburgi, motiv ce a și condus la pierderea puterii⁸. Conform lui Iu. Peksa, S. Żółkiewski era adeptul menținerii *status-quo*-ului din anii 1595-1606, iar incursiunile tătărăști reprezentau în acest sens dificultăți majore. Campania din toamna anului 1615 nu a adus rezultatul scontat: chiar dacă otomanii n-au dorit să recunoască domnia lui Alexandru Movilă, datorită intervenției diplomatice a hatmanului polonez, Ștefan Tomșa al II-lea a fost mazilit⁹.

Răscoala din toamna lui 1615 n-ar fi avut niciun sens dacă boierii, care-i ceruseră lui Ștefan Tomșa al II-lea să părăsească tronul, n-ar fi avut deja un contracandidat, cu atât mai mult că, se pare, printre cei care au cerut plecarea dom-

---

³ Gh. I. Brătianu, *O oaste moldovenească acum trei veacuri. Răscoala boierimii împotriva lui Ștefan Tomșa (1615)* // Revista istorică, nr. 3-6, 1916, p. 54-79.

⁴ Un studiu în care e abordată problema bătăliei de la Tătăreni, intitulat *Lupta decisivă de la Tătăreni și capitularea dărăbanilor deasupra Tăuteștilor – 22 noiembrie 1615*, a fost publicat de A. H. Golimaș în 1935, la Iași.

⁵ Bătălia este amintită în studiile lui C. Rezachevici, *Politica internă și externă a țărilor române...*, p. 22; C. Rezachevici, *Istoria militară a poporului român*, vol. III, București, 1987, p. 250; Situația internațională din perioada respectivă a fost analizată în lucrarea: V. Ciobanu, *Politică și diplomatie în sec. XVII*, Iași, 1994, pp. 157-158.

⁶ Iu. Peksa, *Zolkiewski și expediția Doamnei Elisaveta Movilă în Moldova în anul 1615-16*, în *Revista istorică*, nr. 1-3, 1928, pp. 46-53.

⁷ *Ibidem*, p. 46.

⁸ *Ibidem*, p. 47.

⁹ *Ibidem*, p. 48.

nului se aflau și rudele sale¹⁰. Candidatul pe care mizau aceștia ar fi putut fi unul dintre fiii Elisabetei, iar legăturile dintre complotiști și fosta doamnă ar fi putut fi stabilite fie în timpul vreunei solii, la care să fi participat unul sau mai mulți complotiști, fie prin intermediul numeroșilor negustori, care străbăteau atunci drumurile dintre Polonia și Moldova. Probabil nu este o simplă coincidență faptul că principele Transilvaniei, Gabriel Bethlen, amintind despre izbucnirea răscoalei împotriva domnului, menționa o armată poloneză, aflată atunci la Hotin¹¹. În același context, câțiva ani mai târziu, dar referindu-se la situația de după consumarea bătăliei de la Fântâna lui Păcurar, mercenarul francez Charles de Joppecourt amintea despre o solie a boierilor moldoveni la doamna Elisabeta¹². Și dintr-un raport al ambasadorului olandez de la Constantinopol aflăm că: „agenții domnului [Ștefan Tomșa al II-lea – *n. n.*] declară că aceiași boieri [care s-au răscolat împotriva lui Ștefan Tomșa al II-lea – *n. n.*] aveau înțelegere cu polonii, pentru a goni pe domn, și, folosindu-se de aceste întâmplări, polonii, cu oastea cea mare, au și venit la hotarele Moldovei, având cu ei pe fratele celui din urmă domn, Constantin, fiul lui Ieremia vodă”¹³.

Armata poloneză despre care era vorba se pregătea pentru intervenție în apropiere de Ustia¹⁴, moșia pe care Ieremia Movilă o cumpărase încă la 1600. La

¹⁰ Unul dintre frunțașii răscoalei a fost Toader Boul. N. Stoicescu susține că fiul acestuia, Pătrașco Boul, era ginerele lui Ștefan al II-lea Tomșa și cumnat cu Radu Leon (Vezi: N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, București, 1971, p. 353). De fapt, ginerele lui Ștefan Tomșa al II-lea era Ștefan Boul, căsătorit în timpul domniei lui Miron Barnovschi (1626-1629) cu fiica acestuia, Roxanda (Vezi: *Moldova în epoca feudalismului*, III (1601-1640), alcătuitori D. Dragnev et. al., Chișinău, 1982, p. 263-265, nr. 129; *Documenta Romaniae Historica, Seria A. Moldova, XX (1629-1631)*, coordonatori, I. Caproșu și C. Burac, București, 2011, pp. 477-478, nr. 459).

¹¹ „Dumnezeu doar nu va permite aceasta, căci oastea polonă a ajuns la Hotin și după cum înțelegem și un fiu al voievodului Simeon (de fapt era al lui Ieremia Movilă – *n.n.*) este cu ei...” (Vezi: *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești* (în continuare: *Veress*), editate de A. Veress, vol. IX, *Acte și scrisori (1614-1636)*, Cartea Românească, București, 1936, p. 52-53, nr. 45. Nu știm dacă în această perioadă pârălabul de Hotin trecuse de partea lui Alexandru Movilă, cum pretinde mercenarul francez Ch. Joppecourt, care și-a dictat cronică la câțiva ani după evenimente (Vezi: Ch. Joppecourt, *Istoria scurtă și adevărată a celor mai memorabile lucruri întâmplare în tulburările din urmă ale Moldovei*, în A. Papiu Ilarian, *Tesauru de monumente istorice pentru România*, tom II, București, 1863, (în continuare: *Tesauru*, II), pp. 5-128, p. 26).

¹² *Tesauru*, II, p. 25.

¹³ N. Iorga, *Doamna lui Ieremia vodă*, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, seria II, tom XXXII (1910), p. 1063, nr. XXII.

¹⁴ Azi Ustia Zelene, regiunea Ternopil, Ucraina.

7 noiembrie 1615, când pregătirile erau în toi, în universalul său către șleahță, S. Żółkiewski¹⁵ sublinia că doamna Elisabeta Movilă voia să profite de pe urma situației create în Moldova de răscoala boierilor pentru a-l aduce în scaun pe fiul ei de 10-11 ani¹⁶. Referitor la acești boieri, principele Transilvaniei menționa într-o scrisoare, datată cu noiembrie, că „unii din ei au fugit în Polonia, vrând să-i ducă pe leșii pregătiți împotriva tătarilor asupra Moldovei, cu nădejdea că voievodul ar fugi din scaun dinaintea lor”¹⁷.

Campania urma să fie condusă de persoane din anturajul Movileștilor: Michał Wiśniowiecki, căsătorit cu Regina Movilă, și Samuel Korecki, viitorul soț al Ecaterinei Movilă. Referințe mai exacte cu privire la campania lor apar la începutul lunii noiembrie, la doar câteva săptămâni după răscoala nereușită a boierilor moldoveni împotriva lui Ștefan Tomșa al II-lea¹⁸. La Ustia, spre sfârșitul anului 1615, se adunaseră mai mulți ostași recrutați de cei doi magnați. Merită subliniat faptul că recrutarea lor avea nevoie de timp ca cele două tabere, una din Moldova și alta din Polonia, să-și coordoneze mișcările. În orice caz, în luna octombrie pregătirile pentru campanie erau în curs de desfășurare, iar în noiembrie putea deja începe.

Atitudinile nobilimii poloneze față de o eventuală campanie în Moldova erau împărțite. Pe de o parte, însuși faptul că la Ustia se desfășurau pregătiri militare sugerează că cel puțin unii nobili polonezi din regiunea de hotar sprijineau campania din Moldova. Pe de altă parte, factorii de decizie din Polonia, în special regele, Sigismund III Waza, dar și hatmanul de câmp, se împotriveau acestei acțiuni¹⁹. În proclamația din 20 octombrie 1615, adversarii campaniei – funcționari locali, cavaleri, nobili și cetățeni din Halici – se declarau împotriva campaniei organizate de M. Wiśniowiecki și S. Korecki, motivând că aceasta ar fi cauzat mari

---

¹⁵ *Pisma Stanisława Żółkiewskiego* (în continuare: *Pisma*), A. Bielowski (ed.), Lwów, 1861, pp. 242-246, nr. 45.

¹⁶ Firește că vârsta lui Alexandru Movilă a fost diminuată conștient de demnitarul polonez, chiar dacă nu cu mult. În acest fel, sugera el, nici Alexandru Movilă nu ar fi reușit să conducă țara, după cum nu reușise nici Constantin Movilă, ambii fiind, practic, niște copii.

¹⁷ *Veress*, vol. IX, p. 61, nr. 51.

¹⁸ „Numai azi ne-au adus vestea sigură că Sulkowski a sosit cu o oaste mare la Nistru împotriva voievodului Tomșa; duce în Moldova pe Alexandru, fiul lui Simeon [în realitate, Alexandru era fiul lui Ieremia, fratele lui Simion Movilă]” (*Ibidem*, p. 58, nr. 48).

¹⁹ Exprimând atât opinia regelui, cât și pe a sa proprie, S. Żółkiewski susținea în universalul din 7 noiembrie 1615 că această campanie va pune Rzeczpospolita în pericol, iar otomanii vor dori să se răzbune (*Pisma*, p. 243-246, nr. 45).

pagube²⁰. Peste aproape jumătate de an, Seimul, care avea să-și inaugureze lucrările la finele lunii aprilie 1616, menționa „jafurile și crimele de la hotar”, comise mai ales în voievodatul de Braclaw, de către mercenarii celor doi gineri ai Elisabetei Movilă, pentru care se prevedea aplicarea constituției din 1588 „despre jafuri și crime”, în vigoare încă în voievodatul Rusiei²¹. Armata condusă de cei doi lăsase în urmă teritorii jefuite aparținând conaționalilor, iar voievodul local, Jan Danilowicz, ginerele lui S. Żółkiewski, apropiat liniei politice a acestuia, menționa că „de la acei oameni adunați samavolnic se vede ultima pieire a țării”. Într-un universal din 3 decembrie 1615 se sublinia că aceștia „numai într-un fel se deosebeau de tătari, că oameni nu luau <prizonieri> și satele nu le ardeau”²². S. Żółkiewski scria și el în universalul menționat mai sus despre pustiirile făcute de mercenarii recrutați de Movilești²³. La 7 noiembrie, J. Danilowicz formula o proclamație prin care chema cavalerii din Sanok și pe castelanul lor să găsească mijloace pentru a pune la respect detașamentele înarmate care pustiesc țara Haliciului, adunate în urma ultimelor evenimente din Moldova²⁴.

La 4 noiembrie 1615, de la Făgăraș, Gabriel Bethlen le scria bistrițenilor despre situația din Moldova și le cerea închiderea drumurilor²⁵.

---

²⁰ „K temu że i to drugie niebezpieczeństwo nas nie po mału zachodzić musi że najdują się tacy miedzy nami bracia naszymy swawolni, którzy minawszy prawo pospolite, nie mając w tem przedsięwzięciu swem żadnego pozwolenia J. K. Mci, rad koronnych do wojny i inszych w takim razie Rzptej naszej należących privata autoritate chorągwie swe in contemptum superioritatis rozciągają, kupy wielkie ludzi zbierają, onemi braci naszej i nam samym w majątnościach szkody czynią ...” („Încă un pericol se abate asupra noastră, căci printre noi se găsesc unii frați samavolnici de-ai noștri care, trecând peste legile comune, fără a avea în această aventură a lor permisiunea MS Regelui, a consilierilor regali pentru război și altora, ce revin într-un asemenea caz Rzeczpospolitei noastre, își ridică *privata autoritate* steagurile *in contemptum superioritatis*, adună mulțimi mari de oameni, prin aceasta aducând pagube bunurilor fraților noștri și alor noastre...” (Vezi: *Akta Grodzkie i Ziemskie z Archiwum Ziemskiego we Lwowie* (în continuare: AGZ), tom. XXIV. *Lauda Sejmikowe Halickie (1575-1695)*, A. Prochaska (ed.), Lwow, 1931, p. 25-26, nr. 18). Faptul că această proclamație a fost făcută la 20 octombrie 1615, adică la scurt timp după bătălia de la Fântâna lui Păcurar, mărturisește odată în plus despre o posibilă colaborare între Elisabeta Movilă și boierii răsculați din Moldova.

²¹ *Volumina Legum*, III, Sankt-Petersburg, 1859, p. 141.

²² W. Łozinski, *Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku*, Warszawa, 2008, p. 392.

²³ *Pisma*, p. 242-246, nr. 45.

²⁴ AGZ, XX, p. 150, nr. 102. La 3 decembrie 1615, tot J. Danilowicz le scria nobililor din Sanok să se organizeze pentru a le oferi ajutor celor din Halici, afectați de acțiunile violente ale soldaților implicați în campania din Moldova (AGZ, XX, p. 151-152, nr. 104).

²⁵ Hurmuzaki-Iorga, XV/2, p. 862-863, nr. MDCCXXIII.

Anticipând invazia trupelor polone, Ștefan Tomșa al II-lea a cerut sprijinul vecinilor. Aflat în tabăra de la Prut, l-a rugat pe căpitanul transilvănean Clemente Beldi să fie gata să intervină cât mai urgent, în caz de necesitate²⁶. Or, acest lucru era problematic. Căpitanii nu ar fi avut voie să intervină în favoarea domnului Moldovei fără acordul principelui Transilvaniei pentru asemenea acțiuni militare. Conduita formală a acelor timpuri solicita ca voievodul Moldovei să apeleze în primul rând la Gabriel Bethlen; anume el urma să decidă dacă să dea sau nu ordin căpitanilor de margine să-l ajute pe domnul moldovean. Dat fiind că relațiile dintre cei doi nu erau tocmai cordiale, nu s-a formulat un asemenea apel. Gabriel Bethlen îi scria lui Andrei Doczy despre situația creată, inclusiv despre refuzul domnului moldovean de a cere direct ajutor, atât lui, cât și domnului Țării Românești, Radu Mihnea²⁷. Posibil, după ce i s-a adus la cunoștință că au fost trimise asemenea scrisori, G. Bethlen i-a avertizat pe căpitanii de margine să nu-l ajute pe domnul Moldovei fără ca el să le permită în mod expres acest lucru. Astfel, Ștefan Tomșa al II-lea rămânea singur în fața unui adversar puternic: din aceeași scrisoare a principelui Transilvaniei aflăm că tătarii, deși fuseseră chemați explicit și li se trimiseseră daruri, „nu au putut merge în țară din pricina unei revărsări a apelor”.

Victorios în fața boierilor răzvrățiți, Ștefan Tomșa al II-lea se confrunta acum cu o armată mult mai puternică și bine organizată. În urma bătăliei din preajma Iașiului²⁸, domnul moldovean a fost învins și a trebuit să se retragă, așteptând timpuri mai prielnice pentru a încerca revenirea în scaun. Dispunem de o descriere a bătăliei de la Tătăreni, formulată de Michal Wiśniowiecki (unul dintre cei doi comandanți polonezi), în scrisoarea trimisă la 23 noiembrie 1615 soacrei sale, Elisabeta Movilă. Magnatul polonez exagerează cu privire la mărimea armatei lui Ștefan Tomșa al II-lea, afirmând că fusese vorba de 20.000 de oșteni, dintre care: „tătari și turci cinci mii, infanterie ungurească aproape de trei mii, precum și diferite alte persoane apropiate lui: sârbi și munteni precum și alți oameni, destul de mulți”²⁹.

Or, simpla victorie militară nu garanta că planurile Movileștilor se vor solda cu succes. Era esențial ca Poarta să recunoască noua situație. În această ordine de idei, faptul că Ștefan Tomșa al II-lea nu fusese capturat crea probleme pentru adepții Movileștilor. Vechiul domn putea oricând reveni cu forțe otomane proaspete, care ar fi inversat rezultatul bătăliei de la Tătăreni. Iar singura persoană în

---

²⁶ Lui Francisc Miko îi cerea să vină cu un grup de călăreți, iar lui Beldi – să fie pregătit să-i ofere ajutor militar în caz de necesitate (*Veress*, vol. IX, p. 59, nr. 49).

²⁷ *Ibidem*, pp. 60-62, nr. 51.

²⁸ Tătăreni-Tăutești.

²⁹ Scrisoarea este datată cu 24 noiembrie (*Biblioteka Kórnik*, Ms. nr. 324, ff. 187^v-188^r).

drept să facă asemenea demersuri pe lângă sultanul turc – pentru a consfinți noua situație din Moldova – era regele polon.

În acest scop, în numele lui M. Wiśniowiecki, subceașnicul Adam Sieniawski îi scria lui Sigismund al III-lea Wasa, rugându-l să-l ia sub protecția sa pe Alexandru Movilă și familia lui și să trimită la Constantinopol un sol ce să asigure menținerea Moldovei în zona de influență poloneză și siguranța Rzeczypospolitei. Alăturat, regelui îi era trimisă și scrisoarea lui M. Wiśniowiecki către Elisabeta Movilă, pentru a-i crea o impresie asupra cursului evenimentelor³⁰. La 1 decembrie 1615, în Halici³¹ și Colomeea³², regiuni învecinate cu Moldova, Seimicul nobilimii locale a emis hotărâri în acest context³³: se știa deja despre victoria din 23 noiembrie asupra lui Ștefan Tomșa, nobilimea de la granița cu Moldova fiind gata să respingă atacurile de pe teritoriul Moldovei, până în momentul în care Alexandru Movilă avea să primească de la turci steagul de domnie.

Corespondența politică a vremii include multiple referiri la evenimentele din Moldova. G. Bethlen, de exemplu, îi informa pe bistrițeni despre luptele din Moldova³⁴. Cancelarul Transilvaniei, Simon Pechy, îl scria la 7 decembrie 1615 baronului Johann Mollart despre alungarea din scaun a lui Ștefan Tomșa al II-lea și fuga acestuia la Brăila³⁵. Bailul Veneției la Constantinopol, susținea că, la 12 decembrie 1615, Ștefan Tomșa al II-lea i-ar fi scris marelui vizir o scrisoare în care își descria situația. Scrisoarea conține un detaliu relevant în acest context: „agenții” regelui Poloniei afirmău că Sigismund al III-lea n-ar fi avut nimic de a face cu situația din Moldova³⁶.

---

³⁰ „Uniżenie WKM smiałbym prosić abyś iako Pany głowa nasza predko Mciwą łaską Alexandra y wszytek ten Dom wesprzec raczył a Posłem swym predko do Constantynopola poprzedziel iakobyś WKM y tę Ziemię zatrzymac y bezpieczenstwo Rptey obwarowac raczył” (*Biblioteka Kórnik*, Ms. nr. 324, f. 188^r).

³¹ AGZ, XXIV, pp. 28-29, nr. 19.

³² AGZ, XXIV, pp. 29-30, nr. 20. În ambele scrisori se exprima temerea că Poarta n-o să-i acorde steagul de domnie lui Alexandru: „iż o daniu chorągwie u Porty cesarza tureckiego jest wątpliwość”.

³³ La 15 noiembrie 1615, castelanul Sanokului chema nobilimea să se adune la 1 decembrie acolo pentru a se proteja de pericolele ce se abăteau asupra Rzeczypospolitej. (AGZ, XX, p. 151, nr. 103.)

³⁴ Hurmuzaki-Iorga, XV/2, p. 864, nr. MDCCXXV; pp. 864-865, nr. MDCXXVI.

³⁵ Veress, vol. IX, p. 63, nr. 53: „cum uxore, liberis, amplissimoque thesauro Braylam ad ripam Danubii locatam secessit, ibi Turcarum, si poterit auxilium imploraturus”.

³⁶ „ma l'agente qui del Re di Pollonia afferma, che di cio Sua Maesta non habbia parte alcuna”. În scrisoare se mai spune că această știre a produs o mare confuzie pentru marele vizir (Hurmuzaki, IV/2, p. 350, nr. CCCLXXIV).

Și celorlalte curți europene li se prezentau informații cu privire la ultimele evenimente din Moldova: baronul de Sansy îi scria ministrului de externe francez, vicontele de Puisyeulx, despre tulburările pe care polonezii le provocaseră în Moldova³⁷, iar comitele Sigismund Forgach îi scria și el baronului J. Mollart despre înlăturarea lui Ștefan Tomșa al II-lea de la tron și înlocuirea lui cu fratele lui Constantin Movilă³⁸. La Constantinopol se credea că acțiunea militară a polonezilor fusese sprijinită de rege și de împăratul habsburgic, pretextându-se că fostul domn ar fi sprijinit incursiunile tătarilor. Alt motiv al supărării polonezilor ar fi fost faptul că, la 1614, deci cu un an înainte, Ștefan Tomșa al II-lea nu i-ar fi permis ambasadorului polonez să intre în Iași³⁹. Cercurile diplomatice constantinopolitane sugerau că Ștefan Tomșa al II-lea se bucura în continuare de sprijinul Porții⁴⁰. Domnul Țării Românești, Radu Mihnea⁴¹, își exprima îngrijorarea că polonezii, îmbătați de propriul succes, ar putea să nu se mulțumească doar cu Moldova, și să atace și Țara Românească⁴².

În această situație, Alexandru Movilă încerca să obțină sprijinul înalților funcționari otomani, în primul rând prin plata obligațiilor financiare ale țării. Se spunea că ar fi trimis în întreaga țară persoane care să strângă tributul ce urma a fi plătit Porții – expresie primară a devotamentului față de sultan. Alexandru însuși încerca să sugereze că prin această campanie militară în Moldova urmărise nu pur și simplu dorința de a cuceri tronul, ci, în primul rând, datoria de a răzbiuna moartea fratelui său, Constantin, ucis de Ștefan. Scrisorile diplomatice informau însă că Alexandru ar fi declarat deschis că, în calitate de domn al Moldovei, va

³⁷ Hurmuzaki, supl. I, vol. I, nr. CCLVI, pp. 165-166.

³⁸ Veress, vol. IX, p. 64, nr. 54.

³⁹ Despre acest incident raporta și ambasadorul olandez la Constantinopol: „Domnul Moldovei a întâmpinat pe solul polon, plecat de aici acum trei luni [raportul era scris în luna martie – *n.n.*], într-un chip cu totul de necrezut, și nu i-a îngăduit Excelenței Sale să intre în Iași..., așa încât a trebuit să poposească pe câmp supt corturi. Afară de aceasta, i s-a luat solului vamă, nu numai pentru averea ce ducea cu dânsul, ci și pentru bagajele de mână” (N. Iorga, *Doamna lui Ieremia Movilă...*, p. 1061, nr. XX).

⁴⁰ Hurmuzaki, IV/2, p. 351, nr. CCCLXXV.

⁴¹ Se pare că, după înfrângerea lui Ștefan Tomșa al II-lea, Radu Mihnea a trimis o solie la S. Korecki, rugându-l să nu-i invadeze țara: „Wiecz dostałby byl Tomszę, ale woiewoda multanski zwłokł go do trzeciego dnia traktatami ...A zwłokł tym kształtem: prosil aby do ziemie iego nie wchodzil z takim woiskiem, obiecuiąc poimac Tomszę i wydac go” („L-ar fi ajuns pe Tomșa, dar voievodul muntean l-a chemat până în ziua a treia la tratative..., și l-a chemat sub următorul pretext: îl ruga să nu intre în țara lui cu o asemenea armată, promițând să-l prindă pe Tomșa și să-l predea.”) (*Ibidem*, supl. II, vol. II, p. 392, nr. CC).

⁴² „...essi Polachi il favor della fortuna, non tentassero di penetrare anco nel suo paese” (*Ibidem*, IV/2, p. 352, nr. CCCLXXVI).

avea față de sultan aceeași fidelitate ca și tatăl său, Ieremia Movilă⁴³. Se pare însă că intențiile exprimate public de Alexandru și de familia sa nu erau suficient de convingătoare pentru otomani⁴⁴, ori, pur și simplu, aceștia nu voiau să accepte un domn susținut de Polonia. Solul polonez, venit de la Adrianopol cu dragomanul Cristofor Brutti⁴⁵, a fost primit cu răceală, sultanul sugerând deschis că e hotărât să-l reinstaleze în scaun pe Ștefan Tomșa al II-lea⁴⁶.

După alungarea lui Ștefan Tomșa al II-lea, M. Wiśniowiecki a rămas la Iași, pentru a-l susține pe Alexandru. Avea cu el în jur de 8.000 de ostași, iar S. Korecki – în jur de 2.000. Totuși, Alexandru se confrunta cu mari dificultăți la strângerea tributului: dat fiind că nu primise steagul de domnie, nu toți îl recunoșteau drept domn. Faptul că expediase tribut la Poartă, nu garanta că turcii nu vor numi alt domn. În plus, din motiv că nu li se plătise solda, cazacii care îi susțineau pe cei doi magnați polonezi au plecat în regiunile lor. Pe drumul de întoarcere, au pustiit două mari ținuturi, inclusiv ținutul Orhei. În cele câteva ciocniri locale, polonezii au ieșit învingători⁴⁷. Despre faptul că, pe plan intern, Alexandru Movilă încerca să-și afirme autoritatea, mărturisesc și cele câteva documente pe care le-a emis în zilele de 6⁴⁸ și 8 ianuarie 1616⁴⁹.

Însă, tot în ianuarie 1616, începuse și campania de reinstalare în tron a lui Ștefan Tomșa al II-lea⁵⁰. La 5 ianuarie 1616, secretarul Petru Boer îi scria lui Fran-

⁴³ „...diccono appresso li suddetti messi espediti dal Vallacco [Radu Mihnea *n. n.*] che Alessandro novo Principe di Bogdania ha mandato a roccogliere per tutto il paese il tributo per far denari, publicando di volerli mandare alla Porta per mostrar la sua devotione et per far sapere insieme, che quello che ha fatto non e stato con altro fine, che per far vendicarsi della morte, che Steffano diede a Costantin Vaivoda suo fratello che nel resto vuol essere come fu Hieremia Vaivoda suo padre, fedelissimo, et ossequentissimo servitore della Maesta Sua <Sultanul turc – *n.n.*>” (*Ibidem*, p. 352, nr. CCCLXXVI).

⁴⁴ M. Costin afirma că, în această perioadă, rolul principal în administrarea țării îl avea Nestor Ureche (M. Costin, *Opere*, ediție critică, cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 62).

⁴⁵ Despre activitatea marilor dragomani din această perioadă la Constantinopol, vezi: A. Pippidi, *Quellques drogmans de Constantinople au XVIIe siecle*, în *Revue des Etudes Sud-Est Europeenes*, vol. X, 1972, nr. 2, pp. 240-241.

⁴⁶ Hurmuzaki, IV/2, p. 353, nr. CCCLXXVI.

⁴⁷ Stanislaw Tarnowski, castelanul de Sandomir, îi scria despre aceste evenimente lui Zbigniew Ossolinski, voievodul de Sandomir (*Ibidem*, supl. II, vol. II, pp. 391-392, nr. CC).

⁴⁸ Prin acest act, Alexandru Movilă poruncește dregătorilor din ținutul Suceava să nu depună presiuni asupra satelor ce aparțin Mănăstirii Voroneț (*Documente privind istoria României* (în continuare: *DIR*, Seria A. *Moldova*, veacul XVII, vol. 4, nr. 1).

⁴⁹ Este vorba de două documente ce vizează Mănăstirea Secu, ctitoria lui Nestor Ureche (*DIR*, Seria A. *Moldova*, secolul XVII, vol. 4, nr. 2-3).

⁵⁰ La 4 ianuarie 1616, domnul Țării Românești, Radu Mihnea, se afla în tabără la Buzău și într-o scrisoare către Francisc Redey amintea despre calul pe care promisese să i-l ofere (Veress, IX, p. 64-65).

cisc Redey că Radu Mihnea sosise la Brăila și se pregătea să intre cu armata în Țara Moldovei⁵¹. Situația din Moldova era descrisă și de Louis de Harlay, în mesajul său către ministrul de externe francez, vicontele de Puisyeulx⁵². Iar dacă e să dăm crezare afirmațiilor lui Andrei Doczy, în Transilvania, înrolările în armata ce trebuia să-l readucă în scaun pe Ștefan Tomșa al II-lea au provocat nemulțumiri din partea locuitorilor, mai ales că această armată ar fi trebuit să lupte împotriva polonezilor⁵³. În cercurile diplomatice de la Constantinopol se discuta despre sumele pe care Alexandru Movilă le propunea înalților demnitari otomani, dar nu putea obține totuși rezultatul pe care miza⁵⁴.

Reinstalarea lui Ștefan Tomșa al II-lea în scaun a avut rezultate imediate. Magnații polonezi s-au retras la Hotin⁵⁵, unul din punctele întărite din apropierea graniței cu Polonia, care le permitea să se apere. S. Korecki a mai întreprins câteva raiduri în interiorul Moldovei, pricinuind pierderi armatei noului domn, dar n-a reușit să-l alunge din cetatea de scaun a Moldovei. La Hotin, ginerii Elisabetei Movilă încercau să-și reorganizeze armata pentru a-i readuce pe Movilești în scaunul domnesc. Însăși aflarea lor la Hotin reprezenta pericol pentru teritoriile de graniță ale Poloniei, în special pentru Pocuția și, îndeosebi, pentru Sniatin⁵⁶.

Ștefan Tomșa al II-lea s-a deplasat și el spre Hotin, pentru a redobândi cetatea, cu o armată formată din trupele puse la dispoziție de Schender, pașa de Silistra, și de Radu Mihnea, care însoțeau și ei trupele. În acest context, se pare, unii boieri munteni, susținători ai lui Radu Șerban, au început să negocieze cu polonezii readucerea acestuia în scaunul Țării Românești. Radu Șerban însuși făcea, în paralel, demersuri pe lângă autoritățile austriece pentru a obține finanțarea unei expediții în Țara Românească, afirmând că ar avea acolo mulți susținători

⁵¹ „În luna viitoare Măria Sa voievodul pleacă cu toate oștile sale în Moldova, așa știm că și din Ardeal își pornește Măria Sa oștile, căci numai noi nu suntem de ajuns împotriva leșilor. Puternicul împărat a poruncit și fratelui mai mic al hanului tătarilor să plece numaidecât în ajutorul nostru. La fel și turcilor de lângă Dunăre, numai că ei vin foarte încet. Măria sa voievodul e nevoit să meargă, nu poate face altfel, pentru că acel voievod Ștefan fără de minte Nerone, nu încetează a pârî pe Măria Sa.” (*Ibidem*, p. 65-68, nr. 56).

⁵² Hurmuzaki, Supl. I, vol. I, nr. CCLVII-CCLVIII, pp. 166-167.

⁵³ Veress, IX, p. 70, nr. 58.

⁵⁴ N. Iorga, *Doamna lui Ieremia Movilă...*, p. 1063, nr. XXV.

⁵⁵ Hotinul, cedat Moldovei la sfârșitul anului 1614, după spusele mercenarului francez Joppécourt, s-a predat de bunăvoie lui Alexandru, chiar la începutul campaniei acestuia. (*Tesauru...*, II, p. 26.). Despre disputele privind controlul asupra Cetății Hotin în perioada 1611-1621, vezi V. Constantinov, *Cetatea Hotinului în disputele politico-militare polono-otomane din perioada 1612-1621*, în *Cohorta*, nr. 1, 2015, pp. 41-56.

⁵⁶ Despre toate acestea îi scria substolnicul de Sniatin lui S. Żółkiewski, la 16 februarie 1616 (Hurmuzaki, Supl. II, vol. II, p. 394, nr. CCI).

care îi așteaptă cu nerăbdare întoarcerea⁵⁷. La 2 martie 1616, Radu Șerban îi scria arhiducelui Maximilian, exprimându-și speranța că va reveni cât mai grabnic în scaun⁵⁸. Însă aceste planuri au fost deconspirate și dejucate: din porunca lui Radu Mihnea, Leca, spătar⁵⁹, și Lupu, mare logofăt⁶⁰, au fost omorâți, fiind acuzați de trădare. Cei doi erau menționați în Sfatul domnesc al lui Radu Mihnea din 24 februarie 1616⁶¹, dar lipseau din cel din 8 martie 1616⁶². Scrie despre acestea și un mercenar francez, preocupat de situația Moldovei, câțiva ani mai târziu⁶³.

Plecând din Iași, Alexandru a trimis marelui vizir o scrisoare în care amintea despre vechea promisiune de a oferi pentru totdeauna scaunul domnesc lui Ieremia Movilă și descendenților lui pe linie masculină⁶⁴. Conform unei note de la bailul Veneției la Constantinopol, la 6 martie 1616, solii domnului moldovean așteptau în casa ambasadorului Franței, având la ei o scrisoare de la Alexandru Movilă către marele vizir. La acel moment, Ștefan Tomșa al II-lea reocupase deja

⁵⁷ Veress, IX, pp. 71-72, nr. 61. „Venerunt diversi homines et literae a tota nobilitate ac cetera gente totius provinciae Valachiae Transalpinae offerentes fidelitatem Vrae Mti et mihi devotionem promittentes”. Se pare că susținătorii lui Radu Șerban doreau să profite de situația din Moldova pentru a-l readuce în tronul „Valahiei Transalpine”, adică al Țării Românești. Probabil, în fruntea acestei inițiative – deși scrisoarea era scrisă în numele boierimii și tuturor stărilor sociale din Țara Românească – erau cei doi boieri omorâți de Radu Mihnea, la începutul anului 1616: Lupu, mare logofăt, și Leca, spătar. O altă nuanță a situației apare în memoriile mercenarului francez Joppecourt. Acesta, referindu-se la incidentul de la Buzău, asupra căruia vom reveni cu detalii mai târziu, menționează o solie a boierilor munteni, care îl rugase pe Alexandru să le fie domn *în* sau poate „și *în*” țara lor sau, în cazul în care nu ar fi dorit acest lucru, să-i permită lui Radu Șerban să revină în țară, trecând prin Moldova. Se pare că Alexandru ar fi fost de acord cu ultima propunere: „i-au declarat că dacă refuză el, ei foarte ar dori ca principele Șerban, care fusese voievodul lor înaintea lui Mihnea, iar după aceea scos din țară de Batory Gabor se retrase la împăratul din Germania, să se reîntoarcă acum în țară spre a lua iarăși domnia; și pentru a-i facilita întoarcerea să-i dea voie Alexandru să treacă prin Moldova, dacă ar cere, ceea ce principele Alexandru le încuviința din toată inima” (*Tesauru...*, II, p. 59).

⁵⁸ N. Iorga, *Studii și documente*, IV, p. 170-171, nr. XXVI.

⁵⁹ Despre acest dregător, vezi lucrarea noastră *Țara Românească și Țara Moldovei în timpul domniilor lui Radu Mihnea*, Iași, 2007, p. 93-94.

⁶⁰ *Ibidem*, pp. 92-93.

⁶¹ *DIR*, B, veacul XVII, vol. III (1615-1620), p. 1-3, nr. 2.

⁶² *Ibidem*, p. 4-5, nr. 4. Ceea ce confirmă faptul că Radu Mihnea aflase despre legăturile dintre opoziția din țară și Radu Șerban, aflat atunci la imperiali.

⁶³ Deși descrie evenimentele în mod confuz și susține că principala cauză a furiei lui Radu Mihnea a fost consilierea proastă pe care aceștia i-o oferiseră, și doar ca o a doua cauză „imputându-le că avea înțelegeri secrete cu polonii” (*Tesauru...*, II, p. 52), informația pe care o furnizează este importantă și poate fi coroborată cu alte mențiuni din această perioadă.

⁶⁴ Informația datează din 20 februarie 1616, adică perioada când, probabil, Alexandru nu se mai afla la Iași (Hurmuzaki, IV/2, p. 354, nr. CCCLXXVIII).

lașiul. Radu Mihnea, care îl însoțise în expediție, îi lăsase în jur de 1.000 de soldați și s-a întors în Țara Românească⁶⁵.

În general, de la sfârșitul anului 1615 până la începutul celui următor, anturajul lui Alexandru Movilă a desfășurat o intensă activitate diplomatică, pentru recunoașterea drepturilor la tron ale noului domn. Imprecizia relatărilor mercenarului francez Charles de Joppecourt nu permite stabilirea cronologiei acestor solii, dar faptul că ele au existat nu trezește dubii. Un sol polonez din anturajul tânărului domn moldovean, ajuns în Țara Românească, unde era și Ibrahim pașa, a fost prins, interogat cu privire la efectivele armate de care dispuneau în Moldova cei doi principii polonezi, apoi a fost trimis la Constantinopol, interogat încă odată și vândut la galere⁶⁶.

După plecarea lui Ibrahim pașa la Constantinopol, Radu Mihnea a trimis în Moldova o solie, cu mesajul că regretă ceea ce s-a întâmplat cu solul polonez, angajându-se să mijlocească salvarea acestuia. Poziția domnului Țării Românești era una previzibilă. Deși politicos, într-o manieră subtilă, Radu Mihnea arăta că nu-l poate susține pe noul domn al Moldovei fără acceptul puterii suzerane: „Alexandru cunoaște puterea ce are sultanul asupra sa, putere căreia dânsul nu se poate opune, prin urmare nici pașilor lui, că nu are ridicată nicio oaste precum rău a fost înștiințat și că planul său nu era nicidecum a ridica arme împotriva lui, spre a ajuta pe Ștefan, dacă nu era forțat la aceasta prin ordinul sultanului”⁶⁷.

O solie din Moldova a fost trimisă și în Transilvania, la principele Gabriel Bethlen, care „primi solul cu mare umanitate”. Solul lui Alexandru Movilă declarase că „principele Alexandru, domnul său, primise știre că el, [Gabriel] Bethlen, ar fi ridicând oaste spre a se întruni cu Mihnea, domnul Țării Românești, și a-i face război, care lucru nu ușor poate să-l cuprindă deoarece el, [Gabriel] Bethlen, încă de demult trăia în amicitie cu răposatul său părinte și nu crede să-i fi dat dânsul ocazie de a rupe acea amicitie, rugându-l să nu se amestece în trebile sale cu Mihnea vodă și drept recompensă va încerca din toate puterile să-i servească, prezentându-i-se ocazia”. Răspunsul lui Gabriel Bethlen era ușor de prevăzut: „el niciodată n-a cugetat a ridica armele, nici a întreprinde ceva împotriva principe-lui Alexandru, al cărui părinte îi era într-adevăr amic și că din partea lui nu va da

---

⁶⁵ *Ibidem*, p. 355, nr. CCCLXXIX.

⁶⁶ Numele acestui sol era Bojarski. A încercat să obțină audiență la Radu Mihnea, care l-a trimis, conform mercenarului francez, la pașa (*Tesauru...*, II, p. 41-42).

⁶⁷ *Ibidem*, pp. 43-44.

ocazie niciodată pentru ca această amicitie să nu continue de-a pururea⁶⁸. După participarea contingentelor lui Gabriel Bethlen la restabilirea în scaun a fostului domn, principele transilvănean avea să trimită o scrisoare la Poartă, susținând că nu-i va mai trimite ajutoare lui Ștefan Tomșa al II-lea⁶⁹.

Nici în Polonia, nici în Moldova, nu exista o atitudine unanimă față de acțiunile ginerilor Elisabetei Movilă. Deși, firește, existau susținători ai acestor acțiuni, jafurile armatelor de mercenari făceau ca împotriva lor să se ridice, în Polonia, mai multe voci. Nemulțumiri mari se remarcă mai ales în regiunile de margine, unde se adunau armatele menite să intre în Moldova. Această poziție a fost exprimată de Stanisław Lanckoroński, voievodul Podoliei, care îi scria lui Zbigniew Ossoliński, voievodul de Sandomir, îndemnându-l să discute problema la seimicul ce urma să fie organizat acolo, „din cauza indigenaților moldoveni și a cumnaților lor să nu se piardă vechea șleahță”⁷⁰, ca urmare a pustiirilor făcute de cazacii pregătiți să plece în Moldova. M. Wiśniowiecki a întâlnit armata răsculaților, având și tătari cu ei, „la două leghe” de oraș. În urma unui atac furibund, armata acestora a fost învinsă⁷¹. O a doua răscoală a orheienilor, menționată de C. de Joppecourt, s-a produs din cauza că aceștia nu doreau să plătească impozitele către domn, până când fiul lui Ieremia Movilă nu ar fi primit confirmare de la Poartă⁷². O altă revoltă a populației merită și ea menționată în acest context. Într-o cetate situată la „șase leghe” de Tecuci a fost lăsată o garnizoană formată din 800 de soldați. Într-o noapte, garnizoana a fost nimicită⁷³. Pe lângă faptul că i-a determinat pe polonezi să se retragă la Hotin, detașamentele care îl sprijineau pe Ștefan Tomșa al II-lea au întreprins campanii de pradă și pe teritoriul Poloniei. Una dintre ele fusese

⁶⁸ *Ibidem*, II, p. 43.

⁶⁹ Despre poziția principelui Transilvaniei, Almorò Nani îi scria, la 19 martie 1616, dogelui Veneției: „Ho inteso anco da buona parte che sono venute lettere di Transilvania di Betthelem Gabor pur al Caimecan nelle quali scrive che cessando l'occasione non andera più in aiuto di Steffano Vaivoda” (Hurmuzaki, IV/2, p. 356, nr. CCCLXXX).

⁷⁰ „Prosz racz W.M. moy mcziwy pan na seimiku tamtym tę proponowac sprawę, niechai my starozytna slachta dla indigenatow woloskich y swagrow ich nie niszczeyemy” (*Ibidem*, Supl. II, vol. II, p. 396-397, nr. CCIII).

⁷¹ *Tesauru...*, II, p. 38.

⁷² *Ibidem*, II, p. 62. Informația trebuie tratată în contextul altor date de la începutul anului 1616. Vrând să-i îmbuneze pe turci, noul domn dorea să le trimită tributul; pe de altă parte, locuitorii Moldovei refuzau plata tributului până când Alexandru ar fi primit confirmare de la Poartă.

⁷³ „Acești opt sute, ce erau în zisul burg, în loc să privegheze ei nu făceau altceva decât se îmbătau și asupra pe oaspeții lor prin tot felul de insolente.... Oamenii nemaiputând suferi se determinară a se răzbuna ...” (*Tesauru...*, II, p. 49).

condusă de Miron Barnovschi, viitorul domn al Moldovei, care a primit și el indigenatul⁷⁴.

Prin urmare, prelungirea conflictului a determinat marile puteri să caute o soluție de compromis. Polonezii au încetat să le ofere susținere ginerilor Elisabetei Movilă. Hatmanul de câmp, S. Żółkiewski, care încerca să intre în grațiile regelui, susținea necondiționat orice inițiativă a acestuia; în plus, el era adeptul celeilalte ramuri a Movileștilor, descendentă din Simion Movilă, grupată în jurul lui Gabriel Movilă. Anume această tabără avea să prevaleze la lucrările seimului din 1616, care a impus măsuri foarte drastice în raport cu toți cei care ar fi periclitat pacea polono-otomană. Din acel moment, soarta ginerilor și a ambițioasei doamne, care devenise demult incomodă mai multor medii politice din Rzeczpospolita, a fost pecetluită. A fost însă nevoie de o nouă campanie otomană și de o răfuire exemplară cu tabăra Movileștilor din ramura lui Ieremia Movilă, sub ochii îngăduitori ai diriguitorilor polonezi. A urmat, pe parcursul unui singur an, o a treia bătălie – cea de la Drăgșani, despre care va fi vorba în episodul viitor.

[Anexe]

Nr. 1.

[24 noiembrie 1615. Michał Wiśniowiecki o înștiințează pe Elisabeta Movilă despre victoria obținută în Bătălia de la Tătăreni-Tăutești asupra lui Ștefan Tomșa al II-lea]

List do Hospodarowey Wołoskiej od zięcia iei o wygranej potrzebię z Tomszą. Jasnie wielmożna Mciwa Dumno.

Pani Matko i Dobrodziejko moja Mwa.

Długo zaległami Tomszynemi chodząc asz ledwie nam dziś pro die 23 Novembris o mił pułtora od Jas z nim Pan Bog woienna wyprawę przywieść szczęśliwie racyły nimasmy tego miejsca do się harcownik iego potykaiąc naszymy miasto do-

⁷⁴ În luna martie, stolnicul Haliciului îi raporta lui Żółkiewski: „Bernaszyn Wołoski będąc z stromy Tomszyny zebrawszy łotrow rozboynikow Wołochow y Multanow nię mało powiadaia że y Tatarowie są między nimi gotował się w Pokucie wtargnąć y tak włacnie uczynił sie 15 Martý wtargnął na Sniatyn w Pokucie wiele ludu pobrano posieczono stada y bydła pobrano wiele bardzo wsi ogniem zniesli”. („[Miron] Barnovschi moldoveanul, fiind de partea lui [Ștefan] Tomșa, adunând mulți lotri războinici moldoveni și munteni și se spune că nu puțini tătari erau cu ei, s-au pregătit să intre în Pocuția și așa a și făcut; pe 15 martie a pornit spre Sniatin și în Pocuția, multă lume a luat, tăiat, turme și vite au fost luate, foarte multe sate au fost mistuite în flăcări”). *Biblioteka Polska Akademia Nauk, Krakow*, Ms. 1051, f. 15.

browolnego ukłonu i poddawania iako się przez kąty ofiarowali dość skaradnie łaiać i bić nagroził. A tak jednak sam Pan Bog sprawiedliwość i szczęście Hospodara Jm Alexandra więc i moia w tey mierze z odwagą zdrowia pracą iego hardow szablą pokarawszy samodziesza tego w gory i lasy zagnali. Miał woiska pewnie dwadzieścia tysięcy między którymi Tatarów i Turki pięć, piechoty węgierskiej choć na trzy tysiące było procz racyi rozmaitych iemu po bliskich iako Multanow, Serbow, ludzi kożych dosić nie mało wszystko to choć zrazu mężnie się potykało pierzchać różno przed sześciami tylko tysiący naszych musiało. Trupa z ich stroży, więcei nad trzy tysiące legło naszych coś nad dwieście człowieka i to z zacnych nikt. Moję tedy pracą tymi mam wdzięcznie przyiąwszy sercem macierzynskiem swem włascenie swojej chować będziesz raczyła. Teraz już cieszyć się WHM z takiego szczęścia i Pana Bogu dziękować usilnie sama racz i duchowych o to proś.

Za samem zdracą tym Tomszą czatę nocą wyprawiliśmy i sami troche z trudow sobie i koniom w obozie ieszcze wytchawszy ow. Starac się pilno będziemy i nadzieją w Panu Bogu ze rąk nie wyjdzie naszych. Armatę z ktorej na nas do kilku razy przychodziło mu wystrzelić odgromiliśmy za Bożą pomocą wszytkę. Za tym służby moie uniżone w łasce WXM oddaie. W Obozie 24 nowembra 1615.

Michał Korybut Xżę Wiśniowieckie, starosta Owrucki.

[Traducere: Scrisoare către Doamna Moldovei din partea ginerelei ei după bătălia câștigată cu Tomșa]

Prealuminată nobilă milostivă Doamnă,

Doamnă Mamă și binefăcătoare a mea,

Mult am umblat după [Ștefan] Tomșa și de abia azi, 23 noiembrie, la o milă jumătate⁷⁵ de Iași, ne-am întâlnit și ne-am bătut cu succes. Nu aveam un alt loc decât să ne întâlnim cu tunurile lui într-un loc înclinat și am avut parte de niște pante destul de grave, udându-ne și bătându-ne. Iar așa însuși Domnul Dumnezeu a făcut dreptate și noroc domnului Alexandru, și prin urmare și mie, și cu curaj, cu sabia împotriva tunurilor, l-am pedepsit pe intrus și în munți și păduri l-am gonit. A avut o oaste de vreo douăzeci de mii, între care turci și tătari cinci, infanterie ungurească în jur de trei, erau și alții din apropiere: munteni, sârbi, oameni mulți de toți și deși ne-am întâlnit vitejește cu doar șase mii ai noștri. Străjile lor, în jur de trei mii au fost învinse, iar de-ai noștri au pierit în jur de 200 și chiar și așa din persoane importante nimeni. Primind cu satisfacție ceea ce am făcut, cu inima voastră de mamă, veți ști să păziți această stăpânire. Acum are să

⁷⁵ O milă poloneză = 7 verste (cca 7,146 km). Probabil, anume la această unitate de măsură se referea autorul scrisorii.

se bucure MS Doamna de o așa fericire și să mulțumească foarte mult Domnului Dumnezeu; să o faci și dumneata și să-i rogi și pe preoți să facă aceasta.

După acel trădător de [Ștefan] Tomșa am trimis un detașament încă noaptea și nouă înșine și cailor le-am dat răgaz să se odihnească după trudă. O să ne străduim mult și avem speranța în Domnul Dumnezeu că succesul nu ne va scăpa din mâini. Tunurile care au reușit de câteva ori să tragă în noi le-am distrus cu ajutorul lui Dumnezeu pe toate. În cele din urmă, serviciile mele plecat în mâinile MS Doamnei le las.

În Tabără, 24 noiembrie 1615.

Sursa: *Biblioteka Kórnik*. Ms. 324, f. 188 r.-v. Copie din sec. XVII.

Nr. 2.

[2 decembrie 1615. Mihał Sieniawski îl roagă pe regele Sigismund III Waza să intervină pe lângă sultan în chestiunea confirmării lui Alexandru Movilă ca domn al Moldovei după Bătălia de la Tătăreni-Tăutești]

List za X. Wiśnioweckiem do króla Je Mci od Pana Sieniawskiego aby król Je Mość tei sprawie faworować raczył.

Naiasnieiszy Miłościwy Krolu.

Panie Panie nasz miłościwy.

Oznajmuję WKM Panu memu isz za łaską Bożą a szczęściem WKM odwagą Xiążąt Jch Mci Wiśnioweckiego i Koreckiego nieprzyiaciel WKM i Rztey a naszych krajów zły sąsiad pogromiony iest. Sam iakoś w małej kupie uszedł. Jednak jako iest wiadomość że go nasi obegnali w iednym lesie, nadzieja w Panu Bogu że będzie w rękach i będzie zemstą tyranstwa i pobrania krwie szlacheckiej. Zaroscie da Pan Bog po klęska nieśćięśliwa pierwsza Wołoska zagrodi się droga pogaństwu sława WKM znowu się wznowi. Co isz bez łaski i mciwcow patrocinium WKM bydź nie może unizenie WKM śmiałbym prosić abyś iako Pany głowa nasza prędko Mciwą łaską Alexandra i wszytek ten Dom wesprzeź raczył a posłem swym prędko do Constantynopola poprzedzieł iakobyś WKM i tę ziemię znowu zatrzymać i bezpieczeństwo Rptey obwarować raczył. O list Xcia JM do Domny pisany posełam WKM choć pomazany iako to w cancellariei wodnei pisany z ktorego WKM tam tę sprawę zrozumieć będziesz raczył. Z oddaniem naszym czas unizonych służb moich do M. laski WKM Pana mego. W Brzeżanach 2 Decembris 1615.

WKM Pana Swego Unizony sługa Adam Sieniawski.

[Traducere: Scrisoare în numele principelui Wiśniowiecki, adresată regelui de panul Sieniawski, [cu rugămintea ca] regele să aibă o atitudine favorabilă în această privință]

Prealuminate milostive rege,

Domnul nostru milostiv,

Aduc la cunoștință MV Regale domnului meu că din mila lui Dumnezeu și spre fericirea MV Regale prin curajul principilor [Michał] Wiśniowiecki și [Samoil] Korecki dușmanul MV Regale și a Rzeczpospolitei și a țărilor noastre, vecinul cel rău, a fost bătut. El personal a reușit să scape, cu foarte puțini [dintre ai săi]. Dar avem știre că ai noștri l-au ajuns într-o pădure. Avem speranța că va fi în mâinile noastre și că va plăti pentru tiranie și pentru sângele nobil vărsat. Și va da Dumnezeu ca, după prima înfrângere nefericită în Moldova, păgânitatea să se oprească din drum, iar slava MV Regale să se reînnoiască. Ceea ce însă fără dragostea și patronajul MV Regale nu s-ar putea întâmpla, aș îndrăzni preaplecat să rog, ca pe un conducător al nostru, să-l iei cât mai degrabă sub ocrotire pe Alexandru și întreaga lui casă, și să trimiți un sol la Constantinopol, să îți din nou [sub control] acea țară și să asiguri securitatea Rzeczpospolitei. Din scrisoarea principelui MV către Doamna⁷⁶, care deși este ștearsă de parcă a fost scrisă într-o cancelarie cu apă, MV Regală veți înțelege această chestiune. Serviciile mele preaplecate le ofer MV Regale domnului meu. În Brzeżani 2 decembrie 1615.

MV Regale sluga plecată Adam Sieniawski.

Sursa: *Biblioteka Kórnik*. Ms. 324, f. 188 v. Copie din sec. XVII.

Nr. 3.

[Miron Costin despre Bătălia de la Tătăreni]

Zac. 19. Aceste neaședzări a lui Ștefan-vodă audzindu doamna lui Ieremievodă, avându încă rămas un fecior copil mic, anume Bogdan-vodă⁷⁷, au îndemnatu pre ginerii săi, pre Vișnovetchi [Michał Wiśniowiecki] și pre cneadzul Corețchii [Samoil Korecki], din Țara Leșască, și atuncea amu era și cu sfatul lui Nistor Ureche. Au venitu singură doamna cu ginerii săi, cu oști asupra lui Ștefan-vodă și le-

⁷⁶ Elisabeta Movilă. Vezi anexa de mai sus.

⁷⁷ O confuzie la cronicarul moldovean. Cel care trebuia să ocupe tronul a fost Alexandru. Bogdan va fi însă și el forțat să treacă la islam după înfrângerea Movileștilor în bătălia de la Drăgșani din vara lui 1616.

au ieșit și Ștefan-vodă cu oști înainte la satu la Tătăreți. Ce au ținutu foarte puțină vreme războiul, îndată au plecatu fuga călăreții, iar bieții darabani, părăsiți de călăreți, să buldzisă la o râpă deasupra Tăuteștilor și să apăra. Ce au venit lésii de le-au fâgăduitu viață, numai să-și dea armele. Și au credzutu darabani și au datu armele de la sine. Și dacă le-au luatu armele lésii, au intratu cu săbiile într-înșii și au peritu toți acolea. Le stau movilele și până astăzi deasupra satului Tăuteștilor.

Zac. 20. Era la Ștefan-vodă darabani foarte îmbrăcați bine, după credința cea ce făcuse, de stătusă cu dânsul la rădicarea boierilor, cum n-au fostu nice la o domnie grijită bine pedestrirea cu haine tot de feleandră, cu nasturi și cu cepra-ge de argintu, în pilda haiducilor de Țara Leșască, cu pene de argintu la cumănace și cu table de argintu la șoldure pe lădunce. Fost-au acestu război a lui Ștefan-vodă cu lésii la Tătăreți, în anul 7123.

Sursa: M. Costin, *Opere*, ediție critică, cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 62.

SUMMARY

The Moldavian campaign in late 1615 and first half of 1616 has caused increasing tensions in the relations between the Rzeczpospolita and the Ottoman Empire. While the Sultan was determined to defend his interests in Moldova until the end, and the Polish King was further interested in the Moscow's throne, the action of Elisabetha Movilă's grooms was doomed to failure. Opposed to the military intervention of the two Polish aristocrats was also the Hetman Stanisław Żółkiewski. We analysed in this study the second segment of this period – the Tătăreți Battle.

Nicolae TEȘCULĂ *

**REVOLUȚIA DIN 1848-1849,
ARMATA ȚARISTĂ ȘI SIGHIȘOARA.
MONUMENTUL GENERALULUI
GRIGORI IAKOVLEVICI SKARIATIN**

Alături de cetate, la Sighișoara există și alte monumente asupra cărora, de multe ori, memoria colectivă revine, mai mult sau mai puțin atentă. Ele par uitate și eclipsate de cele din vechiul burg medieval, dar valoarea lor este și ea una specială. În cele ce urmează ne vom referi la un monument, ca loc al memoriei pentru comunitatea sighișoreană, din păcate, uitat parțial. Este vorba de monumentul cunoscut sub numele *La leu*, construit în anul 1852 și dedicat jertfei generalului rus Grigori Iakovlevici Skariatin, decedat în lupta desfășurată la Albești (lângă Sighișoara) între armata țaristă și trupele revoluționare maghiare conduse de generalul Josif Bem la 31 iulie 1849.

La fel ca și în cazul altor comunități, memoria colectivă sighișoreană a consemnat și transmis mai departe numeroase legende și mituri cu privire la o anumită perioadă istorică, un anumit eveniment sau un anumit loc. Istoria oficială, mult timp nu a luat în considerare aceste legende, socotindu-le ca fiind un domeniu al folclorului și al literaturii, mult timp a existat opoziție între cele două genuri, istoricii considerând că aceste „povești” nu pot fi folosite și valorizate istoric, deoarece sunt surse neverificabile, nepalpabile¹.

---

* **Teșculă Nicolae**, dr., director, Muzeul de Istorie din Sighișoara (România).

¹ P. Garcia, *Le lieux de memoire: une poétique de la memoire?* în *Espace Temps*, nr. 74/75, 2000, p. 132.

Continuatoare a revoluției franceze din 1789, revoluția din 1848-1849 reprezintă, prin complexitatea manifestărilor ei și prin extinderea geografică (de la Marea Mediterană la Marea Baltică, de la Oceanul Atlantic la Munții Carpați), o ridicare de proporții la scară europeană. Izbucnind în diferite zone ale imperiului, a impregnat aceste provincii cu ideile revoluției franceze, antrenând în mișcarea sa pături sociale din cele mai diverse. Organizați sau nu, pașnici sau violenți, revoluționarii pașoptiști au remarcat o nouă viziune politică prin stabilirea legăturilor, pe de o parte, între democrație și republicanism și, pe de altă parte, naționalism. A fost forma ce a permis răsturnarea regimurilor absolutiste care se consolidaseră după 1815 în Europa Centrală².

După cum se știe, revoluția a izbucnit și în Transilvania, în martie 1848. Din păcate, din cauza pretențiilor revoluționarilor maghiari cu privire la uniunea Transilvaniei cu Ungaria, a avut loc delimitarea revoluționarilor români și, în cele din urmă, s-a ajuns la un război civil. Armata revoluționară maghiară, condusă de generalul de origine poloneză J. Bem avea să ocupe întreaga provincie, cu excepția Munților Apuseni, unde s-a remarcat rezistența eroică a moșiilor conduși de Avram Iancu.

În spiritul Sfintei Alianțe din 1815, consfințită prin Congresul de la Viena, Rusia dorea să intervină în Transilvania pentru a restabili ordinea. Pentru Romanovi, monarhia Habsburgică reprezenta un factor esențial în păstrarea *status quo*-ului european. În acest sens, s-au purtat tratative între reprezentanții celor două imperii, la care s-au adăugat o serie de solicitări făcute de români și de sași către comandantul armatei țariste cantonate în Țara Românească, generalul Alexander von Lüders. Trupele țariste au trecut granița la 5 ianuarie 1849, intrând în Sibiu; restul trupelor au intrat în zona dintre Sibiu și Brașov. A avut loc contraofensiva maghiară, care a dus la ocuparea Sibiului, rușii fiind nevoiți să se retragă în Țara Românească. Trupele austriece nu reușeau să reocupe Transilvania și, în urma întâlnirii dintre țarul Rusiei, Nicolae I și împăratul Austriei Franz Josef la Varșovia (în zilele de 21-23 mai 1849) s-a decis o intervenție rusească în Transilvania³.

Intervenția rusească a făcut posibilă ocuparea Bistriței, Clujului, a unei mari părți din secuime; la 2 iunie a fost ocupat Brașovul și, în a doua jumătate a lunii iulie – Sibiul. J. Bem a încercat să recucerească secuimea. A intrat în Moldova prin pasul Oituz, dar a fost nevoit să se retragă. Avansarea trupelor țariste în Transilvania avea să determine dispersarea acestora. J. Bem a încercat să profite, provocând confruntarea celor două armate prin bătălia din

² L. Maior, *1848-1849. Români și unguri în revoluție*, Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 24.

³ *Ibidem*, pp. 390-401.

31 iulie de la Albești, de lângă Sighișoara. După cum se știe, în bătălie și-au pierdut viața poetul Sandor Petöfi și publicistul sas Anton Kurz, ambii făcând parte din statul-major al armatei lui J. Bem⁴.

Mai puțin cunoscut în istoriografie e faptul că, chiar în primele momente ale bătăliei avea să fie ucis generalul rus Grigori Iakovlevici Skariatin. În descrierea făcută bătăliei, corespondentul gazetei vieneze *Oesterreichischer Soldatenfreund* menționa: „*Din Transilvania raportul generalului rus v. Lüders arată: «La 31 iulie, la Sighișoara a avut loc o importantă luptă între al cincilea corp de armată rusească și insurgenți sub conducerea personală a lui Bem, în urma căreia a rezultat înfrângerea completă a inamicului. Prima șarjă de tun din păcate a lovit pe venerabilul general și șef de stat-major [Grigori] Skariatin. El a murit la o oră după aceea, deplâns profund de armată și de cei care au avut posibilitatea de a-i admira abilitatea strategică, curajul cavaleresc și personalitatea demnă»*”⁵.

Ni s-au păstrat doar date extrem de lacunare despre acest general rus, Grigori Iakovlevici Skariatin. În bibliografia dedicată revoluției de la 1848-1849, apare menționat cu titlul fie de prinț, fie de conte. De asemenea, la intrarea trupelor țariste în Transilvania, la începutul anului 1849, deținea gradul militar de colonel, în aprilie același an fiind menționat ca general, ceea ce arată a ca fost ridicat în grad⁶.

După bătălie, corpul defunctului general Gr. Skariatin va fi îngropat pentru o perioadă scurtă de timp în curtea vechii biserici parohiale ortodoxe din Sighișoara. Jertfa sa pentru cauza imperială nu va fi uitată. La puține zile după decesul generalului, în data de 4 august: „*Corpul ofițerilor cezaro-crăiești cantonați în Brașov s-au hotărât să organizeze un requiem de dimineață, la orele 11.00, în biserica parohială neunită din Schei, pentru memoria generalului imperial rus [Grigori] Skariatin, care a a căzut în bătălia de la Sighișoara*”⁷.

În toamna aceluiași an, familia generalului veni să ia corpul neînsuflețit al acestuia și să-l ducă în Rusia: „*În 24 a a[cestei] l[uni], corpul generalului rus [Grigori] Skariatin, care a murit eroic în bătălia de la Sighișoara din 31 iulie a a[cestui]a[n] și care este îngropat în cimitirul neunit de acolo a fost luat de cei doi frați ai acestuia, care sunt militari imperiali ruși spre a fi dus în cripta familiei din Rusia*”⁸. La ceremonie a participat oficialități locale și o companie

⁴ *Ibidem*, pp. 402-403.

⁵ *Oesterreichischer Soldatenfreund. Zeitschrift für militärische Interessen*, nr. 97, 14 august 1849, p. 453.

⁶ I. F. Pascu, *Prințul, împăratul și contemporanii. Povestea monumentului Skariatin din Sighișoara*, în *Alt-Schaessburg*, 5, Sighișoara, 2012, pp. 126-127.

⁷ *Der Satellit* (Kronstadt), nr. 27, 4 august 1849, p. 118.

⁸ *Fremden-Blatt* (Wien), nr. 294, 11 decembrie, 1849, p. 1

a armatei austriece: „*La Requiem-ul din biserica neunită au luat parte ofițerii garnizoanei, membrii magistratului, a comunității și preoții, care au fost onorați să aducă un omagiu în amintirea eroului*”⁹, iar tot acum: „*O companie a garnizoanei noastre a dat salvele obișnuite*”¹⁰.

Fapta eroică a generalului nu a fost uitată. După stabilizarea situației și eliminarea pericolului revoluționar în anul 1852, autoritățile militare austriece vor comanda sculptorului austriac Johan Maixner (1819-1872) realizarea a două monumente, unul la Sibiu (în memoria colonelului austriac Ludwig Losy von Losenau) și alta la Sighișoara (în memoria generalului rus Gr. Skariatin. Legat de acest aspect, presa vremii relatează: „*În atelierul sculptorului J. Meixner (Laimgruube nr. 21) au fost terminate două monumente magnifice, care sunt destinate, unul care va rămâne în Sibiu, pentru colonelul cezaro-crăiesc [Ludwig von] Losenau și unul la Sighișoara – pentru generalul rus [Grigori] Skariatin căzut aici*”¹¹.

Tot din jurnalul vienez *Die Presse* aflăm că la: „*Sibiu, [la] 7 iulie, guvernatorul militar și civil cezaro-crăiesc a făcut public următorul anunț: „Dintre numeroșii curajoși în lupte, care au dobândit adminiația și venerația camarazilor de arme, s-au remarcat în fața tuturor colonelul [Ludwig von] Losenau și generalul [Grigori] Skariatin. [Ludwig von] Losenau a căzut la Piski și [Grigori] Skariatin la Sighișoara. Al 12-lea corp de armată a decis să realizeze două pietre comemorative. Majestatea Sa Împăratul a autorizat construcția și va binevoi să pună piatra de temelie pentru monumentul Losenau la Alba-Iulia, pentru data de 23 a a[cestei] l[uni] și pentru Skariatin în data de 29 la Sighișoara*”¹².

Graba cu care autoritățile austriece au edificat monumentul s-a datorat așadar în primul rând vizitei întreprinse de împăratul Franz Joseph în Transilvania în vara anului 1852. Cu această ocazie, împăratul dorea să marcheze și victoria împotriva revoluționarilor maghiari. Nu cunoaștem cauzele transferării la Alba-Iulia a monumentului care, inițial, urma să fie înălțat la Sibiu, mutarea nefiind dictată de traseul vizitei, pentru că monarhul austriac urma să viziteze ambele orașe.

Vizita începuse în vara lui 1852, împăratul sosind cu vaporul de la Viena la Pesta, apoi în Banat și Patrium și, în cele din urmă, în Transilvania. La 19 iulie, împăratul a ajuns la Cluj. O mare parte a vizitei era rezervată Munțiilor

⁹ *Salzburger constitutionelle Zeitung*, nr. 297, 14 decembrie 1849, p. 1467.

¹⁰ *Kronstädter Zeitung*, nr. 71, 29 noiembrie 1849, p. 304.

¹¹ *Fremden-Blatt* (Wien), nr. 145, 19 iunie 1852, p. 3.

¹² *Die Presse* (Wien), nr. 163, 13 iulie 1852, p. 3.

Apuseni, împăratul urmând să treacă prin Abrud, Câmpeni, Vidra, Brad, iar după trecerea munților – avea să ajungă în comitatul Hunedoara; la 21 iulie, se afla deja la Alba Iulia și la 23 iulie – la Sibiu, unde a stat două zile. La 28 iulie, a vizitat Brașovul și de aici s-a dus în Secuime¹³.

Împăratul Franz Josef ajunsese la Sighișoara în seara de 31 iulie, unde a fost însoțit de arhiducele Albrecht al Austriei, guvernatorul militar și civil al Transilvaniei, prințul Karl von Schwarzenberg, contele Karl Ludwig von Grünne, și de o numeroasă suită. Oficiosul *Siebenbürger Bote* avea să prezinte astfel atmosfera sărbătorească a întâlnirii sighișorenilor cu suveranul lor: „Mii de oameni umplură ulițele și piețele bogat împodobite cu porți triumfale, steaguri și coroane de flori, cu bubuiala tunurilor acoperind strigătul jubilar și sunetul festiv al clopotelor prezența Majestății sale apostolice în corpore; autoritățile militare și civile adunate l-au întâmpinat grațios pe Majestatea Sa. La ora 7.00 era o masă mare de oameni, numeroase persoane distinse. Seara [...] în-tregul oras lumina strălucit. Din toate turnurile orașului vâlvătau mii de focuri și pe înălțimile din apropiere ardeau nenumărate focuri de tabără. Azi la ora 8.00 dimineața, la trei ani de la Bătălia de la Sighișoara* a curajosului general imperial rus [Grigori] Skariatin, se va pune piatra de temelie a unui monument dedicat acestuia. La un sfert de oră de Sighișoara, în dreapta drumului ce merge spre Odorhei, la o înălțime, la liziera pădurii se afla locul unde a închis ochii eroul; aici în acest loc tragic va fi ridicat în scurt timp un frumos monument, la care azi Majestatea Sa Apostolică a pus temelia. [...] Alțeta Sa, domnul guvernator transmite Majestății Sale documente, pe care Înălțimea Sa le va pune într-o boceluță de cupru [...] în acest timp clerul făcea slujba”. Boceluța a fost îngropată în pământ cu ajutorul unei mistri și a unui ciocan aurit și: „În momentul în care Majestatea Sa bătea cu ciocanul, răsună muzica tobelor și trompetelor, fanfara militară cântă imnul, infanteria adunată a dat drumul la șarjă, tunurile bubuiau și toate clopotele răsunau în oraș. Atunci domnul inspector de geniu preluă ciocanul de la Majestatea Sa împreună cu mistria i-a dat-o primarului** cu sarcina de a proteja și de a se preocupa de conservarea acestui monument. Apoi Majestatea Sa Apostolica participă la punerea pietrei de temelie din partea înălțimii sale arhiducele, a alțetei sale guvernatorului, prințul [Karl] von Schwarzenberg, a domnului primar a oficialităților militare și civile. Întreaga festivitate a fost închisă de scurta defilare a trupelor. Apoi Majestatea Sa vizită

* Este vorba de bătălia de la Albești din 31 iulie 1849.

** Este vorba de primarul Michael Weinrich.

¹³ legat de traseul vizitei vezi: *Siebenbürger Bote*, nr. 94, Hermannstadt, den 14. Juni 1852, p. 99; L. Mádly, *Vizita împăratului Francisc Iosif I în Transilvania în anul 1852*, în *Arhiva Someșană*, nr. II, Cluj-Napoca, 2003, pp. 363-377.

locul bătăliei. [...] Plecarea Majestății Sale Apostolice spre Tg. Mureș a avut loc la ora 9.30 dimineața”¹⁴.

Observăm faptul că, în mod simbolic, la trei ani de la bătălia din 31 iulie, la ora 8.00 dimineața, la aceeași oră la care generalul Grigori Skariatin a fost lovit mortal în luptă, împăratul austriac pusese piatra de temelie a monumentului. Pe monument urma să fie reprezentat un leu, de altfel, cel mai nobil animal al bestiuarului imagistic¹⁵. Monumentul avea să fie inaugurat peste un an. La acea dată nu mai fusese prezentă nicio față imperială, ci doar oficialitățile civile și militare provinciale, precum și invitați din partea armatei țariste, cantonată la acea vreme în Țara Românească: „Sighișoara 29 septembrie. Inaugurarea și dezvelirea festivă a monumentului dedicat bătăliei de la Sighișoara din 31 iulie 1849 în care a căzut generalul [Grigori] Skartiatin a avut loc ieri. Armata rusă din Țara Românească a trimis la festivități trei ofițeri: prințul Urussoff, general, colonelul Blum și căpitanul Klitzki. Înălțimea sa domnul guvernator militar și civil prințul [Karl von] Schwarzenberg a fost prezent împreună cu domnii feldmaresali [Johann] Bordolo și [Karl von] Simbschen, domnul comandant al Districtului Militar Eisler, domnii generali Csollich, Mainone și Frank, comandanții și ofițeri de la trupele existente în Transilvania, Batalionul 2 Infanterie Hartmann, două divizii de ulani imperiali, unul de cavalerie și o baterie de tun de 12 pfunzi. Trupele s-au mobilizat sub comanda domnului general contele Zedwitz. La monument au fost prezente toate corporațiile și cetățeni ai orașului Sighișoara. La ora 9 și jumătate înălțimea sa, împreună cu oaspeții ruși și cu întreaga suită formată din 50 de ofițeri au fost prezenți la locul festiv. Fanfara regimentului de infanterie Hartmann și ai ulanilor imperiali a cântat imnul rusec, s-a făcut prezentarea trupelor, șarjele bateriei de tun au luminat dealul, unde a fost ridicat monumentul, apoi fanfara a cântat imnul austriac. Bubuital tunurilor, frumoasa melodie a imnului a făcut să se creeze o atmosferă foarte frumoasă”. Au urmat discursurile în limba germană. După dezvelirea monumentului, cu ocazia prânzului festiv, la Hotelul *Steaua de Aur* din Sighișoara, unde au luat parte 75 de participanți, s-au ridicat toasturi în limba franceză pentru cei doi monarhi. Seara s-a organizat un banchet în aceeași locație¹⁶.

Acelasi articol prezintă monumentul ca fiind din: „... gresie, 1 stângen lungime, 1 stângen înălțime, 3 picioare lățime. Deasupra stă un leu adormit, pe o parte este o inscripție în limba germană și pe alta în limba rusă”¹⁷.

¹⁴ *Sibenbürger Bote* (Hermannstadt), 6 august 1852, p. 613.

¹⁵ I. F. Pascu, *op. cit.*, p. 125.

¹⁶ *Der Satellit* (Kronstadt), nr. 79, 1 octombrie 1953, p. 325.

¹⁷ *Ibidem*.

Tot din presa vremii aflăm și de modul în care este realizat acest monument: „*Monumentul terminat de sculptorul vienez [Johann] Meixner se găsește în locul unde a fost rănit mortal generalul [Grigori] Skariatin, pe o movilă pe partea dreaptă a drumului, care merge de la Sighișoara, la Odorhei. [...] Pe pedestalul pe care stă un leu adormit, între sulpturi cu decorații ale ordinelor și emblemelor militare, care decorează ambele părți, pe o parte este o inscripție în limba germană: «Gregor Iakovlevici Skartiatin, brav erou, general imperial rus, adjutant al țarului și șef al statului-major, care a căzut în 31 iulie 1849 la Sighișoara, printr-o lovitură de ghiulea de tun, ca monument de recunoștină a luptei comune și a victoriei armatelor aliate, precum și a legăturii frățești a sUBLIMILOR monarhi ai austriei și rusiei din partea corpului de armata transilvan cezaro-crăiesc». Pe cealaltă parte este o inscripție coprespunzătoare în limba rusă între doi îngeri autoritari gravați ca purtători ai cuvintelor: «Eroul a avut credință, vitejie și jertfă!»*”¹⁸.

Monumentul a devenit parte a memoriei colective a sighișorenilor. După cum arată fotografiile și cărțile poștale ale epocii, acest monument, aflat în afara orașului de a ajuns să fie protejat la finele sec. XIX. Din păcate a ajuns să fie uitat și cu toate că a intrat în intravilanul orașului în perioada comunistă nu a fost înscris în lista monumentelor istorice, memoria sighișorenilor păstrând doar un loc cu grădini care poartă toponimul *La leu*.

Anii 2000 readuc monumentul în actualitate prin faptul că zona unde se găsește monumentul a fost lotizată în anul 2003 pentru construcția de locuințe și monumentul Grigori Skariatin a ajuns astfel să fie în curtea unei noi case.

Anii următori au fost făcute demersuri de către municipalitate și fiind vorba de un monument dedicat unui general străin s-a luat legătura și cu Ambasada Federației Ruse la București și în cele din urma s-a decis de comun acord ca monumentul să fie realocat în apropierea cimitirul eroilor sovietici din al doilea război mondial din Sighișoara, unde să fie restaurat și pus în valoare, iar pe locul actual al monumentului să fie așezată o stelă comemorativă.

ZUSAMENFASSUNG

Eine besondere Episode während der Revolution von 1848/1849 ist der Schlacht von Weisskirch (heute Albești) in der Nähe von Schäßburg gewidmet zwischen der revolutionären ungarischen Armee unter General Joseph Bem und der zaristischen Armee zur Unterstützung der österreichischen Armee (31. Juli 1849). Wie vergeblich bekannt, werden der Dichter Sandor Petöfi und der Publizist Anton Kurz, die beide zu Josif Bems Armee gehören, ihr Leben verlieren.

¹⁸ *Der Satellit* (Kronstadt), nr. 79, 1 octombrie 1953, p. 325.

Eine weniger bekannte Tatsache in der Geschichtsschreibung ist, dass schon in den frühen Augenblicken des Schlachtes, der russische General Gregori Iacovlevici Skariatin zugrunde gehen wird. Nach dem Besuch des österreichischen Kaisers Franz Joseph am 31. Juli 1852 wurde der Grundstein eines Denkmals für den General Skariatin an dem Ort, an dem er starb, geweiht. Es wird vom österreichischen Bildhauer Johann Maixner angefertigt und am 29. September 1853 eingeweiht. Das Denkmal ist ein schlafender Löwe und hat zwei Inschriften in Deutsch und Russisch. Bekannt als das Denkmal "Zum Löwen", hat es sich in den letzten 60 Jahren verschlechtert. In den letzten Jahren wurden Schritte unternommen, um das Denkmal wiederherzustellen.

[Anexă]

Monumentul lui Grigori Skariatin în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.
Carte poștală. Muzeul de Istorie Sighișoara

Артем ФИЛИПЕНКО *

ЗАКОРДОТ И ПРИМЕНЕНИЕ СОВЕТСКИМ СОЮЗОМ МЕТОДОВ „ГИБРИДНОЙ ВОЙНЫ” ПРОТИВ РУМЫНИИ В 20-Е ГОДЫ XX-ГО ВЕКА

С началом российской агрессии против Украины в словаре политических экспертов стал активно использоваться новый термин – «гибридная война». Сегодня среди специалистов нет единого ответа на вопрос о том, что представляет собой этот тип войны.

В частности, один из исследователей данной тематики Роберт Ньюсом дает следующую характеристику: «Гибридная война определяется как соединение конвенционных, иррегулярных и асимметричных средств, включая постоянное манипулирование политическим и идеологическим конфликтом и может соединять специальные операции и конвенционные военные силы, разведчиков, политических провокаторов, медиа-манипуляции и информационную войну, экономическое запугивание и кибератаки; использование заместителей и суррогатов, участников парамилитарных формирований, террористов и преступных элементов. Войны традиционно имеют регулярный и иррегулярный компоненты, это не является новым. Однако, эти компоненты преимущественно используются в разных районах операций, как отдельные усилия. Современная гибридная война объединяет их одновременно в одно поле деятельности»¹.

* **Filipenko Artiom**, magistru, șeful Secției de cercetare a regiunii sudice, Institutul Național de Studii Strategice, Odessa, Ucraina.

¹ R. A. Newson, *Hybrid Warfare and its Implications*, <https://www.secnav.navy.mil/innovation/Pages/2015/05/HybridWarfare.aspx>

Формально Украина и Россия не находятся в состоянии войны, что не мешает Москве поддерживать террористов, готовить их на своей территории, обеспечивать вооружением, посылать им в помощь военных специалистов – так называемых «отпускников», а также регулярные воинские части для участия в боевых действиях на Донбассе. Практически та же ситуация сложилась в 1992 году во время приднестровского конфликта, когда Российская Федерация оказывала прямую и косвенную поддержку сепаратистам, направляла для их поддержки «добровольцев» и «казаков», участвовала в создании «органов безопасности», вела информационную войну, направленную на дискредитацию действий молдавских властей, и, наконец, задействовала на стороне сепаратистов регулярные подразделения российской армии.

Практически все эти элементы в той или иной степени свойственны большинству войн XX-го столетия. Вместе с тем, специфика «гибридной» войны состоит в том, что, в отличие от классических войн, она не является официально объявленной, зачастую не ведет к разрыву дипломатических и торговых отношений. Важным компонентом современных «гибридных» войн является информационная война, которая обрела глобальный характер с развитием Интернета и социальных сетей. Цель агрессора – не физический разгром армии противника и оккупация всей или части территории, а дезорганизация внутренней политической и экономической жизни страны, ставшей жертвой агрессора и получение контроля над ней при формальном сохранении суверенитета.

Тем не менее, та «гибридная» война, которую ведет Россия против Украины и которую она вела против Молдовы в 1992 году уходит своими корнями намного глубже, в подрывную деятельность, которую осуществляла Советская Россия, а затем и Советский Союз в 20-е годы XX-го столетия в странах Европы и Азии с целью распространения мировой революции и насаждения «дружеских» коммунистических режимов.

В марте 1919 года в Москве состоялся I-й Конгресс Коммунистического Интернационала (Коминтерна), объединивший компартии всех стран. Непосредственно в принятом на I-м Конгрессе «Платформе Коммунистического интернационала» ничего не говорилось о распространении мировой революции, об этом свидетельствовала практика большевиков, в том числе и по отношению к Бессарабии.

В последнее время появилось много исследований украинских, молдавских и румынских исследователей, посвященных подрывной деятельности

Советской России в Бессарабии². Вместе с тем, сегодня есть смысл взглянуть на события 100-летней давности через призму современного опыта, увидеть преемственность методов, применяемых Россией советской и Россией современной для установления своего влияния.

В задачи исследования не входит не столько изучение собственно исторических событий 1918-1921 года, сколько изучение методов, которые применяла Советская Россия против Румынии.

Напомним вкратце историю бессарабского вопроса. В ноябре 1917 г. на волне революционных событий в Бессарабии был создан краевой орган управления «Сфатул цэрий». На фоне развала фронта и усилившейся анархии в конце декабря 1917 г. было принято решение пригласить румынские войска (Румыния на тот момент была союзницей России в Первой мировой войне). Правда, в «Сфаул Цэрий» единства по данному вопросу также не было – группа депутатов-немолдаван в этом голосовании участия не принимала. Фактически за два с половиной месяца (конец декабря 1917 — февраль 1918 г.) Бессарабия была полностью занята румынскими частями. 9 апреля «Сфатул Цэрий» голосует за присоединение Бессарабии к Румынии. Это голосование также не было единогласным. В частности, украинская, немецкая и болгарская фракции сделали заявление, что их «не уполномочили решать такие важные вопросы, и что такой вопрос может решить референдум». Уже после ноябрьской революции в Германии, пользуясь отступлением австро-немецких войск, Румыния вошла в Северную Буковину, которая входила в состав Австро-Венгрии. 10 декабря 1918 г. румынский король ликвидировал «Сфатул Цэрий» и объявил Бессарабию румынской провинцией.

Советская Россия и ее сателлит Советская Украина не признали этого решения и длительное время не отказывались от намерений распространить власть большевиков и на Бессарабию, а в перспективе – перенести революцию на территорию Европы.

---

² „Закордон” в системі спецслужб радянської України: Збірник документів, Київ, 2000; М. Мельтюхов, *Бессарабський вопрос между мировыми войнами 1917-1940*, Вече, Moscova, 2010; В. Сидак, А. Козенюк, *Революцію назначить... Экспорт революції в операціях советских спецслужб*, Генеза, Київ, 2004; Л. Шпаковські, *Радянська Україна як інструмент експорту більшовицької революції в Румунію (початок 1920-х рр.)*, in *Сторінки історії: збірник наукових праць*, Випуск 44, 2017, pp. 91-106; P. Moraru, *Serviciile secrete si Basarabia (1918-1991)*. Dicționar, Editura Militara, Bucuresti, 2008; P. Moraru, *La hotarul romanesc al Europei. Din istoria Siguranței Generale in Basarabia (1918-1940)*, Institutul National pentru Studiul Totalitarismului al Academiei Romane, Bucuresti, 2008.

В ноябре 1918 года, в условиях, когда Германия потерпела поражение в Первой мировой войне, а в Украине началось восстание Директории Украинской Народной Республики (УНР) против гетмана Павла Скоропадского, части Красной Армии начали наступление на Украину. Примечательно, что так называемое Временное Рабоче-крестьянское Правительство Украины было создано в Москве, а на все телеграммы Директории УНР, народный комиссар Российской Советской Федеративной социалистической республики Георгий Чичерин заявил, что никаких войск РСФСР в Украине нет, а против УНР воюют войска независимого украинского советского правительства.

В апреле 1919 года части Красной Армии захватывают Юг Украины и выходят к Днестру. Окрыленные успехами, в штабе Украинского фронта планируют операцию против Румынии, по итогам которой предполагалось соединиться с войсками Венгерской Советской республики, а «вся территория Бессарабии в ее прежних государственных границах должна быть очищена от румынских войск»³.

По сценарию, уже примененному в отношении Украины и ставшему впоследствии классическим, 28-30 апреля 1919 г. было создано Временное рабоче-крестьянское правительство Бессарабской республики во главе с уроженцем Кишинева Иваном Криворуковым. 8 мая это правительство опубликовало манифест о том, что Бессарабия, являясь Советской Социалистической республикой, входит в состав РСФСР как ее составная часть.

Однако планы большевиков по распространению большевистской революции были сорваны начавшимся мятежом атамана Никифора Григорьева в тылу Украинского фронта. 12 мая председатель СНК УССР Христиан Раковский сообщал Иоакиму Вацетису, что «авантюра [Никифора] Григорьева сорвала подготовляемое нами наступление на Бессарабию, которое мы подготовляли без ущерба Донецкому бассейну. Мы поставили в тяжелое положение Венгрию и в нежелательное положение самих себя»⁴.

Тем не менее, большевики не отказываются окончательно от планов «освободить» Бессарабию. 27 мая в Бендерах вспыхивает восстание для помощи которому была направлен отряд красноармейцев. Восстание было подавлено в тот же день. Днестр превращается в линию фронта, вдоль которой идет война низкой интенсивности. Красная армия готовится к нападению на Румынию, однако обстановка на других фронтах складывается не

³ М. Мельтюхов, *Бессарабский вопрос между мировыми войнами 1917-1940*, Вече, Moscova, 2010, pp. 69-70.

⁴ *Директивы Главного командования Красной Армии (1917-1920)*, Воениздат, Moscova, 1969, p. 234.

в пользу Советской России. 6 августа 1919 года заканчивает свое существование Венгерская Советская республика, ради соединения с войсками которой и планировалась операция против Румынии, а 23 августа Юг Украины переходит под контроль белогвардейской Добровольческой армии. «Красная угроза», нависшая на Бессарабией, на некоторое время была снята.

Создание Закордота и его акции

В феврале 1920 г. Юг Украины вновь был занят большевиками. На сей раз они пришли надолго. Весной центральная и западная части Украины стали ареной советско-польской войны, в которой на стороне Польши выступали и части Украинской Народной Республики.

Именно на этом фоне и происходит создание структуры, на которую в последующем была возложена задача организации и ведения подрывной деятельности на территории Румынии и Польши. 21 мая 1920 г. на заседании ЦК КП(б)У было принято решение о создании Закордонного отдела – Закордота. В Положении о создании отдела говорилось: «При ЦК КП (б)У учреждается отдел, имеющий своей целью ведение агентурно-разведывательной и осведомительной работы за рубежом, в прилегающих к Украине странах (Юг Польши по линии Гомель, Люблин, Краков, Галиция, Буковина и Бессарабия) и за фронтом в занятой неприятелем части Украины по вопросам политического, экономического и военного характера»⁵.

Примечательно, что отдел был, по сути, двойного подчинения. С одной стороны, им руководил член ЦК КП(б)У, с другой – ему мог давать поручения Региступр (Регистрационное управление РККА, предшественник знаменитого Главного разведуправления – ГРУ). Добытая информация направлялась и в Региступр и его подразделения. Финансирование также осуществлялось Региступром.

В составе Закордот для выполнения возложенных задач были созданы четыре подотдела: партийно-оперативный, агентурно-разведывательный, военно-политический и информационный. Закордот приравнялся к военным учреждениям Украинской советской социалистической республики. С целью конспирации все подотделы были территориально и организационно отделены друг от друга и действовали совершенно самостоятельно, не входя в соприкосновение. Они объединялись лишь начальником и секретарем отдела. Именно через секретариат шли основные информационные

---

⁵ „Закордот” в системі спецслужб радянської України..., р. 7.

потоки. Отдел имел дежурную службу, которая размещалась на конспиративных квартирах и была представлена двумя дежурными, которые чередовались друг с другом, и службу партийных курьеров. Для ведения партийной работы в глубоком тылу создавалась система специальных «троек»⁶.

На румынском направлении задачу реализовывало одесское отделение Закордота во главе с Абрамом Гринштейном.

У Абрама Гринштейна классическая для того времени биография. Уроженец Бессарабии, из мещан, он вступил в революционное движение вошел в 1905 г. в Одессе. В том же году стал членом Бунда в Бельцах. В начале 1917 г. активно участвовал в политической борьбе в Петрограде, затем вернулся в Бессарабию, где был товарищем (заместителем) председателя Центрального бюро профсоюзов Бессарабии и членом Исполкома Совета крестьянских депутатов. Осенью 1917 г. был избран товарищем председателя Кишиневского исполкома. В январе 1918 г. стал одним из организаторов Красной Гвардии, секретарем и казначеем Военного Совета Тираспольского отряда. Румынским судом был заочно приговорен к пожизненной каторге. В Красной Армии находился до осени 1920 г., где занимал преимущественно политические должности. В 1924 году участвовал в создании Молдавской автономной ССР в составе Украинской ССР. В 1937 году, как и многие другие творцы мировой революции, был расстрелян.

На момент создания одесского отдела от военной разведки Красной армии ему достались «переправочные пункты» у Тирасполя и Овидиополь. В течение мая 1920 - декабрь 1921 дополнительно организовали еще 12 «переправочных пунктов». Одесское отделение имело также собственную «паспортно-техническую часть», которая производила для нужд спецслужбы румынские документы (паспорта, дипломы вузов, печати, штампы и т.д.), а также печатала агитационные материалы и литературу⁷.

Для подпольщиков и партизан одесское отделение переправило на румынскую территорию оружие и боеприпасы. Чтобы оценить масштабы деятельности, достаточно перечня того, что было передано с апреля по май 1921 - два вагона оружия и вагон взрывчатых веществ: пулеметы системы «Льюис» (29 единиц), пулеметы системы «Шоша» (50 ед.), Патроны для пулеметов (25 6500 шт.), винтовки (250 единиц), патроны для винтовок (270.000 шт.), гранаты (310 шт.), бомбы «Новицкого» (400 шт.), запасные части к пуле-

⁶ О. Купчик, *Закордонний відділ ЦК КП(б)У – спецслужба українських більшовиків* in *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*, Вип. 62, Київ, 2002, р. 44.

⁷ Там же.

метам (5 шт.), бинокли полевые (5 шт.), пироксилин с капсулами (20 пудов), динамит с капсулами (15 пудов), тол с капсулами (20 пудов), пироксилиновые шашки с капсулами (100 шт.), машинки для подрыва (337 шт.)⁸.

Финансировали одесское отделение через местные отделения Госбанка. Оно получало деньги (в частности румынские леи), драгоценности. Так, в течение трех месяцев 1921 в отделение поступило 114.550 золотых рублей⁹.

Как отмечает, украинский исследователь Любош Шпаковски «при экспорте революции в Европу большевики особое значение придавали Румынии, с которой советское руководство не имело дипломатических отношений. Это факт открывал новые возможности для продвижения революционных идей в это государство. Так, спецслужбы пытались использовать любые экономические, социальные и национальные противоречия между украинским населением и румынскими властями в Бессарабии и Буковине. Именно через указанные территории, где проживала значительная часть этнических украинцев, советская власть планировала начать «освободительный» поход Красной армии»¹⁰.

Самой громкой акцией Закордота в Румынии стал взрыв румынского Сената 8 декабря 1920, организатором которого выступил агент Закордота Макс Гольдштейн. В результате теракта погибли министр юстиции Димитрие Гречану, сенатор Раду Деметриу, были ранены председатель Сената генерал Константин Коандэ и два православных епископа. Но жертв могло быть больше.

Теракт имел противоположный эффект, поскольку дал в руки румынского правительства козыри для репрессий против румынских коммунистов.

Однако основной деятельностью Закордота были террор и диверсии против представителей румынских властей и тех, кого считали «пособниками оккупантов» на территории Бессарабии и Буковины.

Так, в информационном письме начальника Закордота секретарю ЦК КП(б) Феликсу Кону, секретарю ЦК РКП (б) Вячеславу Молотову и председателю Совнаркома УССР Христиану Раковскому от 22 августа 1921 г. «о политической и боевой работе в Бессарабии и Буковине и намеченный дальнейший план работы» сообщалось, что боевые группы, оперирующие в Бессарабии, «проводят террор против властей и помещиков и по мере возможности экономический террор»¹¹.

⁸ М. Вівчарик, В. Козенюк, *Предтеча органів держбезпеки, in Військо України*, nr 5-6, 1996, pp. 48-49.

⁹ О. Купчик, *Закордонний відділ ЦК КП(б)У...*, p.48.

¹⁰ Л. Шпаковський, *Радянська Україна як інструмент експорту більшовицької революції...*, p. 102.

¹¹ „Закордот” в системі спецслужб радянської України..., pp. 134-135.

Например, на юге Бендерского уезда действовала группа, нацеленная на взрыв мостов и уничтожение жандармских постов. В каждом селе, близко расположенном к железнодорожному полотну, ею были завербованы один или два крестьянина, люди эти не связывались между собой и с райкомом партии и замыкались на начальника группы.

Как сообщается в письме, «группой было произведено крушение поезда и подготовлялся взрыв Болгородского (скорее всего, Болградского – А.Ф.) моста через реку Ялнух (так в документе, скорее всего, Ялпуг – А.Ф.) Для взрыва были взяты мины, спрятанные на станции Траянов Вал еще со времени стоянки там русского оружейного склада. Взрыв моста предполагался в день коронации, 23 мая, подготовка была проведена полностью, однако, в день же взрыва мины раскрыты».

Этот же документ наглядно иллюстрирует, какие объекты выбирались для нападения советских диверсантов. Так, один из диверсионных отрядов в Хотинском уезде произвел следующие операции:

«1) налет в селе Шиповцах на попа, известного румынофила, ненавистного населению. Жертв налета нет, разгромлено лишь имущество;

2) в селе Полине совершен налет на сельскую полицию, убит староста и побит писарь;

3) в селе Недобоевцы уничтожены все телеграфные и телефонные провода и убит староста;

4) в Ширеутском лесу разогнана засада румын, ловившая одного из наших товарищей;

5) совершен налет на хутора в 2 верстах от Сталинешт на известные местопребывание семьи Мошана, бывшего Начальника Сигуранцы и командующего румынским фронтом во время восстания в 1919 году. Мошан, известный зверский подавитель восстания совместно с Крупенским и Братковским, привели румын в Хотинский уезд. Во время налета убито несколько членов семьи:

6) в селе Ставчанах совершен налет на попа, кончившийся убийством последнего»¹².

После этого отряд ушел на советскую сторону. При переправе произошло столкновение с пограничниками.

В этом же документе дается определение, что считается «боевой работой»: «под боевой работой следует понимать террористическую по отношению к агентам охраны, и партизанскую, направленную главным образом

---

¹² *Ibidem*, p. 135.

против деревенских властей и жандармерии, и ставящую своей задачей дезорганизацию румынского государственного аппарата в Бессарабии»¹³.

Несложно заметить, что крушение поездов, взрыв мостов, уничтожение телефонной и телеграфной связи било не только по государственному аппарату, но и по тем, кого по идее должны были защищать борцы за дело мировой революции – по крестьянству. Вдобавок партизанская и диверсионная деятельность провоцировала террор со стороны властей, который обрушивался в первую очередь на местное население.

В докладе о работе Закордота за июль-август 1921 года отмечается, что на севере Бессарабии действует несколько отрядов численностью до 100 человек, «хорошо вооруженных и испытанных в партизанском деле», а в центре Бессарабии отряд до 50 человек.

Относительно репрессий, которые были вызваны террором в отношении представителей властей отмечается, что для населения «эти репрессии стали в конце концов невыносимыми; проводимые румынами расстрелы заложников, забираемых из деревни, почти поголовные истязания целых деревень, что мелкая несвязанная борьба становится ему не под силу. Поэтому отношение населения к партизанам круто изменилось. Население справедливо начало требовать прекратить мелкие действия, и дать оружие ему и совместно восстать»¹⁴.

О нравах бессарабских повстанцев-закордотовцев красноречиво говорит и следующее сообщение военкома отряда В. Начзакордота тов. Маркусу от 24 сентября 1921 г. «Бутасков принял отряд Ильницкого. Чуть не произошел бунт. Ильницкий вел себя как бандит. Грабил крестьян. Вдобавок он призывал отряд не подчиняться новому начальству. Приехал Дануца, повстанец Оргеевского уезда. Он такой же бандит, как Ильницкий. Я уже сговорился с Белетиным. Он его проводит до переправы и там расстреляет»¹⁵.

Несмотря на то, что руководители Закордота отмечали необходимость отказа от партизанских действий на территории Бессарабии, советские диверсионные отряды продолжали акты диверсий и террора. В Бендерах действовал отряд Француза. 16 сентября боевики группы бросили гранату в сотрудника полиции, после чего, отстреливаясь, ушли с места событий. В перестрелке был ранен румынский сержант. В Орхее (Оргееве) советские диверсанты убили, по их словам, «главного палача Оргеевской сигуранцы»¹⁶.

¹³ *Ibidem*, p.136.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 145-146.

¹⁵ *Ibidem*, p. 160.

¹⁶ *Ibidem*, pp 159-160.

В условиях активности Закардота советско-румынская граница по р. Днестр превратилась в негласную линию фронта. На протяжении 1921 года на различных участках реки то здесь то там возникали инциденты с применением оружия. Советская сторона неоднократно обвиняла Румынию в обстреле территории. Довольно подробно эти случаи описаны в книге М. Мельтюхова, *Бессарабский вопрос между мировыми войнами 1917-1940*. В частности 16 июня Ионеску отправил в Москву телеграмму, в которой указал, что на ночь на 1 июня румынский патруль захватил на румынском берегу группу вооруженных солдат, прибывших на двух барках и расстрелял их. В ответ на это был открыт огонь с советской стороны и появились другие барки с солдатами, пытавшимися переправиться на румынскую сторону. В итоге, советские диверсанты были вынуждены вернуться назад. В втором инциденте группа вооруженных людей напала на пограничный пикет. Внутренне расследование, проведенное советской стороной, показало, что в обоих случаях речь шла о действиях агентов Закардота¹⁷.

Однако в ответ на телеграмму 1 июля РСФСР и УССР уведомили Румынию, что, как показало расследование, «никто из военнослужащих немногих красноармейских частей... не принимал участия в названных инцидентах. Вооруженные лица, которые в указанные дни атаковали румынские патрули в Бессарабии, принадлежали, по всей вероятности, к каким-нибудь бандам или отрядам не известного нам происхождения, присутствие которых на берегу Днестра является результатом чрезмерной терпимости румынских военных властей к петлюровцам и другим антисоветским украинским элементам...»¹⁸.

В этом контексте определенный смысл обретают слова из докладной военкома В. «Посылаю рапорт отряда Враби. Хлопцы натворили массу делов. Думаю, что будет запрос Чичерина»¹⁹.

Справедливости ради, стоит отметить, что румынская сторона оказывала поддержку украинским повстанцам, которые с территории Бессарабии неоднократно атаковали советские части. Самым серьезным из них был рейд Бессарабской группы во время Второго зимнего похода армии УНР. 18-19 ноября 1921 г. отряды повстанцев попытались перейти Днестр с задачей отвлечь внимание от действий Волынской группы. Одной из групп даже удалось захватить несколько сел и предместье Тирасполя, однако вскоре были выбиты советскими частями и ушли обратно на румынскую территорию.

¹⁷ М. Мельтюхов, *Бессарабский вопрос между мировыми войнами...*, p. 110.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 112-113.

¹⁹ *Ibidem*, p. 160.

Большой рейд и конец Закордота

Уменьшению активности Закордота способствовала и успешная работа Сигуранцы, которой удалось выявить несколько складов оружия и боеприпасов, а также задержать ряд групп²⁰. В отношении захваченных диверсантов нередко применялись пытки. Правда, зачастую эффективность работы снижалась из-за коррупции. Например, уже упомянутый военком отряда рассказывает, что он передал для выкупа боевика Кисловского 300 долларов²¹.

Кульминацией диверсионной активности Закордота в Бессарабии стал рейд отряда советских диверсантов. Открытые румынские и советские источники позволяют воссоздать весь ход событий.

В ночь с 6 на 7 октября (в румынских документах почему-то указана ночь с 5 на 6 октября) отряд в составе 36 человек при 5 пулеметах, 20 винтовках, 36 гранатах (или как сказано в отчете «бомбах») был переброшен в район сел Паланка и Тудора (Тудорово) и направлен в район Кулевчи для взрыва мостов и железных дорог. Как явствует из отчета, «в первую ночь отряд дошел до хутора Александровки часов в 3 утра (немецкая колония из 18 домов), где решено было устроить дневку, держа под караулом всех жителей хутора без выхода до вечера. Не успев расположить караулы, как в соседнем селе в 4-х верстах с. Бабеи началась тревога благодаря тому, что местный староста хутора умело перебрался в с. Бабеи и дал знать румынским властям. Часов в 5 утра появились 3 подводы и 5 верховых из с. Бабеи, из которых 3 было убито, а 2 жандарма верховые с подводами скрывались и наблюдали за отрядом»²².

По требованию командира отряда П. (так в документе) местное население предоставило отряду 8 подвод и продовольствие. Фактически речь идет об экспроприации в лучших традициях военного времени.

«Часов в 7 утра – говорится далее в отчете – отряд двинулся на подводах по направлению Ивановка Русской между селами Старой и Ново-Царичанки, и Райлянки, где на всем пути были сорваны телефонные сети. Не доехав версты 3 до с. Ивановки Русской как оттуда показались кавалерийские разъезды из 8 человек. Тогда отряд заменил направление на с. Молдавку, где встретили известного ассигуранте Крекмозского из с. Каркмаз, который там же отрядом был пристрелен, а документы, находившиеся при нем, отобраны». Вместе с документами, как явствует из румынского отчета,

²⁰ P. Moraru, *Serviciile secrete si Basarabia...*, p. 208.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, pp. 160-161.

были отняты еще 4.000 лей. В Молдавке отряд также «посетил» местную школу и поинтересовался, на каком языке ведутся занятия. Встретившегося по дороге учителя Анание Кула от расстрела спасло только вмешательство местных жителей.

8 октября отряд мелкими группами по 5-7 человек переправился на советскую сторону. Из рейда вернулось 25 человек, из которых 4 ранено. Не выясненной осталась судьба 11 человек, в том числе и командира отряда. Шесть человек, по румынским данным, было убито в бою под Байказией.

На острове Турунчук, через который отступали советские диверсанты, румынскими жандармами были обнаружены гранаты и около 20 динамитных шашек, а под Байказией в руки румын в качестве трофеев достались 2 ручных пулемета и 18 гранат²³.

Вскоре после большого рейда, 30 декабря 1921 года состоялось совещание членов ЦК КП(б)У по вопросам, связанным с работой зарубежных организаций. На заседании был заслушан доклад Абрама Гринштейна и товарища Маркуса о методах работы Одесского отделения за рубежом «и возникших в связи с этим вопросов». По итогам было принято следующее решение:

«1. Партизанскую войну в Бессарабии и Буковине, насаждаемую извне, прекратить.

2. Партизанскую работу, развивавшуюся изнутри, поддерживать и развивать.

3. Усилить партизанскую работу в Бессарабии и Буковине.

4. Центр тяжести партийной работы перенести в Старую Румынию, с этой целью создать издательство популярных брошюр и оттуда воздействовать на Бессарабию и Буковину.

5. Впредь обращать сугубо внимание на качество отправляемых за рубеж работников, ответственных же работников, отправляемых за рубеж обязательно проводить среди секретариат ЦК.

6. Произвести фильтрацию работников, работающих на передаточных аппаратах Закардота»²⁴.

Иными словами, Закардот решил отказаться от заброски разведывательно-диверсионных групп в Бессарабию и Буковину и сосредоточиться на «партизанской работе» в Старом Королевстве. Понятно, что такая «партизанская работа» не могла бы существовать без поддержки извне деньгами, оружием и людьми. Однако теперь эту «работу» должны

²³ P. Moraru, *La hotarul romanesc al Europei...*, pp. 68-69.

²⁴ „Закардот” в системі спецслужб радянської України..., p. 164.

были осуществлять не «гибридные» повстанцы, а сами местные коммунисты и им сочувствующие.

О масштабах подрывной деятельности советских спецслужб в Бессарабии свидетельствует тот факт, что с 1919 по 1925 год ими, по данным румынских исследователей, было организовано в Бессарабии более 120 террористических актов и нелегальных переходов Днестра советскими шпионами и курьерами коммунистов. В этот же период румынскими спецслужбами было арестовано 3.002 советских нелегала, из которых треть была обвинена в терроризме, шпионаже и вооруженном восстании, а остальные – в антирумынской пропаганде, распространении листовок и т.п.²⁵

Летом 1921 года также произошел громкий провал агентуры Закардота в Польше. В конце года Политбюро ЦК КП (б)У приняло решение о ликвидации отдела, функции и персонал которого были переданы другим спецслужбам. К примеру, с 31 декабря 1921 одесское отделение Закардота функционировало уже в системе Всеукраинской чрезвычайной комиссии как «Тайный отдел ВУЧК»²⁶.

Впрочем, это не означало, что большевики отказались от подрывной деятельности в Румынии, как впрочем и в других странах. На протяжении 20-х годов по европейским странам прокатилась череда инспирированных Москвой восстаний, в которых принимали участие как местные коммунисты, так и присланные специалисты, в том числе военные. Сентябрь 1923 года – восстание в Болгарии, октябрь 1923 года – восстание в Германии, декабрь 1924 года – восстание в Эстонии – таковы наиболее яркие события «гибридной войны» СССР против Европы.

В сентябре 1924 года на юге Бессарабии вспыхнуло Татарбунарское восстание, инспирированное советскими спецслужбами и подавленное румынской армией. Это событие можно считать пиком подрывных действий СССР против Румынии.

Выводы

Методы и действия советских спецслужб, применявшиеся в Бессарабии можно считать прообразом «гибридных» действий, которые современная Россия применяет по отношению к государствам, которые она относит к сфере своего влияния.

---

²⁵ P. Moraru, *La hotarul romanesc al Europei...*, p. 68.

²⁶ Л. Шпаковськи, *Радянська Україна як інструмент експорту більшовицької революції...*, p. 102

Можно выделить следующие методы «гибридной войны», которые применялись Советской Россией и ее сателлитом Советской Украиной против Румынии.

- заброска диверсионно-разведывательных групп с целью организации диверсий на объектах инфраструктуры;
- террор против представителей органов власти, военнослужащих, полиции, тех, кто сотрудничал с «оккупационным» режимом или считался его опорой (священников, учителей, зажиточных крестьян и проч);
- инспирирование восстаний;
- организация провокаций на границе с целью дезинформации и формирования негативного общественного мнения опора на идеологических союзников и национальные меньшинства);
- формирование «пятой колонны», попытка использовать национальные меньшинства для продвижения своих интересов.

Ключевой особенностью «гибридных» войн является то, что они происходят в условиях, когда официально война не объявлена и между государствами сохраняются дипломатические или просто мирные отношения.

Сегодня многие средства из арсенала Закардота и других советских спецслужб активно применяются Россией. Примерами таких «гибридных» войн в настоящее время являются приднестровский конфликт 1992 года и русско-украинская война, начавшаяся в 2014 году и длящаяся до сих пор.

SUMMARY

The article is devoted to the activities of the Zakordon department of the Central Committee of the CP (b) U – Zakordot in Bessarabia in 1920-1921. Have been investigated the methods by which the Soviet special services tried to destabilize the situation in Romania, which included sabotage, terror, provocations at the border, and disinformation. It is noted that the methods are similar to the current “hybrid” actions of the Russian Federation, which it used during the 1992 Transnistrian conflict and the Russian-Ukrainian war that began in 2014.

Pavel MORARU *

CONTEXTUL ISTORIC AL ÎNFIINȚĂRII ALIANȚEI NORD-ATLANTICE

Spre sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, divergențele în tabăra învingătorilor s-au întetit, din mai multe motive. URSS nutrea în continuare speranța realizării „exportului revoluției proletare” în întreaga lume, în timp ce SUA au renunțat la politica izolaționistă și aspirau la poziția de lider mondial. Cele două puteri aveau o abordare diferită a conceptelor de „securitate”¹, „instituții democratice”² etc. și s-au angajat într-o luptă pentru sfere de influență și ocupație (comuniste și democratice), ceea ce va genera, până la finele anilor 1980, o serie de crize regionale politico-militare.

La 19 decembrie 1945, președintele Harry Truman declara: „Vrem noi sau nu vrem, suntem obligați să recunoaștem că victoria pe care am obținut-o a așezat pe umerii poporului american povara responsabilității de a conduce lumea în

---

* **Moraru Pavel**, dr. hab., conf. univ., Universitatea *Lucian Blaga* din Sibiu (România).

¹ Americanii abordau „securitatea” în termeni instituționali (adică numai regimurile democratice, liber alese, pot garanta atât securitatea SUA, cât și pacea în întreaga lume), în timp ce sovieticii traduceau „securitatea” în termeni teritoriali (adică numai existența unor guverne loiale Kremlinului poate garanta securitatea URSS și pacea mondială).

² Americanii considerau că „instituțiile democratice” sunt cele constituite în urma alegerilor libere, în timp ce sovieticii susțineau că numai instituțiile comuniste sunt cu adevărat democratice, deoarece reprezintă interesele maselor largi ale populației.

viitor”³. Liderul sovietic Iosif Stalin, la rândul său, susținea că, „Războiul ăsta nu este ca în trecut; cel care ocupă un teritoriu îi impune și propriul său sistem social. Fiecare își impune propriul sistem până unde îi poate ajunge armata. Altfel nu se poate”⁴. La 13 martie 1946, el mai spunea că, „ce-ar putea fi uimitor în aceea că Uniunea Sovietică, dorind să se securizeze pentru viitor, încearcă să obțină ca în aceste țări (central și est-europene – n. n.) să existe guverne cu o atitudine de loialitate față de Uniunea Sovietică? Cum se poate, fără să-ți pierzi mințile, să califici aceste aspirații pacifiste ale Uniunii Sovietice drept tendințe expansioniste ale țării noastre?”⁵.

Țări importante, precum Germania, Japonia, Italia și chiar Franța și Marea Britanie și-au pierdut statutul de „mari puteri”. Astfel, omenirea se îndrepta spre o lume bipolară, în care cei doi poli (URSS și SUA) se vor confrunța pe toate planurile (evitându-se doar războiul direct). Această perioadă tensionată, care a durat până în anul 1991, a intrat în istorie sub numele de „Războiul Rece”⁶.

Momentul simbolic al declanșării lui l-a constituit discursul fostului prim-ministru britanic Winston Churchill, rostit la 5 martie 1946, la Westminster College din Fulton (statul Missouri, SUA), la invitația președintelui SUA H. Truman, în care a chemat civilizația occidentală la stăvilirea expansiunii comuniste chiar și pe calea armelor. Spre finalul discursului, el a subliniat că „dacă tuturor forțelor morale și materiale, și convingerilor britanice li se adaugă cele ale dvs. într-o asociere fraternă, atunci evoluțiile viitorului vor fi clare, nu numai pentru noi, ci pentru toată lumea, nu numai pentru vremea noastră, ci pentru un secol de acum înainte”⁷. Anume ideea „asocierii fraterne” britano-americane, lansată de W. Churchill la Fulton, a constituit începutul procesului de instituționalizare a relațiilor transatlantice.

---

³ Е. Подрепный, *Реактивный прорыв Сталина*, „Яуза”, „Эксмо”, Москва, 2008; H. Truman, *Special Message to the Congress Recommending the Establishment of a Department of National Defense*, December 19, 1945, Harry S. Truman Presidential Library & Museum, https://www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=508&st=&st1=securedsearch.lavasoft.com/?pr=vmn&id=webcompa&ent=hp_WCYID10438__190523

⁴ H. Kissinger, *Diplomația*, ediția a II-a, Bic All, București, 2007, p. 367.

⁵ Н. В. Стариков, *Так говорил Сталин. Статьи и выступления*, СПб., 2017, pp. 209-210.

⁶ Despre sintagma „Război Rece”, vezi P. Moraru, *Relațiile internaționale în anii 1914-1947*, Editura Militară, București, 2016, p. 293; Vezi particularitățile perioadei „Războiului Rece”, în P. Moraru, *Relațiile internaționale în anii 1945-1991. Europa și America de Nord*, Editura Militară, București, 2015, pp. 13-120.

⁷ W. Churchill, *The Sinews of Peace*, https://www.nato.int/docu/speech/1946/s460305a_e.htm

La alegerile prezidențiale din 2 noiembrie 1948, pentru al doilea mandat consecutiv, președinte al SUA a devenit candidatul Partidului Democrat, H. S. Truman (12 aprilie 1945 - 20 ianuarie 1953). Postul de secretar de stat în noua administrație de la Casa Albă i-a revenit lui Dean Acheson (21 ianuarie 1949 - 20 ianuarie 1953). Acesta, spre deosebire de predecesorul său, George Marshall, își dorea implementarea unui proiect revoluționar de politică externă – constituirea în Europa Occidentală a unei alianțe politico-militare, care să funcționeze pe timp de pace și pe termen nelimitat, în frunte cu SUA. Pentru asta, încă la 11 iunie 1948, SUA au renunțat oficial la poziția izolaționistă în relațiile internaționale, Senatul SUA adoptând *Rezoluția Vandenberg*, cu nr. 239. Era vorba despre o propunere aprobată a senatorului american Artur Vandenberg, care prevedea „participarea Statelor Unite, în conformitate cu procedurile constituționale, la acorduri regionale și altele colective, care sunt bazate pe acordarea ajutorului colectiv și permanent reciproc, în chestiuni legate de securitatea națională”⁸. Era o decizie absolut necesară, pe fondul tensiunilor cu URSS, în contextul „Războiului Rece”. Adoptarea *Rezoluției Vandenberg* a însemnat renunțarea la izolaționism și adoptarea cursului de constituire și de multiplicare a blocurilor politico-militare, care să pună în aplicare „doctrina îndiguirii” în privința țărilor comuniste. *Rezoluția Vandenberg* a deschis SUA calea spre abordarea problemelor de securitate colectivă și apărarea statelor aliate, inclusiv din Europa Occidentală.

Dar adoptarea *Rezoluției Vandenberg* a avut loc după înființarea în Europa de Vest a blocului politico-militar *Uniunea Occidentală* (alcătuit din Marea Britanie, Franța, Belgia, Luxemburg și Olanda), care a demonstrat disponibilitatea vest-europenilor pentru cooperare militară, în vederea combaterii amenințărilor de atunci – expansionismul sovietic și revanșismul german.

Acum, SUA trebuiau să-i convingă pe aliații vest-europeni și Canada de necesitatea realizării unei alianțe politico-militare transatlantice. Tratatul purtat de diplomații americani cu reprezentanții Franței și Marii Britanii (la care s-au alăturat Canada și membrii *Uniunii Occidentale*), privind acordarea unor garanții de securitate americane pentru statele Europei Occidentale, au început în luna mai 1948, la Washington. Pe parcursul tratatelor, cele mai dificile aspecte discutate erau legate de gradul de implicare al SUA în cazul declanșării unui conflict armat în Europa. Constituția SUA prevedea că decretarea stării de război și decizia implicării în război era prerogativa Congresului și nu a președintelui SUA. Deci, din punct de vedere procedural, implicarea directă în sprijinul aliaților era dificilă. De

---

⁸ Vezi textul rezoluției în *A Decade of American Foreign Policy 1941-1949. Vandenberg Resolution*, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/decad040.asp

aceea, americanii propuneau doar acordarea sprijinului logistic pentru Europa, în cazul unui război. Pe aceeași poziție se situau Franța și Belgia, care nu doreau o implicare militară directă în cazul unui atac militar împotriva SUA.

Dezbateri au avut loc și pe marginea propunerii americane ca noua alianță să „înghită” *Uniunea Occidentală*. Europeanii, din contra, susțineau că noua alianță trebuie inclusă în mai vechea *Uniune Occidentală*. Până la urmă, câștig de cauză a avut soluția britanică, de coexistență a celor două alianțe. Părerii diferite au existat și în privința necesității creării unor alianțe militare – cum ar fi *Pactul Mediteranean* și *Pactul Orientului Mijlociu* – și în alte zone ale planetei. Acestea vor fi înființate în anii următori (CENTO, SEATO, ANZUS, ANZUK).

De asemenea, problematică s-a dovedit și includerea Italiei în alianță: Italia nu făcea parte din zona nord-atlantică, nu era membră a *Uniunii Occidentale* și, ca țară învinsă în cel de-al Doilea Război Mondial, avea o serie de restricții politico-militare, impuse prin Tratatul de pace de la Paris (1947). Dar Italia aparținea „Blocului Vestic” și avea o mare importanță geostrategică, ceea ce a determinat includerea ei în grupul statelor-fondatoare ale NATO.

În timpul tratatelor de la Washington, accentul a fost pus pe amenințarea sovietică, ce impunea înființarea unei alianțe militare. Era luată în considerare o posibilă campanie militară a URSS împotriva Europei Occidentale, dar și activitatea subversivă a mișcării comuniste împotriva Occidentului. Având în vedere această situație, se dorea nu numai crearea unei forțe militare occidentale, dar și consolidarea comunității transatlantice prin înlăturarea sentimentului fricii și a vulnerabilității societății occidentale în fața amenințării comuniste.

Diplomatul american George Kennan (autorul „doctrinei îndiguirii”), în timpul negocierilor, susținea că URSS nu era pregătită pentru un război de cucerire a Europei Occidentale, având în vedere ruinarea ei economică cauzată de Al Doilea Război Mondial. În schimb, potrivit lui, în confruntarea ideologică lucrurile stăteau altfel și victoria putea fi obținută numai dacă se miza pe forța armată, pe crearea blocurilor politico-militare. În același timp, G. Kennan insista ca alianța transatlantică să nu aibă ca bază ideologică doar „amenințarea sovietică”, ci interesele și valorile comune ale statelor spațiului nord-atlantic, precum și legăturile istorice dintre ele.

Negocierile s-au purtat într-un cadru secret – era limitată stenografierea discuțiilor, era restricționat schimbul de telegrame și discuțiile telefonice –, pentru a nu provoca o acțiune în forță a URSS, dar și a preveni criticile izolaționiștilor la adresa lui H. Truman, care se afla în campanie electorală. În pofida păstrării secretului asupra tratatelor, au avut loc scurgeri de informații, publicate la finele lunii august - începutul lunii septembrie 1948, în presa americană.

La 14 ianuarie 1949, Departamentul de Stat al SUA a declarat că existau amenințări la adresa securității Europei Occidentale (ceea ce impunea crearea alianței nord-atlantice), în timp ce ONU rămânea ineficientă din cauza principiului unanimității membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate la luarea deciziilor⁹.

Aici vom face o paranteză pentru a relata și o opinie mai puțin răspândită, precum că NATO a fost opera europenilor. Istoricul Lawrence Kaplan susține că ideea înființării alianței nord-atlantice este de origine britanică. După eșecul tratativelor de la Londra (25 noiembrie - 15 decembrie 1947) privind viitorul Germaniei, ministrul de externe britanic Ernest Bevin (27 iulie 1945 - 9 martie 1951) a încercat să atragă SUA într-un sistem de securitate europeană. El declara că în jurul alianței militare franco-britanice (constituită prin tratatul de la Dunkerque din 4 martie 1947) era binevenită înființarea „uniunii spirituale occidentale”, care să aibă legături de securitate cu SUA și Canada. Ideea lui E. Bevin era greu de realizat, având în vedere că republicanii, majoritari în Senatul american, erau pentru menținerea izolaționismului. Mulți specialiști din Departamentul de Stat al SUA, printre care și G. Kennan, erau împotriva unei alianțe transatlantice, deoarece implementarea ideii britanice ar fi putut transforma „Războiul Rece” într-o confruntare militară între Est și Vest, or Occidentul avea cu URSS o problemă politică și nu militară. Eforturilor ministrului E. Bevin i s-a alăturat ministrul de externe al Franței Georges Bidault (22 ianuarie 1947 - 26 iulie 1948) – criticat de comuniști și gaulliști –, care susțineau că interesul Franței era în primul rând să prevină un atac armat din partea Germaniei și nu să combată amenințările din partea URSS. La 17 martie 1948, a fost încheiat Tratatul de la Bruxelles (de constituire a *Uniunii Occidentale*), privind apărarea colectivă a statelor Europei Occidentale, care, în parte, a fost un răspuns al occidentalilor la preluarea abuzivă a puterii în Cehoslovacia de către comuniști. Președintele H. Truman a declarat că SUA vor sprijini eforturile vest-europenilor în ceea ce ține de apărarea colectivă. Astfel, susține istoricul L. S. Kaplan, Tratatul de la Bruxelles a fost doar un mijloc al Marii Britanii de a atrage SUA în sistemul european de securitate colectivă. Au urmat *Rezoluția Vandenberg* și înființarea Alianței Nord-Atlantice. L.S. Kaplan mai susține că, dacă inițiativa creării NATO a aparținut europenilor, atunci formarea unei structuri funcționale de apărare a fost meritul americanilor¹⁰.

⁹ Н. И. Егорова, *Военно-политическая интеграция стран Запада и реакция СССР (1947-1953 гг.)*, în *Холодная война. 1945-1963 гг. Историческая ретроспектива. Сборник статей*, ОЛМА-ПРЕСС, Moscova, 2003, pp. 192-196.

¹⁰ P. Lunak, *Povești ale trecutului, învățăminte pentru viitor*, recenzie la lucrarea lui L. S. Kaplan, *NATO 1948. The Birth of the Transatlantic Alliance*. Rowman and Littlefield, New York, 2007, <http://www.nato.int/docu/review/2008/03/ART8/RO/index.htm>

La 18 martie 1949 a fost publicat proiectul Acordului Nord-Atlantic, iar la 4 aprilie 1949, la Washington, s-a convocat conferința de constituire a alianței, la care au participat reprezentanții oficiali ai statelor *Uniunii Occidentale* (Marea Britanie, Franța, Belgia, Olanda și Luxemburg), Danemarcei, Islandei, Norvegiei, Portugaliei, SUA și Canadei. La conferință a luat parte și Italia, care, deși înfrântă în cel de-al Doilea Război Mondial, acum era reintegrată în familia vest-europeană. Reuniunea s-a încheiat cu semnarea *Tratatul Atlanticului de Nord* (*The North Atlantic Treaty* – NATO) de către statele participante. Astfel, s-au pus bazele unei alianțe politico-militare a „Lumii Occidentale”, iar relațiile transatlantice au fost instituționalizate. Islanda a participat la constituirea organizației, dar cu condiția neparticipării la acțiuni militare, cerere acceptată de către aliați, având în vedere importanța ei geostrategică în Oceanul Atlantic.

De subliniat este că denumirea de NATO (de la *North Atlantic Treaty Organization* sau OTAN în franceză – *Organisation du Traité de l'Atlantique Nord* și spaniolă – *Organización del Tratado Atlántico Norte*) a apărut mai târziu: la 20 septembrie 1951, statele aliate au încheiat *Convenția de la Ottawa*, care prevedea restructurarea alianței, iar denumirea de NATO a fost folosită pentru prima oară în acest document¹¹.

În ciuda așteptărilor, reacția URSS la crearea NATO a fost una calmă – un calm care trebuia să ascundă temerile față de dușman. După cum susținea Andrei Gromîko, poziția URSS trebuia prezentată pe un ton liniștit „pentru ca ea să nu fie calificată peste hotare ca un semn de manifestare de către Uniunea Sovietică a îngrijorării”¹².

Sediul NATO a fost stabilit la Paris, iar în anul 1967, în urma tensionării relațiilor franco-americe, a fost mutat la Bruxelles.

Ulterior, pe parcursul „Războiului Rece”, Alianței i s-au alăturat Grecia și Turcia (la 18 februarie 1952), RFG (la 6 mai 1955) și Spania (la 30 mai 1982, dar care până în anul 1997 nu a făcut parte din structurile militare). Din cauza divergențelor cu SUA, la 1 iulie 1966 Franța s-a retras din structurile militare ale NATO (fiind doar membră a structurilor politice) și a revenit numai la 4 aprilie 2009. Pe fondul „problemei cipriote”, la 14 august 1974, Grecia a ieșit din structurile militare ale NATO, în care va reveni la 20 octombrie 1980.

---

¹¹ Vezi textul Convenției, disponibil:

http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17248.htm

¹² Н. И. Егорова, *Военно-политическая интеграция...*, p. 196.

NATO a fost una din principalele realizări diplomatice ale perioadei „Războiului Rece” – necesară punerii în valoare a „doctrinei îndiguirii” și apărării „Lumii Occidentale” – chiar dacă asemenea alianțe au fost instituite atât până, cât și după semnarea Tratatului Alianței Nord-Atlantice¹³.

SUMMARY

At the end of the Second World War, the humanity made its way towards a bipolar world, where the confrontation between the two poles, namely USA and USSR, was unavoidable. The Washington administration officially gave up its isolationism through Vandenberg resolution. Also, it organized a military treaty in order to protect the North Atlantic area. According to negotiations with West European partners in 1949, March 18, the project of the North Atlantic Agreement was published, and in 1949, April 4, the Agreement was signed in Washington.

---

¹³ Alianțele politico-militare înființate în anii 1945-1949 au fost: *Pactul de la Rio* (2 septembrie 1947) și *Uniunea Europei Occidentale* (17 martie 1948), iar după anul 1949 – *ANZUS* (1 septembrie 1951), *SEATO* (8 septembrie 1954), *CENTO* (24 februarie 1955), *ANZUK* (1 noiembrie 1971).

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Vitalie CIOBANU *

MOBILIZAREA FORȚATĂ LA PRESTAȚII MILITARE ÎN PERIOADA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

De la începutul Primului Război Mondial și până la căderea regimului țarist, guvernul rus a mobilizat sistematic populația din gubernia Basarabia, pentru a o folosi la munci forțate. Acest fapt devine evident în urma analizei documentelor operative ale unităților militare de pe front și ale instituțiilor guvernamentale, surselor statistice, regulamentelor, care ne-au permis să identificăm potențialul de mobilizare și principalele modalități de ridicare a resurselor umane din teritoriu, pe care le vom prezenta în articolul de față.

În Basarabia, mobilizarea forțată pentru prestații în folosul frontului a urmat indicațiile șefului principal responsabil de aprovizionarea armatelor de pe Frontul de Sud-Vest, generalul Aleksei Mavrin¹, și s-a realizat în conformitate cu dispoziția de mobilizare a muncitorilor și căruțelor la săparea tranșeelor, construcția drumurilor și la alte lucrări militare. Guvernatorului Mihail Voronovici², în calitate de autoritate civilă responsabilă de Basarabia, i s-a cerut să prezinte liste cu numărul de bărbați, femei și adolescenți, sistematizate conform unor criterii indicate

* Ciobanu Vitalie, dr., colonel (rezervă), șeful Sectorului Știință, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

¹ Aleksei Mavrin, (1854 – ?), general de infanterie; membru al Consiliului Militar al Imperiului Rus (1912-1917). În perioada 3 septembrie 1915 - 23 iulie 1916 – șef principal responsabil de aprovizionarea armatelor de pe Frontul de Sud-Vest.

² Mihail Voronovici, (1868-1918), ultimul guvernator al Basarabiei. S-a aflat în funcție începând cu 1915.

de beneficiarii de pe front ai acestor lucrări. Tot M. Voronovici urma să transmită șefilor militari listele și comenzile revocate parțial sau complet.

Dat fiind că numărul de comenzi era în continuă creștere, șefii militari solicitau și informații detaliate cu privire la numărul de muncitori și căruțe ce putea fi oferit de gubernie fără a provoca daune agriculturii³. Or, lipsa de echipament agricol, utilaje și forță de muncă, provocată de rechizițiile continue de vite și căruțe, făcuse ca suprafețele terenurilor însămânțate să fie reduse considerabil – o consecință directă a mobilizărilor asupra situației economice a Basarabiei. În 1916, de exemplu, în jud. Chișinău, suprafețele însămânțate s-au micșorat cu 50% față de anul 1914, iar în Orhei – cu 60%; în 1917, terenurile însămânțate s-au diminuat cu 19%, iar recolta brută de cereale – cu 27%. În octombrie 1916, zemstva informa că în plasa Boldurești câmpurile n-au fost în genere însămânțate, iar în restul localităților nu sunt semănate decât 10-20% din suprafața totală⁴.

Șefii militari solicitau și date generale cu privire la numărul muncitorilor angajați benevol pe șantiere la aceleași lucrări, în cazul (puțin plauzibil) în care se efectuaseră și asemenea angajări.

Or, conform statisticilor, în perioada aprilie 1915 - februarie 1916, doar la lucrările de săpare a tranșeelor fuseseră mobilizate 125.000 de persoane și 15.000 de căruțe. În martie 1916, la lucrări de construcție fuseseră trimiși 100.000 de basarabeni. În aprilie 1916, la lucrările destinate edificării de construcții defensive din nordul Basarabiei fuseseră trimise peste 125.000 de persoane și 15.000 căruțe, Basarabia prestând, firește, și alte forme de ajutor pentru armată⁵.

Uneori, la săparea tranșeelor erau trimise forțat și persoane bolnave, bătrâni, adolescenți, inclusiv militari lăsați temporar la vatră – care fuseseră trimiși acasă pentru tratament și, conform prescripției comisiilor medicale, nu puteau fi considerați pe deplin însănătoșiți; expedierea la lucrări grele, în condiții anevoioase, le afecta sănătatea și întârzia revenirea lor în unitățile militare. Șeful principal responsabil de aprovizionarea armatelor de pe Frontul de Sud-Vest cerea guvernatorului să stopeze aceste fărâdelegi. General-maiorul Nikolai Nicolas⁶ (șeful corpului de ingineri ai Armatei IX) cerea, la rândul său, șefilor secțiilor

³ ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4733, ff. 1-2.

⁴ *Военная история Российского Государства, Европа и Россия в огне Первой Мировой Войны*, Moscova, 2014, p. 588.

⁵ Vl. Grosul, *Basarabia în anii Primului Război Mondial*, în *România și Rusia în timpul Primului Război Mondial*, București, 2018, pp. 76- 91.

⁶ Nikolai Nicolas, general-maior; în iunie 1916 era șef al corpului de ingineri ai Armatei IX. La momentul descrierii noastre îl găsim ca șef al Detașamentului 6 Construcții (executa lucrări de fortificare a zonei din spatele armatelor de pe Frontul de Sud-Vest).

județene de poliție, în special celui din Ackerman, să nu trimită pe poziții persoane inapte de muncă și căruțe defectate, solicitând oficial ca, pe viitor, caii și oamenii care însoțesc căruțele să fie pe deplin sănătoși și apti pentru munci conform destinației⁷. Desigur, acest lucru ar fi putut fi realizat doar în condițiile în care gubernia ar fi dispus de o rezervă suficientă de muncitori, unelte și animale, însă această rezervă era secătuită continuu. În situația în care parvneau sistematic solicitări, șefii locali le „satisfăceau” formal trimițându-i la munci forțate pe toți cei pe care îi puteau mobiliza. Astfel, în perioada 15 octombrie 1915 - ianuarie 1916, doar de pe șantierul a trei sectoare de muncă au fost întorși înapoi, ca incapabili de muncă, 2.986 lucrători și 1.577 de căruțe (adică 10% din numărul total de muncitori, și 35% din numărul total de căruțe). Cele mai multe persoane inapte proveneau din jud. Ackerman (40% din numărul de persoane și 55% din numărul de căruțe). Din totalul muncitorilor trimiși la munci din jud. Bălți, 16% erau inapți și, respectiv, 20% din căruțe erau inutilizabile; din totalul celor trimiși din jud. Hotin – 7% și, respectiv, 9%; din totalul celor trimiși din jud. Bender – 10% și, respectiv, 6%; din totalul celor trimiși din jud. Ismail – 10% și, respectiv, 5%; din totalul celor trimiși din jud. Orhei – 6% și, respectiv, 4%; din totalul celor trimiși din jud. Chișinău – 2% și, respectiv, 2%⁸.

La 31 mai 1916, pus în situația de a răspunde la noi solicitări de mobilizare a lucrătorilor și căruțelor pentru necesitățile frontului, guvernatorul a cerut de la structurile subordonate informații suplimentare cu privire la posibilitatea îndeplinirii comenzilor de mobilizare. Conform unui raport expediat la 7 iunie 1916 de către șeful secției de poliție din Bălți, din acest județ puteau fi mobilizați forțat 2.656 de muncitori și căruțe. Aceștia urmau să fie trimiși, prin punctul de trecere Noua-Suliță, la dispoziția colonelului Serghei Isakov⁹.

La sfârșitul lunii iunie 1916 s-a convocat ședința comisiei speciale a Cartierului General, în cadrul căreia s-a convenit asupra identificării forței reale de muncă pe care o poate oferi gubernia Basarabia. Alte subiecte discutate țineau de volumul minim de lucrări ce puteau fi realizate, aprobarea unui regulament și stabilirea numărului brațelor de muncă necesare pentru lucrările desfășurate în zona Frontului de Sud-Vest. Administrația gubernială a prezentat în cadrul acestei ședințe informații cu privire la forța de muncă deja mobilizată, menționând, totodată, că gubernia ar putea trimite forțat la prestații 69.000 de muncitori și

---

⁷ ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4650, f. 19. (*Circulara Guvernatorului Basarabiei către șefii secțiilor județene de poliție, cu privire la mobilizare pentru lucrări*).

⁸ *Ibidem*, f. 21.

⁹ ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4733, ff. 25-26.

10.000 de căruțe cu riscul asumat de a cauza daune gospodăriei agricole și, respectiv, 12.000 de muncitori și 1.700 de căruțe, inclusiv 5.000 de bărbați, 4.000 de femei și 3.000 de adolescenți – fără a cauza daune agriculturii. Datele prezentate nu conțineau informații cu privire la jud. Hotin (la acel moment, ele încă nu fuseseră sistematizate)¹⁰. Conducerea jud. Hotin raportase direct generalului Dimitri Serghievski că județul ar putea trimite la lucrări militare circa 15.000 de muncitori și 2.747 de căruțe. Aparte se menționa că numărul maxim posibil de muncitori mobilizați – adică 6.000 de bărbați, 5.050 de femei și 4.000 de adolescenți de ambele sexe – ar conduce la daune grave provocate gospodăriei agricole; fără a produce daune puteau fi expediți doar 5.000 de lucrători (2.000 de bărbați, 2.000 de femei, 1.000 de adolescenți) și 700 de căruțe.

Începând cu 25 iunie 1916, șefii secțiilor județene de poliție urmau să expedieze constant guvernatorului date cu privire la potențialul de mobilizare forțată pentru munci în folosul armatei, specificând persoanele și căruțele trimise deja „în mod forțat” și menționând care era numărul de oameni și căruțe ce putea fi mobilizat „fără a dăuna gospodăriei agricole”. Persoanele erau prezentate separat în funcție de gen și vârstă, iar numărul evreilor era prezentat aparte¹¹.

La 25 iunie 1916, de exemplu, oficialitățile raportau că din jud. Chișinău ar putea fi trimiși forțat la munci 10.000 de muncitori, inclusiv 5.500 bărbați, 2.900 femei și 1.600 adolescenți, și 1.000 de căruțe. Însă, dat fiind contextul – faptul că era mijloc de sezon agricol și se încheia culegerea roadei de pe câmp – până la 15 august 1916 din județ nu putea fi trimis niciun om și nicio căruță „fără daune pentru gospodăria agricolă”. Din or. Chișinău puteau fi trimiși la săpat tranșee nu mai mult de 1.452 de bărbați, 152 de femei, 16 adolescenți, respectiv 273 căruțe cu un cal și 121 căruțe cu doi cai, iar fără a dăuna gospodăriei agricole – 959 bărbați, 108 femei, 10 adolescenți, 98 căruțe cu un cal și 71 căruțe cu doi cai¹².

Din jud. Bender, inclusiv or. Bender, puteau fi trimiși forțat 2.191 bărbați maturi, 1.198 femei, 1.500 adolescenți, 809 căruțe; fără a dăuna gospodăriei agricole locale – 482 bărbați maturi, 288 femei, 344 adolescenți și 181 de căruțe.

Din jud. Ackerman puteau fi trimiși forțat la munci circa 8.973 de muncitori (3.956 bărbați, 3.421 femei, 2.334 adolescenți de ambele sexe), evreii fiind indicați separat (143 bărbați, 52 femei și 67 adolescenți), 2.642 de căruțe cu doi cai. Fără a cauza daune gospodăriei sătești locale puteau fi trimiși 800 muncitori, inclusiv

¹⁰ *Ibidem*, ff. 33-35.

¹¹ *Ibidem*, ff. 3-5.

¹² ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4733, ff. 7- 8.

122 bărbați, 186 femei, 230 adolescenți de ambele sexe și, respectiv, 143 bărbați, 52 femei și 67 adolescenți de ambele sexe de etnie evreiască și 42 căruțe cu doi cai.

Din jud. Orhei puteau fi trimiși forțat la munci 4.487 bărbați, 3.975 femei, 3.379 adolescenți și 2.722 de căruțe. Fără a cauza daune gospodăriei agricole locale, județul putea trimite doar 638 de bărbați, 932 de femei, 847 de adolescenți și 328 de căruțe¹³.

În luna iunie 1916, din jud. Soroca puteau fi trimiși la săpat tranșee (la dispoziția șefului detașamentului drumuri, care efectua lucrări rutiere de la Moghilău până la Dondușeni și care solicitase muncitori) 750 bărbați, 400 femei și 150 adolescenți, iar la lucrări de construcție a drumurilor și la alte lucrări militare (la dispoziția detașamentului din Domulgeni) puteau fi mobilizate 5 căruțe și 40 de persoane¹⁴.

Din jud. Hotin, la munci forțate în folosul armatei puteau fi trimiși 5.542 bărbați, 5.458 femei, 4.216 adolescenți, 2.747 de căruțe; fără a dăuna gospodăriei agricole puteau fi trimiși doar 2.000 de oameni.

---

¹³ *Ibidem*, ff. 21-23 (Telegrama lui Dmitri Kiselev bazată pe datele prezentate de șefii zemstvelor din jud. Orhei)

¹⁴ *Ibidem*, f. 30 (Raportul șefului de poliție a jud. Soroca, expediat guvernatorului Basarabiei).

Forța de muncă mobilizată în gubernia Basarabia conform informației din 27 iunie 1916¹⁵

	Orașe și județe	În mod forțat				Fără a dauna gospodăriei					
		Bărbați	Femei	Adoles.	Total	Căruțe	Bărbați	Femei	Adoles.	Total	Căruțe
ORAȘE											
1	Chișinău	1.452	153	16	1.620	394	959	103	10	1.077	169
2	Ackerman	460	641	639	1.740	-	135	400	375	910	-
3	Ismail	401	194	396	991	222	186	111	173	470	125
	Total	2.313	987	1.051	4.351	616	1.280	619	558	2.457	294
JUDEȚE											
1	Chișinău	5.500	2.900	1.600	10.000	1.000	-	-	-	-	-
2	Bender	2.191	1.198	1.500	4.889	809	482	288	344	1.114	181
3	Soroca	4.300	2.000	1.500	7.800	1.000	1.000	700	625	2.225	150
4	Bălți	6.373	7.077	4.495	17.945	1.500	949	907	727	2.583	265
5	Ackerman	4.099	3.473	2.401	9.973	2.642	265	238	297	800	42
6	Orhei	4.487	3.975	3.379	11.841	2.722	638	932	847	2.417	328
7	Ismail	1.000	500	1.000	2.500	500	500	250	500	1.250	250
	Total	27.950	21.123	15.875	64.948	10.173	5.834	3.315	3.240	10.389	1.216
	Bilanț	30.263	22.110	16.926	69.299	10.789	5.114	3.934	37.981	12.846	1.710
8	Hotin	5,542	5,458	4,218	15,218	2,747	2,000	2,389	1,406	5,795	781
	În total		21.144	84.517	13.536	7.114	6.323	5.204		18.641	2.491

¹⁵ *Ibidem*, f. 40.

După cum s-a menționat deja, din lipsă de oameni, responsabilii de mobilizare trimiteau forțat la munci persoane absolut inapte de muncă. Probleme creau în special etnicii evrei, o parte din care erau inapți de muncă, iar alții refuza să muncească, fără să țină cont de sancțiuni. Prin circulara din 31 august 1916, guvernatorul Basarabiei îi atenționa cu privire la acest fapt pe șefii secțiilor județene și orașenești de poliție, avertizând că, în cazul returnării de pe șantier a persoanelor inapte și căruțelor inutilizabile, funcționarii care le-au trimis la munci vor fi obligați să achite ei înșiși cheltuielile pentru transportul și alimentarea muncitorilor și cailor¹⁶.

În septembrie 1916, chiar dacă primiseră deja rapoarte care confirmau că administrația locală nu putea pune la dispoziția frontului un număr suficient de oameni, conducerea militară cerea noi rapoarte privitoare la posibilitatea mobilizării forțate a populației pentru a munci în folosul armatei. Ca răspuns, de exemplu, șeful poliției din Chișinău informa că putea mobiliza în total 399 de oameni și 42 de căruțe, în acest număr fiind incluse și 139 persoane și 28 căruțe ce deja fuseseră la săparea tranșeelor și reveniseră de curând de acolo. În rândul acestora erau incluși și 51 de muncitori scutiți prin ordin și respuși ordinului de mobilizare la începutul lunii octombrie. Așadar, cu excepția muncitorilor și căruțelor ce s-au întors de la săparea tranșeelor și cu excepția celor care erau puși sub ordinul de scutire, din or. Chișinău puteau fi trimiși doar 209 muncitori și 14 căruțe¹⁷.

Din Ismail și suburbii puteau fi trimiși maximum 150 de bărbați și 60 de căruțe. Populația orașului era constant antrenată în lucrări de aprovizionare a armatei, la încărcarea și descărcarea diferitor mărfuri în calitate de hamali. Populația jud. Ismail era antrenată și în lucrările de construcție a drumurilor locale (la acel moment în lucrări de drum erau implicați 210 oameni).

Județul Bender putea trimite muncitori doar la lucrările de drum efectuate pe traseul Bender-Calfa-Varnița și la cele de la gara Basarabeasca, lucrările respective necesitând permanent circa 600 muncitori și circa 100 căruțe. Județul Bender nu dispunea de muncitori apti de muncă și cai sănătoși pentru alte lucrări¹⁸. Județul a expediat totuși 1.000 de muncitori și 925 de căruțe pentru lucrările urgente la instalații feroviare¹⁹.

Din jud. Orhei puteau fi trimiși forțat la săparea tranșeelor și la lucrările de drum 1.500 de muncitori și 300 de căruțe. Din jud. Hotin puteau fi trimise 1.500 de căruțe cu doi cai și 4.500 de muncitori²⁰.

¹⁶ ANRM, F. 289, inv. 1, dos. 58, f. 205.

¹⁷ ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4733, ff. 46-47.

¹⁸ *Ibidem*, ff. 52-54.

¹⁹ *Ibidem*, ff. 1-2.

²⁰ *Ibidem*, f. 57.

În septembrie 1916, șeful secției de poliție din jud. Soroca raporta că, după ce populația din județ a fost trimisă forțat la lucrările de săpare a tranșelor și construcție a drumurilor, județul duce lipsă de muncitori la treieratul cerealelor și la semănatul de toamnă. Populația jud. Soroca asigura comenzile zemstvelor locale pentru aprovizionarea armatei cu pâine, precum și ordinele administrației militare. Prestațiile forțate pentru săparea tranșelor și construcția de drumuri afectau grav populația.

La 17 noiembrie 1916, din jud. Ackerman puteau fi trimiși la săpat tranșee în afara teritoriului județului circa 350 de căruțe și 4.000 de muncitori, inclusiv bărbați, femei și adolescenți, fără a pune la socoteală muncitorii și căruțele ce lucrau în detașamentele de drum locale și erau implicate în lucrările de cale ferată²¹.

La 20 decembrie 1916, general-adjutantul Aleksei Brusilov dispunea ca, în circumstanțele stării de război, pe toată durata acesteia, în întreaga zonă de dislocare a armatelor frontului, muncitorilor angajați prin contract (repartizați la lucrări de întărire a pozițiilor sub conducerea autorităților militare) să li se interzică să părăsească locul de lucru; să întrerupă samavolnic lucrările; să se eschiveze neîntemeiat de la îndeplinirea acestora ori să lipsească fără motiv de la locul de muncă. Muncitorii vinovați de încălcarea acestei dispoziții erau supuși, în ordine administrativă, la detenție în închisoare pe termen de trei luni sau la o amendă bănească de până la 3.000 de ruble. Sancțiuni legate de încălcarea dispozițiilor obligatorii puteau aplica și comandanții de armată sau șefii principali ai districtelor militare²².

---

²¹ ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4733, ff. 58-59.

²² *Ibidem*, dos. 4709, ff. 80-81, 89 (Art. 12 și pt. 1, 2 și 3 ale art. 19 ale legii „Regulile cu privire la locurile declarate în stare de război”).

**Numărul de muncitori pe districtele militare la sfârșitul anului 1916²³
(la cererea specială a fostei Adunări Speciale de Apărare)**

Nr. crt.	Denumirea districtului	Întreprinderi	Numărul muncitorilor		Cota muncitorilor ce lucrează pentru apărare (în %)
			Total	Numărul general al muncitorilor ce lucrează doar pentru apărare	
1	Districtul Militar Moscova	1.262	1.008.338	701.254	69,6
2	Districtul Militar Petrograd	463	355.927	234.806	66,0
3	Districtul Militar Dnepr	270	140.000	123.000	87,9
4	Districtul Militar Caucaz	204	32.964	25.764	78,2
5	Districtul Militar Kiev	147	27.329	20.005	73,2
6	Districtul Militar Nijnii Novgorod	305	80.735	65.228	80,8
7	Districtul Militar Odessa	497	69.543	64.125	92,2
8	Districtul Militar Tallin	40	37.000	31.200	93,0
9	Districtul Militar Rostov	413	97.081	49.775	51,3
10	Districtul Militar Siberia	288	49.684	43.908	88,4
11	Districtul Militar Ural	470	276.200	240.000	86,9
12	Districtul Militar Harkov	202	59.533	37.882	63,6
	În total....	4.561	2.234.334	1.636.947	73,3

* Tabelul include date generale, dar și specificări cu privire la muncitorii ce lucrează pentru necesitățile frontului

²³ *Россия в Мировой Войне 1814-1918 года*, Moscova, 1925, p. 70.

Responsabilul de lucrările ingierești pe Frontul de Sud-Vest (abr. rus. – *начиниоз*), generalul D. Serghievski, atenționa și el, deja în ianuarie 1917, că la săpatul tranșeelor continuă să fie trimiși bătrâni, adolescenți, în genere muncitori decrepiți, prost îmbrăcați, deseori desculți, menționând că această situație creează multe probleme, inclusiv financiare, cheltuieli neprevăzute din contul visteriei statului și au efecte extrem de negative asupra lucrărilor urgente. Într-adevăr, funcționarii locali trimiteau la lucrări muncitori inapți, persoane bolnave, decrepite și debile mintal. Acest fapt era menționat și de administratorii șantierelor, care aminteau și de persoane cu deficiențe fizice și cu boli ce necesită tratament îndelungat (tuberculoși, șchiopi etc.).

În acest context, responsabilul de aprovizionarea armatelor cerea ca persoanele trimise la lucrări în folosul frontului să fie examinate de medicii de zemstvă, iar muncitorii inapți să nu fie trimiși la munci²⁴. Muncitorii inapți și căruțele nefuncționale aglomerau excesiv căile ferate și implicau cheltuieli inutile din contul visteriei statului.

Pe de altă parte, unii oficiali militari cereau ca muncitorii care se eschivaseră anterior și chiar părăsiseră samavolnic locurile de lucru, numiți de aceștia „criminali nesupuși”, să fie întorși la punctele de recrutare și atrași la răspundere administrativă. Șefilor secțiilor de poliție li s-a cerut să întocmească pe numele acestor muncitori (în baza informațiilor prezentate de administrațiile locale) anchete de acuzare. Aceste date trebuiau expediate autorităților până la 12 ianuarie 1917; în termen de 10 zile, urmau să fie prezentate și procesele-verbale și anchetele respective. Șefilor secțiilor de poliție li s-a ordonat să asigure reîntoarcerea fugarilor la locul de muncă, poliției oferindu-i-se dreptul să aplice asupra lor forme severe de pedeapsă, inclusiv exilul în locurile îndepărtate ale imperiului. În cazul în care membrii secțiilor de poliție nu colaborau eficient cu administratorii de plăși și sate, erau și ei aspru pedepsiți. Pedepsele se aplicau și asupra oficialilor din plăși și sate, ce admiteau, în limitele obligațiilor lor, omisiuni și neglijențe în această privință²⁵.

²⁴ ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4709, f. 26 (*Telegramă cu referirte la supunerea populației la munci forțate, expediată de responsabilul de aprovizionare a Frontului de Sud-Vest șefilor secțiilor județene de poliție și guvernatorilor generali de Kamenet, Kiev, Poltava, Cernigov, Jitomir, Herșon, Chișinău la 5 ianuarie 1917*).

²⁵ *Ibidem*, f. 30 (*Telefonograma șefului interimar al secției județene de poliție Ackerman adresată șefilor circumscripțiilor de poliție nr. 1, nr. 2, nr. 3, nr. 4 și nr. 5, șeful de poliție al târgului Șaba, șefilor de plăși din jud. Ackerman, șefilor de zemstvă ai sectoarelor nr. 2, nr. 3, nr. 4, nr. 5, nr. 6, nr. 7 și nr. 8 din jud. Ackerman la 12 ianuarie 1916*).

Responsabilul de spatele Frontului Român, șeful secției convoaie și aprovizionare al Armatei a VI-a, propunea ca numărul enorm de solicitări (care proveneau din partea diferitor unități militare, organizații responsabile de drumuri, șefi de șantier, ingineri responsabili de construcția noilor linii de cale ferată și extinderea celor existente) să fie centralizat anume la el, pentru a putea fi coordonate în mod eficient. În acest sens, responsabilul a dispus să fie trimiși forțat la prestații în folosul frontului doar muncitorii și căruțele ce ar fi primit avizul său personal, insistând ca doar responsabilul de spatele Frontului Român, responsabilul de aprovizionarea armatelor Frontului de Sud-Vest și șeful principal al districtului militar să poată gestiona solicitările. Totodată, oficialul sugera șefului responsabil de aprovizionarea armatelor Frontului de Sud-Vest să aprobe dispoziția din 6 martie 1916, astfel încât nimeni, în afară de șeful responsabil de aprovizionarea armatelor Frontului de Sud-Vest, să nu aibă dreptul să ceară guvernatorilor prestații de muncitori și căruțe. Șeful responsabil de aprovizionarea armatelor Frontului de Sud-Vest urma să elaboreze în acest sens un plan de trimitere forțată la prestații de muncă a populației din județele subordonate lui: Bălți, Orhei, Soroca, Hotin și, parțial, Chișinău și Bender²⁶.

În același timp, oficialii locali, precum șeful secției de poliție din jud. Bălți, pentru a putea trimite mai multe persoane la munci forțate, insistau asupra revizuirii unor scutiri oferite anterior odnodvorților (cum erau numiți de administrația țaristă mazilii și ruptașii – mici proprietari de pământ, care dețineau doar propria gospodărie, adică „o singură curte”). În zona jud. Bălți, menționa acesta, existau circa 2.500 gospodării de odnodvorți (aproape a cincea parte din numărul gospodăriilor de țărani. „Oameni îndestulați, care dispun de mijloace de transport pe deplin utilizabile și nu se deosebesc cu nimic de țărani”, susținea oficialul, trebuie, la fel ca țărani, să-și onoreze toate obligațiile. În opinia sa, eliberarea odnodvorților de la prestațiile obligatorii „devenea o povară prea grea pentru restul populației țărănești, trezea nedumeriri în rândul maseilor și i-ar putea determina pe țărani să nu vrea să-și onoreze și ei prestațiile”²⁷. Or, odnodvorții erau scutiți de prestațiile individuale către zemstvă (și, deci, de muncile la tranșee și de alte munci) în baza *Regulamentului cu privire la prestațiile către zemstvă* și nu puteau fi sancționați administrativ în cazul în care nu îndeplineau prestațiile în muncă. În cazuri extreme, ei puteau fi trimiși să însoțească trupe, transporturi oficiale și să ofere alte prestații de acest gen.

²⁶ *Ibidem*, f. 62 (Telegramă vizând solicitările excesive de prestații în muncă, expedită de guvernatorul Basarabiei Armatei Dunărene și șefului responsabil de aprovizionarea armatelor Frontului de Sud-Vest la 17 ianuarie 1917).

²⁷ ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4709, f. 241.

Oficialii militari insistau să se trimită continuu brațe noi de muncă, comandantul-șef al armatelor informând că în zona din spatele teatrului de război urmează să se organizeze lucrări urgente de întărire a pozițiilor, toate serviciile urmând a fi plătite din fondul militar. La aceste cerințe repetate, guvernatorul Basarabiei amintea din nou că populația locală nu dispune de forță de muncă ce să acopere cerințele înaintate de conducerea militară, prevăzute conform indicațiilor șefului principal al Districtului Militar Odessa.

Un alt tip de lucrări în care a fost implicată populația locală era aprovizionarea căilor ferate din zona teatrului de război cu lemne și material forestier. Aprovizionarea căilor ferate era considerată o chestiune de importanță statală majoră, iar populația locală era impusă să presteze munci militare atunci când la aceste lucrări nu se putea asigura numărul suficient de muncitori și căruțe. Dispozițiile guvernatorului local aveau, în acest caz, aceeași prioritate ca și solicitările urgente ale Ministerului de Război. Muncitorii trimiși la corvoadă erau repartizați fie la munci cu ziua, fie la munci năimite. Cuantumul plății cu ziua sau al celei pentru volumul de muncă la prestații forțate se fixa de șefii căilor ferate sau de șeful direcției construcții de campanie în acord cu guvernatorul. În caz de divergențe de opinii, prețul îl fixa șeful principal responsabil de aprovizionare. Dacă muncitorii trimiși forțat la munci de cale ferată nu-și îndeplineau obligațiile sau părăseau samavolnic locurile de muncă înainte de încheierea lucrărilor, șefii de șantier trebuiau să raporteze despre aceasta șefului local de poliție, iar în caz de necesitate, guvernatorului.

Pe durata lucrărilor agricole anuale, guvernatorul avea voie să elibereze de la lucrările de cale ferată numărul de lucrători necesari pentru semănatul câmpurilor sau strângerea roadei, în baza unei dispoziții pe care trebuia s-o coordoneze cu instituțiile locale de zemstvă. Respectiv, șefii căilor ferate și Direcția construcții de campanie trebuiau să-și coreleze lucrările de despădurire, la care se utilizau munci forțate, cu planurile de lucru ale Direcției pentru aprovizionarea cu combustibil, cu așezămintele orășenești și publice, cu alte instituții.

Funcționarii și muncitorii implicați în aprovizionarea cu material forestier erau echivalați cu funcționarii și muncitorii ce activau în baza ordinului Ministerului de Război, asupra lor aplicându-se aceleași principii de scutire de încorporare²⁸.

---

²⁸ *Ibidem*, ff. 206-212.

* * *

Trebuie menționat faptul că muncitorii mobilizați la lucrări militare erau adesea discriminați și ținuți în condiții improprii. La sugestia șefului direcției căi de comunicații de pe teatrul de război, muncitorilor de etnii minoritare (adică ne-rușilor, inclusiv moldovenilor), nu li se elibera tutun sau bani pentru procurarea acestuia, ei urmând să-și cumpere tutun pe bani proprii. Încăperile pentru muncitorii de aceste etnii erau asigurate cu așternut de paie și materiale pentru iluminat de către instituțiile responsabile de etnicii minoritari. Intendența nu le repartiza nici săpun²⁹.

Luând act de plângerile și rapoartele referitoare la nedreptățile la care a fost supusă populația locală pe durata prestării de lucrări de poziție, guvernatorul M. Voronovici înaintase, cu titlul de directivă, mai multe prevederi. El cerea ca solicitările conducerii militare să fie argumentate prin importanța capitală pentru ținutul Basarabiei; ca muncile să fie încredințate doar persoanelor apte de muncă; ca, în vederea încurajării muncitorilor, în afară de plata pe zi, să fie fixată o recompensă suplimentară, în sumă de 10 ruble, pentru fiecare lună lucrată.

La lucrări urmau să fie repartizați, în primul rând, voluntari capabili să facă față condițiilor de muncă. Numai în cazul lipsei de voluntari sau al unui număr mai mic de voluntari decât cel proiectat pe județ se permitea a atrage și locuitori din alte sate, care, conform legii, nu erau scutiți de prestația în natură.

Aduarea comunitară a fiecărui sat trebuia în acest caz să întocmească, iar șeful de plasă (în cazul jud. Ismail – primarul) să aprobe lista gospodăriilor din toate comunitățile și a membrilor apti de muncă din familiile lor, stabilind ordinea exactă a celor de la care se vor solicita prestații.

Nu puteau fi supuși prestațiilor obligatorii nemții, evreei, funcționarii din economie și persoanele năimite, precum și văduvii ce aveau la întreținere copii mici.

Starostele satului era obligat să informeze populația privitor la listele de prestații, aceste liste urmând să se păstreze permanent în incinta primăriei satului/comunei, la loc vizibil, pentru informare generală. Colaboratorii de poliție urmau să se ghideze, în mod obligatoriu, de listele finale ale fiecărui sat în parte³⁰.

---

²⁹ *Ibidem*, f. 158 (Circulara nr. 1886 din 25 februarie 1917 a intendentului principal de campanie).

³⁰ ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4709, f. 65 (Circulara cu privire muncile forțate, expedită de guvernatorul Basarabiei șefilor de zemstvă, șefilor secțiilor județene de poliție și consiliilor de zemstvă din jud. Ismail la 8 octombrie 1915).

Primăvara anului 1917 a marcat o schimbare de atitudine în ceea ce privește mobilizarea populației pentru munci în folosul armatei. La 10 martie 1917, șeful principal responsabil de aprovizionarea Frontului de Sud-Vest anunța, printr-o circulară, despre eliberarea imediată, până la 15 martie 1917, a tuturor căruțelor și muncitorilor aduși forțat la lucrările de tranșee și reparație a drumurilor. La momentul eliberării, trebuiau definitivezate tranzacțiile financiare cu aceștia, iar la îmbarcarea în transportul feroviar, nici muncitorii și nici căruțele nu trebuiau puși în situația de a aștepta vagoanele pe un termen nedefinit, cum se întâmplase anterior. Șefii de șantiere erau obligați să încheie cu căile ferate acorduri în vederea asigurării cu vagoane, în care să fie indicate stațiile, numărul de muncitori, cai și căruțe ce urmau a fi îmbarcate, precum și ora sosirii lor la stație. Se interzicea să se cumpere sau să se sustragă de la muncitori cai și căruțe: acest fapt ar fi afectat lucrările de semănat. Responsabilitatea pentru definitivarea tranzacțiilor cu muncitorii, trimiterea lor în termen acasă și asigurarea cu indemnizații de călătorie era delegată comandantului-șef al Frontului de Sud-Vest, șefilor și diriginților de șantier, funcționarilor răspunzători de mișcarea trupelor³¹.

Însă mobilizarea nu a încetat nici atunci: în legătură cu construcția extinsă a căilor ferate și a drumurilor pe teritoriul Basarabiei, în toamna anului 1917, numărul persoanelor antrenate permanent în lucrări feroviare trecuse cu mult de 17.000³².

Se impune concluzia că declanșarea operațiunilor militare a afectat întreaga populație a Basarabiei. Pe lângă mobilizările pentru armată efectuate pe întreg teritoriul guberniei, războiul a cauzat locuitorilor din imediata apropiere a frontului și multe suferințe morale și fizice.

³¹ ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4709, f. 124 (Circulara nr. 71922 (din 10 martie 1917) a șefului principal responsabil de aprovizionarea Frontului de Sud-Vest).

³² *Военная история Российского Государства, Европа и Россия в огне Первой Мировой Войны*, Moscova, 2014, p. 588.

[Anexă]

Nr. 1. *Telegramă prin care se solicită date despre forțele de muncă disponibile pentru lucrări militare, expediată de responsabilul de lucrări inginerești pe Frontul de Sud-Vest guvernatorului Basarabiei*

La sfârșitul lunii iunie la Cartierul General se va întruni Comisia pentru a stabili volumul minim de lucrări, ordinea, numărul respectiv de brațe de muncă necesare frontului. Ținându-se seama de necesități, pentru a pregăti materialele respective, solicit confirmarea depeșei 45402, totodată și datele despre forțele de muncă proaspăt mobilizate, pe care le poate da gubernia pentru lucrările militare, de asemenea, expedierea urgentă prin poștă a raportului solicitat la 23 mai, pentru a raporta Cartierului General.

[Dmitri] Serghievski

Sursa: ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4733, f. 3. Original. Traducere din limba rusă.

Nr. 2. *Telegramă prin care se comunică numărul de persoane și unități de transport ce pot fi trimise din or. Chișinău pentru munci în folosul armatei, expediată de șeful secției de poliție din or. Chișinău guvernatorului Basarabiei*

Nr. 1520

Pentru executarea dispoziției telegrafiate nr. 3140, am onoarea să raportez excelenței voastre că, după cum au confirmat datele adunate, din or. Chișinău pot fi trimiși la săpat tranșee nu mai mult de 1.452 bărbați, 152 femei, 16 adolescenți, 273 căruțe de un cal și 121 căruțe de doi cai; fără a dăuna gospodăriei agricole pot fi trimiși 959 bărbați, 108 femei, 10 adolescenți, 98 căruțe cu un cal și 71 căruțe cu doi cai.

Pentru șeful secției orașenești de poliție [semnătura]

Secretar interimar [semnătura]

Sursa: ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4733, f. 8. Original. Traducere din limba rusă.

Nr. 3. *Telegramă în care se menționează numărul de muncitori inapți și unități de transport nefuncționale trimise de oficialii din Basarabia, expediată despre lucrătorii inapți de muncă, expediată de șeful corpului de ingineri ai Armatei IX, Nikolai Nicolas, guvernatorului Basarabiei*

Nr. 340, 1915, Briceni

Ca răspuns la dispoziție, comunic: numărul total al persoanelor și căruțelor cu doi cai, trimise la lucru pe trei sectoare ale porucicului Dencevski, căpitanului Știlmark, căpitanului Kalnițki în perioada 15 octombrie - până la Crăciun, și întoarse de la locul de destinație ca urmare a incapacității de muncă, atinge cifra de două mii nouă sute optzeci și șase lucrători și o mie cinci sute șaptezeci și șapte de căruțe, care din tot numărul celor trimiși pe aceste sectoare pentru schimb în perioada indicată constituie circa zece procente din muncitori, treizeci și cinci procente din căruțe. După județe, elementul absolut inapt de muncă se distribuie în procent total în felul următor: jud. Akerman: lucrători - 40%, căruțe (55%); jud. Bălți: lucrători - 16%, căruțe - 20%; jud. Hotin: lucrători - 7%, căruțe - 9%; jud. Bender: lucrători - 10%, căruțe - 6%; jud. Ismail: lucrători - 10%, căruțe - 5%; jud. Orhei: lucrători - 6%, căruțe - 4%, jud. Chișinău: lucrători - 2%, căruțe - 2%.

[Nikolai] Nicolas

Autenticat:

Secretar [semnătura]

Sursa: ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4650, f. 21. Original. Traducere din limba rusă.

Nr. 4. *Telegramă prin care se comunică numărul de persoane și unități de transport care pot fi mobilizate în jud. Ackerman pentru necesitățile armatei, expediată de șeful secției județene de poliție Ackerman guvernatorului Basarabiei*

Nr. 5503

La 3140, raportează că jud. Ackerman poate da la lucrări forțate aproximativ 8.973 muncitori, inclusiv, fără evrei: bărbați maturi - 3.956 persoane, femei - 3.421 persoane, adolescenți de ambele sexe - 2.334 persoane, evrei bărbați - 143 persoane, femei - 52 persoane și adolescenți - 67 persoane, căruțe trase de doi cai - 2.642 unități. Din numărul indicat de brațe de muncă, fără a cauza daune gos-

podăriei sătești locale pot fi trimiși 800 muncitori, inclusiv 122 bărbați, 186 femei, 230 adolescenți de ambele sexe, 143 de bărbați evrei, 52 femei și 67 adolescenți de ambele sexe și 42 căruțe trase de doi cai.

Pentru șeful secției județene de poliție Rozov

Sursa: ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4733, f. 22. Original. Traducere din limba rusă.

Nr. 5. *Telegramă prin care se comunică numărul de persoane și unități de transport din jud. Orhei disponibile pentru mobilizare la munci în folosul armatei, expediată guvernatorului Basarabiei*

Nr. 4737

La numărul 3140 raportează conform informațiilor șefilor de zemstvă: jud. Orhei poate da forțat 4.487 bărbați muncitori, 3.975 femei, 3.379 adolescenți și 2.722 căruțe. Fără daune pentru gospodăria agricolă locală jud. Orhei poate trimite 638 bărbați, 932 femei, 847 adolescenți și 328 căruțe.

[Dmitri] Kiselev

Sursa: ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4733, f. 22-23. Original. Traducere din limba rusă.

Nr. 6. *Telegramă în care se comunică numărul de persoane din Basarabia (cu excepția jud. Hotin) care pot fi mobilizate forțat pentru lucrări militare, expediată de guvernatorul Basarabiei responsabilului de lucrări ingineresti pe Frontul de Sud-Vest*

Gubernia Basarabiei poate trimite forțat la lucrări militare: 1) cauzând daune gospodăriei 69.000 de muncitori, 10.000 de căruțe, inclusiv 30.000 de bărbați, 22.000 de femei și 17.000 de adolescenți de ambele sexe și doi 2) fără a cauza daune gospodăriei agricole 12.000 de lucrători și 1.700 de căruțe, inclusiv 5.000 de bărbați, 4.000 de femei și 3.000 de adolescenți de ambele sexe.

Datele indicate nu includ și informațiile din jud. Hotin, după primirea cărora vă voi transmite suplimentar lista. Comenzile realizate conform numărului special 44.388 – prin poștă.

Guvern[ator] [semnătura]

Sursa: ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4733, f. 35. Original. Traducere din limba rusă.

Nr. 7. Telefonogramă cu privire la neregulile atestate în contextul mobilizării populației din jud. Ackerman la munci forțate și la măsurile ce urmează a fi adoptate pentru a le remedia, expedită de șeful interimar al secției de poliție din jud. Ackerman către șefii circumscripțiilor de poliție nr. 1, nr. 2, nr. 3, nr. 4 și nr. 5, șeful de poliție al târgului Șaba, șefii de plăși din jud. Ackerman, șefii de zemstvă ai sectoarelor nr. 2, nr. 3, nr. 4, nr. 5, nr. 6, nr. 7 și nr. 8 din jud. Ackerman

Nr. 85, 12 ianuarie 1916, or. Ackerman

Tot mai mulți dintre cei trimiși la lucrări militare – fie pe jos, fie ca însoțitori de căruțe – se eschivează de la munci și chiar părăsesc samavolnic locul de lucru. Acest fapt mă face să cred că atât subordonații mei din rândul funcționarilor de poliție, cât și administratorii de plăși și sate nu-i țin sub control pe cei care fug samavolnic de la muncile forțate. În loc să-i aducă, după cum prevede legea, la punctele de recrutare, să-i întoarcă la locurile de muncă și să-i tragă la răspundere administrativă, îi lasă nepedepsiți și pe ei, și pe toți cei care nu respectă ordinele. Sancțiunile de acest gen trebuie aplicate rapid, strict și insistent asupra unor asemenea indivizi, împiedicându-i să-și cultive convingerea că ar putea încălca ordinele fără să fie pedepsiți. Asemenea atitudini îi pot încuraja pe acești criminali nesupuși să nu respecte indicațiile, de importanță majoră pentru securitatea statului, date de autoritățile polițienești și sătești. Îi atenționez pe șefii secțiilor de poliție, subordonați mie și pe șefii de plăși din județ că, într-o cauză atât de importantă, nu se permit asemenea indulgențe și tergiversări și, referindu-mă la telefonograma mea circulară nr. 8167/8191 din 4 octombrie 1916, adresată șefilor secțiilor județene de poliție și de plăși, la alte dispoziții în această privință, ordon ca, la primirea prezentei, șefii secțiilor de poliție să încheie, până la 12 ianuarie curent, anchetele pornite în baza scrisorilor și informărilor primite de la oficialii din plăși și sate pe numele celor ce nu respectă ordinele cu privire la muncile militare forțate și fug samavolnic de la ele, prezentându-mi neîntârziat motive ce ar permite tragerea la răspundere administrativă severă a celor vinovați, și explicații consistente cu privire la cauza din care au prezentat cu întârziere procesele-verbale, care, conform telefonogramei, urnau a fi expediate nu mai târziu de 10 zile de la primirea (de la o sursă sau alta) informațiilor despre eschivarea de la ordine sau fuga samavolnică de la locul de muncă. Despre aceasta să mi se raporteze în regim de urgență. Cer insistent ca, de acum încolo, șefii secțiilor de poliție să-mi prezinte la timp procesele-verbale despre încălcări și, în orice caz, nu mai târziu de termenul indicat. Cer șefilor de plăși și staroștilor de la sate ca, la rândul lor, să

informeze șefii secțiilor de poliție cu privire la persoanele ce au comis asemenea încălcări, în termen de o zi, și, la rândul lor, să ia (în colaborare cu funcționarii de poliție cărora le deleg această obligație extrem de importantă: cea de a-i aduce forțat sau a-i întoarce la lucrările militare) toate măsurile legale, conform sarcinii încredințate, independent de atragerea lor la răspundere administrativă pentru eschivarea sau fuga de la locul de muncă. Măsuri care, în cazul în care persoanele se eschivează cu încăpăținare pot lua cele mai severe forme, inclusiv exilul în locurile îndepărtate ale imperiului. Cer șefilor secțiilor de poliție și de plăși să anunțe din nou despre aceasta populația chemată să presteze munci militare. Îi avertizez pe șefii secțiilor de poliție că în cazul în care nu-i vor atrage la timp la răspundere pe nesupușii la care mă refer, sau nu vor colabora rapid și perseverent cu oficialii din plăși și sate în vederea trimiterii forțate la lucrări militare a persoanelor ce se eschivează, voi comunica despre aceasta șefului guberniei, insistând ca funcționarii ce se fac vinovați să fie aspru pedepsiți, la fel, să fie aspru pedepsiți, în ordinea stabilită, și oficialii din plăși și sate, care admit, în limitele obligațiilor lor, omisiuni și neglijențe în această privință.

Am semnat, este conform cu originalul [semnătura]

Șeful int[erimar] al secției județene de poliție Ackerman [semnătura]

Sursa: ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4709, f 30. Original. Traducere din limba rusă.

Nr. 8. *Telegramă prin care se solicită date cu privire la numărul persoanelor și unităților de transport din Basarabia ce pot fi mobilizate pentru munci forțate în beneficiul armatei, expediată de șeful principal responsabil de aprovizionarea armatelor de pe Frontul de Sud-Vest (Armata activă), către guvernatorul Basarabiei*

Nr. 44388, 23 mai 1916

Conform ordinului șefului major al aprovizionării, rog să-mi trimiteți lista ce conține date referitoare la mobilizarea muncitorilor și căruțelor necesare pentru lucrările de tranșee, construirea drumurilor și la alte lucrări militare, în ordinea cerințelor, înaintate prin șeful major al aprovizionării, lista cu numărul de bărbați, femei și adolescenți din fiecare partidă concretă, precum și lista comenzilor revocate, parțial sau complet, până în 20 mai inclusiv.

Totodată, rog să trimiteți datele generale privind numărul muncitorilor locali angajați la aceleași lucrări nemijlocit de șefii acestor lucrări, dacă astfel de angajări au avut loc în gubernia încredințată dumneavoastră.

În perspectiva distribuirii în mod egal între gubernii a comenzilor suplimentare, care ar putea fi necesare pe viitor, rog să-mi comunicați câți muncitori și câte căruțe, în general, ar putea pune la dispoziție gubernia ce vă este încredințată și, în special, numărul [celor care ar putea fi trimiși] fără a dăuna gospodăriei agricole, cu subdivizarea forței de muncă în bărbați, femei și adolescenți.

Solicitați aceste date pentru primele zile ale lunii iunie anul curent.

General-maior [Dmitri] Serghievski

Șeful interimar al secției, locotenent-colonel [semnătura]

Sursa: ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4733, f. 1-2. Original. Traducere din limba rusă.

Nr. 9. *Telegramă prin care se solicită informații cu privire la numărul de persoane și căruțe din Basarabia ce pot fi mobilizate forțat pentru munci în beneficiul armatei, expediată de guvernatorul Basarabiei șefilor secțiilor locale de poliție*

2 iunie 1916

La sfârșitul lunii iunie la Cartierul General se va întruni Comisia pentru stabilirea volumului minim de lucrări, ordinea lor și numărul respectiv de brațe de muncă pe front. Solicitați să-mi telegrafiați obligatoriu în data de 25 a lunii curente datele: 1) forța de muncă mobilizată pe care o poate da raionul încredințat dvs.: numărul de muncitori mobilizați cu forța și numărul de căruțe și 2) ce număr de muncitori și căruțe poate trimite raionul dvs. fără a cauza daune gospodăriei agricole. În ambele cazuri muncitorii să fie repartizați separat în bărbați, femei și adolescenți, inclusiv evrei. Atrag atenție deosebită asupra urgenței privind datele solicitate.

Guvernatorul [semnătura]

Sursa: ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 4733, f. 5. Original. Traducere din limba rusă.

Nr. 10. *Raport cu privire la numărul de persoane și unități de transport din jud. Chișinău care pot fi mobilizate pentru munci forțate în beneficiul armatei, expediat de șeful secției de poliție a jud. Chișinău către guvernatorul Basarabiei*

Nr. 1284, 25 iunie 1916

La dispoziția telegrafică nr. 3140, aduc la cunoștința excelenței voastre că din regiunea încredințată mie pot fi trimiși forțat 10.000 de muncitori, dintre care 5.500 bărbați, 2.900 femei și 1.600 adolescenți, inclusiv evrei, și 1.000 de căruțe, în primul rând care cu boi, deoarece numărul boilor e mai mare ca al cailor. Fără a cauza daune gospodăriei agricole, până la 15 august, nu poate fi trimis niciun om și nicio căruță. Asigur că, după 15 august, cifra maximă de muncitori și căruțe, trimiși forțat la muncă, nu vor cauza daune gospodăriei locale.

Pentru șeful secției județene de poliție [semnătura]

Sursa: ANRM, F. 9, inv. 1, d. 4733, f. 7. Original. Traducere din limba rusă.

Nr. 11. *Ordin prin care se interzice părăsirea locului de efectuare a lucrărilor de către muncitorii din brigăzile ingineresti de construcții, dat de general-adjutantul Aleksei Brusilov pe armatele Frontului de Sud-Vest, cu dispoziția suplimentară a guvernatorului Basarabiei*

Nr. 1400, 4 ianuarie 1917

Prin prezentul, transmit pentru informare și cu titlu de directivă ordinul nr. 2020 din 20 decembrie 1916 pe armatele Frontului de Sud-Vest.

„Consider necesar ca, în circumstanțele stării de război, pe toată durata acesteia, în întreaga zonă de dislocare a armatelor frontului încredințat mie, să se respecte următoarea dispoziție: «se interzice persoanelor năimite ca muncitori în brigăzile ingineresti de construcții (la Uniunea Zemstvelor din toată Rusia, la Uniunea Orașelor din toată Rusia și în alte organizații antrenate în lucrările de întărire a pozițiilor, precum și muncitorilor angajați prin contract, repartizați prin dispoziția autorităților locale, să presteze, sub conducerea autorităților militare, lucrări de întărire a pozițiilor, necesare în condiții de război) să părăsească ori să întrerupă samavolnic lucrările de poziții sau să se eschiveze neîntemeiat de la îndeplinirea lor, să lipsească fără motiv justificat de la locul de muncă».

Muncitorii vinovați de încălcarea acestei dispoziții vor fi supuși, în ordine administrativă, la detenție în închisoare pe termen de trei luni sau la o amendă bănească de până la trei mii de ruble.

Ordine privind sancțiunile legate de încălcarea prezentei dispoziții obligatorii pot emite și comandanții de armată sau șefii principali ai districtelor militare.

Cer oficialilor responsabili să transmită cele de mai sus pentru informare generală”. *Lege: art. 12 și pt. 1, 2 și 3 ale art. 19 al Regulilor cu privire la locurile declarate în stare de război.*

A semnat general-locotenent [Evgheni] Elsner

Conform: Secretar [semnătura]

Nr. 732, 10 februarie 1917

Șefilor secțiilor județene și orășenești de poliție

Trimit copia de față a ordinului, spre executare, cu titlu de completare, la adresa mea nr. 494 din 28 ianuarie 1917.

Guvernatorul Basarabiei [semnătura]

Membru permanent [semnătura]

Secretar [semnătura]

Sursa: ANRM, F. 9, inv. 1, d. 4709, f 89. Original. Traducere din limba rusă.

SUMMARY

The mobilization of the population from the Governorate of Bessarabia, in order to involve it in forced labor, was a phenomenon known during the whole duration of the First World War, since its beginning until the fall of the Tsarist Empire. The operative documents of military units from the front and of the government institutions, official statistics, and regulations confirm the mobilization potential and the main ways of involving forcibly the human resources of the territory. Among others, this phenomenon led to a total disaster for the population of the region between Prut and Dniester.

Sergiu MUNTEANU*

PROPAGANDA IMPERIALĂ RUSĂ ÎN BASARABIA 1914-1917

Statele implicate în Primul Război Mondial erau conștiente că această conflagrație va fi una sângeroasă, cu mari pierderi umane, și că națiunile implicate în conflict nu-i vor putea face față decât manifestând rezistență, încredere în propriile forțe și în conducătorii lor. În acest scop, se impunea necesitatea unei propagande puternice, care să încurajeze mobilizarea de resurse umane și economice. Referindu-se la natura acestei situații, George Creel, vestit agent de propagandă din SUA, constata, în 1920, că „războiul mondial s-a deosebit de războaiele precedente prin faptul că a dus o luptă activă de controlare a conștiinței omului”¹.

Or, Imperiul Rus, nu doar în anii războiului, ci pe parcursul întregii sale existențe, a promovat o propagandă de stat imperială autoritară, din perspectiva căreia viața umană nu avea nicio valoare și urma să fie sacrificată pe altarul existenței și prosperității imperiului. În cei peste o sută ani de dominație în Basarabia, autoritățile ruse au încercat să inoculeze în conștiința băștinașilor elemente ale mentalității ruse, radical diferită de cea europeană². Cea mai exactă estimare în acest sens, o găsim la academicianul rus Ivan Pavlov, care consemna: „Rușii iubesc cuvintele și nu văd re-

---

* **Munteanu Sergiu**, cercetător științific superior, Centrul de Istorie și Cultură Militară.

¹ *Istoria Propagandei*, București, 1999, p. 350.

² И. Павлов, *Об уме вообще, о русском уме в частности* // Вестник практической психологии образования, № 3, 2009, с. 13.

alitatea, colecționează fraze frumoase, dar nu studiază viața, nu se străduiesc să afle sensul afirmațiilor ce le aud, rușilor nu le place să privească adevărata realitate, ei își creează realitatea lor imaginară și locuiesc în ea. În societatea rusă este imposibil să te opui majorității”³. Guvernul imperial considera populația (atât cea de etnie rusă, cât și pe reprezentanții celorlalte națiuni ale imperiului) drept un simplu material ce trebuia influențat și manipulat prin propagandă.

Cel mai eficient mijloc în acest sens era presa. Finanțând mai multe publicații guberniale, autoritățile imperiale au reușit să construiască o amplă rețea bine controlată de mijloace de informare în masă. În aceeași plasă căzuse și presa din Basarabia. Controlată în totalitate de autorități, aceasta prezenta în mod părtinitor, adeseori eronat, evenimentele de orice natură, dar mai ales pe cele politice și/ori militare.

Edificator în acest sens este modul în care fusese prezentat în ziarele și revistele din Basarabia asasinatul arhiducelui Franz Ferdinand. Aproape toate publicațiile, dar mai ales cele de limbă rusă, încercau să cultive, în contextul războiului, o anumită anxietate și panică, să determine populația locală să se implice cât mai activ în susținerea acțiunilor militare. Presa basarabeană inițiasse o adevărată campanie de atac la adresa tendinței expansioniste a Imperiului Austro-Ungar în Balcani, însoțită de discuții aprinse privind necesitatea salvării de la distrugere a națiunii sârbe, de origine slavă, amenințată de Imperiul German⁴. Paginile abundau de slogane precum: „În apărarea popoarelor slave”, „Lupta sfântă a slavilor”. Basarabenilor, ca și populațiilor autohtone din absolut toate guberniile imperiului li se impunea ideea că ar face parte din arealul slav-ortodox, în care poporul rus are rolul de lider și conducător⁵. Pe lângă faptul că reproduceau integral declarația de război a țarului Nicolai, publicațiile din Basarabia se întreceau în publicarea de comentarii extinse despre entuziasmul cu care primise poporul basarabean această declarație⁶.

Evenimentele ce declanșaseră războiul erau prezentate ca expresie a politicii agresive a Imperiului Austro-Ungar, iar politica promovată de împăratul rus – ca având drept deziderat menținerea păcii și apărarea unei națiuni slav-ortodoxe, cea sârbă. Se insista pe ideea că Imperiul Rus ar duce un „război sfânt de apărare”, aproape fiecare ziar căutând să accentueze că „poporul rus este creștin ortodox și iubitor de pace”⁷.

---

³ *Ibidem*, p. 15.

⁴ *Бессарабская жизнь* (în continuare: *БЖ*), 5 iulie, 1914, p. 1.

⁵ *Бессарабские Губернские Ведомости* (în continuare: *БГВ*), 6 (19) august 1914, p. 1.

⁶ *АНРМ*, F. 9, inv. 1, dos. 395, f. 3.

⁷ *Кишиневские Епархиальные Ведомости* (în continuare: *КЕВ*), nr 30, 27 iulie 1914, p. 325.

În afara presei, în acțiunile propagandistice ale Imperiului Rus se implicase masiv și Biserica Ortodoxă Rusă, care devenise o verigă importantă a propagandei imperiale, depășind toate confesiunile religioase ale statelor implicate în război. Biserica Ortodoxă Rusă s-a aflat constant sub controlul și protecția guvernării (în special după reforma lui Petru I)⁸. În majoritatea localităților din Basarabia, parohiile erau ortodoxe și se subordonau Sfântului Sinod de la Moscova, iar autoritățile se străduiau să evidențieze rolul hotărâtor al bisericii ortodoxe în viața spirituală a poporului rus. Odată cu declarația de război a lui Nicolai al II-lea, arhiepiscopul Chișinăului, Platon, s-a grăbit să explice clerului basarabean că războiul reprezintă o încercare grea pentru popor și că preoții trebuie să se implice în cel mai activ mod⁹. Eparhia ortodoxă din Chișinău a trimis împăratului Nicolai al II-lea o telegramă, în care se menționa disponibilitatea clerului și a creștinilor din Basarabia de a susține acțiunile imperiului.

În același timp, arhiepiscopul Chișinăului a expediat și regelui Serbiei o telegramă, prin care îl informa că, la una din adunările Bisericii Ortodoxe din Chișinău (la care au participat reprezentanți ai tuturor stărilor sociale) a fost exprimată profunda admirație față de eroismul sârbilor. În telegrama de răspuns, regele Serbiei mulțumea arhiepiscopului Platon, exprimându-și convingerea că slavii urmează, cu ajutorul lui Dumnezeu, să obțină o victorie comună în fața celui mai înverșunat dușman al lumii slave¹⁰.

În acțiunile și faptele lor, slujitorii bisericii ruse aproape îl zeificau pe împăratul rus. În predici, Nicolai al II-lea era prezentat ca o persoană sfântă, mereu alături de popor. Sloganul „Pentru Dumnezeu, Împărat și Patrie” fusese transformat în jurământ. Referindu-se la importanța jurământului militar, fețele bisericești afirmă că jurământul se dă nu doar în fața împăratului și a patriei, ci și în fața lui Dumnezeu. În același timp, ei îl comparau pe împăratul german cu o creatură a diavolului, care dorește să distrugă lumea creștină, preoții ruși îndemnând creștinii să lupte cu forța răului, întruchipată de lumea germană. Clerul declara deschis că, de dragul victoriei în război, poporul e dator să sacrifice tot ce are mai scump. Preoții deveniseră un element propagandistic important mai ales în localitățile rurale, unde mulți dintre țărani nu știau carte și nu cunoșteau rusa, presa basarabeană publicând sistematic articolele referitoare la datoria față de patrie în două limbi: rusă și română (cu grafie chirilică)¹¹.

⁸ *Ibidem*, p. 326.

⁹ *Ibidem*, p. 328

¹⁰ *KEB*, nr. 50, 14 decembrie 1914, p. 447

¹¹ *KEB*, nr. 2, 20 martie 1916, p. 4.

Un alt element al acțiunilor de promovare a propagandei imperiale ruse, dar și de combatere a propagandei inamice, erau serviciile speciale ruse. Având deja experiența războiului ruso-japonez, în care propaganda revoluționară a destabilizat situația internă și a condus la eșecul militar al Imperiului Rus, autoritățile ruse nu ezitau s-o aplice în practică. Sub aspect propagandistic, Basarabia (zonă de tranzit pentru trupele ruse, aflată în apropierea teatrului principalelor acțiuni militare) prezenta un interes deosebit pentru serviciile speciale ruse. Etnicii germani și evrei erau ținuți sub controlul strict al poliției ruse¹². Refugiații, în special cei veniți din Bucovina, erau permanent interogați de oamenii legii. Locuitorii din Basarabia erau chemați să ajute poliția în menținerea ordinii, iar toți cei care criticau autoritățile erau declarați spioni străini¹³.

Pe teritoriul Imperiului Rus lua din ce în ce mai multă amploare naționalismul imperialist rus, care promova ideea că poporul rus este unul deosebit și deține un rol aparte în istoria mondială. Popoarele ce intrau în componența Imperiului Rus trebuiau să accepte că și-au putut păstra identitatea doar mulțumită poporului rus și forței lui militare (Mai târziu, propaganda sovietică avea să preia această idee, iar odată cu destrămarea URSS, avea s-o preia și Federația Rusă)¹⁴.

Mediile sociale din Basarabia (inclusiv organizațiile statale create de autoritățile ruse) promovau intens ideologia imperială. Memorabilă în acest sens este scrisoarea nobililor basarabeni adresată împăratului Nicolai al II-lea, în care nobilimea basarabeană își declara susținerea totală în război, vorbea în termeni elogioși despre puterea și rezistența statului rus. Alături de scrisoarea nobililor a fost publicat și răspunsul împăratului rus, care mulțumea basarabenilor pentru susținerea oferită. Discursul imperial a produs efect asupra întregii populații basarabene, prezentată oficial ca susținătoare a deciziei împăratului de a începe războiul. Se pune astfel în evidență încă un aspect al vechiului postulat imperialist rus, ideea că împăratul e bun și pune preț pe eforturile supușilor săi¹⁵.

Ziarele din Basarabia primeau informațiile despre acțiunile militare de pe front direct de la Agenția de Telegraf din Petrograd, unde materialele erau masiv cenzurate. Evenimentele de război erau prezentate ca victorii ale Armatei Imperiale Ruse și aliaților ei, în special ale francezilor. Erau descrise pe larg victoriile obținute de forțele militare ruse în Bucovina și Galiția. Datele despre pierderile umane reale nu se publicau, autoritățile ruse îngrijindu-se ca

---

¹² ANRM, F. 297, inv. 5, dos. 25, f. 5.

¹³ *Ibidem*, f. 9.

¹⁴ *Ibidem*, f. 10.

¹⁵ БГВ, 27 august 1914, p. 3

populația să nu cunoască realitățile de pe front. Victoriile asupra forțelor militare germane erau prezentate ca devastatoare, trupele germane ca suportând mari pierderi umane, forță vie și tehnică militară. În mentalitatea omului de rând, imaginea soldatului german și austriac se înregistra ca cea a unui ostaș slab, lipsit de demnitate și de curaj. Ziarele informau constant despre jafurile, omorurile comise de germani. Militarii germani erau învinuiți că ar purta arme interzise, încălcând în acest mod înțelegerile internaționale¹⁶. Coloanele cu prizonieri de război erau purtate pe străzile orașelor, iar presa publica cronici despre numărul de prizonieri și bătăliile în care au fost capturați. Și prin Chișinău tranzitau coloane de prizonieri, populația trebuind să-i vadă pe inamicii rușilor, distruși și umiliți. Zemstvele din Basarabia susțineau și ele acțiunile politice și economice ale statului rus¹⁷.

În școlile primare, aflate sub oblăduirea zemstvelor, profesorii și preoții propagau ideea continuării războiului până la victorie. Copiilor li se cultiva sentimentul de respect pentru noul tip de patriotism, *velicorus*¹⁸. Se insista că Imperiul Rus duce un război sfânt contra unui dușman nemilos, care dorește să distrugă lumea slavă și ortodoxă, iar copiii erau asigurați că părinții lor luptă, apărând independența și libertatea patriei¹⁹. În școli se organizau donații pentru militari²⁰. Cei care susțineau familiile militarilor căzuți în luptă ori ofereau ajutor material armatei imperiale erau decorați ce distincții prestigioase. Persoanele în cauză erau prezentate ca modele pentru societate, ca eroi (mai târziu, acest element propagandistic va fi folosit pe larg de propaganda sovietică în al Doilea Război Mondial)²¹.

Zemstvele județene au început să organizeze activități de comemorare a acelor căzuți în război. Autoritățile locale ofereau asistență familiilor celor căzuți în luptă, specificând că membrii acestor familii au căzut pentru apărarea patriei într-un război sfânt, dus de Imperul Rus. Nobilii din Basarabia erau îndemnați să participe activ la colectarea donațiilor²². În cadrul imperiului se înființau societăți de caritate sub patronajul familiei imperiale ruse. În societate se vorbea de ajutoarele oferite de împărat. Autoritățile județene aveau sarcina să arate legăturile familiei imperiale cu poporul.

¹⁶ *Бессарабский Южный Край* (în continuare: *БЮК*), 27 septembrie 1914, p. 1.

¹⁷ *БЮК*, 5 mai 1915, p. 2

¹⁸ *ANRM*, F. 68, inv. 1, dos. 366, f. 2.

¹⁹ *Ibidem*, f. 6.

²⁰ *Ibidem*, f. 2.

²¹ *ANRM*, F. 9, inv. 1, dos. 4421, f. 11.

²² *ANRM*, F. 68 inv. 1, dos. 303, f. 14.

La sfârșitul lui 1915 s-a remarcat o decădere a spiritului războinic în rândul populației. Devenise evident că bătăliile sângeroase de pe front nu dau rezultate. Recrutările masive a oamenilor apti de muncă (capabili să dezvolte economia provinciei), au cauzat declinul economic și criza produselor alimentare. În societate a pornit un val de manifestări împotriva autorităților²³. Poliția fusese angajată în combaterea nemulțumirilor. În instituțiile de stat, au fost introduse restricții la utilizarea limbii maghiare, turce, germane, iar funcționarilor li s-a interzis să le vorbească în public. Băncile de stat și cele private, întreprinderile de comerț nu aveau voie să publice anunțuri sau să instaleze panouri în aceste limbi²⁴. Se așteptau din ce în ce mai multe tensiuni în interiorul societății. Autoritățile insistau că, în condiții de război, ar trebui limitat comerțul cu băuturi alcoolice, pentru că țara are nevoie de disciplină și consolidare în societate. Restricțiile respective au condus însă la crearea unor rețele ilegale de comercializare a băuturilor alcoolice²⁵.

Pentru a ține sub control nemulțumirile populației, guvernul rus a deschis o serie de școli de meserii pentru militarii invalizi. Dar și această acțiune se utiliza în interes propagandistic. În presă se lansau promisiuni că statul va susține invalizii militari, nu-i va lăsa în voia sorții²⁶. În Basarabia se reîntorceau tot mai mulți invalizi.

În 1916, a scăzut și mai mult încrederea populației în instituțiile imperiale. Nici ofensiva lui Aleksei Brusilov și nici intrarea Regatului României în război, prezentate de propaganda rusă ca victorii hotărâtoare, nu au avut efectul dorit: contraofensiva germană, formarea Frontului Român și trecerea numărului mare de militari și funcționari ruși prin Basarabia a condus la înrăutățirea ordinii publice²⁷. Presa promova evenimentele politice din regatul român. La Chișinău, se publicau ades comentarii politice, care analizau acțiunile conducerii române pe timp de război²⁸.

În perioada 1916-1917, în Basarabia au crescut brusc prețurile la produsele alimentare și s-au accentuat restricțiile asupra produselor alcoolice. S-au intensificat faptele de contrabandă și acțiunile criminale. Populația se arăta tot mai nemulțumită și mai neîncrezătoare în instituțiile imperiului. Revoluția din februarie avea să demonstreze că oamenii de rând nu mai acceptau să se ridice în apărarea monarhiei absolute, primind căderea ei cu bucurie sau indiferență²⁹.

²³ ANRM, F. 2, inv. 1, dos. 9494, f. 18.

²⁴ БГБ, 20 mai 1915, p. 1.

²⁵ ANRM, F. 136, inv. 1, dos. 842, f. 10

²⁶ *Ibidem*, f. 10.

²⁷ БЖ, 2 octombrie 1916, p. 2.

²⁸ БГБ, 2 ianuarie 1915, p. 1.

²⁹ ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 4, f. 39.

Aplicând diferite tehnologii propagandistice, serviciile de propagandă ruse au încercat să oprească scăderea încrederii populației în structurile de stat ruse. Au fost organizate chiar și activități sportive, s-au creat chiar și comitete militar-sportive, prin intermediul cărora se încerca promovarea ideilor principale ale propagandei ruse. Însă nici aceste măsuri nu s-au soldat cu rezultatele scontate³⁰. Propaganda imperială rusă nu era pregătită pentru activitate în condiții de război, iar acest fapt a avut urmări grave, resimțite atât în Imperiul Rus, cât și în Basarabia.

SUMMARY

The First World War was a bloody one, with great human losses, and the nations involved in it had to show resistance, confidence in their forces and their leaders to face it. Thus, strong propaganda was imposed in society to encourage the mobilization of human and economic resources. The same thing happened in the Russian Empire, including Bessarabia. By applying various technologies, Russian propaganda services tried to stop the decline of the population's trust in Russian State structures. The author notes that Russian imperial propaganda was not prepared for the war. This fact, with serious consequences, was felt both in the Russian Empire as a whole and in Bessarabia.

---

³⁰ ANRM, F. 403, inv.1, dos. 500, f. 15.

Vitalie CIOBANU *

ORGANIZAREA SPITALELOR MILITARE ÎN BASARABIA

Primul Război Mondial a impus reorganizarea întregului sistem medical-sanitar al Imperiului Rus. Conform doctrinei oficiale militar-medice, evacuarea de pe front a militarilor răniți și bolnavi și transportarea lor în spitale aflate la o distanță sigură de forțele adversarilor (de preferință în regiunile din interiorul Imperiului¹), trebuia acceptată ca obiectiv esențial. În fond, era vorba de un sistem ce includea câteva etape de oferire de asistență medicală militarilor răniți.

Prima linie era asigurată de sanitarii și felcerii trimiși pe front, care lucrau în condiții deosebit de grele, oferind primul ajutor medical soldaților aflați în stare critică. În regim de urgență, aceștia (soldații cu răni ușoare mergeau chiar pe jos) erau duși la infirmeriile amplasate la 1,5-2 km în spatele frontului, unde li se schimbau pansamentele. Tot acolo se efectua prima triere. Răniții erau transportați pe târgi sau în căruțe la infirmerii sau spitale situate la o distanță sigură de front, unde, adesea, se realizau operații deosebit de complexe și se organiza un nou proces de triere: militarii muribunzi și grav răniți (care nu puteau fi transportați fără riscuri), dar și cei cu răni ușoare (care nu necesitau prea mult timp pentru tratament) erau internați în spitalele de câmp, iar ceilalți, în cele mai multe cazuri, erau

* Ciobanu Vitalie, dr., colonel (rezervă), șeful Sectorului Știință, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

¹ П. Ф. Гладких, *Военная медицина Императорской России в Первой Мировой Войне в 1914–1917 годы*, în *Медико-биологические и социально-психологические проблемы безопасности в чрезвычайных ситуациях*, nr. 2, 2017, pp. 5-24.

trimiși spre cea mai apropiată stație de cale ferată, pentru a fi evacuați în spitalele din interiorul imperiului. Pe drum spre stațiile de cale ferată au fost create cantine (la distanță de 10 km una de alta). Pentru soldații a căror stare se agrava pe drum, dar și pentru menținerea numărului de paturi din primul spital sau infirmeriile din spatele frontului, în apropierea traseelor de evacuare au fost înființate spitale de campanie. Politicile privind bolnavii infecțioși au fost destul de inconsecvente în timpul Primului Război Mondial, uneori aceștia fiind evacuați în interiorul imperiului, în funcție de bunul plac al autorităților militare și medicale de la fața locului. Anume acest gen de factori au condus la amploarea epidemiilor (în special de tifos) în regiunile din imediata apropiere a frontului.

Pe fundalul lipsei de încredere față de guvern s-a fortificat tendința către crearea de structuri autonome pentru fiecare tip de aprovizionare a armatei. La începutul războiului, în spatele armatei active își desfășurau activitatea mai multe instituții publice, inclusiv Uniunea Zemstvelor din Rusia, Uniunea Orașelor etc. (Chiar dacă activitatea acestor structuri a adus ocrotirii sănătății beneficii considerabile, ele aveau atribuții mult mai largi decât sfera sistemului sanitar).

Cea mai reprezentativă, mai eficientă și mai credibilă autoritate administrativă rămânea totuși instituția Zemstvei. Zemstva basarabeană nu și-a întrerupt activitatea în sprijinul populației și frontului nici în condițiile stării de război (anunțată prin decretul guvernamental din 17 iulie 1914), nici în condițiile stării de beligeranță între Rusia și Germania (declarată prin manifestul imperial din 20 iulie 1914). Zemstva basarabeană a reacționat în mod respectuos și angajat la ordinele și directivele Senatului Guvernant și ale autorităților militare și la dispozițiile expediate guvernatorilor generali, administrațiilor guberniale, regionale și militare, primăriilor și altor instituții, funcționarilor de stat subordonați senatului². În condițiile stării de război, zemstva gubernială a Basarabiei s-a convocat în sesiuni extraordinare, a adoptat hotărâri esențiale pentru buna funcționare a domeniilor vitale ale regiunii.

Atât zemstva gubernială, cât și zemstvele județene s-au implicat direct în organizarea și susținerea instituțiilor sanitare și a spitalelor militare. Zemstva basarabeană și-a asumat formarea unui detașament medical-sanitar mobil, dotat cu 50 de paturi, care, la necesitate, să fie trimis pe teatrul de operațiuni militare. Adunarea județeană a aprobat propunerea consiliului și a deschis o linie de credit unic (în sumă de 20.665 ruble) pentru cheltuieli de organizare și un credit de 18.180 ruble pentru întreținerea detașamentului pe parcursul a trei luni. Un alt credit a

² ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 3951 (*Decizia Senatului Guvernant care viza difuzarea Înaltului Manifest privind declararea stării de beligeranță între Rusia și Germania expediată Biroului pentru afacerile zemstvelor și orașelor din gubernia Basarabia*).

fost deschis pentru organizarea unui spital cu 400 de paturi pentru militarii bolnavi și răniți. În paralel, s-a propus organizarea unui alt spital (cu 300 de paturi), ce urma să fie amenajat în or. Chișinău sau în unul din județele guberniei. Pentru asistența militarilor bolnavi și răniți au fost alocate 100.000 de ruble. Pe lângă spitalul zemstvei guberniale din Chișinău au fost organizate cursuri pentru femeile ce intenționau să obțină calificarea de surori de caritate.

Adunarea zemstvei și consiliul gubernial informau populația că pe teatrul de război au fost trimise două echipe (una sanitar-epidemiologică și una sanitar-chirurgicală), dotate cu infirmerii mobile a câte 50 de paturi fiecare. Ulterior, prin hotărârea din 3 septembrie 1914 a adunării de zemstvă, s-a decis extinderea ariei de activitate a acestor echipe, fiecare fiind suplimentată cu încă câte 50 de paturi. Consiliul zemstvei guberniale din Chișinău a instituit o infirmerie cu 50 de paturi pentru militarii răniți și bolnavi pe lângă Școala agricolă din Cricova, în caz de necesitate numărul paturilor urmând a fi majorat până la 150, și a alocat 1.000 ruble în beneficiul punctului sanitar-alimentar de pe lângă stația Brodî, aflat la întreținerea zemstvei guberniale a Basarabiei. Tot în or. Chișinău a fost amenajat un spital pentru militarii răniți, preconizat pentru 200 de paturi, cu posibilitatea ca, în caz de necesitate, numărul paturilor să fie dublat. În acest scop s-a acordat un credit de 58.599 ruble. Zemstva basarabeană urma să echipeze și să întrețină și un tren sanitar pentru transportarea militarilor bolnavi și răniți.

Convocată în prima ședință de după declararea stării de război, zemstva din jud. Orhei a decis să distribuie 50 de paturi pentru răniți internați în spitale din județ și să se implice în procesul de întreținere a punctului sanitar-alimentar din or. Brodî. Toți funcționarii zemstvei din Orhei s-au obligat să doneze, pe o perioadă nedeterminată, 1-3% din salariu, adică 171 ruble 67 copeici pe lună, pentru întreținerea acestui punct sanitar-alimentar³.

Din banii obținuți din comercializarea produselor alimentare și, parțial, din banii donați de populație, în târgul Noua-Suliță din jud. Hotin a fost organizat un punct sanitar-alimentar pentru militarii bolnavi, răniți și capturați în prizonierat (punctul fiind amenajat pe lângă stația de cale ferată). Acțiunea a fost susținută și de zemstva din jud. Bălți, care, prin decizia din 5 august, s-a obligat să amenajeze și să întrețină în spitalele zemstvei 30 de paturi pentru militarii răniți. La rândul lor, membrii consiliului de zemstvă Soroca au amenajat 210 paturi, exclusiv pentru militarii răniți, utilizând în acest scop mijloace proprii și donațiile private, colectate de comisia specială aleasă de adunarea extraordinară de zemstvă. Zemstva din Soroca n-a adoptat măsuri împotriva sporirii excesive a prețurilor la

---

³ ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 3953, f. 13.

produsele de primă necesitate și nici împotriva speculanților cu vite și produse alimentare, deoarece în jud. Soroca prețurile nu le depășiseră pe cele normale și nu se făcuse speculă cu animale.

Adunarea zemstvei județene din Bolgrad a pus la dispoziția spitalelor de zemstvă 50 de paturi. Începând cu 20 august, aceste paturi erau pregătite pentru utilizare imediată, consiliul zemstvei examinând și posibilitatea alocării unei indemnizații departamentului din Ismail al Societății de ajutor universal pentru militarii bolnavi și răniți. Din bugetul pentru 1915 al zemstvei din Ismail, 500 de ruble au fost alocate pentru amenajarea a cinci paturi în infirmeria pentru militarii bolnavi și răniți, deschisă în or. Vinița cu efortul instituțiilor obștești și al populației jud. Ismail, iar 1.080 de ruble, pentru întreținerea a două paturi din aceeași infirmerie.

Consiliul zemstvei județene din Bender s-a angajat să amenajeze și să dozeze infirmeriile din or. Bender și de pe lângă spitalele din Căușeni și Bulboaca cu câte 140 de paturi și să aloce 30.115 ruble pentru amenajarea unui punct de alimentație pentru răniți la stația Bender și, respectiv, 2.000 de ruble pentru 20 de puduri de vată și 10.000 arșini de tifon ce urmau a fi eliberate infirmeriei din or. Bender a comitetului local al Crucii Roșii.

În spitalele de zemstvă din Cahul și Leova au fost amenajate 40 de paturi. S-a oferit un credit în sumă de 8.000 ruble pentru amenajarea unui punct alimentar la una din stațiile de cale ferată de pe traseul pe unde răniții erau evacuați de pe teatrul de război spre spitalele permanente.

Conform datelor prezentate de Uniunea Zemstvelor din Rusia, la 1 iunie 1915, în Basarabia existau 36 de spitale militare (ce urmau să ofere asistență militarilor bolnavi și răniți) cu o capacitate de 1.349 locuri, dintre care 10 de categoria întâi, 669 – de categoria a doua, pentru 670 nefiind specificată categoria⁴. Spitale militare activau în or. Ackerman, Bălți, Bender, Chișinău, Hotin, Orhei, Soroca; în satele Arciz, Călărășeuca, Căușeni, Chelmenți Clișcăuți, Cotiujenii-Mari, Cricova, Cubei, Purcari, Tarutin, Bulboaca, Brătușeni, Râșcani, Flămânzeni, Văscăuți, Dânjeni, Nădușita, Târnova; în târgurile Briceni, Costiceni, Fălești, Florești, Lipcani, Romancăuți, Secureni, Trinca.

---

⁴ Vezi: *Список Госпиталей, состоящих на учете Всероссийского Земского Союза, (на первое июня 1915 года)*, în *Всероссийский Земский Союз помощи больных и раненных воинам, Отдел Эвакуации*, Moscova, 1915.

Tabloul privind amplasarea spitalelor militare din Basarabia

Situația la 1 iunie 1915⁵

Nr. de ordine	Orașul sau localitatea	Denumirea spitalului	Nr. de locuri	Locuri de categoria I, II, III și pentru bolnavi infecțioși	Cea mai aproape stație de cale ferată	Care cale ferată (râu)	Distanța până la stația de cale ferată în verste	Adresa spitalului 1) poștală 2) de telegraf
JUDEȚUL ACKERMAN								
1	or. Ackerman	Spitalul din Ackerman (Spitalul zemstvei)	10	I, II - 10	portul Ackerman	Pe râul Nistru	-	or. Ackerman, Spitalul zemstvei
2	s. Arciz	Spitalul din s. Arciz (Spitalul zemstvei)	20	II - 20	st. Leipzig	Calea ferată de Sud-Vest	43	s. Arciz, jud. Ackerman, Spitalul zemstvei
3	s. Cubei	Spitalul din s. Cubei (Clinica zemstvei)	15	II - 15	st. Vălul-lui-Traian	Calea ferată de Sud-Vest	13	s. Cubei, jud. Ackerman, gub. Basarabia, Clinica zemstvei
4	s. Purcari	Spitalul din Purcari (Clinica zemstvei)	15	II, III - 15	?	?	?	s. Purcari, jud. Ackerman, gub. Basarabia, Clinica zemstvei
5	s. Tarutin	Spitalul din Tarutin (Clinica zemstvei)	25	II, III - 25	st. Leipzig	Calea ferată de Sud-Vest	20	s. Tarutin, jud. Ackerman, Clinica zemstvei

⁵ *Vezi Spisok Gospitalей, состоящих на учете Всероссийского Земского Союза, (на первое июня 1915 года), в Всероссийский Земский Союз помощи больных и раненных воинам, Отдел Эвакуации, Москва, 1915.*

JUDEȚUL BĂLȚI								
6	or. Bălți	Spitalul zemstvei (Zemstva din or. Bălți)	20	I, II - 20	st. Bălți	Calea ferată de Sud-Vest	3	or. Bălți, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei
7	or. Bălți	Spitalul nr. 2 pentru angajații județului (Zemstva din or. Bălți)	10	I - 10	st. Bălți	Calea ferată de Sud-Vest	3	or. Bălți, gub. Basarabia, Infirmeria militară nr. 2
8	s. Brătușeni	Spitalul zemstvei (Zemstva din Brătușeni)	6	II - 6	st. Târnova	Calea ferată de Sud-Vest	20	s. Brătușeni, jud. Bălți, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei
9	tg. Fălești	Spitalul zemstvei (Zemstva din Fălești)	10	II - 10	st. Bălți	Calea ferată de Sud-Vest	25	tg. Fălești, jud. Bălți, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei
10	s. Flămânzeni	Spitalul zemstvei (Zemstva din Flămânzeni)	10	II - 10	st. Pereval	Calea ferată de Sud-Vest	16	s. Flămânzeni, jud. Bălți, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei
11	s. Râșcani	Spitalul zemstvei (Zemstva din Râșcani)	15	II - 15	st. Bălți	Calea ferată de Sud-Vest	35	s. Râșcani, jud. Bălți, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei
JUDEȚUL BENDER								
12	or. Bender	Spitalul din jud. Bender (Zemstva Bender)	14	I, II - 40	st. Bender II	Calea ferată de Sud-Vest	1	Bender, Spitalul zemstvei
13	s. Bulboaca	Spitalul din jud. Bender (Zemstva s. Bulboaca)	30	II - 30	st. Bulboaca	Calea ferată de Sud-Vest	1	st. Bulboaca, Spitalul zemstvei
14	s. Căușeni	Spitalul din jud. Bender (Zemstva s. Căușeni)	60	II - 60	st. Căușeni	Calea ferată de Sud-Vest	4	s. Căușeni, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei

JUDEȚUL CHIȘINĂU								
15	or. Chișinău	Spitalul nr.1 (în clădirea gimna- ziului de băieți nr. 3)	360	I, II - 300	st. Chișinău	Calea ferată de Sud-Vest	2	1. Chișinău, str. Sadovaia 3, Gimnaziul de băieți, Spitalul nr. 1 2. Chișinău, str. Sadovaia 3, Spitalul zemstvei
16	or. Chișinău	Spitalul nr. 2 (în clădirea orfelinatului Balș)	160	I, II - 160	st. Chișinău	Calea ferată de Sud-Vest	2	1. Chișinău, bd. Nicolae II, orfelinatul Balș, Spitalul zemstvei nr. 2 2. Chișinău, Orfelinatul Balș, Spitalul zemstvei
17	s. Cricova	Spitalul jud. Chișinău (Zemstva s. Cricova)	126	II - 126	st. Chișinău	Calea ferată de Sud-Vest	15	1. jud. Chișinău, Administrația de zemstvă, Spitalul din Cricova. 2. jud. Chișinău, Zemstva, Spitalul din Cricova
JUDEȚUL HOTIN								
18	or. Hotin	Infirmeria militară a Comitetului gubernial	100	I, II - 100	st. Mămăliță	Calea ferată de Sud-Vest	28	1. or. Hotin, gub. Basarabia, Ambulanța zemstvei 2. or. Hotin, Ambulanța zemstvei
19	or. Hotin	Infirmeria militară de pe lângă spitalul zemstvei	22	II - 22	st. Mămăliță	Calea ferată de Sud-Vest	28	or. Hotin, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei
20	tg. Briceni	Spitalul zemstvei (Zemstva din Briceni)	16	II - 16	st. Romancăuți	Calea ferată de Sud-Vest	10	Briceni, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei
21	s. Chelmenți	Spitalul zemstvei (Zemstva din Chelmenți)	10	II - 10	st. Larga	Pe r. Nistru	7	Chelmenți, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei

22	s. Clișcăuți	Spitalul zemstvei (Zemstva din Clișcăuți)	5	II - 5	st. Noua- Sulița	Calea ferată de Sud-Vest	25	s. Clișcăuți, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei
23	s. Costiceni	Spitalul zemstvei (Zemstva din Costiceni)	7	II - 7	st. Mămăligă	Calea ferată de Sud-Vest	7	Șendreni, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei din Costiceni
24	tg. Lipcani	Spitalul zemstvei (Zemstva din Lipcani)	9	II - 9	pl. Lipcani	Calea ferată de Sud-Vest	2	pl. Lipcani, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei
25	s. Romancăuți	Spitalul zemstvei (Zemstva din Romacăuți)	6	II - 6	st. Romancăuți	Calea ferată de Sud-Vest	2	s. Romancăuți, pl. Hotin, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei
26	tg. Secureni	Spitalul zemstvei (Zemstva din Secureni)	12	II - 12	st. Ocnîța	Calea ferată de Sud-Vest	7	pl. Secureni, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei
27	st. Trinca	Spitalul zemstvei (Zemstva din Trinca)	6	II - 6	st. Lipcani	Calea ferată de Sud-Vest	22	pl. Trinca gub. Basarabia, Spitalul zemstvei
JUDEȚUL ORHEI								
28	or. Orhei	Spitalul județean (Zemstvă din or. Orhei)	50	II - 50	st. Chișinău	Calea ferată de Sud-Vest	40	or. Orhei, Spitalul zemstvei

JUDEȚUL SOROCA								
29	or. Soroca	Secția chirurgicală și ochelari (pe lângă Spitalul din Soroca)	100	II - 100	st. Florești, port Soroca	Calea ferată de Sud-Vest	30	or. Soroca, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei
30	s. Călărășeuca	Spitalul zemstvei (Zemstva din Călărășeuca)	15	II - 15	st. Moghiliâu	Calea ferată de Sud-Vest	4	r. Otaci, gub. Basarabia, Călărășeuca, Spitalul zemstvei
31	s. Cotuijenii-Mari	Spitalul zemstvei (Zemstva din Cotuijenii-Mari)	25	II - 25	st. Cobâlnea	Calea ferată de Sud-Vest	5	s. Cotuijenii-Mari jud. Soroca, Spitalul zemstvei
32	s. Dânjeni	Spitalul zemstvei (Zemstva din Dânjeni)	20	II - 20	st. Ocnîța	Calea ferată de Sud-Vest	6	s. Dânjeni, jud. Soroca, Spitalul zemstvei
33	Îg. Florești	Spitalul zemstvei (Zemstva din Florești)	30	II - 30	st. Florești	Calea ferată de Sud-Vest	2	Florești, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei
34	s. Nădușita	Spitalul zemstvei (Zemstva din Nădușita)	25	II - 25	st. Drochia	Calea ferată de Sud-Vest	14	s. Nădușita, jud. Soroca, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei
35	s. Târnova	Spitalul zemstvei (Zemstva din Târnova)	12	II - 12	st. Târnova	Calea ferată de Sud-Vest	1	st. Târnova, gub. Basarabia, Spitalul zemstvei
36	s. Văscăuți	Spitalul zemstvei (Zemstva din Văscăuți)	7	II - 7	st. Cobâlnea	Calea ferată de Sud-Vest	18	s. Văscăuți, jud. Soroca, Spitalul zemstvei

La 1 decembrie 1915, instituțiile medicale din gubernia Basarabia puneau la dispoziția răniților aduși de pe front de 3.098 de paturi, dintre care, la acea dată, 1.283 erau ocupate de către militarii bolnavi, inclusiv 1.521 în or. Chișinău, 186 – în jud. Chișinău, 40 – în or. Ismail, 97 – în jud. Ismail, 35 – în or. Ackerman, 75 – în jud. Ackerman, 50 – în jud. Orhei, 600 – în jud. Bender, 162 – în jud. Bălți, 272 – în jud. Soroca.

Statisticile rusești prezentau separat datele cu privire la jud. Hotin. La acea dată, jud. Hotin oferise răniților de pe Frontul de Sud-Vest 1.244 de paturi, iar la 13 decembrie 1915 – deja 1.775 de paturi.

În or. Chișinău, răniții fuseseră repartizați în 12 instituții medicale (le prezentăm în tabelul de mai jos). Tabelul fusese întocmit de șeful secției de poliție a or. Chișinău și includea informații cu privire la numărul soldaților răniți, spitalizați în instituțiile medicale din mun. Chișinău și cu privire la numărul de paturi disponibile pentru noi răniți.

Nr. ord.	Denumirea instituțiilor medicale	Răniți aflați la tratament			Paturi disponibile pentru noi răniți		
		Ofițeri	Gradați	TOTAL	Pentru ofițeri	Pentru gradați	TOTAL
1.	Spitalul orașenesc nr. 1 (Piața Fânului)	-	65	65	-	85	85
2.	Spitalul orașenesc nr. 2 (Spitalul orașenesc)	-	1	1	-	-	-
3.	Spitalul orașenesc nr. 3 (Seminarul Teologic)	-	105	105	-	195	195
4.	Spitalul orașenesc nr. 4 (Școala Teologică)	-	126	126	-	214	214
5.	Spitalul de zemstvă nr. 1 (Gimnaziul nr. 3 de băieți)	30	116	146	2	154	154
6.	Spitalul de zemstvă nr. 2, Internatul <i>Bolișa</i>	-	97	97	-	63	63
7.	Infirmeria funcționarilor publici	-	79	79	-	21	21
8.	Infirmeria Teologică	-	30	30	-	70	70
9.	Comunitatea din Hârbovăț	13	32	45	12	13	25
10.	Infirmeria Uniunii PR și Societății Femeilor Milostive	-	-	-	-	22	22
11.	Spitalul evreiesc	-	4	4	-	26	26
12.	Infirmeria Spitalului Militar local din Chișinău	-	1	1	7	-	7
	TOTAL	43	656	699	19	863	882

La această dată, în instituțiile medicale din jud. Chișinău existau 158 locuri libere ce puteau fi puse la dispoziția soldaților răniți și bolnavi. 19 din paturile infirmeriei din Cricova și 9 din paturile celei din Vadul-lui-Vodă erau ocupate de gradați răniți⁶.

La 31 decembrie 1915, numărul paturilor puse la dispoziția răniților de către instituțiile medicale din gubernia Basarabia nu prezentau o diferență radicală față de începutul lunii⁷.

Nr. în ordinea intrării	Denumirea localităților	Numărul de paturi	
		Ocupate	Libere
	Orașul Chișinău.....	495	1.144
	Județul Chișinău.....	35	151
	Orașul Ismail.....	-	40
	Județul Ismail.....	4	93
	Orașul Ackerman.....	3	32
	Județul Ackerman.....	5	70
	Județul Orhei.....	8	42
	Județul Bender.....	466	194
	Județul Bălți.....	70	92
	Județul Soroca.....	23	249
	<hr/> TOTAL.....	<hr/> 1.109	<hr/> 2.107
	Frontul de Sud-Vest		
	Județul Hotin.....	1.031	1.007

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, dos. 9461, ff. 1-2v.

⁷ *Ibidem*, f. 370.

Numărul soldaților răniți spitalizați în instituțiile medicale din mun. Chișinău și al paturilor disponibile pentru noi răniți la sfârșitul lunii decembrie 1915 sunt sistematizate în următorul tabel⁸:

Nr. ord.	Denumirea instituțiilor medicale	Răniți aflați la tratament			Paturi disponibile pentru noi răniți		
		Ofițeri	Gradați	TOTAL	Pentru ofițeri	Pentru gradați	TOTAL
1.	Spitalul orășenesc nr. 1 (Piața Fânului)	-	50	50	-	102	102
2.	Spitalul orășenesc nr. 2 (Spitalul orășenesc)	-	14	14	-	48	48
3.	Spitalul orășenesc nr. 3 (Seminarul Teologic)	-	54	54	-	246	246
4.	Spitalul orășenesc nr. 4 (Școala Teologică)	-	63	63	-	277	277
5.	Spitalul de zemstvă nr. 1 (Gimnaziul nr. 3 de băieți)	28	80	108	2	190	192
6.	Spitalul de zemstvă nr. 2, Internatul <i>Bolișa</i>	-	62	62	-	98	98
7.	Infirmeria funcționarilor publici	-	88	88	-	12	12
8.	Infirmeria Teologică	-	15	15	-	85	85
9.	Comunitatea din Hârbovăț	13	21	34	12	24	36
10.	Infirmeria Uniunii PR și Societății Femeilor Milostive	-	-	-	-	22	22
11.	Spitalul evreiesc	-	4	4	-	26	26
12.	Infirmeria Spitalului Militar local din Chișinău	-	3	3	-	-	-
	TOTAL	41	454	495	14	1.130	1.144

⁸ *Ibidem*, f. 371.

La 1 martie 1916, numărul paturilor din Basarabia, indicat de Uniunea Zemstvelor, constituia 1.406 unități.

**Sumele repartizate pentru întreținerea Spitalului Militar Staționar
(în perioada martie-mai 1916)**

Crt.	Destinația	Tranșa lunară (în ruble)	Suma lunară pentru un pat (în ruble)	Număr de luni	Suma totală (în ruble)
I. SPITALUL MILITAR STAȚIONAR					
1	Întreținerea paturilor ocupate	75.788	32,40	3	7.366.593
2	Întreținerea paturilor libere	81.809	12,00	3	2.945.124

**Sumele repartizate pentru întreținerea
detașamentelor pentru oferirea de asistență militarilor bolnavi și răniți
ale Comitetului din Basarabia al Uniunii Zemstvelor din Rusia⁹
(perioada martie-mai 1916)**

Crt.	Beneficiar	Tranșe (în ruble)	Suma lunară (în ruble)	Număr de luni	Suma totală (în ruble)
B. DETAȘAMENTELE COMITETULUI DIN BASARABIA AL UNIUMII ZEMSTVELOR DIN RUSIA					
49	Detașamentul chirurgical	1	21.000	3	63.000
50	Detașamentul sanitar-epidemiologic	1	16.500	3	49.500

⁹ Vezi Главный комитет всероссийского земского союза, Ведомость расходов по содержанию учреждений, Всероссийского земского союза, помощи больным и раненым воинам (№ 6), (на срок до первого июня 1916 года). Рассмотрена Особым совещанием 1, 4 и 8 июня 1916 г. и утверждена Советом Министров 5 июля 1916 г. Original. Traducere din limba rusă.

Pe durata anului 1917, în spitalele din Basarabia fuseseră internați și mulți militari români. Șeful statului-major general al armatei informa că, la trecerea prin Basarabia, aflase că ofițerii și soldații români internați aici nu-și primeau solda. Aceeași situație se atesta și în spitalele din Kiev: ofițerii și soldații români internați acolo nu-și primiseră solda de trei sau chiar cinci luni, chiar dacă, în nenumărate rânduri, raportaseră cu privire la situația creată Ministerului de Război și chiar principelui Carol. Or, pentru că nu aveau mijloacele necesare pentru a se înapoia în țară, și pentru că autoritățile rusești tolerau reținerea militarilor în spitale peste termenele strict necesare vindecării, mulți ofițeri și soldați continuau să rămână în Rusia și după restabilire. Respectiv, oficialul român solicitase organizarea unui serviciu de control al celor evacuați la spitalele rusești, și – prin mijlocirea structurilor detașate în Rusia – înlesnirea evacuării în țară a celor deja vindecați, dar care rămâneau internați în spitale¹⁰.

La 24 decembrie 1917 sosise de la Odessa prin vama Ungheni un tren cu soldați români convalescenți din spitalul Herson, printre care erau 2 sublocotenenți și 175 soldați, toți debarcând în Iași¹¹. La 18-19 martie 1918 a trecut prin Ungheni și a intrat în România un alt tren cu 800 răniți români¹². Vom menționa că în spitalele militare din Basarabia au fost internați militari reprezentanți a zeci de etnii, situație caracteristică începând cu primele zile de război și terminând cu anul 1919.

Dată fiind poziția Basarabiei, ei îi revenea un rol destul de important în acest sistem de evacuare a bolnavilor, aici fiind necesară crearea (cu implicarea zemeștelor locale, a organizațiilor de Cruce Roșie, a diferitor fundații caritabile) mai multor spitale și infirmerii destinate militarilor evacuați de pe front, în condițiile în care instituțiile medicale deja existente nu ar fi putut face față, în niciun caz, fluxului continuu de răniți și bolnavi.

---

¹⁰ AMNR, F. Microfilme, Ministerul de Război, Marele Cartier General, 949/D, rola 141, cc.147-148.

¹¹ AMNR, F. 5417, Marele Stat-Major, Secția 2 Informații, inv. S 74, dos. 504, f. 249

¹² AMNR, F. 5417, Marele Stat-Major, Secția 2 Informații, inv. S 74, dos. 504, f. 496

[Anexă]

Nr. 1. *Expunerea hotărârilor adunării județene de zemstvă Chișinău și a acțiunilor orientate către acoperirea necesităților populației, apărute în contextul stării de război*

<p>1) Cu privire la organizarea asistenței pentru militarii bolnavi și răniți</p>	<p>Zemstva a deschis, pe lângă școala agrară de la Cricova, o infirmerie pentru militarii răniți și bolnavi, prevăzută cu 50 de paturi, cu posibilitatea măririi, în caz de necesitate, a acestui număr până la 150 și l-a transmis în beneficiul zemstvei guberniale a Basarabiei, care a deschis o infirmerie similară în or. Kiev, cu 25 de paturi, cu tot echipamentul necesar în acest sens. În plus, consiliul a alocat 1.000 ruble în beneficiul punctului sanitar-alimentar de pe lângă st. Brodî.</p>
<p>2) Cu privire la aderarea la Uniunea Zemstvelor din toată Rusia pentru oferirea de asistență militarilor bolnavi și răniți</p>	<p>Organizând autonom oferirea de asistență militarilor bolnavi și răniți și colaborând cu zemstva guvernială a Basarabiei, consiliul nu a aderat la Uniunea Zemstvelor din toată Rusia pentru oferirea de asistență militarilor bolnavi și răniți.</p>
<p>3) Cu privire la acordarea de asistență familiilor rezerviștilor, în special la strângerea recoltei și semănatul câmpurilor</p>	<p>Zemstva a propus administrațiilor de plăși și sate să ofere ajutor social familiilor rezerviștilor la recoltarea grânelor și a cerut asociațiilor de creditori să pună la dispoziția lor harmane publice și utilaj agricol pentru treierat grânele culese, precum și să le ofere ajutor sub formă de împrumuturi. Conform rapoartelor ajunse la consiliu, atât de la asociațiile de creditori, cât și de la administrațiile de plăși, se pare că, prin eforturile comune ale țăranilor, toate grânele familiilor rezerviștilor au fost recoltate și evacuate de pe câmpuri și treierate cu sprijinul nemijlocit al asociațiilor de creditori, care au pus la dispoziție harmane publice și treierători. Agronomii și instructorii-agronomi din zemstva Chișinău au fost detașați de consiliu să stabilească, împreună cu administrațiile sătești, cantitatea de semințe de diferite tipuri, necesară pentru semănarea terenului fiecărei familii a rezerviștilor care are nevoie de semințe, încredințându-le acestor agronomi și instructori sarcina de a organiza, acolo unde va fi nevoie, ajutor la semănatul câmpurilor și a oferi, în acest sens, toată asistența de care va fi nevoie.</p>

4) Cu privire la menținerea salariilor angajaților zemstvei, înrolați în serviciul militar la mobilizare	S-a decis ca familiilor funcționarilor înrolați în calitate de ofițeri să li se aloce $\frac{3}{4}$ din salariu, iar familiilor celor înrolați în calitate de soldați cu grade inferioare întregul salariu; în cazul funcționarilor care nu au familie, mărimea indemnizației să fie calculată, în fiecare caz în parte, la latitudinea consiliului.
5) Cu privire la adoptarea de măsuri împotriva sporirii excesive a prețurilor la produsele de primă necesitate	Nu s-au adoptat.
6) Cu privire la posibilitatea de a reduce cheltuielile zemstvei în baza bugetului pe anul curent	S-a decis să se sisteze alocațiile pentru toate tipurile de construcții, cu excepția definitivării construcției Spitalului <i>Romanov</i> de la Vorniceni, care ar putea fi util pentru militarii răniți; în domeniul agronomic – să se sisteze alocările de mijloace pentru organizarea de lecturi și discuții, cumpărarea de boi și grape pentru livădărit și grădinărit.
7) Cu privire la colaborarea cu Ministerul de Război în asigurarea armatei active cu produse alimentare și îmbrăcăminte	S-a decis: a-l împuternici pe președintele consiliului, Mihail Stepanovici Glavce, să încheie cu direcția intențentă a districtului Odessa un contract privind livrarea a 100.000 puduri de făină de seară și 16.000 puduri de ovăz. În afară de aceasta, consiliul, împreună cu reprezentantul direcției principale funciar-agricole, președintele consiliului de zemstvă a guberniei Basarabia, K. A. Mimi, ia parte la colectarea de cereale pentru necesitățile armatei active.
8) Cu privire la contribuțiile financiare în vederea formării trupelor de rezervă ale statului și la alte probleme apărute în contextul războiului	Nu s-a adoptat.

Membru permanent [semnătura]

Secretar int[erimar] [semnătura]

Sursa: ANRM, F. 9, inv. 1, dos. 3953, f. 15. Original. Traducere din limba rusă.

Nr. 2. *Raportul consiliului județean al zemstvei Chișinău privind hotărârile consiliului de zemstvă, orientate către acoperirea necesităților populației apărute în contextul stării de război, expediat guvernatorului general al Basarabiei*

Nr. 11431, 16 octombrie 1914, or. Chișinău

Ca răspuns la adresa nr. 7389/7391 din 18 septembrie 1914 și confirmată prin nr.7846 din 7 octombrie 1914, consiliul județean de zemstvă Chișinău are onoarea să informeze că, până la acest moment, implicarea consiliului în acoperirea necesităților apărute în contextul stării de război s-a exprimat în următoarele:

1. Consiliul a deschis pe lângă școala agricolă din Cricova o infirmerie cu 50 de paturi pentru militarii răniți și bolnavi, numărul cărora, în caz de necesitate, ar putea fi majorat până la 150, și a pus-o la dispoziția zemstvei guberniale a Basarabiei, care a deschis o infirmerie similară în or. Kiev, cu 25 de paturi, dotată cu echipamentul necesar în acest sens. În plus, consiliul a alocat 1.000 ruble în beneficiul punctului sanitar-alimentar de pe lângă st. Brogî, întreținut de zemstva gubernială a Basarabiei.

La necesitate, consiliul va mai aloca, în acest sens, atât cât va fi nevoie, noi sume. Organizând autonom oferirea de asistență militarilor bolnavi și răniți și colaborând cu zemstva gubernială a Basarabiei, consiliul nu a aderat la Uniunea Zemstvelor din toată Rusia pentru oferirea de asistență militarilor bolnavi și răniți.

2. Consiliul a propus administrațiilor de plăși și sate să ofere ajutor social familiilor rezerviștilor la recoltarea grânelor și a cerut asociațiilor de creditori să pună la dispoziția lor harmane publice și utilaj agricol pentru treieratul grânelor evacuate, precum și să ofere acestora ajutor sub formă de împrumut. Conform rapoartelor ajunse la consiliu, atât de la asociațiile de creditori, cât și de la administrațiile de plăși, se pare că prin eforturile comune ale țăranilor toate grânele familiilor rezerviștilor au fost recoltate și evacuate de pe câmpuri și treierate cu sprijinul nemijlocit al asociațiilor de creditori, care au pus la dispoziția lor harmane publice și treierători. Agronomii și instructorii-agronomi din zemstva Chișinău au fost detașați de consiliu să stabilească, împreună cu administrațiile satești, cantitatea de semințe de orice tip de care are nevoie fiecare familie a rezerviștilor pentru a-și semăna terenul, încredințându-le acestor agronomi și instructori sarcina de a organiza, acolo unde va fi nevoie, ajutor la semănatul câmpurilor și de a oferi, în acest sens, toată asistența de care va fi nevoie.

3. Consiliul a decis ca familiilor funcționarilor înrolați în calitate de ofițeri să li se aloce $\frac{3}{4}$ din salariu, iar familiilor celor înrolați în calitate de soldați cu gra-

de inferioare întregul salariu; în cazul funcționarilor care nu au familii, mărimea indemnizației va fi calculată, în fiecare caz în parte, la latitudinea consiliului.

4. Consiliul a decis să sisteze alocațiile pentru toate tipurile de construcții, cu excepția definitivării construcției Spitalului *Romanov* de la Vorniceni, care ar putea fi util militarilor răniți. În domeniul agronomic – să sisteze alocările de mijloace pentru organizarea de lecturi și discuții, cumpărarea de boi, grape pentru livădărit și grădinărit.

5. Consiliul a decis să-l împuternicească pe președintele consiliului, Mihail Stepanovici Glavce, să încheie cu direcția intendență a districtului Odessa un contract privind livrarea a 100.000 puduri de făină de seară și 16.000 puduri de ovăz. În afară de aceasta, consiliul, împreună cu reprezentantul direcției principale funciar-agricole, președintele consiliului de zemstvă a guberniei Basarabia, [Konstantin] Mimi, ia parte la colectarea de cereale pentru necesitățile armatei active.

Consiliul nu a întreprins niciun fel de acțiuni în vederea luării de măsuri împotriva sporirii prețurilor la produsele de primă necesitate, dat fiind faptul că au scăzut prețurile la produsele agricole și s-au stabilizat la celelalte produse.

Președinte [semnătura]

Secretar int[erimar] [semnătura]

Sursa: ANRM, F. 9, inv. 1, d. 3953, f. 14. Original. Traducere din limba rusă.

Nr. 3. Raportul șefului poliției județene despre locuri vacante în instituțiile medicale, prezentat Cancelariei guvernatorului Basarabiei

Nr. 1960, 1 decembrie 1915, or. Chișinău

În conformitate cu telegramele nr. 751 din 21 aprilie 2015 și nr. 819 din 25 aprilie 2015, comunic cancelariei guvernatorului Basarabiei că în instituțiile medicale din județul încredințat mie, în prezent sunt 158 locuri vacante pentru soldații răniți și bolnavi. În infirmeria din Cricova sunt ocupate 19 paturi cu răniți de rang inferior, iar la Vadul-lui-Vodă – 9 paturi.

Șeful poliției județului Chișinău [semnătura]

Sursa: ANRM, F. 2, inv. 1, dos. 9461, f. 2v. Original. Traducere din limba rusă.

Nr. 4. Raportul zilnic privind locurile ocupate și vacante din instituțiile medicale din Basarabia

Situația la 2 decembrie 1915

№№ în ordinea intrării	Denumirea localităților	ocupate	vacante
	Or[așul] Chișinău	699	882
	Ținutul Chișinău	28	158
	Or[așul] Izmail	-	40
	Ținutul Izmail	9	88
	Or[așul] Ackerman	2	33
	Ținutul Ackerman	12	63
	Ținutul Orhei	15	35
	Ținutul Bender	436	164
	Ținutul Bălți	73	89
	Ținutul Soroca	14	258
	<hr/> TOTAL	<hr/> 1288	<hr/> 1810
	Frontul Sud-Vest		
	Ținutul Hotin	450	815

[semnătura]

[semnătura]

Sursa: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 9461, f 5. Original. Traducere din limba rusă.

SUMMARY

The First World War imposed the reorganization of the whole medical-sanitary system of the Russian Empire. According to the official military medicine doctrine, the essential objective was the evacuation of wounded and sick soldiers from the front and their transportation to hospitals far away from the enemy's reach, preferably in the inner regions of the Empire. As Bessarabia was in the immediate proximity of the front, it served as a basis for the creation of military hospitals. According to the data presented by the Russian Zemstvas Union for offering assistance to soldiers on June 1, 1915, in Bessarabia were registered 36 military hospitals. Those military hospitals were functioning in all the cities of the region and in approximately 20 rural settlements.

Valentin BURLACU *

CONTEXTUL INTERN ȘI EXTERN AL INTRĂRII TRUPELOR ROMÂNE ÎN BASARABIA LA ÎNCEPUTUL ANULUI 1918

Procesul de constituire a statului românesc din stânga Prutului, după proclamarea Republicii Democratice Moldovenești (la 2 decembrie 1917) s-a desfășurat în circumstanțe deosebit de dificile. Adâncirea haosului și sporirea insecurității în întreg spațiul fostului imperiu, îndeosebi după lovitura bolșevică de stat din 25 octombrie (7 noiembrie) 1917 au determinat deteriorarea bruscă a raporturilor economice și financiare între agenții economici și alunecarea rapidă spre un declin social-economic de proporții, care a afectat în deplină măsură și Basarabia. Situat în spatele Frontului Român, de unde la mijlocul lunii decembrie a început demobilizarea masivă și dezorganizată a trupelor ruse, care numărau circa un milion de soldați, ținutul a fost cuprins de un val nimicitor de jafuri, crime și distrugerii în masă a bunurilor publice și private, comise de detașamente sau grupuri izolate de soldați ruși, înarmați sau fără arme, dar afectați de propaganda bolșevică, care periclita însăși existența republicii¹.

***Burlacu Valentin**, dr., cercetător științific, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

¹ Gh. Cojocaru, *Considerații cu privire la Unirea Basarabiei cu România*, în *Destin Românesc*, nr. 4, 1996, p. 55; Gh. Cojocaru, *Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918-1923)*, Semne, București, 1997, p. 26; I. Constantin, *Basarabia la interferența marilor interese*, în *Destin Românesc*, nr. 1-2, 2017, pp. 160-165.

Propaganda revoluționară în chestiunea pământului, promovată de partidele extremiste, moțiunile celor două congrese țărănești și telegrama oficială a guvernului bolșevic *Despre pământ* au condus la intensificarea mișcării agrare, însoțită de dezordini grave: în noiembrie-decembrie 1917, țăranii au recurs la naționalizarea și împărțirea pământului, a inventarului și vitelor marilor proprietari, fără decizia în acest sens a Guvernului și a Sfatului Țării, devastând moșiile și conacele boierești. Din lipsă de forțe militare, încercările Sfatului Țării de a preveni aceste samavolnicii nu au reușit să stabilizeze situația². În ședința din 13 decembrie a parlamentului basarabean, P. Erhan descria împrejurările extraordinare, cărora Consiliul Directorilor Generali nu le putea face față, îndemnând deputații să urgenteze pregătirea cadrului juridic necesar pe care să se sprijine guvernul. „În țară bântuie dezordinea și anarhia, [...] iar guvernul nu dispune de mijloacele necesare pentru a face față situației”, „E necesar de a întări cât mai urgent paza căilor ferate și a depozitelor de alimente”³.

Profitând de slăbiciunea tânărului stat moldovenesc, s-au activat anumite forțe centrifuge, care urmăreau dezintegrarea teritorială a Basarabiei. Astfel, la 16 decembrie 1917, în zemstva jud. Cetatea Albă, unii reprezentanți ai populației ucrainene, îndemnați de emisarii Radei Centrale de la Kiev, s-au pronunțat pentru „alipirea” județului la Ucraina. Deși nu a fost sprijinită de consilierii moldoveni și germani, decizia a fost confirmată în adunarea lărgită a zemstvei din 16 (29) ianuarie 1918⁴, pericolul destrămării teritoriale acutizând și mai mult situația precară a Republicii Moldovenești.

O altă problemă ce se releva cu din ce în ce mai multă gravitate pe parcursul lunii decembrie 1917 viza riscul acaparării puterii de către bolșevici și înglobării ținutului în noul imperiu rusesc pe cale de reanimare. Acest fapt pune în pericol nu doar existența statului moldovenesc autonom, ci, mai ales, întreaga viață socială și însăși ființa ei națională.

România era și ea într-o situație disperată. Armata ei, ieșită nu demult din două devastatoare băi de sânge, încerca să reziste dușmanului care voia să-i impună condiții ruinătoare și umilitoare de pace⁵. Jumătate din teritoriul României era ocupat de Puterile Centrale. În primăvara lui 1917, frontul se stabilizase în

² Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Chișinău, Universitas, 1993, p. 60; A. Moraru, I. Negrei, *Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc*, Chișinău, Civitas, 1998, p. 68.

³ V. Popovschi, *Biroul de organizare al Sfatului Țării. Republica Democratică Moldovenească*, volum îngrijit de Gh. E. Cojocaru, București-Brăila, Editura Academiei Române, 2017, p. 244.

⁴ Șt. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 57-58, 194-196.

⁵ A. Bobeică, *Sfatul Țării. Stindard al renașterii naționale*, Universitas, Chișinău, 1998, p. 125.

Carpații Orientali și pe linia Focșani-Nămoloasa-Galați. Însă, după lovitură de stat a bolșevicilor conduși de Vladimir Lenin, Rusia a ieșit din război, semnând armistițiul la Brest-Litovsk și izolând astfel România.

Regimul bolșevic, zămislit și susținut de diplomația germană, care dorea încetarea războiului pentru a-și consolida propriile forțe, constituia o mare primejdie pentru aliații din Antanta. De aceea, Puterile Aliate căutau posibilități de lichidare a acestuia și refacere a Frontului de Est. În același timp, s-au întreprins mari eforturi în vederea păstrării și întăririi forțelor de rezistență în fața ofensivei Germaniei și Austro-Ungariei. Prim-ministrul francez, Georges Clemenceau, îndemna România să-și păstreze armata, chiar dacă aceasta ar fi trebuit să părăsească țara și să se retragă în Basarabia ori chiar mai departe spre est, asigurând-o că va respecta, în schimb, promisiunile făcute la 4 august 1916. Americanii susțineau aceste insistențe. Încă în octombrie-noiembrie 1917, Aliații au început să examineze posibilitatea creării și trimerii unităților cehoslovace, sârbe și ardelenene pe Frontul Român. Din cauza agravării situației de pe front, generalul Dmitri Șercbaciov a fost impus, cu consimțământul reprezentanților Antantei, să încheie, la 9 decembrie 1917, armistițiul de la Focșani, pentru a se evita ocuparea Moldovei și Basarabiei de trupele inamice și a salva armata română de dezastru⁶.

După ce bolșevicii au preluat puterea în Rusia, consecințele loviturii de stat de la Petrograd au afectat direct și România. Starea de anarhie din armata rusă s-a accentuat. Trupele ruse din Moldova nu erau străine de acest fenomen. Unitățile bolșevizate au comis jafuri, distrugerii și crime. Punând stăpânire pe căile ferate și pe drumurile de acces, ei au întrerupt toate comunicațiile și aprovizionarea trupelor române și rusești de pe front cu produsele necesare. În aceste condiții, nu numai guvernul român, dar și aliații aveau nevoie de stabilitate în Basarabia, pentru a-și asigura spatele frontului.

Mai mult, noii lideri politici din Rusia doreau transformarea României într-un stat bolșevic, un rol important în acest sens atribuindu-i-se lui Cristian Rakovski. Pentru realizarea acestor planuri, la 3 decembrie 1917, venise la Chișinău (de la Petrograd) comisarul bolșevic Simion Roșal (1896-1917), cu un grup de marinari, cărora Vladimir Lenin și Leon Troțki le ceruseră să organizeze revoluția socialistă în România⁷. Sosiți la 4 decembrie în Gara Socola de lângă Iași, bolșevicii din comandoul lui S. Roșal au reușit să preia rapid comanda unităților Armatei IV Ruse de la Bacău, a Corpului de Armată Siberian al Armatei VI din Galați și a

⁶ A se vedea I. Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România în 1918. Aspecte controversate ale problemei*, în *Patrimoniul*, 1993, nr. 2, pp. 26-27.

⁷ A. Moraru, I. Negrei, *op. cit.*, p. 67.

organizațiilor soldaților și Comitetului militar-revoluționar din Iași, proclamându-l „autoritate supremă a armatei ruse de pe Frontul Român”. Acesta încercase să-l destituie pe D. Șcerbaciou (comandantul armatelor ruse din România, care n-a acceptat regimul bolșevic) și să distrugă Comitetul comisarilor naționali (ce se supunea Radei Centrale a Ucrainei)⁸.

Tensiunea și animozitățile dintre români și ruși s-au accentuat într-atât, încât, la 6 decembrie 1917, generalul D. Șcerbaciou a trebuit să-i anunțe pe cei patru miniștri aliați din Iași că „Retrăgându-se de pe front, în drumul lor, unitățile bolșevizate jefuiau marile proprietăți și depozitele”⁹. D. Șcerbaciou ceruse sprijinul Armatei Române pentru anihilarea comandamentului bolșevic de la Socola. Armata română rămăsese singura forță organizată din zona Frontului Român în măsură să-și asume misiunea de a lua sub control dezordinile provocate de trupele bolșevizate ale armatei ruse (iar în acest sens au fost date dispoziții corespunzătoare pentru a realiza concentrări mai mari de forțe spre est, în zona Prutului și în sudul Basarabiei), „pentru a face astfel ca șuvoaiele de dezertori să urmeze căi stabilite din timp și supravegheate îndeaproape de trupele române”¹⁰.

În același timp, Ion I. C. Brătianu a adoptat o atitudine de neimplicare în conflictul dintre conducătorii bolșevici și comandantul Frontului Român, declarându-i, în acest context, lui D. Șcerbaciou că: „Nu pot mobiliza niciun soldat român pentru a vă apăra contra propriilor dumneavoastră trupe, fără a mă vedea amestecat în luptele din Rusia și fără a provoca un conflict cu noii conducători”¹¹.

Totuși, în noaptea de 8/9 decembrie 1917, primul-ministru I. I. C. Brătianu a convocat o ședință a consiliului de miniștri, la care s-a hotărât eliminarea centrului rebeliunii bolșevice de la gara Socola și curățirea teritoriului național de trupele rusești, percepute drept amenințare la adresa ființei înseși a statului român. În ziua următoare, o unitate militară, formată din ostași ucraineni, împreună cu trupe militare române au înconjurat tabăra rusă de la Socola, arestându-i pe rebelii ruși, care s-au predat fără a se opune prea mult. Similar s-a procedat și în alte localități (Roman, Pașcani, Fălticeni, Dorohoi etc.), în unele cazuri, după

⁸ L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni... Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, RAO, București, 2011, pp. 69-72; A. Moraru, I. Negrei, *op. cit.*, p. 68; I. Constnatin, *Basarabia la interferența marilor interese...*, p. 33.

⁹ Gh. Buzatu, *România în arhivele Kremlinului*, București, 1996, p. 104.

¹⁰ I. Țurcanu, *Între sublim și tragic. Sfatul Țării în documentele sale fundamentale, în Sfatul Țării. Documente. I Procesele-verbale ale ședințelor în plen*, coordonator I. Țurcanu, Știința, Chișinău, 2016, p. 28.

¹¹ I. Giurcă, *Prezența Armatei Române în Basarabia la începutul anului 1918. Centenar Sfatul Țării*, Chișinău, 2017, p. 269.

lupte grele cu armata română. Soldații rebeli ruși au fost dezarmați și expulzați peste Prut, spre Ungheni¹².

Situația de pe frontul din Moldova era cunoscută autorităților aliatare. În ansamblu, măsurile autorităților române împotriva rebelilor bolșevici s-au bucurat de înțelegerea și sprijinul miniștrilor aliați acreditați în România. Riscurile unei nereușite ar fi fost însă incapacitante. I. I. C. Brătianu atrăgea atenția că României îi va fi imposibil „să continue această luptă armată împotriva germanilor, înconjurată de armata rusă, a cărei atitudine ostilă față de noi va fi accentuată de această acțiune”¹³. A urmat însă reacția imediată și dură a lui L. Troțki, liderul Armatei Roșii, care l-a convocat pe Constantin Diamandi, ambasadorul României în Rusia, pentru a protesta și a califica evenimentele drept „incidente criminale”¹⁴.

Situația era dificilă, deoarece în noile condiții, după lovitură de stat bolșevică, Rusia ieșise din război, semnând în decembrie 1917, armistițiul de la Brest-Litovsk cu Puterile Centrale. România a fost și ea nevoită să încheie un armistițiu similar cu Germania și aliații ei, la 9 decembrie 1917, în orașul Focșani. În acele condiții, România nu putea fi sprijinită pe față de Aliați.

Situația critică din Basarabia alarma în primul rând autoritățile Republicii Democratice Moldovenești, însă în mare măsură de stabilizarea situației de aici erau preocupați și Aliații, cointeresați deopotrivă în menținerea capacității de luptă a armatei române, a Frontului Român, a depozitelor armatelor aliatare amplasate în spatele frontului, pe teritoriul Basarabiei. Era clar că salvarea situației era posibilă numai prin luarea în stăpânire a Basarabiei și izgonirea bolșevicilor din ținut.

În cursul ultimei luni a anului 1917, șeful Misiunii Militare Franceze la Iași, generalul H. Berthelot, a încercat să stabilească unele contacte cu autoritățile basarabene, în scopul luării sub protecție a acestei provincii de către forțe combinate româno-ucrainene, cu asistența Aliaților; la 4 (17) decembrie el a hotărât să trimită la Chișinău pe comandantul Diviziei 1, colonelul d'Albiat, și pe căpitanul Roger Sarret, care să îndeplinească funcția de consul al Franței. Planurile lui H. Berthelot ținteau departe, dar speranțele puse de francezi în concursul Ucrainei erau înșelătoare, întrucât această țară, deși își proclamase autonomia, la 20 noiembrie (3 decembrie) 1917, se afla parțial sub influența bolșevică și se preta unui joc dublu, negociind în același timp un tratat de pace și cu Puterile Centrale. Evident, fără a renunța la planurile anexioniste față de Basarabia. Pe de altă parte, tratati-

¹² I. Constantin, *Basarabia la interferența marilor interese...*, pp. 33-34; P. Șeicaru, *România în marele război*, București, 1994, p. 236.

¹³ C. I. Stan, A. Gaiță, *România și regimul bolșevic din Rusia 1917-1920*, în *Destin Românesc*, nr. 2, 1999, p. 93.

¹⁴ L. Pădureac, *Relațiile româno-sovietice, 1917-1934*, Chișinău, 2003, pp. 20-21.

vele între ruși și austro-germani de la Brest-Litovsk băteau pasul pe loc, deoarece Troțki nu dorea să recunoască independența țărilor baltice decât prin plebiscit. Pe frontul românesc, operațiile militare rămăneau în continuare suspendate prin armistițiul temporar de la Focșani. În același timp, G. Clemenceau, susținător intens al efortului militar al Franței și Aliatilor, îl asigura pe generalul Berhelot de concursul guvernului său, dându-i mână liberă să acționeze în Basarabia și Ucraina cu orice mijloace pentru a păstra frontul oriental antigerman¹⁵.

Situația din Basarabia devenea din ce în ce mai gravă, din cauza lipsei de resurse economice pentru a asigura cursul obișnuit al vieții, a unei armate proprii, capabilă să-i asigure securitatea populației, să facă față dezordinilor și anarhiei, dar și din cauza propagandei bolșevicilor, care însoțeau devastările și prădăciunile cu ideologia. Instituțiile Sfatului Țării se aflau în incertitudine. Exista pericolul instaurării puterii imperiului sovietic și în Basarabia¹⁶. Această stare de tensiune și nesiguranță reclama ajutorul armatei române, a cărei intervenție era justificată.

Iată de ce mai multe voci cu rezonanță în teritoriu au solicitat ajutorul armatei române. Pentru a obține trimiterea cât mai rapidă a voluntarilor ardeleni pe Frontul Român, la Kiev au plecat Vladimir Cazaciu și Vlad Bogos. La 13/26 - 16/29 decembrie 1917, Ioan Pelivan și Vladimir Cristi, directorii de externe și interne, au plecat *incognito* la Iași, unde au informat guvernul român despre situația critică din Basarabia. De asemenea, ei au cerut de la H. Berthelot garanții că Alianții se vor implica în instaurarea ordinii în provincia devastată, inclusiv prin restabilirea comunicațiilor cu ajutorul căilor ferate. După ce generalul francez a discutat cu colegii săi Dmitri Șerbaciov și Constantin Prezan, C. Prezan a promis că va asigura cu trupe paza nodului de cale ferată de la Ungheni. La 16 (29) decembrie, generalul H. Berthelot i-a asigurat pe miniștrii basarabeni că le va oferi tot ajutorul necesar¹⁷.

La 22 decembrie, în Basarabia, a fost creată o comisie pentru stări excepționale, compusă din membrii comitetului central al militarilor și reprezentanți ai unităților militare dislocate la Chișinău. Președinte al acesteia a fost numit Grigore Turcuman, deputat în Sfatul Țării¹⁸.

La 22/23 decembrie 1917, forul legislativ basarabean, convocat în ședință închisă (în cadrul căreia s-au discutat mai multe puncte de vedere asupra modului în care putea fi salvată Republica Populară Moldovenească) a convenit să ofere

¹⁵ P. Cernovodeanu, *Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în contextul politicii internaționale (1806-1920)*, Albatros, București, 1993, pp. 149-150.

¹⁶ *Ibidem*, p. 150; A. Moraru, I. Negrei, *op. cit.*, p. 66.

¹⁷ A. Moraru, I. Negrei, *op. cit.*, p. 66; P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 149-150.

¹⁸ V. N. Ciobanu, *Militarii basarabeni 1917-1918. Studiu și documente*, Chișinău, 2010, p. 37.

executivului dreptul de a lua decizii în acest sens. În conformitate cu împuternicirile acordate de Sfatul Țării, la 23 decembrie 1917, P. Erhan (președintele executivului), V. Cristi (director general de interne) și I. Pelivan (director general de externe) îi solicitau, printr-o telegramă, ministrului de război al României, Constantin Iancovescu „trimiterea la Chișinău a unui regiment ardelenesc cu posibilă urgență”, care să stea „la dispoziția directorului Republicii Moldovenești” spre a restabili ordinea¹⁹. Formațiunea pe care se miza era un regiment format la Kiev din militari ardeleni căzuți în prizonieratul armatei ruse, ce urma să fie trimis spre Frontul Român. C. Iancovescu l-a redirecționat spre Basarabia, ordonându-i să staționeze în apropierea Chișinăului pentru a păzi depozitele de furaje și alimente din regiune ce aparțineau armatei române²⁰.

Consiliul Directorilor Generali a cerut și sprijinul militar al Cartierului General Rus de pe Frontul Român. Or, în condițiile în care el însuși era păzit de armata română, generalul D. Șcerbacioc nu avea cum să ajute. Tot fără rezultat au fost și negocierile cu privire la trimiterea în Basarabia a două divizii de cazaci, purtate de P. Erhan (președintele Consiliului Directorilor Generali) și Ion Incuț (președintele Sfatului Țării) cu șeful statului-major al Districtului Militar Odessa²¹.

Discutând cu generalii C. Prezan și D. Șcerbacioc, H. Berthelot insistase, la 23 decembrie 1917 (5 ianuarie 1918) ca misiunea de a restabili ordinea în Basarabia să revină armatei române, urmând ca funcția de intermediar între Sfatul Țării și comandamentul român s-o aibă P. d'Albiat, comandantul Diviziei 1²².

Însă decizia de a apela la ajutor armat din exterior nu a avut adeziunea tuturor membrilor executivului. Disensiunile dintre aceștia au creat o situație de criză de guvern. În ședințele Sfatului Țării din 27-28 decembrie, deputații au discutat inclusiv despre posibilitatea unei alianțe cu statul ucrainean. Blocul Moldovenesc și-a exprimat deplina încredere în Consiliul Directorilor Generali și i-a cerut să se adreseze, în caz de necesitate extremă, Cartierului General Rus de pe Frontul Român. Membrii acestui bloc au subliniat că atât Aliatii, cât și Ucraina urmează să ofere garanții că nu se vor amesteca în afacerile interne ale republicii, cerând ca trupele invitate să fie puse sub ordinele directoratului de război. Frațiunea

---

¹⁹ A. Bobeică, *op. cit.*, p. 125-126. Gh. V. Andronache, *Albumul Basarabiei în jurul Marelui eveniment al Unirii*, Chișinău, 1933, p. 177; Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 222; *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918. Documente. Antologie* de I. Calafeteanu și V. Moisuc, Hyperion, Chișinău, 1995, p. 138.

²⁰ P. Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru. 1812-1918*, Știința, Chișinău, 1992, p. 340; *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918. Documente...*, p. 133.

²¹ I. Constantin, *op. cit.*, p. 34.

²² P. Cernovodeanu, *Basarabia...*, p. 150.

socialistă a insistat ca guvernul să solicite urgent ajutor economic și militar Republicii Ucrainene și a protestat vehement împotriva încercării de a apela la ajutorul armatei române. În opinia acestei grupări, introducerea forțelor armate române în ținut ar fi condus la declanșarea unui război civil, ar fi separat republica de Rusia și ar fi anulat toate cuceririle revoluției ruse. Frațiunea minorităților și-a declarat din nou încrederea deplină în capacitatea executivului de a răspunde adecvat situației, indicând și ea că ar fi necesare garanții internaționale. Cu majoritate de voturi a fost adoptată rezoluția reprezentanților minorităților etnice cu privire la confirmarea încrederii în consiliul directorilor generali și la acordarea în continuare a dreptului de „*carte blanche*”. „Socialista” Nadejda Grinfeld a cerut ca această „*carte blanche*” „să fie îngustată în ceea ce privește România și extinsă în direcția Ucrainei”, chemată să protejeze Basarabia. Reprezentantul Blocului Moldovenesc, Vasile Gafencu, a respins pretențiile socialiștilor, arătând că interdicția de a apela la frații români de peste Prut constituia o insultă gravă la adresa tuturor moldovenilor. La 29 decembrie 1917, au fost desemnate două delegații oficiale, dintre care prima era împuternicită să reprezinte interesele republicii la tratativele de pace de la Brest-Litovsk, iar cealaltă urma să se deplaseze la Kiev, pentru a încheia un tratat de asistență politică, economică și militară cu Ucraina²³.

A precipitat evenimentele și Congresul al II-lea al organizației bolșevice Rumcerod (10-23 decembrie 1917, Odessa). În urma acestui congres, la 23 decembrie 1917 a fost format, așa-numitul stat-major revoluționar al trupelor general-republicane din Basarabia, în fruntea acestuia fiind numit Evgheni Venediktov, rus de naționalitate, venit în Basarabia ca soldat cu o unitate militară rusă. Scopul era instaurarea puterii sovietice în ținut și menținerea Basarabiei în componența Rusiei sovietice. Totodată, din inițiativa comitetului executiv central al sovietelor de pe Frontul Român, din Flota de pe Marea Neagră și din regiunea Odessa a fost formată și trimisă în Basarabia așa-numita „Secție de front a Rumcerod” („Frontotdel”), un organ bolșevic, în frunte cu Voicu Perper, Vladimir Kaabak și alți aventurieri politici. Deciziile pe care le luau aceștia ignorau total actele adoptate de organul legislativ suprem al Basarabiei – Sfatul Țării. Având sprijinul unor unități militare ruse bolșevizate, scăpate nedezarmate de pe frontul din Moldova, dar și al garnizoanei Chișinău, contaminată de anarhie, acești revoluționari profesioniști au încercat să preia controlul politic asupra Chișinăului și al Basarabiei în întregime. La 1 ianuarie, secția de front a Rumcerod a emis primul său ordin către armata Frontului Român și zona acestui front. În el se menționa că toate unitățile și instituțiile Frontului Român „a se conduce strict după ordinele și circularele

²³ Gh. Cojocaru, *Considerații cu privire...*, p. 56-57; P. Cazacu, *op. cit.*, p. 267.

emise de Cartierul Front-otdel”, toate ordinele Radei Centrale, ale generalului D. Șcerbaciiov și ale altor „contrarevoluționari nu se vor executa”. Din Iași la Chișinău erau transferate toate instituțiile și unitățile Cartierului General ale Frontului Român. Dezastrul declanșat de organizația bolșevică Front-otdel lua amploare²⁴.

Pentru Basarabia, de curând scăpată de jugul secular al țarismului rus, bolșevismul rus era o nouă amenințare la adresa existenței ei ca stat național independent²⁵. Jafurile și distrugerile săvârșite de trupele ruse în retragere de pe Frontul Român, amenințarea Ucrainei de a îngloba ținutul în componența sa, pericolul militar bolșevic la est și al trupelor bolșevizate staționate în Chișinău și în alte localități, precum și al Puterilor Centrale la vest și sud au făcut ca liderii și populația românească din Basarabia să-și îndrepte tot mai mult atenția spre România²⁶.

În condițiile dezordinii de nestăpănit, Consiliul Directorilor Generali, a decis, la insistența Blocului Moldovenesc, să ceară ajutorul armatei române, unica forță disponibilă, disciplinată și cea mai apropiată, capabilă să pună capăt dezordinilor²⁷. Însă hotărârea privind trimiterea regimentului ardelean în Basarabia, deja emisă de C. Iancovescu, a fost temporar blocată de bolșevici. Aceștia, extrem de prezenți pe Frontul Român, în special în regiunea Iașului, și-au consolidat prezența și la Chișinău, odată cu instalarea aici (la 28 decembrie) a „Front-otdel”, inclusiv prin activitatea distructivă a lui Ilie Cătărău în cadrul garnizoanei din Chișinău²⁸.

Hotărârea din 23 decembrie 1917 (5 ianuarie 1918), adoptată de șeful Misiunii Militare Franceze în colaborare cu generalii C. Prezan și D. Șcerbaciiov de a trimite trupe în Basarabia a fost întărită și de membrii guvernului român la 3 (16) ianuarie 1918, iar la 5 (18) ianuarie, generalul de artilerie Charles Vouillemin a fost trimis la Chișinău să reprezinte armata franceză, secondat de colonelul P. d'Albiat²⁹.

În condițiile în care era îngenunchiată din punct de vedere militar de Puterile Centrale și se confrunța cu provocări din partea bolșevicilor, gestul României de a oferi sprijin militar Basarabiei era o acțiune în același timp necesară și riscantă. Spre a nu complica și mai mult relațiile cu Rusia bolșevică și a nu provoca o reacție negativă din partea Germaniei (cu care se afla într-un

²⁴ A. Moraru, I. Negrei, *op. cit.*, p. 69; I. Constantin, *Basarabia la interferența marilor interese...*, p. 34; A. Bobeică, *op. cit.*, p. 123-124; A. Moraru, *Unele aspecte privind lupta serviciilor secrete rusești împotriva Unirii Basarabiei cu România*, în *Cugetul*, 1998, martie, p. 61.

²⁵ *Ibidem*, p. 125.

²⁶ D. Citirigă, *Câteva considerații privind statalitatea pruto-nistreană între 1917-1918*, în *Analele ANTIM, Anuar istoric*, nr. 5, 2004, Pontos, Chișinău, p. 69.

²⁷ I. Constantin, *op. cit.*, p. 34.

²⁸ I. Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România în 1918. Aspecte controversate ale problemei...*, p. 24.

²⁹ P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 150.

precar armistițiu, semnat la Focșani, la 26 noiembrie (9 decembrie) 1917), guvernul român a acționat cu multă prudență. A trecut peste Prut cu asentimentul lui D. Șcerbacioc, mai întâi, un detașament compus din ardeleni, ucraineni și câțiva grăniceri români, în timp ce din Kiev se deplasa spre Chișinău un corp de voluntari ardeleni³⁰. De altfel, încă la începutul lunii decembrie 1917, în partea stângă a Prutului erau dislocate anumite detașamente ale armatei române, cu scopul de a păzi depozitele militare evacuate în Basarabia.

Însă chiar și în Basarabia existau disensiuni ce riscau să agraveze și mai mult situația deja critică. Deputații din Sfatul Țării nu se puteau pune de acord ce gen de trupe străine ar trebui invitate pentru instaurarea ordinii. Blocul Moldovenesc, care lupta pentru apropierea de România, pleda pentru chemarea armatei române; Frațiunea Țărănească și socialiștii revoluționari moldoveni ocupau o poziție mai rezervată în problema colaborării cu România, fiind mai apropiați de Rusia; reprezentanții partidelor rusești de orientare socialistă și ai minorităților naționale, cu unele mici excepții, care luptau pentru menținerea în continuare a Basarabiei în componența Rusiei, erau categoric împotriva invitării armatei române, deși considerau că este necesar să se apeleze la trupe străine. Chiar și unele unități militare moldovenești, contaminate de propaganda bolșevică antiromânească, au contribuit la aprofundarea crizei politice din Basarabia de la sfârșitul anului 1917³¹.

Evenimentele însă se precipitau vertiginos. În noaptea de 6 ianuarie 1918, ora 2.00, Front-otdel a adoptat într-o ședință secretă o hotărâre ce prevedea: „1) arestarea directorilor generali și a frunțașilor moldoveni din Sfatul Țării, a ofițerilor comandanți de unități moldovenești și a frunțașilor nobilimii basarabene și trimiterea lor la Odessa, unde să fie executați; 2) lichidarea Sfatului Țării și expedierea arhivei acestuia la Moscova; 3) mobilizarea teritoriilor Basarabiei; transportarea tuturor depozitelor de materiale și furaje din Chișinău și din alte orașe la Odessa în termen de 72 de ore³²”.

În dimineața aceleiași zile, la 6 (19) ianuarie 1918, în gara din Chișinău a sosit de la Kiev eșalonul cu militarii transilvăneni, care urmau să execute ordinul din 24 decembrie 1917 al ministrului de război al României cu privire la paza depozitelor. Transportul, însă, s-a efectuat fără luarea unor măsuri de siguranță informativă și militară. În consecință, unitățile militare ruse bolșevizate și unele detașamente ale armatei moldovenești, afectate de propaganda antiromânească, au atacat prin surprindere și au luat în prizonierat regimentul transilvănean, au arestat membrii

---

³⁰ *Ibidem*.

³¹ A. Moraru, I. Negrei, *op. cit.*, p. 67.

³² *Ibidem*, p. 70.

comisiei interaliatate de aprovizionare în Basarabia și au anunțat intenția de a lua măsuri dure contra Sfatului Țării, care a fost acuzat de colaborare cu statul român³³.

În aceste condiții critice, I. Inculeț, președintele Sfatului Țării, și P. Erhan, șeful puterii executive, au fost constrânși să procedeze la convorbiri directe cu reprezentanții Front-otdel și ai Consiliului de deputați ai soldaților și muncitorilor din Chișinău și, sub presiunea forței, să semneze, la 6 ianuarie 1918, o telegramă de protest împotriva intrării trupelor române pe teritoriul Basarabiei (la acel moment intrase doar un contingent limitat), textul căreia n-a fost, însă, coordonat cu forul legislativ al republicii³⁴.

Sfatul Țării, în pofida amenințărilor cu răfuiala fizică, și-a continuat activitatea pe tot parcursul zilelor următoare, încercând să găsească modalitățile posibile de depășire a situației. Deputații din Blocul Moldovenesc majoritar, privați de posibilitatea de a se pronunța liber în ședințele Sfatului Țării, deoarece erau amenințați cu răfuiala fizică de către soldații ruși, s-au întrunit în noaptea de 7 (20 ianuarie) 1918 într-o consfătuire secretă, la care au luat decizia de a trimite la Iași, pe căi diferite, trei delegații ce să solicite ajutor armat guvernului român. Delegația condusă de I. Pelivan (directorul de externe al republicii), a ajuns la Iași pe 9 (22 ianuarie) și a cerut Consiliului de Miniștri al României trimiterea trupelor în Basarabia. Între timp, Consiliul Directorilor Generali a expediat pe numele generalului D. Șcerbaciov, comandantul armatei ruse de pe Frontul Român, două telegrame în care a solicitat trimiterea unor unități disciplinate în Basarabia. Deoarece trupele ruse erau în totală dezorganizare, iar unica forță militară organizată era reprezentată de armata română, generalul rus a adus la cunoștința guvernului român conținutul apelurilor de la Chișinău³⁵.

O telegramă de chemare a trupelor române a fost adresată, la 12 ianuarie 1918, primului-ministru al României I. I. C. Brătianu și de Comitetul moldovenesc din Kiev: „Fiind informați de către reprezentantul Sfatului Țării despre situația critică a Basarabiei, creată prin retragerea armatei ruse, rugăm trimiteteți imediat în Basarabia armata română pentru salvarea țării”³⁶.

Guvernul român și Marele Cartier General erau deja familiarizate cu schimbările politice de la Chișinău și profund îngrijorate atât de dezordinile din acest spațiu, cât

³³ P. Halippa, A. Moraru, *Testament pentru urmași*, Hyperion, Chișinău, 1991, pp. 79-80; Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei...*, p. 184.

³⁴ A. Bobeică, *op. cit.*, p. 133; D. Bogos, *La răspântie. Moldova de la Nistru 1917-1918*, Știința, Chișinău, 1998, p. 139; *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918...*, p. 141.

³⁵ Gh. Cojocaru, *Considerații cu privire la Unirea...*, pp. 57-58.

³⁶ A. Bobeică, *op. cit.*, p. 133.

și de posibilitatea ca insecuritatea să se extindă spre vest. De asemenea, se risca distrugerea elementelor de logistică din regiune ale armatei române³⁷.

Guvernul român a decis să trimită peste Prut două divizii de infanterie și două de cavalerie. Intrarea armatei române în Basarabia a fost hotărâtă în ședința consiliului de miniștri, convocată la Iași la 1 ianuarie 1918. Trupele s-au pus în mișcare la 10 ianuarie 1918³⁸.

Comandantului Corpului VI Armată, generalului Ioan Istrati, i se ordona „...să respingă peste Nistru bandele ruse care ar putea încerca să treacă în Basarabia fără ordinul comandamentului rus al frontului și deci cu intenția de a jefui sau a ataca trupele noastre; să asigure ordinea și regulata circulație pe calea ferată; să se facă ordine în tot ținutul Basarabiei, punându-se viața și avutul locuitorilor la adăpostul jafurilor și crimelor”. Diviziile 11 și 13 infanterie, 1 și 2 cavalerie urmau „să distrugă forțele de agitație existente în Basarabia; să treacă peste Nistru sub escortă, cu trenul sau pe jos, toți soldații ruși dezertori care rătăcesc prin sate și sunt organizați în bande, în scopul de a jefui și răzvrăti pe locuitori. Cei originari din Basarabia vor fi trimiși la vetrele lor”. Divizia 11 Infanterie a primit ordin să-și concentreze majoritatea forțelor în zona Chișinău, Cărbuna, cu misiunea „de a asigura transportul trenurilor de aprovizionare pe linia Bender, Socola și formarea depozitelor necesare armatei române în lungul drumurilor de etape. Să asigure ordinea la Chișinău și Bender pentru ca buna funcționare a căilor ferate să nu fie împiedicată de răufăcători; să pună populația, avutul ei și ținutului în siguranță, la adăpost de jafuri și distrugerii”³⁹.

Astfel, instabilitatea cauzată de descompunerea armatei ruse și de agitația bolșevică, intervenția Consiliului Directorilor Generali al Republicii, a unor organizații naționale moldovenești, a determinat guvernul român să trimită trupe în Basarabia, pentru asigurarea pazei căilor ferate, depozitelor militare românești aflate pe acest teritoriu și a populației pașnice. Această decizie a fost adoptată, de asemenea, la insistența și cu aprobarea reprezentanților puterilor aliate de la Iași și a generalului rus D. Șcerbaciiov, interesați deopotrivă de asigurarea ordinii în ținut și de conservarea posibilităților de aprovizionare, în scopul menținerii în continuare a capacității de luptă a oștilor române⁴⁰.

³⁷ I. Giurcă, *Prezența armatei române în Basarabia la începutul anului 1918*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 4, 2017, pp. 57-58.

³⁸ I. Constantin, *op. cit.*, p. 34; vezi pe larg C. Kirîțescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol. III, cap. II, Editura Casei Școalelor, București, nedatat.

³⁹ A se vedea I. Giurcă, *Prezența Armatei Române în Basarabia la începutul anului 1918*, în *Centenar Sfatul Țării...*, p. 272.

⁴⁰ A. Moraru, I. Negrei, *op. cit.*, p. 66; Gh. Cojocaru, *Considerații cu privire la Unirea...*, p. 58; Gh. Cojocaru, *Sfatul Țării...*, p. 71.

Totuși, în acest context, istoricul Ion Țurcanu scrie: „Este clar prin urmare, că cererile oficialităților basarabene către guvernul român nu au determinat trimiterea ajutorului militar. Dar este tot atât de neîndoielnic și faptul că, de vreme ce guvernul României și forțele lui militare erau sub ascultarea Antantei și că, în același timp, trebuiau să țină cont de interesele Puterilor Centrale, care ocupaseră cea mai mare parte a țării și puteau dicta românilor orice condiții, autoritățile românești nu aveau cum decide, din proprie inițiativă, trimiterea de trupe în Basarabia”. Mai mult, după cum apreciază același istoric „Descompunerea armatei ruse de pe Frontul Român, în urma bolșevizării ei, nu numai că excludea posibilitatea ca guvernul României să se gândească la ocuparea teritoriului dintre Prut și Nistru, dar punea în pericol însăși existența statului român, după cum aceeași primejdie exista și în cazul continuării ofensivei, în această parte a teatrului de operații, a Austro-Ungariei și Germaniei”⁴¹.

Astfel, nu se poate vorbi despre o imixtiune a României în evoluția politică viitoare a Basarabiei. Armata română a trecut Prutul fără niciun gând de alipire a Basarabiei la România.

În telegrama trimisă, la 11 (24) ianuarie 1918 de Ion I. C. Brătianu, generalului Constantin Coandă (șeful misiunii militare române la Kiev), erau stabilite explicit condițiile și obiectivele trimiterii trupelor române în Basarabia: „Noi am fost solicitați de către generalul [Dmitri] Șcebaciiov să asigurăm securitatea liniei Chișinău-Ungheni. În consecință, noi am trimis un simplu detașament de infanterie să facă muncă de poliție. Aceste forțe de poliție militară au găsit Chișinăul ocupat de trupele rusești revoltate contra autorităților militare de pe front și care s-au făcut stăpâne prin forță, pe membrii guvernului Republicii Basarabene, la apelul căruia răspunsese generalul [Dmitri] Șcerbaciiov [...]. Noi am aflat că la Chișinău domnește teroarea, detașamentele transilvănene trimise de la Kiev pentru a păzi depozitele au fost dezarmate și ultragiate, ofițerii români în misiune pentru a face aprovizionări au fost arestați, printre aceștia de asemenea și reprezentantul guvernului nostru pe lângă Directoatul Republicii. În fața unei astfel de provocări, suntem obligați să luăm noi dispoziții militare pentru care suntem solicitați de toată populația interesată în menținerea ordinii în Republică și care trăiește sub teroarea bandelor devastatoare. [...] aceste măsuri de securitate pentru aprovizionarea armatelor ruse și române nu împiedică cu nimic autoritatea politică a guvernului Republicii Moldovenești”⁴².

⁴¹ I. Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România în 1918. Aspecte controversate ale problemei...*, p. 25.

⁴² *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918. Documente...*, p. 136.

Într-un mod similar apreciază acest eveniment și Ștefan Ciobanu, care mai adaugă „în armata română, lumea vedea scăparea Basarabiei de anarhie și bolșevici [...]. Ea a eliminat pericolul instaurării unui regim bolșevic în ținut, a pus capăt unor tentative de dezmembrare a teritoriului Basarabiei și a contribuit la crearea unui climat de mai multă siguranță și stabilitate”⁴³. De asemenea, Șt. Ciobanu specifică: „Introducerea trupelor române în Basarabia, ca răspuns la solicitările repetate ale instituțiilor reprezentative și legitime ale Basarabiei, n-a fost un act izolat în contextul evenimentelor din epocă. În lupta împotriva regimului bolșevic expansionist, mai multe state naționale constituite în cuprinsul fostului imperiu rus, între care țările baltice, Belarusia, Ucraina, au solicitat ajutor armat Germaniei”⁴⁴.

La 12 ianuarie 1918, președintele Sfatului Țării, Ion Inculeț, împreună cu câțiva reprezentanți ai comitetelor militare revoluționare moldovenești (Nicolae Suruceanu) ai țăranilor (Igație Budișteanu), militarilor (Ștefan Ciobanu) și marinarilor (Grigore Turcuman), în calitate de delegație a Sfatului Țării, s-au întâlnit la Călărași cu comandantul armatei române, generalul Ernest Broșteanu. La întoarcerea în Chișinău, această delegație oficială a lansat un apel către populația orașului, în care erau enunțate obiectivele și condițiile intrării trupelor române în Basarabia: „1) Printre oștirea care înaintază se află părți române și ucrainene [...]. 3) Înaintarea oștilor româno-ruse, după spusele comandei, nu are alt țel decât să apere drumurile de fier, ceea ce este de neapărată nevoie pentru oștile ruse, române și ucrainene, ce stau pe front, de asemenea, ele voiesc să apere depozitele și transporturile cu provizii aflătoare în cuprinsul Basarabiei. 4) Românii nu se vor amesteca în treburile lăuntrice ale Basarabiei; pentru aceasta a dat cheazășie Franța și și ceilalți aliați [...]. 6) Intrarea oștilor române în Basarabia a fost hotărâtă de comanda rusă, ucraineană și română, precum și de întovărășiții noștri [...]. 7) Comanda oștilor, care înaintază, cheazășluește viața tuturor locuitorilor cu condiția ca să nu fie vreo faptă dușmănoasă împotriva românilor. Orice faptă dușmănoasă va fi aspru pedepsită [...]. 8) Comanda roagă poporul să fie liniștit și să dea ajutorul său pentru îndepărtarea din oraș a tuturor acelorora, care hrănesc gândul de a duce război cu oștile ce înaintază. 9) Comanda cere dezarmarea deplină a persoanelor particulare. Orice împușcătură va fi aspru pedepsită”⁴⁵. În mod special, se atrăgea atenția că trupele române nu se vor opri decât la Chișinău pentru a-i izgoni pe bolșevici; aceștia erau avertizați că, dacă vor organiza rezistență, armata română va face uz de armele din dotare⁴⁶.

⁴³ Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 61-62; 223.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 61-62.

⁴⁵ Șt. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 228-229.

⁴⁶ M. C. Stănescu, *Armata română și unirea Basarabiei și Bucovinei cu România*, Ex Ponto, Constanța, 1999, p. 70.

În aceeași zi, cu un Manifest către populația Basarabiei s-a adresat și generalul C. Prezan, șeful statului-major al Armatei Române, în care se accentua: „Voi și țara voastră ca și a noastră, treceți acum prin ceasuri grele, hotărâtoare pentru soarta voastră. Din toate părțile, și de către o mulțime de oameni răi, vi se spun tot felul de neadevăruri, care vă ia mintea, vă înrăutățesc inimile și vă fac să nu mai simțiți unde este binele și unde este răul. În aceste clipe de grea cumpănă și nestatornice, Sfatul Țării Moldovenești și-a adus aminte de noi și ne-a cerut, prin comandamentul militar rus, să trecem Prutul: 1) Ca să aducem rânduială și liniște în satele și târgurile voastre, punând la adăpost viața și avutul întregului popor împotriva răufăcătorilor și 2) Ca să chezășluim transportul celor trebuincioase pentru traiul armatelor ruse și române, care fac paza la hotarele noastre, apărând prin aceasta și hotarele țării voastre [...]. Vă declar sus și tare că oastea română nu dorește altceva decât ca, prin rânduiala și liniștea ce aduce, să vă dea puțința să vă statorniciți și să desăvârșiți autonomia și slobozeniile voastre, precum veți hotărî voi singuri. Oastea română nu va obijdui pe niciun locuitor din Republica Moldovenească, oricare ar fi neamul și credința lui!”⁴⁷. În seara de 13 (26) ianuarie 1918, trupele române, după lupte grele cu detașamentele rusești bolșevizate, intrau în Chișinău, părăsit în panică de unitățile ruse.

A urmat, în aceeași zi, proclamația generalului E. Broșteanu către populația Chișinăului „1) Oștile românești, destinate a veni la Chișinău, au intrat în oraș fără a întâmpina niciun fel de împotrivire din partea voastră (a populației civile – n. n.). [...]. 3) Sprijinul vostru binevoitor și cinstit a făcut să nu fie nicio neînțelegere, nicio încăierare, nicio neplăcere, așa ca n-a fost nevoie să întrebuițăm arme. 4) [...] vă aduc mulțumirile mele călduroase [...]. 19. Liniștea și siguranța voastră v-o garantez. În schimb vă cer ascultarea”⁴⁸. Proclamațiile lansate urmăreau liniștirea spiritelor. Scopul lor mai era de a pune capăt zvonurilor privind caracterul de ocupație al intervenției armatei române.

La 15 (28) ianuarie 1918, generalul E. Broșteanu a salutat Republica Moldovenească în plenum Sfatului Țării și a menționat că misiunea principală a armatei române, după izgonirea trupelor ruse bolșevice, constă în paza depozitelor cu provizii din ținut, confirmând încă o dată faptul că armata română nu se va amesteca în viața politică a Basarabiei și subliniind disponibilitatea armatei de a acorda și în continuare tot sprijinul necesar tinerei republici. El a mai subliniat: „Mulți cetățeni ai Republicii sunt cuprinși de bănuieli și frică pentru

⁴⁷ *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918. Documente...*, pp. 137-138.

⁴⁸ Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei...*, pp. 235-236; *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918. Documente...*, pp. 144-146.

libertățile lor. Trebuie să vă declar că România este într-o situație prea grea și că la conflicte și război de cucerire nu se poate gândi. Ați hotărât să vă creați o republică, dar nu aveți puteri proprii. În fiecare ceas, pe teritoriul Republicii se petrec prădăciuni și omoruri și nu le puteți împiedica [...]. Din momentul când armata română a intrat pe teritoriul Republicii Moldovenești, în toate punctele prin care am trecut reprezentanții populației se prezentau și ne mulțumeau pentru noaptea liniștită petrecută. În Chișinău se petrece același lucru: populația ne mulțumește că poate trăi liniștit, sub paza armatelor române. Guvernul român pune la dispoziția dumneavoastră aceste armate, care sunt aici pentru a veni în ajutorul dumneavoastră [...]. Creați-vă viața dumneavoastră cum credeți și ni-meni nu se va amesteca în ea. În organizarea ei, noi nu vă vom împiedica”⁴⁹.

În luările de cuvânt din acea ședință, mai mulți deputați, între care I. Inculeț, P. Erhan, I. Pelivan și-au exprimat recunoștința față de armata română⁵⁰. I. Inculeț a specificat: „Domnilor deputați, dumneavoastră știți prin ce împrejurări grele am trecut și că altele și mai grele ne așteptau din cauza tulburărilor de prin orașe și de prin sate. Mulți, care au fost interesați, au făcut provocații împotriva trupelor române, care au fost la noi. Dumneavoastră însă știți că aici s-au dat lămuriri cu ce scop au venit trupele române: să păzească drumul de fier și pâinea pe care au cumpărat-o. Scop politic nu au și nici n-au avut. Trebuie să înțelegeți că de îndată ce bolșevicii au apucat drumul de fier, oștile române au fost puse în cea mai mare primejdie [...]. Ne-au garantat împreună cu Franța că nu urmăresc niciun scop politic”⁵¹.

Corpul diplomatic al aliaților din Iași, insistând asupra trimerii trupelor române în Basarabia, nu urmărea în niciun caz să-i ofere României posibilitatea de a-și extinde teritoriul. Punctul de vedere în acest sens al aliaților a fost precizat într-o telegramă a ambasadorului Franței în România, citită în cadrul ședinței de guvern din 22 ianuarie 1918. Introducerea trupelor române, în urma unei înțelegeri între aliați, era, în accepțiunea lor, „o măsură cu caracter exclusiv militar, în scopul asigurării funcționării normale a spatelui frontului ruso-român”, conform legilor și regulilor militare aplicabile în cazul tuturor țărilor aflate în acțiuni de război, fără implicații în „viața internă” sau asupra „viitorului politic” al Basarabiei⁵².

⁴⁹ A. Bobeică, *op. cit.*, pp. 135-136; Șt. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 229-231; *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918. Documente...*, pp. 142-143.

⁵⁰ Gh. Cojocaru, *Considerații cu privire la Unirea...*, p. 58.

⁵¹ A. Bobeică, *op. cit.*, p. 135.

⁵² Gh. Cojocaru, *Considerații cu privire la Unirea...*, p. 59; *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918. Documente...*, p. 144; V. N. Ciobanu, *Militarii basarabeni...*, p. 135; Gh. V. Andronache, *Albumul Basarabiei...*, p. 20; A. Moraru, I. Negrei, *op. cit.*, p. 163.

Nu întâmplător, la 25 ianuarie 1918, Daniel Ciugureanu (președintele Consiliului Directorilor Generali), consemnând efectele benefice ale prezenței armatei române în Basarabia, a declarat în Sfatul Țării că „armatele române au venit la noi nu ca cuceritori și inamici, ci ca prieteni ai poporului Republicii Moldovenești pentru a da ajutor în luptele cu jefuitorii și siluitorii ce tind a distruge și sugruma republica noastră”⁵³. Astfel, pătrunderea oștilor române în Basarabia s-a făcut cu acordul Antantei, fapt confirmat în repetate rânduri de reprezentanții aliaților. La 8 (21) februarie 1918, în numele miniștrilor aliați acreditați în România, decanul acestora, ambasadorul Italiei în România, Carlo Fasciotti, preciza că intervenția trupelor reprezintă „o operație militară făcută fără niciun caracter politic, întreprinsă în deplin acord cu Alianții și autoritățile basarabene, în scop exclusiv umanitar, pentru a garanta aprovizionarea trupelor ruse și române, precum și a populației civile”⁵⁴. În același context, ambasadorul Statelor Unite la Iași, Charles Vopicka, își informa guvernul că intrarea trupelor române în ținut avea drept unic scop exercitarea controlului militar, deoarece altfel „nu era posibilă expedierea de alimente din Basarabia în România”⁵⁵. Respectiv, dispunând trimiterea trupelor române în Basarabia, Antanta, în propriile ei interese strategice și politice, nu i-a dat României niciun fel de asigurări că aceasta va putea stăpâni în viitor teritoriul românesc de la răsărit de Prut⁵⁶.

În urma operațiunilor militare desfășurate de armata română la sfârșitul lunii februarie 1918, întreg teritoriul Basarabiei a fost eliberat de bandele bolșevice, cu excepția jud. Hotin și a unei părți din jud. Bălți intrate în zona de ocupație militară austro-ungară⁵⁷.

Pe fundalul evenimentelor care s-au desfășurat în Basarabia și România pe parcursul lunii decembrie 1917 - începutul lunii ianuarie 1918, tensiunile politico-diplomatice și militare din relațiile ruso-române s-au exacerbât până în pragul declanșării unui război direct.

După eșuarea încercării grupurilor bolșevice conduse de S. Roșal de a stabili în favoarea lor situația politică la Iași, dezarmarea și expulzarea maximaliștilor din Moldova, guvernul de la Petrograd a interpretat acțiunile legitime ale autorităților române ca fiind ostile statului sovietic, cerând pedepsirea „celor vinovați” de comiterea actelor respective. Acest insolent document a rămas fără răspuns.

---

⁵³ A. Moraru, I. Negrei, *op. cit.*, p. 163.

⁵⁴ C. I. Stan, *Armata română în Basarabia și rolul ei în înfăptuirea Unirii cu Țara*, București, 1996, p. 150.

⁵⁵ I. Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România în 1918. Aspecte controversate ale problemei...*, p. 28.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 29.

⁵⁷ P. Cernovodeanu, *Basarabia, op. cit.*, p. 151.

Ca reacție, în seara de 31 decembrie 1917 (13 ianuarie 1918), ministrul C. Diamandi, împreună cu personalul Legației Române la Petrograd, au fost arestați și încarcerați la Petropavlovsk, fiind eliberați peste câteva zile în urma unui protest al membrilor corpului diplomatic din capitala rusă, care s-au prezentat în corpore la Smolnîi, unde au avut discuții cu V. I. Lenin⁵⁸. Potrivit opiniei diplomatului sârb Miroslav Spolaikovici, martor ocular al evenimentelor descrise, atitudinea violentă a guvernului sovietic era subordonată planului: „revoluție în România și intrarea sa împreună cu Basarabia, ca republică română – ca un tot unitar, în componența Republicii Federative Ruse”⁵⁹.

La 3 (16) ianuarie 1918, guvernul sovietic a trimis o notă, semnată de Lenin, în care se afirma că „autoritățile române au săvârșit acte dușmănoase la adresa soldaților ruși”, drept care cerea „eliberarea soldaților și ofițerilor arestați, pedepsirea autorităților militare care au decis aceste arestări și garanția că asemenea acte nu se vor mai repeta. Refuzul de a răspunde la cererea noastră până la 24 de ore va fi considerat ruptură de relații. Vom lua în asemenea caz măsurile militare cele mai energice”⁶⁰.

Zece zile mai târziu, ca răspuns la introducerea trupelor române în Basarabia, la 13 (26) ianuarie 1918, Consiliul Comisarilor Poporului⁶¹ transmitea guvernului român că a hotărât următoarele, deoarece „măsurile preventive de arestare a ministrului plenipotențiar român n-au avut efect și crimele își urmează cursul lor” și, în consecință: „1) să rupă orice relațiuni diplomatice cu România și să expulzeze pe drumul cel mai scurt Legația României, precum, în genere, și pe toți agenții autorităților române; 2) să declare sechestrat pentru oligarhia română depozitul de aur al României, păstrat la Moscova; puterea sovietică își ia răspunderea pentru păstrarea acestui depozit și se obligă să-l restituie în mâinile poporului român; 3) fostul general-șef al Frontului Român, D. Șcerbaciov, care s-a ridicat împotriva revoluției, este declarat dușman al poporului și pus în afara legii”. De menționat că în această notă nu se punea chestiunea Basarabiei, astfel că ruperea relațiilor diplomatice nu a avut la bază probleme teritoriale, cum a susținut, mai târziu, istoriografia sovietică⁶².

⁵⁸ Vezi pe larg I. Scurtu ș. a., *Istoria Basarabiei de la începuturi până în prezent*, Semne, București, 1998, pp. 83-84.

⁵⁹ A. Karețki, A. Pricop, *Lacrima Basarabiei. Culegere de documente*, Știința, Chișinău, 1993, p. 19.

⁶⁰ I. Scurtu, *Istoria Basarabiei...*, p. 84.

⁶¹ *Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I, 1917-1934, Editura Enciclopedică, București, 1999, pp. 15-16.

⁶² I. Constantin, *Basarabia la interferența marilor interese...*, p. 36-37; V. Moisuc, I. Calafeteanu, C. Botoran, *Tezaurul României la Moscova. Documente (1916-1917)*, București, 1993, p. 114.

Armata română nu a declanșat o agresiune și nu a intimidat populația locală, ci, alungând peste Nistru bandele bolșevice care amenințau viitorul provinciei și contracarând tentativele de reanexare a Basarabiei de către Rusia sovietică, a restabilit ordinea în societate, liniștea și siguranța populației, contribuind, astfel, în mod obiectiv, la crearea condițiilor necesare pentru proclamarea, la etapa dată, a independenței Republicii Democratice Moldovenești, „văzută ca o modalitate de desprindere definitivă a ținutului de Rusia”⁶³. Ar fi fost de neînțeles și nefiresc dacă Sfatul Țării nu s-ar fi adresat după ajutor României sau dacă, la rugămintea Basarabiei, armatele române n-ar fi reacționat în mod corespunzător.

În acest context, Șt. Ciobanu remarcă „Ordinele Marelui Cartier General Român și ale comandanților trupelor date armatei din Basarabia, precum și proclamațiile către populație, sunt o dovadă a acestei afirmațiuni. Se spune în mod categoric, că armata «să nu intervină în raporturile dintre proprietari și țărani decât pentru a împiedica noi devastări și jafuri [...], iar pentru faptele petrecute anterior, proprietarii să se adreseze autorităților locale.» [...] În Basarabia, în timpul ocupației ei de către trupele române, până la unire nu numai că nu s-a schimbat nimic nici măcar în compoziția organelor revoluționare obștești, cum au fost zemstvele, consiliile comunale cu președinții lor, organizațiile naționale minoritare [...]. Evoluția ideilor revoluționare și naționale își urmează cursul ei. Ca dovadă, este legislația Sfatului Țării de la venirea armatei române și până la unire: proiectul legii agrare, întocmit de către o comisiune în spiritul decretului comisariatului bolșevic [...]; legea electorală pentru constituanta moldovenească, legea așezămintelor judecătorești etc. Toate acestea sunt legi absolut revoluționare, maximaliste [...]. Dacă am adăuga la aceasta libertatea discuțiilor în Parlamentul Basarabiei și violența limbajului unor minoritari ([Krste] Misirkov, [Arcadie] Osmolovschi etc.), care se pot constata din procesele-verbale ale ședințelor Sfatului Țării, ne dăm seama că mersul revoluției în Basarabia n-a fost împiedicat de către armata română. Armata română introduce liniștea în Basarabia, care era necesară ca ideea revoluționară să ajungă la finalul ei logic. [...] Incidentele mici de pe alocurea erau ceva inevitabil”⁶⁴.

Prezența armatei române în Basarabia și restabilirea ordinii în mediile urban și rural a asigurat structurilor politice și organizațiilor profesionale din acest teritoriu libertatea de expresie și activitate.

Sintetizând locul și rolul armatei române în Basarabia în primele luni ale anului 1918, pe baza activităților desfășurate de ea, istoricul Ion Giurcă sublinia că

⁶³ Gh. Cojocaru, *Sfatul Țării. Itinerar*, Civitas, Chișinău, 1998, p. 81.

⁶⁴ Șt. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 63-64; 224-225.

armata nu s-a implicat direct în activitatea politică a structurilor constituite în noiembrie și decembrie 1917, dar prezența ei a stânjenit vizibil planurile trupelor și forțelor bolșevice ostile îndeplinirii idealurilor românilor dintre Prut și Nistru. Semnificația prezenței armatei române în Basarabia în perioada ianuarie-martie 1918 a fost prezentată în raportul din 29 aprilie (12 mai) 1918 al generalului I. Istrati către Marele Cartier General, din care rezultă acțiunile trupelor din subordine: preluarea armamentului de la populația urbană și rurală; asigurarea celei mai complete ordini, împingerea peste Nistru a ultimelor coloane ruse din Basarabia și a celor care veneau din Moldova; asigurarea condițiilor pentru ca activitatea agricolă, economică și comercială să reînceapă; adunarea și inventarierea armamentului lăsat de trupele ruse; o purtare corectă și demnă și desfășurarea unei propagande active (conferințe, șezători, baluri, coruri, concerte – în acest scop, guvernul trimisese în Basarabia mai mulți profesori secundari, învățători și preoți, pentru propagandă națională și culturală), prin care să se apropie populația de toate naționalitățile, iar moldovenii în special să fie deșteptați la viața națională, combătând propaganda externă. În raportul său, generalul I. Istrati remarcă faptul că unitățile care au acționat între Prut și Nistru și-au făcut pe deplin datoria, „liniștea fiind menținută, s-au ajutat proprietarii și țăranii pentru munca câmpului, [...] s-a ameliorat foarte mult spiritul general al populației față de români”. Din raport rezultă că decizia de unire adoptată de către Sfatul Țării de la Chișinău se datorează și prezenței și acțiunilor armatei române, dar nicăieri nu se găsesc aprecieri sau afirmații din care să reiasă planificarea sau desfășurarea unor acțiuni și activități destinate special influențării voinței și deciziei autorităților și populației. Unul din artizanii Unirii Basarabiei cu Patria-Mamă, I. Inculeț, în vara anului 1918, caracteriza importanța aflării armatei române pe teritoriul Basarabiei în felul următor: „Pentru noi moldovenii, pentru mișcarea noastră națională, intrarea armatei române în Chișinău a fost un eveniment de primă importanță, decisiv. Elementele românești au câștigat mai mult curaj și mai multe speranțe pentru viitor”⁶⁵. Astfel, instabilitatea cauzată de descompunerea armatei ruse și de agitația bolșevică, intervenția consiliului directorilor generali al Republicii, a unor organizații naționale moldovenești, a determinat guvernul român să trimită trupe în Basarabia pentru asigurarea pazei căilor ferate, depozitelor militare românești, aflate în acest teritoriu, și a populației pașnice. Această decizie a fost adoptată, de asemenea, la insistența și cu aprobarea reprezentanților puterilor aliate de la Iași și a generalului rus D. Șcerbaciov, interesați deopotrivă de asigurarea ordinii în ținut și de menținerea posibilităților de aprovizionare a armatelor.

⁶⁵ A se vedea I. Giurcă, *op. cit.*, p. 280.

Armata română nu a declanșat o agresiune și nu a intimidat populația locală, ci, combătând atât formațiunile bolșevice prezente în teritoriu, cât și tentativele ulterioare ale Rusiei de a anexa Basarabia, a restabilit ordinea socială firească și a creat un context favorabil declarării independenței Republicii Democratice Moldovenești, într-un climat în care structurile politice și organizațiile profesionale din teritoriu și-au putut desfășura, în sfârșit, activitatea în condiții de libertate.

SUMMARY

The instability caused by the decay of the Russian Army and the Bolshevik agitation, the call of the Council of General Directors of the Republic and of some Moldovan national organizations, determined the Romanian government to send troops to Bessarabia to provide the security of the railways, Romanian military depots on this territory and peaceful population. This decision was also taken at the insistence and with the approval of the representatives of the Allied Powers from Iasi and the Russian General Shcherbacev, both interested in ensuring the order in the land and in preserving the supply possibilities to maintain the fighting capacity of the Romanian and Russian troops.

In the author's opinion, the Romanian Army did not start an aggression and did not intimidate the local population, but, by sending off the Bolshevik gangs that threatened the future of the province across the Nistru River and opposing the attempts to re-annex Bessarabia by Soviet Russia, restored the order, peace and population's security. The presence of the Romanian Army in Bessarabia and the re-establishment of the order in urban and rural areas ensured the freedom of expression and activity of the political structures and professional organizations in this territory.

Marius TĂRÎȚĂ *

SITUAȚIA DIN ZONA BASARABIEI ÎN ZIARELE POLONEZE DIN 3-15 MARTIE 1918

În arhivele poloneze se află numeroase documente referitoare la istoria Basarabiei în prima jumătate a sec. XX. Beneficiind de o bursă din partea Fundației *Krzysztof Skubiszewski* (anul academic 2017-2018), am consultat la Varșovia, la *Archiwum Akt Nowych*, mai multe fonduri de documente legate de Basarabia și România în perioada interbelică. În luna mai 2018, atenția mi-a fost atrasă de conținutul fondului nr. 38 al Agenției Centrale Poloneze, care a activat în anii Primului Război Mondial și puțin după acesta. Printre dosarele inventariate, de fapt cutii tematice cu tăieturi din ziare sau fișe ce conțin referiri la articole, am identificat cel puțin două care prezintă interes pentru istoria noastră. Denumirea fondului în limba poloneză e *Centralna Agency Polski 1915-1919*. Cele două cutii se află la cotele *II/107 LBU* (prescurtare de la Lituania, Belarus, Ucraina) și *II/180 Pax18* (materiale despre încheierea păcii germano-române din mai 1918). Fiecare din ele conține circa 800 de tăieturi din ziare.

Textele permit crearea unei viziuni mai largi asupra evenimentelor din România și Basarabia, încadrându-le în context regional și internațional. Or, anume aceste contexte fac inutile și unele polemici duse de istoriografia sovietică, dar și demersul de contraargumentare din partea istoriografiei române. Unele evenimente apar în o cu totul altă lumină.

---

* **Tăriță Marius**, dr., cercetător științific coordonator, Institutul de Istorie.

Prezentăm mai jos traducerea noastră a nouă texte de ziar. Grupajul începe cu art. I-III ale Păcii de la Brest din 3 martie 1918. Am inclus știri, analiza ziarului *Naprzód* privind condițiile ce urmau a fi impuse României, atitudinea șefului cabinetului ucrainean Vsevolod Holubovici față de Basarabia, informația privind ajungerea trupelor austro-ungare la stația feroviară de la Razdelnaia, ceea ce a și însemnat încercuirea completă a României și Basarabiei de către forțele cvadruplei alianțe. De asemenea, am tradus și analiza unui cadru mai larg al relațiilor internaționale, publicată în ziarul *Czas* din 15 martie 1918. Importantă pentru noi este știrea apărută în *Głos Narodu* la 13 martie 1918, precum că Anglia nu recunoștea cedările pe care România urma să le facă Puterilor Centrale. Acestea urmau să fie contestate la o conferință de pace ulterioară. Textele de mai jos provin din ziarele poloneze *Głos Narodu* (*Vocea Poporului*), *Naprzód* (*Înainte*), *Nowa Reforma* (*Reforma Nouă*), *Czas* (*Timpul*) și ziarul ucrainean *Dilo* (*Acțiunea*).

Pentru că în textele poloneze apare și o perspectivă polonă asupra Ucrainei, am inclus și două texte extrase din ziare ucrainene, cu scopul de a reflecta atitudinea guvernului de la Kiev din acea perioadă față de Basarabia. Textele se află în aceleași cutii tematice, care cuprind și texte în germană și franceză. Ulterior, în măsura posibilităților, voi propune continuarea publicării acestor texte de ziar, cele prezentate aici fiind doar o parte minusculă din volumul lor total. Cunoașterea perspectivei poloneze, și implicit central-europene, diversifică abordarea evenimentelor din 1917-1918. În același timp, ele s-ar înscrie într-o abordare mai incluzivă a istoriografiei naționale.

În cazul filelor din dosarul *II/180* nu am menționat numărul acestora, dat fiind că în cutia în care sunt depozitate, acestea nu au fost numerotate.

[Textul nr. 1]

Art. I-III din pacea germano-bolșevică. Art. III se referă la teritoriile apuse-ne ale fostului Imperiu Rus, inclusiv nemenționata Republică Moldovenească (Głos Narodu, 4.III.1918, textul – „A fost încheiată pacea cu Rusia”)

Art. I. Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia, pe de o parte, și Rusia, pe de altă parte, declară că starea de război dintre ele a luat sfârșit. Au decis ca de acum înainte să trăiască în pace și prietenie.

Art. II. Părțile contractante încetează orice agitație și propagandă contra guvernului sau instituțiilor statului și a celor militare ale celeilalte părți. Obligația aceasta, în măsura în care se referă la Rusia, se răsfrânge asupra teritoriilor ocupate de puterile cvadruplei alianțe¹.

¹ Denumire folosită pentru Puterile Centrale.

Art. III. Teritoriile aflate mai la vest de linia convenită între părțile contractante ce au aparținut anterior Rusiei nu vor mai fi supuse autorității statale ruse. Linia aceasta este evidențiată pe harta anexată la prezentul tratat de pace ca parte componentă a lui (anexa I²). Această linie va fi stabilită mai exact de o comisie germano-rusă. Din faptul că aceste teritorii au aparținut anterior Rusiei nu decurge nicio obligație a acestora față de Rusia. Rusia renunță la orice amestec în afacerile interne ale acestor teritorii³. Germania și Austro-Ungaria intenționează să determine soarta viitoare a acestor teritorii în acord cu populația lor.

Sursa: Archiud Alt Nowych (în continuare: AAN), F. 38, cota II/180, - *Agenția Centrală Poloneză. Dz.: Pax 17a*, f. 201.

[Textul nr. 2]

Textul „Pacea cu România, încheiată” (ziarul „Głos Narodu”, 6.III. 1918)

Viena. În data de 6 martie, biroul de corespondență relatează din București: Astăzi, la ora șapte seara, la Buftea, între cvadrupla alianță și România au fost semnate preliminarile tratatului de pace, în baza înțelegerii de mai jos:

România cedează țărilor aliate⁴ Dobrogea până la Dunăre, acceptă, în principiu, rectificările graniței austro-ungare-române, cerute de Austro-Ungaria, recunoaște, în principiu, prevederile corespunzătoare în domeniul economic, se obligă să demobilizeze imediat cel puțin opt divizii, dar și să susțină tehnic, cu toate puterile, transportul feroviar al trupelor aliate prin Moldova și Basarabia până la Odessa.

Mai departe preliminarile prevăd:

Puterile cvadruplei alianțe se vor stăruii să fie menținut drumul comercial al României prin Constanța la Marea Neagră.

Executarea demobilizării va fi coordonată în comun de comandamentul suprem al grupului de armate Mackensen și de către comandamentul român. Odată cu restabilirea păcii dintre Rusia și România, va fi demobilizat și restul armatei române.

² În ziar nu a fost publicată și această anexă.

³ În art. VI se menționează inclusiv că „Rusia se obligă să încheie imediat pace cu Republica Ucraineană și să recunoască tratatul încheiat între această țară și puterile cvadruplei înțelegeri. Armatele ruse și garda roșie rusă trebuie să părăsească imediat teritoriul ucrainean”.

⁴ În acest caz, prin aliate sunt avute în vedere Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia.

România se obligă să demită imediat ofițerii statelor aflate în război cu puterile cvadruplei alianțe care, la moment, se află în serviciul român.

Prezentul acord intră în vigoare imediat.

Sursa: AAN, F. 38, cota II/180, *Agenția Centrală Poloneză. Da.: Pax 18a.*

[Textul nr. 3]

Fragment din textul „După înțelegerea cu Rusia și România” (ziarul „Naprzód”, 7.III. 1918)

Am citat deja în altă parte scurtele cuvinte de încheiere ale delegaților ruși la Brest, după semnarea tratatului agresiv la adresa Rusiei.

Conducătorul delegației ruse, [Grigori] Sokolnikov, a declarat următoarele: „Rusia, violată prin ruperea armistițiului, semnează tratatul de pace propus ei, fără a intra în pertractări asupra lui”.

Aceste cuvinte, introduse în procesul-verbal, sună ca un avertisment, ca un protest, oferind posibilitatea unor contestări ulterioare.

A avut loc – nu o pace a înțelegerii, ci o pace victorioasă pentru una dintre părți și umilitoare pentru cealaltă.

Confruntându-ne cu lipsa unor date exacte privind hotarul dintre Rusia și Ucraina, și chiar cu nepublicarea acestei linii de hotar, care ar constitui frontiera de răsărit a Lituaniei, nu se poate estima exact teritoriul pe care îl pierde Rusia, cu cât scade populația ei. În orice caz, va fi vorba aici de un milion și câteva sute de kilometri pătrați și în jur de 60 de milioane de locuitori.

Astfel, dintr-o simplă mișcare de pană [=stilou], în estul Europei este creată o realitate nouă – apare o dispunere nouă a forțelor, complet alta, [se] provoacă o răsturnare gigantică în relațiile de acolo.

Nu este vorba doar despre dezmembrarea imensului corp al Rusiei, care a fost mărit timp de secole de către țări, ci acest proces se leagă de imensa mutare spre est a puterii, influenței și expansiunii germane.

Cu un astfel de buton se încheie capitolul războiului mondial în Est...

Ce fel de corecturi va reuși să facă pacea din Vest, după cum s-ar numi astăzi, în aceasta eventuală pace generală, nu știm.

La moment, am văzut două acte epocale: țaratul s-a prăbușit sub presiunea forțelor revoluționare interne – o parte considerabilă din moștenirea sa s-a destrămat sub acțiunea berbecului german, căruia guvernul bolșevic nu i-a putut

contrapune nicio forță armată – în afară de lozincile revoluționare, în a căror desantare în Germania a crezut...

Iată ce s-a întâmplat cu Rusia dinspre apus; în Orientul Îndepărtat, de pe urma amurgului puterii fostului țarat – cu siguranță va reuși să profite într-o mare măsură Japonia, puterea care se conturează, care tinde sistematic la rolul de conducătoare a rasei galbene la fruntariile răsăritene ale Asiei...

Pentru statele centrale, pacea cu Rusia a devenit deodată anunț și pentru pacea de mai departe din est – cu România. [Aceasta] Deoarece România constituia prelungirea Frontului Rus. O străpungere a acestui front cu mijloace diplomatice, în special cu rămășițele [armatelor] puse pe fugă, s-a realizat prin pacea separată cu guvernul ucrainean, orfan la acel moment, refugiat din Kiev⁵.

Aceste întâmplări au grăbit capitularea bolșevicilor și au atras după sine și accelerarea capitulării române.

România, dacă e să judecăm după primele știri despre acordul cu ea [...] este și ea lovită în nervul cel mai vital: pierde, odată cu Dobrogea, accesul la mare, pierde bijuteria sa: portul Constanța și, sub aspect comercial, ajunge în cea mai mare dependență de vecinii săi – în special Austro-Ungaria. Nimerește în acele mâini în care se afla Serbia ruptă de mare, ceea ce era unul din factorii ce alimentau neliniștea în Balcani.

Depeșa care aduce prima știre despre acest tratat nu pomenește defel despre faptul că România a primit în schimbul Dobrogei o anumită speranță la o parte a Basarabiei, soarta căreia încă nu a fost până acum rezolvată, și care a fost ruptă de Moldova cu 40 de ani în urmă (pacea de la Berlin), atunci când Rusia a despăgubit România anume cu Dobrogea; nici despre faptul că mărfurilor române le va fi garantată fără discuții trecerea liberă prin Cernavoda până la Constanța (în punctul corespunzător se amintește că Puterile Centrale „se vor strădui” ca România să se poată folosi de această cale).

Pacea cu România satisface aspirațiile bulgarilor la întreaga Dobroge; pacea cu Rusia a îmbunătățit șansele Turciei, afectată puternic de către Anglia.

Atrage atenția faptul că, exact 40 de ani în urmă, la aceeași dată de 3 martie, Turcia a obținut în Caucaz: Karsul, Ardahanul și Batumi, pe care, prin tratatul de la San-Stefano, a fost impusă să le cedeze Rusiei.

Pe lângă imensele avantaje pe care și le-au pregătit nemții, la masa comună de discuții le va cădea ceva la împărțire și aliaților mai mărunți [...].

---

⁵ Textul se referă la perioada de peste o săptămână din februarie 1918, când trupele bolșevice au ocupat Kievul.

Deocamdată, Austro-Ungaria (pe lângă rectificarea frontierelor cu România) în mare parte contemplează prietenia cu statul ucrainean (la eventualitatea unei rivalități viitoare nu se gândesc). Iar diferite ziare vieneze, de genul *Zeit*, insistă că Ucraina este cel mai sigur și de netăgăduit⁶ rezultat al acestui război, odată ce posedă cele mai multe premise de dezvoltare.

Evident, chiar dacă acoperă un teritoriu mare, are multă populație, soluri favorabile, deține cărbune, minereuri, are acces la mare, îi lipsește până la acest moment doar o fizionomie națională sculptată și se confruntă cu lipsa unei certitudini indiscutabile – dacă va dori să existe ca un stat separat, dacă nu se va confedera cu Rusia nordică. Va trebui să fie protejată de convertirea la o „mezalianță”.

Sursa: AAN, F. 38, cota II/180, *Agenția Centrală Poloneză*. Da.: Pax 17b.

[Textul nr. 4]

Textul „Pertractările cu România” (ziarul „Głos Narodu”, 8.III. 1918)

Viena. Biroul corespondență relatează din București, în data de 7 martie: La ședința de ieri a Conferinței de pace de la Palatul Buftea, a fost stabilit în linii mari planul conferinței. Urmează să fie create comisiile: politică, militară, juridic-politică și comercial-politică. Ședințele conferinței vor fi prezidate de reprezentanții țărilor cvadruplei înțelegeri, în ordine alfabetică. Pe viitor, ședințele nu se vor desfășura în palatul de la Buftea, care este destul de departe de București, ci la Palatul Regal de la Cotroceni, situat în apropierea Bucureștiului.

Sursa: AAN, F. 38, cota II/180, *Agenția Centrală Poloneză*. Da.: Pax 18a.

[Textul nr. 5]

Atitudinea șefului cabinetului de miniștri ucrainean, Holubovici, față de Republica Democratică Moldovenească (ziarul „Nowa Reforma”, 9.III.1918)

Holubovici cere Basarabia

(prin telefon)

Lioy, 9 martie.

Dilo informează din Kiev: Conducătorul sovietului ucrainean al miniștrilor,

---

⁶ În original – „trwałym i spizowym”.

[Vsevolod] Holubovici, a adresat guvernului german o declarație, în care se afirmă că, din rațiuni etnografice, economice și politice, Basarabia constituie un întreg inseparabil cu teritoriul republicii naționale ucrainene. Guvernul ucrainean consideră că orice schimbări ale vechiului hotar ruso-român pot fi făcute doar cu participarea și cu acordul reprezentanților guvernului ucrainean.

Sursa: AAN, F. 38, cota II/107, *Centralna Agencya Polska. Dz.: LBU, V. 13, f. 610.*

[Textul nr. 6]

Știre despre Basarabia preluată din „Neue Freie Presse” („Dilo”, 14.III.1918)

Problema alipirii unei părți a Basarabiei la România

Viena, 12 martie 1918

Neue Freie Presse din 12 martie informează că, în cercurile politice de la fața locului se consideră că reluarea relațiilor prietenești între Puterile Centrale și România nu va întâlni niciun obstacol și că, date fiind eventualele dorințe ale României de a crea relații mai strânse, nu va fi refuzată nici când chestiunea obținerii unei părți a Basarabiei va ajunge pe ordinea zilei. După cum se știe, România a acceptat, în baza unui acord temporar, să cedeze Dobrogea și unele rectificări ale frontierei. Obținerea unei părți a Basarabiei ar da României ceva de câștigat⁷.

Sursa: AAN, F. 38, Cota II/180, *Agenția Centrală Poloneză. Dz.: Pax 18a.*

[Textul nr. 7]

Text despre ocuparea Odesei de către trupele austriece și izolarea României, dar și a Republicii Moldovenești, care nu este menționată („Głos Narodu”, 13.III.1918 - „Încercuirea Românilor”)

Viena. Din cercuri informate se comunică: Armatele noastre stau în fața Odesei. Odessa este astăzi cea mai importantă stație-depozit pentru exportul grânelor în Austro-Ungaria. O parte din grâne va fi trimisă pe cale maritimă, iar alta – pe calea ferată. Armatele austriece, care merg de-a lungul liniilor ferate, au realizat un marș record. Distanța de 250 de km de la frontul din Galiția a fost parcursă în câteva zile, ceea ce înseamnă 40-50 de km de marș zilnic. Acest

⁷ În ucraineană – vinagroda. Posibil să fi fost utilizat în sens de compensație.

marș depășește prin viteză chiar și marșul spre Kiev, pentru că acesta din urmă s-a desfășurat pe un drum mai bun. Odată cu preluarea stației Razdelnaia, românilor le-a fost tăiată ultima conexiune feroviară. Această circumstanță trebuie să influențeze conținutul negocierilor de pace.

Sursa: AAN, F. 38, Cota II/180, *Agencia Centrală Poloneză*. Dz.: Pax 18a.

[Textul nr. 8]

Știri despre atitudinea Angliei față de pacea cu România și negocierile Puterilor Centrale cu România („Głos Narodu”, 13 martie 1918)

Anglia față de pacea cu România

Londra. Biroul corespondență. În camera comunelor, întrebat dacă România a încheiat pacea cu Puterile Centrale și dacă condițiile păcii au fost propuse aliaților înainte de a fi adoptate, ministrul afacerilor externe Balfour a declarat că guvernul a fost informat despre condițiile inamicului, înainte de a se cădea de acord cu ele. Este obligația Angliei și va fi scopul încercărilor noastre la Conferința de pace să implementeze revizuirea acestor condiții dure impuse României.

Pertractările cu România

Budapesta. Pesti Hírlap⁸ raportează din Sofia despre pertractările cu România că de fapt nu se ajunge la coliziuni între delegați, după cum s-a putut vedea la Brestul Lituaniei. Totuși, dincolo de aceasta, cerințele economice ale Puterilor Centrale întâmpină rezistență. Delegații Puterilor Centrale lucrează zi și noapte asupra formulării condițiilor. În cercurile diplomatice bulgare domnește convingerea că în decursul a patru ședințe pacea va ajunge să fie realitate, dar dincolo de aceasta, pacea „provizorie”, care e în vigoare la moment, va trebui să fie prelungită în orice caz.

Sursa: AAN, F. 38, cota II/180, *Agencia Centrală Poloneză*. Dz.: Pax 18a.

[Textul nr. 9]

Analiză despre situația din „Odessa și Caucaz” („Czas”, 15.III.1918)

Ocuparea Odesei de către armatele aliate are o mare importanță politică și

---

⁸ Ziar maghiar din Pesta.

economică. Aceasta este principalul port al Rusiei la Marea Neagră și punctul de ieșire pentru comerțul maritim al acestei țări, în special cu Caucazul și Asia Mică. Marea Neagră în genere este săracă în porturi capabile de dezvoltare. Nikolaev este, întâi de toate, un port militar, Sevastopolul din Crimeea e prea îndepărtat de continent; porturile de pe Azov sunt în ape mici și îngheață în fiecare an pentru câteva luni. [neclar] Odessa are pentru flota rusă o importanță decisivă. E adevărat că comerțul transmarin al acestui oraș a scăzut considerabil în decursul ultimilor ani, în principal din cauza scăderii exportului de cereale, însă circulația vaselor în portul odesit depășește considerabil toate celelalte porturi de la Marea Neagră. Fără Odessa, Rusia nu se poate descurca și, de bună voie, nu va fi de acord niciodată să cedeze acest oraș Ucrainei. De altfel, componența etnografică a guberniei Herson, de care aparține administrativ Odessa, nu justifică doar pretențiile rusine⁹. Ținuturile de pe litoral, situate între gurile Niprului și ale Nistrului – Odessa, Tiraspol și Ananiev – sunt populate în majoritate de ruși și, de remarcat, germani. În ținutul Odessa, la 790.000 de locuitori revin 210.000 de ruși, 130.000 rusini, 60.000 germani, 8.000 români, restul polonezi, evrei, armeni, greci ș. a. În ținutul Tiraspol, la 200.000 de locuitori revin 50.000 ruși, 70.000 români, 60.000 români¹⁰, 25.000 germani. Rușii și evreii locuiesc preponderent în orașe, iar nemții, rusinii și românii în sate. Odessa este un oraș evreiesc-rus, cu colonii puternice poloneze și elene. În toate cele trei teritorii enumerate mai sus, majoritatea proprietăților aparține germanilor, și anume: din cele 2.100.000 ha prelucrabile, ei posedă 1.100.000, din care doar în ținutul Odessa 600.000. După izbucnirea războiului, o parte considerabilă a proprietății funciare germane a rămas pentru scurt timp în granițele „uniunii sud-estice”, care cuprinde guberniile Tauridei și Ekaterinoslavului, de asemenea pământurile cazacilor de pe Don, care și-a declarat nu demult republica independentă. Toate eforturile de până acum ale bolșevicilor de a reprima această mișcare separatistă și de a impune uniunii programul lor social-economic au fost până acum zadarnice. Dacă statele centrale doresc să fie consecvente în politica lor în raport cu Rusia, trebuie să purceadă acum la înțelegeri de pace cu Republica Căzăcească de pe Don, care apare cu mult mai reală decât Ucraina, creată de contele [Ottokar] Czernin la Brest.

În general, stingerea războiului pe fronturile ruse progresează rapid. Din zona asiatică ne vin informații despre ocuparea de către trupele turce a Erzerumului, obținut de ruși acum un an și jumătate, după o campanie lungă și anevo-

⁹ Aici cu sens de ucrainene.

¹⁰ În text e o greșeală, făcută probabil mecanic de persoana care a cules informația. Rămâne de estimat care cifre se referă la numărul de români și care de rusini, denumire pe care autorul o folosea pentru ucraineni.

ioasă. Aceasta este, trebuie să o spunem, consecința tristă a războiului, odată ce în acest mod Armenia nefericită ajunge din nou sub stăpânirea turcă și nu este greu de prevăzut ce soartă va avea populația creștină. La începutul războiului, rușii încurajau prin toate mijloacele mișcarea națională armeană și, după ce au străbătut frontiera Caucazului, au proclamat crearea Armeniei autonome. Consecința a acestui pas a fost răscoala generală a armenilor, care au adus servicii de neprețuit armatei ruse, organizând lupta de partizani peste tot și îndeplinind obositorul rol de serviciu de informații; fără ajutorul lor, rușii nu ar fi reușit să îi împingă pe turci tocmai după Eufrat. Încă atunci s-a ajuns la masacre în ținuturile cu populație mixtă și mii de armeni au căzut victime fanatismului musulman [care s-a] trezit.

Sursa: AAN, F. 38, cota II/107, - *Centralna Agencya Polska*. Dz.: LBU, V. 13, f. 613.

SUMMARY

In this paper author selected and translated nine texts appeared in newspapers between March 3 and March 15, 1918. Seven of them appeared in Polish (in „Głos Narodu” (Voice of People), „Naprzód” (Forward), „Nowa Reforma” (New Reform), „Czas” (Time) and two in Ukrainian (in „Dilo” (Action). Among them are informations on the first three paragraphs of the German-Bolshevik deal at Brest-Litovsk on March 3, 1918, news on what this treaty implied for Romania, the negotiations of Central Powers with Romania, their requirements, the perspectives of Besarabia and two analyses on how the table of the international relations changed or would change after Brest Litovsk (texts from March 7 and 15).

Andrei EMILCIUC*

SITUAȚIA INVALIDIZILOR, VĂDUVELOR ȘI ORFANILOR DE RĂZBOI DIN BASARABIA ÎN TIMPUL PRIMEI CONFLAGRAȚII MONDIALE ȘI DUPĂ ÎNCHEIEREA ACESTEIA

Pe lângă importanțele schimbări de ordin politic pe harta Europei, Primul Război Mondial a adus și profunde schimbări în sistemul de valori general-umane, în contextul în care se impunea o nouă atitudine față de numeroasele victime directe și colaterale ale conflagrației. Odată cu democratizarea regimurilor de guvernare, aceste schimbări au determinat o reabordare a problemei asistenței sociale la nivel de stat. S-a trecut treptat de la conceptul de asistență socială prin benevolență, existent în perioada modernă, la cel de asistență socială ca obligație a statului, caracteristic perioadei contemporane.

După ce, la 19 iulie (1 august) 1914, Germania a declarat război Rusiei, împărăteasa Alexandra Fiodorovna a creat la Palatul de Iarnă un fond pentru ajutarea armatei active, militarilor răniți și schilodiți. Fondul, organizat după modelul celui de pe timpul războiului ruso-japonez (1904-1905), a fost numit *Fondul Romanov*. Evidența și distribuirea donațiilor fusese pusă în sarcina comitetului de administrare¹, care, primind aprobarea împărătesei, aloca bani și în sprijinul societăților locale de ajutorare a orfanilor și copiilor militarilor încorporați². Ast-

---

* **Emilciuc Andrei**, dr., cercetător științific superior, Institutul de Istorie.

¹ *Русский Инвалид*, nr 45, 1916, p. 4.

² *Ibidem*, nr 43, 1916, p. 5.

fel, pe parcursul anilor 1914-1915, comitetul luase sub protecție 14.579 de orfani din diferite regiuni ale imperiului³.

Inițiative similare manifestau și unele persoane particulare. De exemplu, la 30 noiembrie 1914⁴, soția generalului Leonid Artamonov a deschis la Chișinău un azil pentru copiii orfani, rămași fără supraveghere, acesta fiind amplasat în clădirea nou-construită a epitropiei orbilor. Azilul dispunea de 12 camere și putea găzdui 75 de băieți, rămași orfani de mamă, ai căror tați erau mobilizați în armată sau căzuseră pe câmpul de luptă⁵.

Activități similare desfășurau și autoritățile ecleziastice. La inițiativa arhiepiscopului Chișinăului și Hotinului, Platon, în gubernie au început lucrările de organizare a unei colonii agricole pentru 1.000 de copii⁶. Instituirea coloniilor agricole, în care copii orfani sau rămași fără supraveghere urmau să fie instruiți în domeniul agriculturii, nu era ceva nou pentru Imperiul Rus, deși nu era o practică curentă.

La 26 februarie 1915, înaltul prelat prezenta membrilor Comitetului executiv al zemstvei guberniale a Basarabiei proiectul orfelinatlui pentru copiii orfani ai ostașilor basarabeni uciși în război, îndemnând zemstva să participe financiar la construcția și întreținerea acestuia⁷. Totodată, arhiepiscopul Platon solicita clerului să organizeze o campanie de colectare a unui fond pentru construcția clădirii orfelinatlui ce urma să ofere azil copiilor din colonie. La 21 aprilie 1915, Comitetul duhovnicesc a decis să tipărească, în 20.000 de exemplare, în limbile rusă și română, apelul arhiepiscopului Platon către populația Basarabiei, în care prelatul îndemna locuitorii să doneze bani pentru construcția respectivului azil⁸. În 1915, pe banii colectați s-au cumpărat de la Petre Ștefănuță 138 de desetine de pământ, pe un teren situat la 5 verste de Chișinău, pe drumul ce duce spre Hâncești, cu intenția de a construi viitorul orfelinat și de a organiza acolo o colonie. Proiectul clădirii a fost elaborat de arhitectul Aleksei Șciusev, originar din Chișinău⁹, care, la invitația arhiepiscopului Platon, venise în acest scop de la Moscova. La 6 septembrie 1915, arhitectul vizitase împreună cu arhiepiscopul terenul și stabiliseră unde va fi înălțată biserica și unde clădirea azilului pentru orfani¹⁰.

³ *Ibidem*, nr. 26, 1917, p. 4.

⁴ Conform Calendarului Iulian, în vigoare la acel moment.

⁵ *Бессарабская жизнь*, nr. 254, 1914, p. 3.

⁶ *Русский Инвалид*, nr. 33, 1916, p. 5.

⁷ *Кишиневские Епархиальные Ведомости*, № 9-10, 1915, c. 303.

⁸ *Ibidem*, nr. 17-18, 1915, p. 478.

⁹ *Ibidem*, nr. 1-2, 1916, p. 23-25.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 39, 1915, pp. 1045-1046.

Lucrările de organizare s-au întins mult. Spațiul pentru azilul a fost micșorat, capacitatea lui fiind limitată până la maximum 500 de copii. În septembrie 1916, preconizatul azil număra 61 de copii și era amplasat într-o clădire din Chișinău. Potrivit unui raport din 22 septembrie 1916, în a doua treime a anului 1916, și Comitetul *Fondului Romanov* ar fi contribuit financiar la organizarea acestei colonii pentru orfani¹¹. Informații concrete cu privire la finalizarea acestei instituții nu au putut fi totuși depistate.

O parte din orfelinate au fost organizate cu sprijinul societății civile. În aprilie 1916, și la Bolgrad se organizase un azil pentru copiii militarilor căzuți pe câmpurile de luptă ale Primului Război Mondial din donațiile colectate de la locuitori acestui oraș. Primarul localității, Davidov, repartizase în acest scop o clădire, iar locuitori au colectat sume importante pentru întreținerea orfelinului¹².

Problema militarilor schilodiți pe câmpurile de luptă, ca o categorie distinctă, ce necesită asistență specializată, a fost formulată pentru prima dată, la nivel de asistență publică de stat, abia în februarie 1915, la Congresul II al Uniunii Orașelor din Rusia. La congres, s-a convenit să se dea prioritate problemelor ce țin de acordarea ajutorului medical specializat. Până la acel moment, demnitarii de stat nici măcar nu înaintaseră spre discuție problemele cu care se confruntau militarii schilodiți, inapți pentru serviciu militar. Deciziile în această privință erau adoptate de la caz la caz. La congres, s-a vorbit tranșant și despre o nouă categorie de invalizi – militarii cărora li s-au amputat membrele și au nevoie de proteze¹³. Drept urmare, în iunie 1915, zemstva din Ackerman a început să adune informații cu privire la militarii originari din acest județ, care, după încheierea războiului nu vor putea fi încadrați în câmpul muncii, pentru a organiza pentru ei un azil¹⁴.

Din toamna anului 1915 și până în primăvara anului 1916, devenise foarte actuală ideea de a oferi ajutor sistematic invalizilor de război, adică militarilor care, după tratamentul în spitale, nu-și mai puteau continua serviciul militar, pentru că-și pierduseră complet sau parțial capacitatea de muncă. După ce și-au asumat această sarcină, Uniunea Orașelor din Rusia și Uniunea Zemstvelor din Rusia au început să identifice modalități pentru a o aplica în practică. Lucrul cu militarii schilodiți se desfășura pe mai multe direcții: crearea unui sistem de instituții, capabile să administreze tratamente medicale speciale; dezvoltarea unei rețele de

¹¹ *Русский Инвалид*, nr. 271, 1916, p. 2

¹² *Ibidem*, nr. 112, 1916, p. 5.

¹³ Т. Зальцман, *Раненые Первой мировой: как рождалась государственная система помощи инвалидам* <https://www.miloserdie.ru/article/ranenye-pervoj-mirovoj-kak-rozhdalas-gosudarstvennaya-sistema-pomoshhi-invalidam/>

¹⁴ *Русский Инвалид*, nr. 139, 1915, p. 2.

stațiuni balneare; reabilitarea prin muncă – angajarea răniților și schilodiților la diverse munci în infirmerii și după ce părăseau spitalul; crearea instituțiilor sau organizațiilor pentru îngrijirea persoanelor inapte de muncă¹⁵.

În același timp, deschizând spitale și adăposturi pentru persoanele cu dizabilități, specialiștii s-au confruntat cu faptul că mulți dintre răniți nu doreau sau nu se puteau întoarce acasă, căci deveniseră o povară prea mare pentru familie, care nu dispunea nici măcar de mijloace necesare pentru supraviețuire, cu atât mai mult pentru întreținerea unui membru cu handicap. S-a procedat, așadar, la crearea adăposturilor pentru militarii schilodiți, inclusiv a instituțiilor locale de tutelă pentru săraci, astfel încât societatea civilă să poată participa mai activ la asistarea persoanelor cu dizabilități. Or, acest tip de instituții necesita un activism social sporit al populației, greu de manifestat în condiții de război. La Congresul III al Uniunii Orașelor din Rusia, din 7-9 septembrie 1915, au fost aprobate pentru prima dată principiile generale de tratament al persoanelor schilodite. Au fost stabilite domeniile prioritare de asistență: restabilirea capacității de lucru; asigurarea cu proteze; instruirea în meserii și activități ce să corespundă aptitudinilor rămase; asigurarea unui loc de muncă. S-a decis ca înregistrarea riguroasă a invalizilor în instituții specializate, inclusiv la bursele locurilor de muncă, în aziluri și patronate să se facă în mod planificat. Participanții la congres au propus ca activitatea în domeniul asistenței persoanelor schilodite să fie reglementată de un singur organ, unic pentru toate organizațiile, care să includă reprezentanți ai tuturor organizațiilor și să acumuleze fonduri speciale de stat¹⁶.

Unele propuneri au fost transpuse în practică la inițiativa aceluiași autorități ecleziastice, care reușeau să organizeze mult mai eficient colectarea donațiilor. Astfel, conducerea eparhială a organizat la Chișinău un azil pentru militari schilodiți, în scopul de a-i învăța diferite meserii, pentru ca pe viitor să-și poată dobândi singuri mijloace de existență. La 18 decembrie 1915, azilul adăpostea 22 de invalizi de război¹⁷. Ulterior, s-a procedat la instituționalizarea acestui domeniu al asistenței oferite invalizilor de război. Cu permisiunea Ministerului Agriculturii, începând cu vara anului 1916, Comitetul duhovnicesc din Basarabia a organizat la Chișinău cursuri de albinărit pentru invalizii de război¹⁸. Ministerul a aprobat și organizarea, pentru militarii invalizi din Basarabia, a unor cursuri de cinci

---

¹⁵ Т. Зальцман, *Раненые Первой мировой: как рождалась государственная система помощи...*

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Кишиневские Епархиальные Ведомости*, nr. 1-2, 1916, p. 22.

¹⁸ *Русский Инвалид*, nr. 112, 1916, p. 3.

săptămâni pentru pregătirea lor ca și contabili pentru cooperativele agricole și recepționeri de grâne. Acestea urmau să se desfășoare la Ismail, sub coordonarea Uniunii Tovărășiilor de Credit și Împrumut pentru militarii invalizi din Basarabia, începând cu noiembrie 1916, extinzându-se și pentru anul 1917¹⁹. Tot cu permisiunea Ministerului Agriculturii, consiliul zemstvei din Bender a deschis pentru invalizii de război cursuri de zece zile de albinărit și sericicultură, organizate la Bender începând cu martie 1917²⁰.

Ideea că oferirea de asistență soldaților schilodiți, bolnavi și incapabili de muncă sub formă de ajutor și îngrijire este o sarcină pe care trebuie să și-o asume națiunea însăși, în ansamblul ei, a fost reiterată în cadrul reuniunii din 12-13 martie 1916 a reprezentanților zemstvelor guberniale. În contextul în care nu exista un cadru legislativ unic ce să reglementeze această activitate, Uniunea Orașelor din Rusia a încercat să elaboreze un proiect de lege ce să-i ofere un reper pentru munca de ajutorare a invalizilor de război pe care o desfășura deja²¹. Dar, o lege de acest tip n-a fost adoptată nici până la sfârșitul războiului.

Între timp, situația din Basarabia evolua în felul ei. După venirea la putere a bolșevicilor, la 25 octombrie (7 noiembrie) 1917, Basarabia s-a distanțat tot mai mult de autoritățile centrale ale Rusiei. Pe 24 ianuarie 1918, Sfatul Țării a votat în unanimitate pentru proclamarea independenței Republicii Democratice Moldovenești, create la 2 decembrie 1917 în cuprinsul Basarabiei. Totodată, pentru a apăra noul stat de atacurile și pretențiile forțelor armate rusești bolșevizate, aflate în debandadă, a fost solicitat ajutorul armatelor române. Pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor de război lipsiți de mijloace, comandamentul armatei române intrate în Basarabia a înființat o cantină, unde luau masa gratuit 250 de văduve și orfani²². La momentul Unirii, în Basarabia nu se aplica nici măcar sistemul rusesc de asigurări sociale, introdus în Rusia încă la 1911. Respectiv, în 1921, aici intrase în vigoare regimul de asigurări sociale din Vechiul Regat²³. Până în 1929, oferirea de asistență persoanelor ce au avut de suferit de pe urma Primului Război Mondial nu a fost discutată în mod autonom, ci doar în contextul reformei agrare, sistemului de pensii și sistemului asistenței sociale și de sănătate. Treptat, prin ordonanțele emise, prin instituțiile create după model occidental, dar mai ales prin *Legea privind organizarea serviciilor de ajutor social* din 1931 s-au pus bazele

¹⁹ *Ibidem*, № 267, 1916, c. 4.

²⁰ *Ibidem*, № 26, 1917, c. 4.

²¹ Т. Зальцман, *Раненые Первой мировой: как рождалась государственная система помощи...*

²² *Basarabia română*, antologie, ediție îngrijită de Florin Rotaru, București, 1996, p. 200.

²³ *Basarabia română*, antologie, ediție îngrijită de Florin Rotaru, București, 1996, p. 200.

dezvoltării, în perioada interbelică, a unuia dintre cele mai moderne sisteme de servicii de asistență socială din Europa la acea vreme²⁴.

Un element esențial în dinamizarea sistemului de asigurare socială a fost Oficiul Național pentru Invalizii, Orfanii și Vădulele de Război (IOV), creat în România întregită prin legea din 24 august 1920. Atribuțiile lui au fost completate prin legile din 14 aprilie 1922 și din 5 mai 1927. La nivel local, activau oficii județene IOV. În conformitate cu prevederile art. 26 al legii din 24 august 1920, un oficiu județean IOV avea următoarele atribuții:

„a) de a culege și a concentra toate informațiile privitoare la situația materială și morală a invalizilor, văduvelor și orfanilor de război din cuprinsul județului;

b) de a se îngriji de facerea recensământului acestor categorii de persoane, a centraliza datele comunelor din județ și a forma tablouri separate pentru fiecare categorie, cuprinzând pentru fiecare persoană în parte toate indicațiunile necesare unei exacte cunoașteri a situației fiecăruia;

c) de a comunica toate aceste date și informații oficiului național din București și birourilor de la comandamentele teritoriale, cu arătarea cazurilor pensiunilor și drepturilor nevalidate încă, precum și a acelor care nu pot găsi protecțiunea necesară în instituțiunile locale de protecțiune;

d) de a primi toate cererile și reclamațiunile invalizilor, văduvelor și orfanilor de război; de a interveni pentru satisfacerea lor la autoritățile în drept, întrucât vor fi socotite legitime; de a aviza la măsurile de protecțiuni posibile de realizat prin oficiul sau prin societățile delegate, sau de a aduce cazul la cunoștința oficiului național din București, când prin natura protecțiunii este nevoie de deciziunea și concursul acestui oficiu;

e) de a se interesa în mod permanent de regularea drepturilor, remiterea la cei în drept a titlurilor și certificatelor, precum și de achitarea regulată, la termenele fixate, a pensiunilor și ajutoarelor sub orice denumire;

f) de a cerceta necesitățile de protecțiune din județ pentru toate categoriile de persoane prevăzute mai sus și de a regula, prin societățile delegate subvenționate, înființarea sau completarea așezămintelor necesare, întinderea protecțiunii la domiciliu sau, după cazuri, orice alte măsuri efective de protecțiune;

g) de a cerceta nevoile materiale ale societăților și instituțiunilor în ființă care îndeplinesc serviciul de protecțiune pentru invalizi, văduve și orfani de război din județ, de a le da ajutorul material și moral și de a comunica oficiului național subvențiile de cari ar mai avea nevoie pentru asigurarea funcționării în condițiuni cât mai bune, sau pentru realizarea proiectelor lor de dezvoltarea operei;

²⁴ *Monitorul Oficial al României*, nr. 75, 1921, p. 2814.

h) de a ajuta societățile delegate și instituțiile ce depind de ele, înlesnindu-le aprovizionarea în comun a materialelor de cari ar avea nevoie, după comenzile ce vor face și transportul acestor materiale;

i) de a reprezenta în fața justiției, autorităților administrative, civile și militare, sau altele, ca și în fața particularilor, interesele oficiului și interesele invalizilor, văduvelor și orfanilor de război din județ;

j) de a primi donațiunile și legatele ce s-ar face oficiului sau în mod colectiv invalizilor, văduvelor și orfanilor de război, fără ca acest drept să atingă donațiunile sau legatele făcute direct societăților recunoscute ca persoane morale și care în această calitate sunt singurele în drept de a beneficia de ele [în folosul invalizilor, văduvelor și orfanilor de război și sub controlul oficiului național IOV – completare conform legii din 5 mai 1927];

k) de a împlini toate însărcinările oficiului național, de a comunica procesele-verbale ale lucrărilor și de a înainta oficiului național dări de seamă sau rapoarte asupra mersului oficiului, societăților și în genere asupra situațiunii invalizilor, văduvelor și orfanilor din județ”²⁵.

Prin modificările din 13 aprilie 1922, atribuțiile comitetelor județene ale oficiului IOV reveneau comitetelor județene de asistență socială²⁶. Aceste atribuții au fost din nou preluate de comitetele județene ale oficiului IOV prin legea din 5 mai 1927, fiind completate cu următoarele îndatoriri:

„l) de a prezenta Casei centrale de credit de pe lângă Oficiul Național IOV cererile invalizilor, orfanilor și văduvelor de război, pentru împrumuturi, ajutoare extraordinare, avansuri din pensii, etc., însoțite de referate asupra situațiunii morale și materiale ale solicitorilor. Vor da de asemenea avizul lor documentat pentru toate ajutoarele prevăzute la art. 8 al prezentei legi;

m) oficiile județene IOV vor aduna date statistice asupra tuturor invalizilor, orfanilor și văduvelor de război din județul respectiv, cu ajutorul căruia se vor stabili fișe personale pentru fiecare dintre cei mai de sus, în care se va cuprinde toate datele referitoare la situațiunea materială și morală a fiecăruia, precum și date relative la starea sănătății, greutatea familială etc.”²⁷.

Dosarele de asistență socială IOV pe care le-am depistat în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova conțin diferite tipuri de documente ce reflectă contingentul persoanelor ajutate, modalitatea și condițiile acordării

²⁵ *Monitorul Oficial al României*, nr. 119, 1920, p. 4147.

²⁶ *Ibidem*, nr. 11, 1922, p. 499.

²⁷ *Ibidem*, nr. 97, 5 mai 1927, p. 6194 (16).

ajutorului de la stat. Printre acestea se numără rapoarte privind situația materială a familiilor ce au avut de suferit de pe urma războiului; cereri pentru pensii și alocații; scutiri la călătoriile CFR; certificate ce confirmau că o persoană sau alta este sau nu în viață și ocupă sau nu o funcție în aparatul de stat, semnate de primarii de comună; acte ce confirmă recalificarea sau angajarea în câmpul muncii; schimbările în statutul matrimonial al beneficiarilor respectivelor pensii și alocații etc. Aceste surse conțin și liste sistematizate, dar și informații despre liste elaborate și expediate altor instituții ale statului, la cererea expresă a acestora. Faptul că alocațiile și pensiile erau stabilite diferențiat impunea inspecția medicală și socială a beneficiarilor – un proces destul de anevoios, care a durat mai mulți ani după încheierea războiului – și, evident, necesita actualizarea anuală a datelor.

Astfel, la 6 martie 1920, prefectul jud. Soroca îl informa pe ministrul delegat al guvernului în Basarabia că în județ se aflau 792 de invalizi de război „neclasați”, solicitându-i să intervină pe lângă Inspectoratul Sanitar al Basarabiei pentru „clasarea” acestor invalizi²⁸. O bună parte din ei erau fizic incapabili să se prezinte la centrele de certificare medicală, singura variantă ce ar fi putut permite „clasarea” sau categorisirea lor fiind deplasarea inspectorilor sanitari la domiciliu. Evident, procesul de „clasare” devenea extrem de problematic în aceste circumstanțe. Totuși, dosarele erau completate, chiar dacă datele erau adăugate destul de anevoios. De exemplu, conform datelor fixate la 13 decembrie 1918 de prefectura jud. Soroca, în județ erau înregistrați 306 orfani de război de ambii părinți și 2.251 de orfani de tată, iar conform datelor din 25 iulie 1919 se atestau deja 334 și, respectiv, 2.263²⁹. La depistarea și ajutorarea acestora din donații particulare contribuia și Societatea pentru Protecția Orfanilor.

Dosarele IOV din 1919-1920 din fondurile ANRM conțin și o serie de referințe la (soți-)militari reveniți din captivitate. În acest caz, în funcție de situația materială a familiei, odată cu revenirea acasă a capului acesteia, ea putea să piardă sprijinul social din partea statului. În anii următori, întoarcerea prizonierilor de război s-a atestat doar ca fenomen sporadic. În lipsa unor informații veridice, multor militari neîntorși nu li s-a recunoscut niciodată oficial statutul de defunct, dar soțiile lor beneficiau oricum de ajutor material, cu excepția cazurilor când se recăsătoreau. Însă quantumul acestuia varia în funcție de mai mulți factori. Copiii era sprijiniți până la majorat. Invalizii care

²⁸ ANRM, F. 2071, inv. 1, dos. 776, f. 59.

²⁹ ANRM, F. 2071, inv. 1, dos. 775, ff. 45, 161.

nu reușeau să se încadreze în serviciu din motive obiective erau și ei asistați. Veteranii sănătoși erau ajutați să capete profesii și asistați până reușeau să se întrețină din munca proprie³⁰.

Pe lângă asistența socială acordată, autoritățile române au întreprins în Basarabia și o serie de măsuri pentru reintegrarea în societate a persoanelor ce au avut de suferit de pe urma războiului. A fost întocmit și aplicat, inclusiv în Basarabia, regulamentul legii de împroprietărire la orașe a invalizilor, văduvelor cu orfani de război și a demobilizaților. Pe temeiul lui, în toată țara erau împroprietărite zeci de mii de persoane din categoriile sus-enumerate³¹.

De asemenea, prin ordinul nr. 93336 din 12 ianuarie 1921 al Ministerului de Război, se dispunea promovarea ideii ca familiile și în special oamenii cu stare (proprietari de mori, fabrici, ferme) să ia în îngrijire și să crească câte unul sau mai mulți orfani de război. În acest sens a fost lansată o *Invitațiune*, iar cei cărora li se încredințau orfanii de război trebuiau să respecte anumite condiții și să semneze un contract³².

Datorită măsurilor întreprinse de autoritățile române în Basarabia reintegrarea invalizilor de război în viața activă a avut rezultate pozitive. În 1936, în Basarabia (la Chișinău) funcționa doar un singur cămin de invalizi IOV, pentru 40 de locuri, care avea misiunea de a adăposti acei puțini invalizi ai Primului Război Mondial care nu au putut fi reintegrați în societate³³.

SUMMARY

The First World War brought profound changes in the system of general human values, generated by the numerous direct and collateral victims of the conflagration. These changes have led to a reshaping of the state social assistance problem with the democratization of the governing regimes. Thus, gradually, the

---

³⁰ *Dosar relativ la asistența socială IOV, acordată invalizilor, văduvelor și orfanilor lipsiți de mijloace din jud. Soroca* (1919): ANRM, F. 2071, inv. 1, dos. 775, vol. II; *Idem* (1920), F. 2071, inv. 1, dos. 776; *Idem* (1929), F. 2071, inv. 1, dos. 782, vol. I. *Dosar relativ la asistența socială IOV, acordată invalizilor, văduvelor și orfanilor lipsiți de mijloace din jud. Cahul* (1926): ANRM, F. 2067, inv. 1, dos. 216; *Idem* (1927), F. 2067, inv. 1, dos. 217; *Idem* (1928), F. 2067, inv. 1, dos. 218.

³¹ *Activitatea corpurilor legiuitoare și a guvernării de la ianuarie 1922 până la 27 martie 1926. Dare de seamă*, București, 1926, p. 7.

³² A.-E. Pororo, *Situația invalizilor, orfanilor și a văduvelor de la Buzău după Primul Război Mondial*. <http://opiniabuzau.ro/situatia-invalizilor-orfanilor-si-a-vaduvelor-de-la-buzau-du-pa-primul-razboi-mondial/>

³³ *Instituțiunile de asistență socială și de ocrotire, Rezultatele recensământului Instituțiunilor de asistență socială și de ocrotire din 1 ianuarie 1936*, București, 1938, p. 148.

concept of social assistance through benevolence, existing in the modern period, was changed with that of social assistance as an obligation of the state, characteristic of the contemporary period. In this article we analyze, based on the case of Bessarabia, this evolution starting from the break of the war, when this territory was part of Russian Empire, and during the interwar period, when this territory was part of Romania, after its legislative body, Sfatul Țării, declared on 27 March 1918 the union with the Mother Country.

Ion COROPCEAN *

IMPACTUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ASUPRA GÂNDIRII ȘI PRACTICII MILITARE

Primul Război Mondial a avut consecințe sociale enorme, fiind primul de acest gen după amploare, numărul de țări participante și teatrele de operații, după numărul imens de personal implicat, lungimea fronturilor și intensitatea operațiilor militare. Populația țărilor implicate în război a însumat mai mult de un miliard și jumătate de oameni, sau mai mult de două treimi din populația lumii. Războiul a acoperit teritoriul Europei, Asiei, Africii, cu o suprafață totală de peste 4.000.000 km pătrați. În ianuarie 1917, armatele ambelor coaliții au însumat 68.100.000 de oameni.

Pierderile totale din timpul războiului au atins o cifră uriașă – aproximativ 10 milioane de oameni uciși și care au murit din cauza rănilor, 20.000.000 de oameni răniți și 7.700.000 persoane dispărute.

Acțiunile militare s-au desfășurat pe fronturi, a căror lungime a ajuns la 2.500-4.000 km. Adâncimea teritoriului acoperit de operații militare (excluzând acțiunile din spatele frontului ale aeronavelor bombardiere) a atins 350-480 km. La operațiile de luptă pe teren s-au adăugat cele ale aviației și submarinelor. De asemenea, a fost purtat și un război chimic¹.

---

* **Coropcean Ion**, dr., general de divizie (rezervă), ex-șef al Marelui Stat-major, comandant al Armatei Naționale.

¹ A. A. Строчков, *Вооруженные силы и военное искусство в первой мировой войне*, Воениздат, Moscova, 1974, p. 584.

Dezvoltarea economică și industria militară. În timpul Primului Război Mondial, s-a manifestat rolul decisiv al economiei și tehnologiei, dependența cursului și a rezultatului războiului de capacitatea statului de a-l asigura multilateral. Acești factori au avut o influență hotărâtoare și asupra cursului gândirii militare.

În economie apare un nou sector ce va purta denumirea de complex militar. Creșterea și îmbunătățirea producției militare, dezvoltarea echipamentelor militare a schimbat baza tehnică a războiului, a influențat semnificativ toate sferele luptei armate. A crescut rolul științei, iar descoperirile ei se implementau operativ în viață. Îmbunătățirile științifice și tehnice, actualizarea echipamentelor vechi și introducerea de noi echipamente și arme au dus la o creștere fără precedent a capacităților de luptă ale armelor existente și la crearea și dezvoltarea de noi categorii de forță și genuri de armă.

Dacă înainte de război toate armele de distrugere și nimicire erau reprezentate de arme de foc – tunuri, mitraliere, puști (armele albe și-au pierdut semnificația anterioară), atunci în război se foloseau pe scară largă noi mijloace de luptă: avioane, tancuri, submarine, tunuri antiaeriene și antitanc, mortiere, rezervoare de gaz, obuze de gaz și fum, diverse mijloace incendiare, aparate optice și de măsurare. În timpul războiului, s-au dezvoltat comunicațiile: telegraful, telefonul, radioul.

În accelerarea deplasării trupelor și transferului acestora dintr-un sector al frontului în altul au jucat un rol important automobilele și blindatele. Astfel, în momentele critice ale luptei cu ajutorul lor puteau fi redислоcate câteva divizii într-o singură zi. Tot în perioada dată apare un nou gen de armă, care mai târziu se va numi unități motorizate. Primele modele de asemenea unități au apărut în armata franceză și engleză când aliații erau nevoiți să transporte rapid cu automobilele unitățile de infanterie în locurile unde armata germană rupea frontul. Odată cu modificările echipamentelor militare, mărimii armatelor, s-au modificat și metodele și formele acțiunilor de luptă, iar aceasta a condus la schimbări în organizarea trupelor, în componența și corelația categoriilor de forță și genurilor de armă, mai cu seamă celor noi, care au apărut și s-au dezvoltat pe parcursul războiului.

Pe măsură ce scara războiului a crescut, numărul diviziilor încadrate în lupte a părților a crescut la fel de la 363 la 893. Însăși divizia a suferit modificări organizaționale semnificative: a scăzut numărul regimentelor de infanterie, numărul batalioanelor din regimente și companiilor din batalioane, precum și numărul personalului în companii. Deși numărul infanteriei din divizie a scăzut (în Germania de aproape două ori), dar puterea sa de foc datorită numărului mare de mitraliere, artilerie, grenade de mână și puște a crescut de 2,5-3 ori.

În timpul războiului, a crescut continuu proporția artileriei față de alte arme, precum și rolul acesteia în luptă. Dacă la început, armatele Franței, Angliei, Germaniei, Italiei, SUA și Rusiei aveau 24.800 de tunuri, atunci la sfârșitul războiului aveau peste 84.800². A fost recreată artileria pentru susținerea infanteriei în luptă, prin desfășurarea pregătirii de foc și focului de baraj, a apărut artileria antiaeriană și artileria antitanc.

În același timp se perfecționa organizarea artileriei, conducerea și tactica aplicării sale. Pentru a manevra masele mari de artilerie, precum și pentru utilizarea ei masivă și concentrată, se creează rezervele de artilerie. Artileria, concentrată în locul spargerii apărării, a fost împărțită în grupuri, în funcție de capacitățile sale de luptă și de scopul tactic. În perioada de luptă pozițională, spargerea apărării depindea de acțiunile artileriei. Infanteria avansa de la o linie la alta, așteptând până când artileria își înainta pozițiile de tragere și asigura din nou cu focul ei înaintarea. Aici este relevant și exemplul devastatorului și îndelungatului baraj de artilerie românească (228 de tunuri) înaintea ofensivei de la Mărăști din 1917³.

În timpul pregătirii de foc a atacului, artileria a folosit o nouă metodă de tragere – conform datelor calculate anterior, care se aplica masiv în sectoarele importante de spargere a frontului (în operațiunea din martie 1918 – 6.000 de tunuri); se creează o densitate de până la 100 sau mai multe tunuri la 1 km pătrat⁴.

În a doua jumătate a anului 1916, pe câmpul de luptă au apărut tancurile, care au fost folosite pentru prima dată de către englezi în bătălia de la Soma. Apariția lor a fost cauzată de nevoia de a depăși pozițiile defensive întărite ale inamicului și pentru a ieși din impasul pozițional în spațiul operațional și, în final, a trece de la forme poziționale de luptă la cele de manevră.

Tancurile au jucat, în special în operațiunile din 1918, un rol foarte mare. Potrivit aprecierilor lui Winston Churchill, acestea „au avut o influență decisivă asupra schimbării cursului războiului”⁵. Dar tancurile erau departe de a fi perfecte

---

² *Мировая война в цифрах. Институт мирового хозяйства и мировой политики*, Гос. воен. изд-во, Moscova, 1934 г., pp. 17, 31, 68.
<http://elib.shpl.ru/ru/nodes/32190-mirovaya-voyna-v-tsifrah-m-l-1934>
(Accesat la 06.09.2019).

³ *Bătăliile din Moldova: Mărăști, Mărășești și Oituz*.
<https://ro.historylapse.org/bataliile-din-moldova-marasti-marasesti-si-oituz>
(Accesat la 06.09.2019).

⁴ А. А. Строков, *Вооруженные силы и военное искусство в первой мировой войне*, Воениздат, Moscova, 1974, p. 584.

⁵ Ф. Митчел, *Танки на войне*, p. 89.
http://militera.lib.ru/science/mitchell_f/01.html (Accesat la 06.09.2019)

și, de fapt, erau considerate ca un mijloc de a împinge infanteria în linia defensivă a inamicului. Până la sfârșitul războiului, țările Antantei aveau 8.000 de tancuri pe front și în spate (Germania – doar 70), organizate în batalioane și brigăzi⁶. Odată cu introducerea tancurilor, ritmul de atac a crescut; infanteria a trecut la atac cu o nouă formație de luptă – de grupă, și respectiv cu tactici de acțiuni în grupă. În ultimul an de război s-a înțeles că tancul poate oferi nu numai sprijin de foc, ci și logistic: cu muniții, alimente, apă.

Arma principală a apărării antitanc care a apărut și s-a dezvoltat a fost artileria, de asemenea s-au creat mine antitanc. Din 1917, apărarea, ca formă a acțiunilor de luptă, a devenit și antitanc.

În război, o dezvoltare impunătoare a avut aviația, astfel a început competiția aerului. Ideea folosirii avioanelor în acțiuni militare aparține constructorilor germani. La început, aviația servea numai pentru misiuni de recunoaștere, ulterior s-a diversificat utilizarea: în aviația de vânătoare, asalt și bombardament. Ea avea de fapt rolul principal de a asigura interesele armatei de infanterie în organizarea operațiilor și desfășurarea acestora. Escadrilele de avioane erau de asemenea folosite pentru a bombarda centrele politice și industriale.

În timpul războiului își are începutul aviația maritimă. Ea a asigurat recunoașterea pe mare și bombardarea bazelor navale inamice, a navelor de suprafață și submarinelor și, de asemenea, a păzit flota și bazele sale navale.

Aviația organizațională a fost împărțită în unități (escadrile) de 10-12 aeronave, grupuri, și brigăzi. Comandamentul francez a format în 1918 prima divizie de aviație, care număra 600 de aeronave. Din 1917, până la 1.000 de aeronave au fost implicate în operațiuni de luptă majore. Apare astfel strategia aeriană. Ea se ocupă, deopotrivă, de pregătirea și folosirea forțelor aeriene și a mijloacelor, de conceperea și desfășurarea acțiunilor de atac, dar și a celor de apărare de la acțiunile de la sol, de pe mare sau din aer⁷.

În lupta împotriva aviației se dezvoltă apărarea antiaeriană. Primul succes este obținut prin apărarea aeriană a centrelor politice și economice și a anumitor zone ale teatrului de operații⁸.

---

⁶ *Мировая война в цифрах. Институт мирового хозяйства и мировой политики, Гос. воен. изд-во, Moscova, 1934, p. 31.* <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/32190-mirovaya-voyna-v-tsifrah-m-l-1934> (Accesat la 06.09.2019).

⁷ M. Popescu, V. Arsenie, Gh. Văduva, *Arta militară de-a lungul mileniilor*, vol. 2, Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2004, p. 169.

⁸ Э. Б. Ашмор, *Воздушная оборона Англии в мировую войну и в настоящее время*, Moscova, 1936, p. 35. http://www.amyat.narod.ru/hist/ashmore_e/index.htm (Accesat la 08.08.2019).

În Primul Război Mondial, au început să fie utilizate arme chimice. Războiul chimic devine deosebit de intens în vara și toamna anului 1917, are loc utilizarea masivă a obuzelor cu încărcătură chimică (25% dintre proiectilele utilizate, fie de o parte, fie de cealaltă). Bilanțul folosirii substanțelor toxice în acest război a fost tragic: 1.300.000 de victime (100.000 de combatanți morți pe câmpul de luptă, și sute de mii de oameni rămași pentru totdeauna cu afecțiuni respiratorii sau urme de arsuri).

Pentru apărarea împotriva unui atac chimic, au început să fie dezvoltate și aplicate mijloace de apărare chimică, împărțite în apărare colectivă și individuală. În armate au apărut primele unități chimice⁹.

Cavaleria ca gen de armă nu și-a arătat calitățile de luptă anterioare, deși avea exemple de acțiuni mari și îndrăznețe. Până la sfârșitul războiului, rolul ei a fost redus semnificativ. În armata franceză, dacă în 1914 erau 10 divizii, atunci la sfârșitul războiului doar 6¹⁰.

În război, trupele de geniu și mijloacele de luptă ale acestora au fost dezvoltate pe scară largă. Proporția trupelor ingineresti a crescut de 1,5-2 ori.

A crescut enorm consumul și necesitatea în aprovizionarea cu muniții. Odată cu aceasta a crescut importanța locului și rolul logisticii. De fapt a fost începutul tranziției logisticii armatei la transportul mecanizat. Războiul a arătat că sprijinul material și tehnic în timp util al trupelor este o condiție decisivă pentru reușita lor¹¹.

Modificări ale artei militare (strategia, arta operativă, tactica). Războiul din 1914-1918 este primul război în care componentele artei militare s-au manifestat pe deplin luând în calcul trăsăturile caracteristice ale luptei armate inerente acestei perioade. Războiul a arătat o dependență din ce în ce mai mare a luptei armate, artei militare de economie și politică, de puterea industrială a țării. Războiul a demonstrat clar influența moralului populației țării asupra armatei, asupra eficacității sale de luptă.

În desfășurarea Primului Război Mondial a crescut rolul conducerii politice, influența politicii asupra strategiei, precum și politicilor țărilor de coaliție asupra coordonării luptei armate. Depindea de politică „ce direcție ar trebui să ia războiul”

⁹ *Istoria Armelor Chimice.*

http://www.ancex.ro/upload/ISTORIA_ARMELOR_CHIMICE.pdf (Accesat la 08.09.2019).

¹⁰ *Мировая война в цифрах. Институт мирового хозяйства и мировой политики, Гос. воен. изд-во, Moscova, 1934, p. 15.* <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/32190-mirovaya-voyna-v-tsifrah-m-1-1934> (Accesat la 06.09.2019).

¹¹ А. А. Строков, *Вооруженные силы и военное искусство в первой мировой войне*, Воениздат, Moscova, 1974, p. 585.

care ar trebui să fie relația dintre guverne și statele majore generale și dacă „guvernele ar trebui să ofere complet statelor majore conducerea operațiunilor militare?”.

Iar prima problemă de care au fost responsabile guvernele a fost mobilizarea. Conform experienței din perioada inițială a Primului Război Mondial, când mobilizarea se desfășura, de regulă, odată cu declarația de război, a devenit evidentă necesitatea unei schimbări a mobilizării în perioada existenței amenințării de război. Generalul Vladislav Sikorski a scris că „este necesar să luăm în considerare amenințarea răspândită de un atac neașteptat. Prin urmare, este necesară separarea mobilizării. Primul eșalon ar trebui să fie pregătit pentru acțiune cât de repede va necesita securitatea minimă a statului cerută în condiții moderne”. Acest fapt a influențat mai târziu politica statelor în ceea ce privește pregătirea rezervelor militare în cazul unui nou conflict¹².

Toată politica de război, toată strategia Statului-major german a fost focusată de planul șefului de stat major al Imperiului German Alfred von Schlieffen, cu modificările lui Helmuth von Moltke. Cu toate acestea, planul pentru o victorie-fulger printr-o luptă generală și zdrobirea consecutivă a adversarilor s-a prăbușit. Obținerea victoriei a fost posibilă printr-o serie de operațiuni și campanii. Războiul a durat peste 4 ani, și simultan pe mai multe teatre.

În Primul Război Mondial, strategia, ca și anterior, a avut ca scop distrugerea inamicului, forței sale vii pe fronturi și ocuparea și deținerea teritoriului. Apare un nou concept care se va numi războiul total. Spatele frontului, adâncimea teritoriului țării, cu excepția unor mici raiduri rare ale bombardierelor, nu a fost expusă acțiunilor inamicului. Ostilitățile decisive au avut loc în teatrele terestre. Acțiunile forțelor terestre au fost susținute de aviație și de marină pe direcțiile de coastă. Războiul a arătat că luptele navale generale ale navelor de suprafață aparțin deja trecutului. Schimbarea cea mai profundă care a adus-o aviația în teatru a fost tridimensionalitatea acestuia.

Odată cu apariția de noi mijloace de luptă – aviație, tancuri, submarine, îmbunătățirea artileriei, sporirea forțelor de manevră și lovire a trupelor – capacitățile strategiei au crescut. Aceasta și-a atins obiectivele prin planificarea și ducerea operațiilor care implicau noi genuri de arme. Sfera operațiunii s-a schimbat, deoarece a fost introdus un număr mai mare de trupe, a crescut lățimea frontului ofensivei, profunzimea și ritmul operațiunii în primele zile ale ofensivei. Totodată, tactica de luptă ofensivă și defensivă a devenit mai complicată. Lupta de arme întrunite a devenit o acțiune comună, coordonată a infanteriei și artileriei. Sarcina artileriei era să sprijine infanteria.

¹² В. Сикорский, *Будущая война. Ее возможности, характер и связанные с ними проблемы обороны страны*, Воениздат, Moscova, 1936, p. 117. https://voinanet.ucoz.ru/index/antisovorov_27/0-3935 (Accesat la 08.09.2019).

Desfășurarea acțiunilor de luptă pe un front imens și implicarea în ele a armatelor de milioane de oameni a complicat dirijarea trupelor. În acest sens au fost introduse noi cerințe pentru conducerea trupelor, pentru organizarea acțiunilor lor. Forțele armate în teatrele de operații au fost împărțite în grupuri de armate, formate din mai multe armate, în loc de armate separate; operațiunea desfășurată de armată a devenit parte a operațiunii grupului de armate. Astfel rușii au creat, la nord, Grupul de Armate general Jilinski pentru a acționa în Prusia Occidentală. Această structură – grup de armate – nu a existat înaintea. Ea a fost creată de către comandamentul rus în scopul facilitării conducerii strategice, fiind preluată experiența lui Napoleon, care crease corpul de armată. Întinderea frontului (peste 1.000 km) și participarea numeroaselor efective la război necesitau o structură care să faciliteze conducerea și acțiunea în teatru. Mai târziu, către sfârșitul sec. XX, așa cum vom vedea, s-au creat, din același motiv, dar pornind de la o cu totul altă viziune strategică, noi structuri de conducere – comandamentele operaționale¹³. Rolul interacțiunii aliate a crescut, devenind decisivă în desfășurarea operațiunilor (bătălia de la Mărășești, Mărăști din 1917). Putem aduce ca exemplu al interacțiunii și cooperării strategice între aliați desfășurarea, la solicitarea Franței, a ofensivei Brusilov pe frontul de răsărit. Operațiunea Brusilov și-a îndeplinit obiectivele inițiale, făcând forțele germane să-și întrerupă atacul de la Verdun și să transfere un număr considerabil de trupe pe frontul de est. În plus, a produs pierderi uriașe armatei austro-ungare, adică aproximativ 1.500.000 de oameni, din care 400.000 de prizonieri. Armata austro-ungară nu a mai fost capabilă să organizeze de una singură din acest moment vreo acțiune ofensivă de amploare¹⁴.

Consolidarea puterii de foc a tuturor genurilor de arme, creșterea mobilității trupelor, precum și a puterii de lovire a acestora a extins capacitățile, atât cele ofensive, cât și cele de apărare. La începutul războiului, armatele au căutat să efectueze o manevră cuprinzătoare, să acționeze împotriva flancurilor. Pe parcurs, operațiunile de manevră au fost înlocuite, la început parțial, apoi pe întregul front, prin luptă pozițională. Frontul a devenit continuu, nu mai existau flancuri deschise. Singura formă de manevră a fost desfășurarea loviturii frontale. Tot ce a fost posibil în aceste condiții a avut ca scop realizarea unei străpungeri a poziției.

---

¹³ M. Popescu, V. Arsenie, Gh. Văduva, *Arta militară de-a lungul mileniilor*, vol. 2, Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2004, p. 164.

¹⁴ *Ofensiva Brusilov*.

https://ro.wikipedia.org/wiki/Ofensiva_Brusilov (Accesat la 08.09.2019).

Primul Război Mondial a rezolvat problema depășirii apărării tactice. Cu toate acestea, capacitățile de luptă ale marilor unități, dar și arta operativă în sine încă nu îndeplineau cerințele pentru soluționarea problemei de rupere a frontului la scară operativă. Nu era încă momentul pentru astfel de operațiuni.

În timpul războiului a fost dezvoltată ideea creării și utilizării în practică a rezervelor strategice și operative. Ele au fost create pentru a intra în luptă și dezvolta ofensiva, iar în apărare – pentru a respinge atacurile inamice care aveau ca scop spargerea frontului propriu; tot inamicul folosea rezervele pentru întărirea fășiei de apărare, dar și organizarea contraatacurilor. Cu toate acestea, cel mai caracteristic pentru Primului Război Mondial a fost introducerea rezervelor în operațiune pentru a distruge succesiv apărarea, de exemplu, operația pe Somme în 1916, care au dus la pierderi uriașe, până la distrugerea totală a rezervelor¹⁵.

La baza dispozitivului de luptă în ofensivă a infanteriei a stat lanțul de trăgători. Avantajul acestuia a fost capacitatea de atac simultan asupra inamicului aflat în apărare, dar ea nu era suficientă. Trupele erau distribuite uniform (liniar), iar rezervele se foloseau pentru compensarea pierderilor în lanț.

Formarea dispozitivului de luptă în valuri formate din lanțurile eșalonate (1915-1916) a crescut adâncimea și puterea penetrativă. Cu toate acestea, pierderile au crescut. Ofensiva de pe Lacul Naroci din 1916 a fost o încercare nereușită de atac al rușilor pe Frontul de Est și a devenit un exemplu tipic de utilizare a unei metode de război specifică Primului Război Mondial, și anume atacul în valuri umane. Mase mari de oameni erau trimise constant în luptă din nou și din nou, în același loc pe frontul inamic. În cele din urmă, atacul asupra pozițiilor germane a fost oprit, deoarece, așa cum consemna generalul Aleksei Evert în ordinul din 30 martie, el nu condusesse la „rezultate decisive” și „încălzirea vremii și ploile abundente” transformaseră zona într-o mlaștină. Mai manevrabil și cu pierderi mai mici s-a dovedit a fi dispozitivul de luptă format din grupe (1917-1918), atunci când bătălia se dădea de grupe separate – echipe de infanterie. Apariția sa este asociată cu utilizarea de mitraliere ușoare, tunuri ușoare, mortiere și tancuri¹⁶.

Astfel, dispozitivul de luptă al infanteriei se schimba constant: de la lanțurile de trăgători s-a făcut o tranziție la valurile formate din lanțuri și apoi la grupele de luptă (prin grupuri de asalt).

---

¹⁵ *Bătălia de pe Somme.*

[https://ro.wikipedia.org/wiki/B%C4%83t%C4%83lia_de_pe_Somme_\(1916\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/B%C4%83t%C4%83lia_de_pe_Somme_(1916)).
(Accesat la 08.09.2019).

¹⁶ *Ofensiva de pe Lacul Naroci.*

https://ro.wikipedia.org/wiki/Ofensiva_de_pe_Lacul_Naroci (Accesat la 10.09.2019).

La sfârșitul războiului, o divizie trecea în ofensivă într-o fâșie cu lărgimea de până la 2,5-3 km, iar un batalion – 500-600 m. Dispozitivul de luptă a unui batalion, regiment, divizie sau corp, de regulă, se constituia în două eșaloane. Al doilea eșalon era folosit fie pentru a schimba primul eșalon, fie pentru a-l întări.

Apărarea pe teren a fost întărită constant de numeroase fortificații. Războiul a arătat însă că timpul cetăților cu o centură de forturi a trecut. Ele nu au rezistat atacurilor; sub loviturile artileriei grele și nefiind susținute de armată, garnizoanele din ele cădeau. Dar când cetățile au fost incluse în frontul general al armatelor de câmp și completate de fortificații de câmp (Osovets, Verdun etc.), acestea au rezistat celor mai puternice atacuri ale inamicului. Pe baza acestei experiențe, în perioada postbelică au început să se creeze raioane/zone fortificate.

Anume în Primul Război Mondial apare linia frontului. Dezvoltarea apărării a mers de la cea segmentată (puncte de sprijin care aveau între ele legătură de foc) – la tranșee, la formarea fronturilor fortificate din mai multe poziții (fâșii) cu puncte de sprijin puternice, cu o saturație din ce în ce mai mare a diferitelor fortificații și mijloace de foc, cum ar fi cele antitanc și antiaerian. Apărarea s-a dezvoltat în adâncimi de la 1,5-2 la 15-20 km, făcând posibilă realizarea unei rezistențe constante în poziții amenajate, precum și efectuarea de contraatacuri, adică manevrarea în adâncime. Înainte de război, a existat o neglijență la pregătirea trupelor pentru amenajarea genistică a pozițiilor. Se credea că, din moment ce războiul va fi de scurtă durată, de manevră, construcția pozițiilor fortificate va deveni inutilă.

În 1914, înainte de bătălia de la Marna, infanteria a recurs la o simplă săpare a locașurilor de tragere. Odată cu stabilizarea fronturilor, pozițiile de apărare ocupate de trupe constau dintr-o linie de tranșee cu puncte puternice de sprijin (grupul de tranșee amenajate) sau din două și trei tranșee, separate între ele de câteva zeci de metri (până la 100 m) și conectate prin căi de comunicare. Punctele de sprijin au fost aranjate pe direcțiile deosebit de importante ale poziției. La baza luptei defensive a fost lupta pe linia întâi a tranșeeilor.

În 1915, din cauza folosirii active a artileriei grele, trupele au început să se eșaloneze în adâncime până la 8-10 km, creând al doilea aliniament de apărare la o distanță de 4-8 km față de primul. Distanța dintre liniile de tranșee a fost, de asemenea, crescută. Odată cu amenajarea aliniamentului trei, poziției asigurării logistice din spate, adâncimea apărării devine mai mare. Iar cu creșterea adâncimii apărării, lupta a început să se desfășoare „nu în prima linie, ci pentru prima linie” – pentru ea și în jurul ei. În curând, apare ideea care va fi pusă în practică pentru a plasa apărarea nu pe o linie fortificată, ci pe o zonă/fâșie fortificată.

Centrul de greutate al luptei este transferat la adâncimea dispozitivului de luptă. În anii 1917-1918 apărarea a fost formată din fâșii (zone): poziția de acoperire, poziția principală de rezistență și pozițiile de baraj din spate. Adâncimea și mobilitatea apărării au creat cele mai bune condiții pentru a perturba înaintarea inamicului, echilibrând forțele în locul spargerii. În apărare, până la sfârșitul războiului, regimentele erau amplasate în trei poziții; totodată, secțiile diviziei nu depășeau 5 km. La 1 km de front reveneau de la 12 la 24 de tunuri și de la 4 la 8 mortiere. Trupele în apărare erau amplasate (în general) într-o formațiune de luptă de grup, ocupau noduri de rezistență, puncte de sprijin și tranșee care le conectau¹⁷.

După terminarea războiului, în Europa prevalau două viziuni asupra desfășurării acțiunilor militare. Prima prevedea construcția unor linii puternice de apărare, din beton, de-a lungul hotarului, unde trupele vor putea să se ascundă și să reziste fără a avea mari pierderi, ca mai apoi să poată trece în ofensivă. Cea de-a doua viziune pune accentul pe crearea unor trupe rapide, cu un înalt nivel de manevrabilitate, capabile să distrugă inamicul înainte ca acesta să-și mobilizeze forțele.

Totodată, în gândirea militară din anii 1920, pe prim-plan se situa factorul economic, în special existența materiilor-prime strategice precum combustibilul, fierul, arama. Teoreticienii militari din diferite state remarcă necesitatea unei industrii de apărare care să asigure echipamentul tehnic și armamentul pentru înzestrarea unei armate moderne, care să fie aptă să ducă operațiuni de ofensivă și de apărare. Totodată se cerea ca, în caz de război, să fie pregătită populația, să fie create noi întreprinderi militare cu tehnologii performante unde se vor produce tancuri, avioane, submarine. Economiiștii militari remarcă, că după cum a arătat experiența primului război, dacă un stat pierde principalele izvoare de resurse naturale, atunci decade economia și statul respectiv este sortit înfrângerii¹⁸.

Astăzi, se examinează tendințele de schimbare a naturii luptei armate luând în considerare influența unor factori noi, care includ: informatizarea societății și sectorului militar, dezvoltarea și adoptarea armelor bazate pe noi principii fizice și tehnologice, transferul aspirațiilor în sfera spațială pentru a obține o superioritate garantată a puterii asupra potențialilor adversari. Toate acestea necesită dezvoltarea constantă a gândirii militare.

¹⁷ A. A. Строчков, *Вооруженные силы и военное искусство в первой мировой войне*, Воениздат, Moscova, 1974, pp. 588-589.

¹⁸ *Totalurile și urmările Primului război mondial*. <http://istoriamilitara.org/stiinta/articole/572-totalurile-si-urmarile-primului-razboi-mondial.html> (Accesat la 11.09.2019).

Generalii se pregătesc întotdeauna pentru războiul trecutului, a spus W. Churchill. În acest sens, în dezvoltarea militară ar trebui să se țină cont de toți factorii care pot contribui la victorie în zilele de azi (știință, tehnologie, politică, psihologie, război hibrid etc.).

SUMMARY

The war of 1914-1918 was the first war in which the components of the military art were fully manifested, taking into account the features of the armed struggle inherent to this period. The war showed an increasing dependence of the armed struggle and the military art on economy and politics, on the industrial power of the country. The war demonstrated the influence of a certain country's population ethics on the army and its combat effectiveness.

Adrian GRIGORE*

GENERALUL TOMA LIȘCU ȘI CONSTITUIREA UNITĂȚILORDE GRĂNICERI ÎN BASARABIA ÎN ANUL 1918

Generalul de divizie Toma Lișcu s-a născut la 1 aprilie 1866 în localitatea Islaz (pe atunci în jud. Romanați), locul unde s-a declanșat Revoluția de la 1848 din Țara Românească. La 20 februarie 1886 s-a înrolat voluntar, ca soldat, în Regimentul 1 Geniu și a îndeplinit funcții de comandă/execuție la unități militare, de la nivel batalion până la nivel divizie, în diverse garnizoane, parcurgând treptele ierarhiei militare până la gradul de general de divizie. În campania din anul 1916 a participat la luptele din trecătoarea Bran-Câmpulung, la Operația de la Flămânda și la bătălia de pe Neajlov-Argeș. În anul 1917 a participat la marea bătălie de la Mărășești, la comanda Brigăzii 10 Infanterie și, ulterior, a Diviziei 5 Infanterie, fiind elogiat de superiorii săi ierarhici pentru destoinicia și bravura dovedite. La 1 mai 1918, generalul Toma Lișcu a fost numit comandant al Corpului Grănicerilor, recent reconstituit după ce, pe durata operațiilor militare, unitățile de grăniceri fuseseră folosite ca trupe de infanterie¹.

La 13 mai, părțile sedentare ale Regimentelor 1 și 2 Grăniceri s-au contopit cu părțile active, iar la 22 a fost înființat și Regimentul 3 Grăniceri, prin transfor-

---

* **Grigore Adrian**, colonel, Arhivele Militare Naționale Române.

¹ V. Avram et al., *Războiul de Întregire (1916-1919). Comandanți militari români*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2016, pp. 111-112.

marea Regimentului 8 Vânători². Începând cu data de 25 mai 1918, Corpul Grănicerilor, comandat de generalul de brigadă Toma Lișcu, a trecut la organizarea pazei frontierei României Mari, începând cu cea din sudul Basarabiei și cea de pe Nistru, realizând următorul dispozitiv:

Brigada 1 Grăniceri, comandată de colonelul Gheorghe Pârjolescu, cu comandamentul la Iași, având în componere trei regimente, pe care le-a dislocat pe frontiera nouă, astfel:

- Regimentul 1 Grăniceri, comandat de colonelul Nicolae Uică (viitor ministru al Apărării Naționale în anii 1933-1934), era menținut la Iași, pregătit pentru o eventuală desfășurare, în funcție de evoluția evenimentelor, pe frontierele din Dobrogea, Muntenia și Oltenia;
- Regimentul 2 Grăniceri, comandant de colonelul Gheorghe Cantacuzino (viitorul lider al partidului de extremă-dreaptă „Totul pentru Țară”), cu comandamentul la Galați. Regimentul 2 Grăniceri a primit sectorul de pază între gura Siretului (sud Galați și localitatea Napadova, nord Dubăsari, pe Nistru. Cele două batalioane au fost dispuse la Ismail și Tighina, iar companiile la Galați, Ismail, Cetatea Albă, Olănești, Tighina, Criuleni și Rezina);
- Regimentul 3 Grăniceri, comandat de colonelul Laurențiu Bârzotescu (viitor șef al secției Istoric al Marelui Stat-Major în perioada 1921-1927), cu comandamentul la Botoșani. Regimentului 3 Grăniceri i s-a încredințat sectorul de pază cuprins între Napadova, pe Nistru și imediat Vest Hotin, către sud-vest, pe linia stabilită în Carpați în anul 1775, până la Drăgoiasa, apoi către sud-est de Carpații Răsăriteni, până la Soveja. Până la sfârșitul anului, Regimentului 3 Grăniceri a adoptat dispozitivul de pază de pe frontiera din nord-vestul Moldovei, așa cum era stabilită înainte de anul 1775, cu Batalionul 1 la Bălți, Batalionul 2 la Cernăuți și cu cele șase companii la Soroca, Otaci, Hotin (pe Nistru), Zastavna, Orășeni și Zeletin.
- cele 3 batalioane de instrucție ale regimentelor de grăniceri constituiau Centrul de Instrucție al Corpului Grănicerilor, dislocat la Negrești, județul Vaslui³.

Constituirea și consolidarea dispozitivului de apărare a noilor granițe răsăritene ale României a fost un proces laborios, presărat cu nenumărate obstacole și dificultăți, așa cum reiese din documentele emise în acea perioadă. Din cau-

---

² S. Neagoe, *Grănicerii români în cele două conflagrații mondiale ale secolului al XX-lea*, Editura Ministerului de Interne, București, 1996, p. 45.

³ *Ibidem*, p. 46-47.

za atacurilor repetate efectuate pe granița de pe Nistru de formațiunile înarmate bolșevice, dar și de bandele de contrabandiști, pe tot cursul de apă se instaurase, practic, un climat identic cu „starea de război”⁴.

Aspecte ale activității unităților de grăniceri din Basarabia le găsim reflectate în raportul cu nr. 2476 din 5 iulie 1918, prin care comandantul Corpului Grănicerilor, generalul Toma Lișcu, aducea la cunoștința comisarului general al Basarabiei, generalul Arthur Văitoianu, următoarele:

„Comandantul Regimentului 2 Grăniceri, în urma inspecției ce a făcut frontierei în Basarabia, ne semnalează următoarele:

1. Ofițerii trupelor din Basarabia, aflate în apropierea frontierei, eliberează locuitorilor bilete pentru pășunatul vitelor, de care bilete posesorii lor – în multe cazuri – se folosesc pentru a-și apropia vitele de malul Nistrului ca apoi să treacă cu mai multă înlesnire în contrabandă în Ucraina.

[...]

2. La punctele Criuleni, Coșernița, Ustia, unde se fac treceri la Dubăsari; la Chișcani, Slobozia, Olănești, Palanca unde se fac treceri la Odessa; la Ackerman, Bugay și Bender, nu au luat încă ființă autoritățile polițienești, atât de necesare, mai cu seamă în împrejurările actuale, când este nevoie de diferite informații și când călătorii care intră și ies din țară trebuie riguros controlați.

3. Serviciul poștal lasă foarte mult de dorit, întrucât o corespondență expediată de la Iași face 6-7 zile până la companiile de la frontieră și tot atât de la companii înapoi; așa că cel mai urgent ordin nu se poate executa de către unitățile de la frontieră decât în 12-14 zile, prin telegraf în 8 zile, iar la telefon niciodată.

Față de acestea se impune ca:

Ofițerii trupelor din Basarabia să nu mai elibereze locuitorilor bilete pentru pășunatul vitelor, căci s-au găsit asemenea bilete la mulți contrabandiști;

Herghelele de cai care se găsesc în luncile de la Nistru, să fie ținute la cel puțin 2-3 km depărtare de Nistru, iar unitățile care au aceste herghelii să controleze oamenii care îi păzesc fiindcă – având în vedere tentația vitelor – nu este exclusă posibilitatea de a înlesni contrabanda, mai cu seamă că cunosc (sic!) mersul patrulelor de grăniceri.

De asemenea, să li se dea ordine să nu mai tragă focuri de armă, pentru că alarmează pichetele și patrulele de grăniceri și le fac să piardă timpul cu cercetări zadarnice, crezând că focurile sunt trase de alte patrule de grăniceri care au descoperit ceva, sau sunt atacate de contrabandiști și se poate ca în multe cazuri când unele patrule de grăniceri ar fi în pericol și ar da alarma, să nu alerge în ajutor alți grăniceri, crezând că focurile sunt trase de soldați care păzesc caii.

⁴ J. Rotaru, I. P. Lică, *Grănicerii Marii Uniri. Basarabia și Bucovina*, Editura Majadahonda, București, 1998, p. 30.

[...]

Să se organizeze și să ia ființă polițiile de frontieră la punctele menționate mai sus și în special la Olănești, Bugaz și Palanca, puncte de trecere foarte importante, pe unde se pot strecura toți indivizii urmăriți de poliție, controlul făcut de grăniceri neputând fi eficace din cauza că ei nu cunosc bine pe indivizii puși în urmărire.

De asemenea să se organizeze serviciul telegrafo-poștal în Basarabia întrucât așa cum funcționează acum nu poate fi de folos”⁵.

* * *

O descriere detaliată a problemelor cu care se confruntau subunitățile de grăniceri (pichete, plutoane și companii) o regăsim în raportul comandantului Regimentului 2 Grăniceri, colonelul Dumitru Rădulescu, document care a stat la baza elaborării raportului generalului Toma Lișcu.

Comandantul Regimentului 2 Grăniceri informa eșalonul superior că, „în intervalul 10-20 iunie a inspectat în detaliu” companiile 5,6,7 și 8 și 2 plutoane din compania a 4-a. Conform raportului, serviciul de pază pe frontieră, care se executa bine de către militari dar care, din cauza efectivelor reduse, era foarte obositor pentru grăniceri. Referitor la instrucția militară și pregătirea de război, se consemna efectuarea pregătirii de specialitate cu recruții („școala grănicerului”), dar, din motive obiective (în primul rând starea cvasipermanentă de alertă), nu se desfășurau exerciții militare cu arma sau trageri. Totuși, în urma verificărilor efectuate, s-a constatat că militarii cunoșteau bine întrebuințarea armamentului individual⁶.

În ceea ce privește echipamentul, s-a constatat că numărul bocancilor disponibili era insuficient, deoarece aceștia, fiind de slabă calitate, se rupeau foarte repede, malul Nistrului fiind pietros. În plus, militarii veniți de la Regimentul 1 Grăniceri aveau uniforme de iarnă reformat⁷.

Armamentul era bine întreținut de către militari. Subunitățile de grăniceri fuseseră dotate cu mitraliere și puști-mitraliere, precum și cu muniția aferentă. Colonelul Rădulescu afirma că în momentul când „pichetele amenințate se vor vedea armate complet, vor rezista cu multă bărbăție și încredere că nu vor putea fi învinse de atacurile lașe ale unor bandiți ordinari”⁸.

Starea sanitară era bună, în timpul inspecției nefiind identificați militari bolnavi. Pe de altă parte, numeroși grăniceri erau slăbiți din cauza alimentației neîndestulătoare. Hrana era bună calitativ, dar „pâinea și mămăliga erau insuficiente”.

⁵ *Arhivele Militare Naționale Române*. Fond Microfilme, rola F II 2.2748, c. 116-117.

⁶ *Ibidem*, c. 119.

⁷ *Idem*.

⁸ *Arhivele Militare Naționale Române*. Fond Microfilme, rola F II 2.2748, c. 120.

„Rațiile de făină și de mălai trebuiesc sporite până la 600 grame pentru făină și 650 grame pentru mălai. De dorit ar fi ca să nu se dea niciodată mămăliga, întrucât grănicerii iau totdeauna masa rece”. Comandantul de regiment a găsit la mai multe pichete de grăniceri cuptoare pentru pâine și a menționat în raport că a dat ordin „ca toate pichetele să aibă cuptoare pentru pâine”⁹.

Starea morală a ofițerilor și trupei era bună. Ofițerii „stăteau în rând cu grănicerii”. În raport se sublinia faptul că toți grănicerii „pun înainte datoria și apoi existența lor. Cine voiește să se convingă de acest adevăr trebuie să vadă pichetele Palanca nr. 2, Maiak Sud și Limanul, unde, în fiecare noapte, grănicerii sunt atacați cu focuri de pușcă, focuri de mitralieră și grenade de mână, cum a fost cazul din noaptea de 23/24 iunie”.

Autorul raportului menționa că relațiile dintre grăniceri și serviciile vamale ale Ministerului de Finanțe erau bune, deși existau unele probleme generate de contrabanda cu vite și de modul de dispunere a birourilor vamale. La fel de bune erau și relațiile dintre grăniceri și structurile locale de poliție și de siguranță.

În finalul raportului erau consemnate modificările aduse pe frontieră de către comandantul de regiment pentru a se asigura o pază mai bună, precum și propuneri către eșalonul superior pentru îmbunătățirea activității, propuneri reluate în raportul generalului Toma Lișcu și pe care le-am menționat mai sus¹⁰.

* * *

Corpul de Grăniceri era subordonat atât Ministerului de Război, cât și Ministerului de Finanțe (cu atribuții pentru executarea legislației vamale). Constantin Argetoianu, ministru al finanțelor (13 martie - 13 iunie 1920) și al internelor (13 iunie 1920-13 decembrie 1921), sublinia faptul că grănicerii comandați de generalul Toma Lișcu au avut un rol esențial în menținerea ordinii într-o perioadă de tulburări generate de grupările de extremă stângă, dirijate din umbră de la Moscova: „Prin străduința sa a reușit să facă din Corpul de Grăniceri, atât în garnizoana București, unde 1.500 de grăniceri formează trupa de temeinică siguranță a orașului, cât și în celelalte garnizoane, corpurile de elită pentru paza ordinii și siguranței. Batalioanele de instrucție ale grănicerilor au fost apreciate de marile comandamente militare ca cele mai de seamă trupe, perfect instruite, disciplinate și administrate”¹¹.

⁹ *Ibidem*, c. 121.

¹⁰ *Ibidem*, c. 122.

¹¹ *Depozitul Central de Arhivă*, F. Direcția Cadre și Învățământ, Memorii Bătrâni, Litera L, Generali, dosar nr. 11, f. 12.

Aceiași elogii i le aducea și Nicolae Titulescu (ministrul de finanțe în perioada 13 iunie 1920 - 13 decembrie 1921), în foaia calificativă pentru anul 1921: „În vremea când contrabandele deveniseră atât de dese, a reușit, de acord cu Direcția Vămilei, să aducă cele mai eficace servicii prin ordinele date corpului de grăniceri. A pacificat și liniștit regiunea petroliferă din Valea Prahovei din decembrie 1918 la octombrie 1919. A stăpânit și stins spiritul de revoltă din Cadrilater de la octombrie 1919; a potolit în germene revolta Regimentului 114 Bucovinean din garnizoana Cernăuți; a format garnizoana de siguranță la Sibiu, [unde se afla] Comandamentul Trupelor de Vest, iar de la 1918 o însemnată parte din grăniceri formează garnizoana de siguranță a capitalei. La granițele Nistrului și Dobrogei, în permanență atacate de bolșevici și comitajii [...], a luat cele mai energice măsuri pentru intensificarea pazei, așa că atacurile au fost treptat și cu energie înfrâ-nate. Paza pe apă, Dunăre și mare, a fost de-asemenea completată prin înzestrarea Corpului [de Grăniceri], după propunerile sale, cu 15 vase de patrulare”¹².

* * *

La 28 noiembrie 1921, generalul Toma Lișcu a fost eliberat din funcția de comandant al Copului Grănicerilor și numit în funcția de comandant al Diviziei 14 Infanterie. Ulterior, la 1 octombrie 1923, a devenit comandant al Diviziei 6 Infanterie.

La 1 aprilie 1926, după o carieră militară de peste 40 de ani, în care a parcurs treptele ierarhiei militare de la gradul de soldat la cel de general de brigadă, Toma Lișcu a fost înaintat în gradul de general de divizie și trecut în rezervă pentru limită de vârstă, iar la 1 ianuarie 1934 a fost trecut în poziția de retragere¹³.

În circumstanțele dramatice ale anului 1918, generalul Toma Lișcu și grănicerii români au reușit, în pofida condițiilor deosebit de grele în care și-au desfășurat activitatea, să pună bazele edificării dispozitivului de apărare a frontierei statului român în Basarabia, după revenirea acestei provincii istorice românești la patriamă prin Declarația de Unire votată de Sfatul Țării la 27 martie (9 aprilie) 1918.

SUMMARY

In the dramatic circumstances of the year 1918, General Toma Lișcu reorganized the Border Guards Corp, primarily aimed to securing the new frontiers of the Romanian state after the union of Bessarabia with Romania. Facing enormous difficulties, as the Dniester River was practically a war zone, General Toma Lișcu and the Romanian Border Guards Corp managed to counteract the violent attacks of the Bolshevik armed groups against the state authority in Bessarabia.

¹² *Ibidem*, f. 14.

¹³ *Ibidem*, f. 16.

MILITARI BASARABENI

Alexandru COSMESCU *

Valentina COSMESCU **

DIMITRIE BOGOS: NOI DATE ȘI CONTEXTUALIZĂRI

Aspirația fundamentală a lui Dimitrie Bogos, cultivată pe parcursul întregii sale biografii militare, a fost mereu consecventă: a proteja soarta Basarabiei amenințate de haos. Din perspectiva lui, declarată explicit în volumul de memorii *La răspântie. Moldova de la Nistru: 1917-1918*, publicat în primă ediție la Chișinău, în 1924, numele acestui haos era clar: propaganda bolșevică, „frazologia bolnăvicioasă a vremii”¹. Împotriva ei a luptat, în perioada 1917-1918, ca fost ofițer de stat-major (*ștabs-căpitan*) în armata țaristă, asumându-și sarcina de a contribui la crearea unui organism militar de orientare națională în nou-proclamata Republică Democratică

* Cosmescu Alexandru, dr., cercetător științific, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

** Cosmescu Valentina, cercetător științific, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

¹ D. Bogos, *La răspântie. Moldova de la Nistru. 1917-1918*, Știința, Chișinău, 1998, p. 108.

Moldovenească, ulterior – în Basarabia unită cu România. Împotriva aceleiași ideologii a luat arma în mâini în 1941, ca voluntar în armata română, participând la eliberarea Basarabiei. Un gest simbolic în acest sens a fost să arunce în apa Prutului, pe care îl trecea împreună cu unitatea din care făcea parte, panglica neagră de doliu pe care o purtase la brațul stâng din momentul ocupării Basarabiei de către URSS. Sursele acestei atitudini, coerentă de la începutul carierei sale militare până la încheierea ei, pot fi reconstituite cu ușurință din lectura memoriilor și articolelor sale publicistice.

Dimitrie Bogos s-a născut la 14 iunie 1889 în s. Grozești, jud. Lăpușna, în familia preotului Dimitrie Bogos. După absolvirea Seminarului Teologic din Chișinău (1910) și-a continuat studiile la Facultatea de Drept a Universității din Varșovia. În 1914, și-a susținut teza de licență, cu tema *Statele Unite ale Europei*. Înrolat în armata țaristă la începutul Primului Război Mondial, a fost trimis pentru cursuri de calificare la Școala pentru pregătirea de ofițeri pe timp de război, dislocată în Oranienbaum, pe care a absolvit-o la 10 ianuarie 1915 cu gradul de prapor². În 1917 avea deja gradul de ștabs-căpitan. În vâltoarea evenimentelor provocate de revoluția rusă, a revenit în Basarabia, implicându-se în munca de reorganizare a armatei, în calitate de șef de stat-major al Comisariatului militar (numit în funcție în octombrie 1917), șef al cancelariei Directoratului de Război (din decembrie 1917), subsecretar de stat la Ministerul de Război al Republicii Democratice Moldovenești (din februarie 1918). A avut o contribuție capitală la organizarea primelor unități militare moldovenești din Basarabia: atât a cohortelor ce aveau misiunea de a păstra ordinea publică și a de lupta contra anarhiei, cât și a regimentelor de infanterie și cavalerie moldovenești. A fost unul dintre responsabilii de colaborarea armatei basarabene cu armata română, ulterior și de fuziunea acestor structuri. A intrat în rezerva Armatei Române cu gradul de maior, în care fusese avansat în 1918³.

În perioada interbelică, Dimitrie Bogos s-a implicat în viața social-politică a provinciei în cadrul României întregite. În anii 1918-1920, a fost prefect de Lăpușna, ulterior devenind secretar general al internelor în Basarabia în timpul primei guvernări a mareșalului Alexandru Averescu (1921), ministru al Basarabiei în timpul guvernării Take Ionescu (1922), primar al or. Chișinău

² 2-я Ораниембаумская школа прапорщиков,
https://ria1914.info/index.php/2-я_Ораниембаумская_школа_прапорщиков

³ Gh. Andronachi, *Albumul Basarabiei în jurul marelui eveniment al unirii*, Chișinău, M.O. Impr. Statului, 1933, p. 153.

(1931-1934). A fost deputat de Lăpușna în trei legislaturi ale Parlamentului României, din partea Partidului Național Țărănesc. A avut și funcția de președinte al Societății Ofițerilor din fosta armată a Republicii Democratice Moldovenești.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Dimitrie Bogos, maior în rezervă, la vârsta de 52 de ani, a depus cerere pentru a fi mobilizat în armata activă. A fost repartizat, inițial, la Detașamentul Infanterie Marină din Odessa, în calitate de ajutor al comandantului. În perioada 1943-1944 a fost implicat în serviciile de informații și contrainformații ale Marelui Stat-major Român. A activat în cadrul mai multor centre, inclusiv ca șef de subcentru pe frontul din Crimeea și Taman, ocupându-se personal de prelucrarea informativă a prizonierilor și dezertorilor sovietici; ulterior, în timpul retragerii trupelor române și germane, subcentrul pe care îl conducea a activat pentru un timp în Basarabia⁴. După lovitura de stat din 23 august 1944, a continuat activitatea de informații și contrainformații, participând la eliberarea Transilvaniei. Utilizându-și experiența de fost ofițer de stat-major și cunoașterea limbii ruse, s-a implicat cu dăruire în activitatea informativă, încercând să asimileze specificul acestei munci și să se facă util structurilor de informații în care fusese inclus.

A fost decorat cu ordine ale Imperiului Rus (*Sfânta Ana* și *Sfântul Stanislav*) și ale României (ordinul *Regele Ferdinand*, clasa I, *Steaua României*, în grad de comandor, *Coroana României*, în grad de comandor, *Vulturul României*, în grad de ofițer, medalia *Peleş* ș.a.).

A decedat la 16 mai 1946, în urma unei tumori canceroase. A fost înmormântat în cripta familiei din cimitirul Mănăstirii Cernica.

* * *

Sursele primare pentru reconstituirea biografiei lui Dimitrie Bogos au fost, tradițional, volumul său de memorii *La răspântie...*, mărturiile unor contemporani⁵ și notele fiicei sale, Nina Bogos-Mănuilă⁶. Biografiile publicate în

---

⁴ P. Moraru, *Dimitru Bogos (1889-1946): momente inedite ale biografiei*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 1, 2007, pp. 79-94.

⁵ Vezi, de ex., Gh. Andronachi, *op. cit.*, p. 153; O. Ghibu, *Pe baricadele vieții (1917-1918). Amintiri*, Universitas, Chișinău, 1992, pp. 44, 445 etc.

⁶ D. Bogos, *op. cit.*, pp. 204-205; Iu. Colesnic, *Dimitrie Bogos, în Basarabia necunoscută*, vol. 6, Muzeum, Chișinău, pp. 105-107.

edițiile enciclopedice⁷ și, în general, receptarea publică a personalității lui Dimitrie Bogos se bazează, în principal, pe datele prezente în aceste surse. Mai recent, nepoata lui Dimitrie Bogos, Maria Antonia Negrilă, a publicat un articol în care prezintă unele date inedite⁸. Alte date inedite despre activitatea militară a lui Dimitrie Bogos în timpul celui de-al Doilea Război Mondial a identificat cercetătorul Pavel Moraru⁹.

În articolul de față, vom completa cu unele date și contextualizări inedite activitatea lui Dimitrie Bogos în perioada 1914-1917, pe baza mai multor documente referitoare la unitățile militare din care a făcut parte în acești ani.

Dimitrie Bogos a fost concentrat în armată imediat după absolvirea Universității din Varșovia, în august 1914, și trimis la studii de specialitate, în condițiile în care armata țaristă, la declanșarea Primului Război Mondial, avea nevoie urgentă de cadre pregătite. Respectiv, putem presupune că Dimitrie Bogos a fost considerat persoană cu potențial de ofițer de carieră încă din momentul recrutării.

În istoriografia autohtonă, prima mențiune cu privire la o unitate în care ar fi servit Dimitrie Bogos vizează abia anul 1917. În *La răspântie...*, autorul menționează că pe atunci făcea parte din Regimentul 142 Infanterie Zvenigorod, comandat de „colonelul [Vladimir] Petrovski”¹⁰, dislocat pe frontul din țările baltice, în regiunea or. Dvinsk, actualmente Daugavpils, Letonia.

Acest gol de trei ani în biografia lui Dimitrie Bogos poate fi completat, cel puțin parțial. În urma desecretizării și digitalizării arhivelor militare ruse, a devenit accesibilă lista absolvenților Școlii pentru pregătirea ofițerilor pe timp de război, dislocată în or. Oranienbaum – un orașel din apropierea Sankt-Petersburgului, pe malul Golfului Finic. În lista comună a absolvenților Școlii pentru pregătirea ofițerilor pe timp de război și ai Școlii nr. 2 pentru pregătirea de praporgici de infanterie, promoția din 10 ianuarie 1915¹¹, găsim numele lui Dimitrie Bogos, sub numărul 55. Gradul militar primit la absolvirea celor patru luni de cursuri de specializare (septembrie-

⁷ *Prezențe basarabene în spiritualitatea românească. Dicționar enciclopedic*, Civitas, Chișinău, 2001, p. 63.

⁸ M. A. Negrilă, *Frații Bogos luptători pentru întregirea neamului*, http://www.dacoromania-alba.ro/nr96/fratii_bogos.htm

⁹ P. Moraru, *op. cit.*

¹⁰ D. Bogos, *op. cit.*, pp. 35-39.

¹¹ *2-я Ораниенбаумская школа прапорщиков*, https://ria1914.info/index.php/2-я_Ораниенбаумская_школа_прапорщиков

decembrie 1914) a fost „praporgic de infanterie”, fiind promovat din rândurile subofițerilor Divizionului 1 Artilerie (rezervă), prima unitate în cadrul căreia fusese concentrat la recrutare.

La 20 noiembrie 1915, „praporgicul Dmitri Bogos” este menționat ca făcând parte din Regimentul 495 Infanterie Kovno (actualmente Kaunas, Lituania). Istoricul rus Mihail Lemke prezintă, în memoriile sale¹², documentația din cadrul unui proces de răsunet din noiembrie 1915, intentat generalului Vladimir Grigoriev, comandantul fortăreței Kaunas. În timp ce forțele germane asediau cetatea, generalul descurajat a abandonat-o, sub pretext că ar merge „după ajutoare”, practic forțându-și trupele să se predea la 4 august 1915. Pentru acest act de lașitate, generalul a fost condamnat de tribunalul din Dvinsk la exil și 15 ani de muncă silnică. În lista martorilor care au confirmat aceste acțiuni ale comandantului lor se numără și Dimitrie Bogos, pe atunci aghiotant al Batalionului 71 de Marș din cadrul Regimentului 495 Infanterie Kovno.

Anul 1916 îl găsește pe Dimitrie Bogos deja în componența unității militare la care se referă și în volumul său de memorii – Regimentul 142 Infanterie Zvenigorod, condus de colonelul Vladimir Piotrovski, portretul nobil al căruia l-a conturat în primele pagini ale lucrării *La răspântie...*¹³. La 5 martie 1916, găsim numele praporgicului Dimitrie Bogos în lista ofițerilor de stat-major și ofițerilor superiori ai acestui regiment¹⁴. La acel moment, Dimitrie Bogos avea funcția de aghiotant al regimentului, adică, în mare măsură, persoană de încredere a comandantului Vl. Piotrovski, după cum confirmă paginile citate din *La răspântie...* La 15 mai 1916, Dimitrie Bogos, deținând în continuare funcția de aghiotant al regimentului, a fost inclus în lista persoanelor care urmau să fie avansate în grad de sublocotenent, primul grad de ofițer inferior din armata țaristă, în baza unor noi privilegii recunoscute de țar¹⁵. Documentul conține semnătura olografă a lui Dimitrie Bogos, care, în funcție de aghiotant, se ocupa și de lucrările de secretariat ale regimentului.

---

¹² М. Лемке, *250 дней в царской ставке (25 сент. 1915 - 2 июля 1916)*, Петербург, 1920, с. 245.

¹³ D. Bogos, *op. cit.*, pp. 37-40.

¹⁴ *Российский Государственный Военно-исторический архив*. F. 408, inv. 1, dos. 14227, f. 228.

¹⁵ *Ibidem*. F. 2031, Штаб главнокомандующего армиями Северного фронта, inv. 2, dos. 469.

15	Подпоруч.	БАДДЕЕВЪ Петръ Тимофеевичъ	Команд. 4-й роты	1914 г. Октября 1.	1914 г. Юля 12	Въ команд ровкъ.
16	Прапорщ.	ДОЛГОНОСОВЪ Алексѣй Александровичъ.	полков. Кавнач.	1903 г. Ноября 6.	1903 г. Ноября 6.	На л и ц
17	"	ЖЕГАЛКИНЪ Евгеній Лаврентьевичъ	Команд. 1-й роты.	1914 г. Декабря 1.	1914 г. Декабря 1.	на лицо оконч. Ал санд. Вое училище
18	"	РОЗАНОВЪ Евгеній Ивановичъ	Начальн. к-ды кон. развѣдч.	тоже	тоже	Въ команд тоже
19	"	БОГОСЪ Димитрій Димитриевичъ	Полков. Адъютан.	1915 г. Января 10.	1915 г. Января 10.	На лицо
20	"	СТАШЕВИЧЪ Николай Ксавельевичъ.	Команд. роты.	тоже	тоже	эвакуиро по болѣзн
21	"	КУЗИНЪ Федоръ Михайловичъ	Команд. нестроев роты.	тоже	тоже	на лицо
22	"	КРИВОНОГОВЪ Николай Александровичъ	Мл. офиц. 16 роты	1915 г. Января 30	1915 г. января 30	тоже
23	"	КРИВУСЕВЪ Михаиль Ивановичъ	команд. 10 роты.	1915 г. Февраля 1.	1915 г. Февраля 1.	тоже оконч. Пав ловск. Вое училище.
24	"	САМОЙЛОВЪ Константинъ Владимировичъ	Команд. 6 роты.	1915 г. Февраля 6.	1915 г. Февраля 6.	На лицо
25	"	КОКУРИНЪ Анатолій Петровичъ	Мл. офиц. 7-й роты.	1915 г. Февраля 15	1915 г. Февраля 15.	эвакуир по болѣзн
26	"	МАКРИНОВЪ Реннадія Николаевичъ	Начальн. к-ды пѣш. развѣдч.	тоже	тоже	на л и ц о
27	"	КОЛДАНОВЪ Николай Александровичъ	Мл. офиц. пулеметн команды.	тоже	тоже	тоже
28	"	ЧЕЛАКОВЪ Василій Семеновичъ.	Мл. офиц. 10 роты.	тоже	тоже	эвакуир по болѣзн
29	"	ЕЛЕНЕВЪ Александръ Федоровичъ	Мл. офиц. 8 роты	1915 г. Февраля 20	1915 г. Февраля 20	тоже. II
30	"	БАБАНСКІЙ Семенъ Ивановичъ	Мл. офиц. 12 роты	1915 г. марта 12	1915 г. марта 12	На лицо.
31	"	КОЛЯГИНЪ Федоръ Никоноровичъ.	Нач. ком. связи.	1915 г. марта 30	1915 г. марта 30	тоже
32	"	ДАНИЛЮКЪ Афанасій Прохоровичъ.	Мл. офиц. 9 роты	тоже	тоже	тоже

1. Listă a ofițerilor din Regimentul 142 Zvenigorod, ce confirmă gradul militar al lui Dimitrie Bogos la 5 martie 1916, www.gwar.mil.ru.

Вариант

ИМЕННОЙ СПИСОКЪ

прапорщиков 142 пехотного Звенигородского полка, представленных къ производству въ подпоручики на основании БЕССОУЩАШЕ дарованныхъ преимуществъ, объявленныхъ въ приказѣ по Военному Ведомству 1915 года за н. 563, съ обозначеніемъ, какія они фактически занимали должности въ моментъ представленія къ производству.

№ по порядку	Ч и н ы	Имена и фамилия.	Когда представленъ къ производству	Какія должности фактически занимали въ моментъ представ.	ОТМѢТКА
1	Прапорщикъ	Дмитріе БОГОСЪ	15 мая 1916 года за н. 97.	Полкового Адытанта.	
2	"	Алексѣй УРЯДОВЪ	" "	Младшій офицеръ 1 роты	
3	"	Макаріи ЛАВРУЩЕНКО	" "	Младшій офицеръ 3 роты	
4	"	Николай КАДАНОВЪ	" "	Младшій офицеръ пулеметной ком. "Максима"	
5	"	Федоръ КОЛЯГКИНЪ	" "	Начальникъ командн. связи.	
6	"	Афанасіи ДАНИЛЕВИЧЪ	" "	Младшій офицеръ 8 роты.	
7	"	Константинъ САМОЙЛОВЪ	" "	Командиръ 6 роты.	
8	"	Василій КРАВЧЕНКО	" "	Младшій офицеръ 15 роты	
9	"	Филиппъ ГЕРАСИМОВЪ БОСОА.	" "	Младшій офицеръ 1 роты.	
10	"	Андрей ДАВИДОВЪ	" "	Командиръ 14 роты	
11	"	Александръ ЯКОВСОНЪ	" "	Младшій офицеръ 14 роты	
12	"	Владимиръ СОСНИНЪ	" "	Младшій офицеръ 4 роты	
13	"	Сергій ЛЕБЕДЕВЪ	" "	Младшій офицеръ 2 роты	
14	"	Викторъ ПИЛЕЦКІИ	" "	Младшій офицеръ пулеметной ком. "Максима".	

Командиръ полка,
Полковникъ *Могуровъ*

Полковой Адытанта,
Прапорщикъ *Богосъ*

2. Propunerea de avansare în grad de ofițer a mai multor militari din Regimentul 142 Zvenigorod, inclusiv a lui Dimitrie Bogos, la 15 mai 1916, www.gwar.mil.ru.

Primele luni ale anului 1917 au fost marcate, după cum mărturisește însuși Dimitrie Bogos, de atmosfera incertă provocată de abdicarea țarului Nicolae al II-lea, instalarea guvernului provizoriu și de intensificarea propagandei revoluționare în armata țaristă. Pe acest fundal, organismul militar rus a intrat într-o dezagregare profundă, accentuată de două tendințe: unii militari deveniseră purtători ai ideologiei revoluționare, de orientare socială, iar alții – ai tendinței de autonomie/autodeterminare pe criterii naționale. Dimitrie Bogos descrie, în memoriile sale, felul în care aceste două tendințe puseseră stăpânire pe regimentul din care făcea parte. Aflat departe de Basarabia și având printre camarazi doar un singur basarabean, Dimitrie Bogos a încercat să stabilească legături cu diverși fruntași ai mișcării naționale din Basarabia, pentru a se documenta cu privire la starea de spirit a soldaților basarabeni din armata rusă și cu situația de la fața locului. Primele contacte cu alți lideri ai mișcării naționaliste basarabene au fost mediate de fratele său, Vlad Bogos, unul dintre animatorii cercului *Deșteptarea* de la Kiev. Fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova conțin însă și un document unic – scrisoarea adresată de Dimitrie Bogos lui Pantelimon Halippa, la 15 aprilie 1917, textul căreia îl reproducem aici *in extenso*, adaptându-l normelor ortografice actuale¹⁶:

„Mult onorat dl Halippa,

Cu nerăbdare aștept vocile basarabenilor. Toți s-au mișcat, toți strigă pentru interesele lor, numai țara mea mamă tace. Până acum tăcerea era frumusețea țării, dar acum-a-i alt timp.

Ascultă ce zic socialiștii germani – numai acele țări or să aibă drept de singurătată, care în război de azi or arăta că locuiesc pe pământ și or ridica vocile sale. Spusa socialiștilor germani este spusa generală, totdeauna. Când spun unii, spun că trebuiește să îndomneze dreptul singurătății și altele drepturi naționale, eu gândesc: oamenii acești ori sunt foarte naivi, ori foarte șireți. Măgulica fără luptă, fără organizare nu face nimica.

Vreau să-ți spun vreo câteva cuvinte ce se face anume aici, eu sunt în regiment, ostașii au stat în grevă, nu știu [dacă] înțeleg ei ce fac or nu, dar știu că ei n-ascultă nici pe un ofițer. Eu totdeauna eram între dâșii cel mai popular, dar acumă nici pe mine nu mă ascultă. Mi se pare că ei au apucat așa boală ca «bassarabschi» cu «Inochint». Sărmanii caută dreptate, trimit delegații să-și găsească dreptatea. A venit timpul când toate națiunile trebuie să ridice capetele și singure să deschidă drumul deșteptării.

¹⁶ ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 103, ff. 85-86v.

Eu am scris fratelui meu că trebuiește acum dumneavoastră să cereți îndesat guvernului rus să dea chip să se strângă toți basarabeni astăzi în regimentele ce locuiesc în Bassarabia și să lupte pe pământul românesc. Ușor și bine.

Aștept cu nerăbdare dezlegarea chestiunii într-așa fel cum am scris.

La revedere,

D. Bogos”.

Așadar, încă în aprilie 1917, Dimitrie Bogos promova o idee clară, pe care a încercat s-o transpună în fapt după ce, revenit în Basarabia, a fost numit, în octombrie 1917, șef al statului-major al Comisariatului militar și responsabil de formarea armatei naționale. Din perspectiva lui, singurul mod în care Basarabia și-ar fi putut câștiga dreptul la autodeterminare era prin activitate intensă – prin „a nu tăcea”, așa cum, la acel moment, încă părea că se întâmplă. Iar cel mai important lucru care trebuia cerut în mod vocal de la guvernul rus era, conform lui Dimitrie Bogos, concentrarea basarabenilor în unități militare naționale, care să revină la baștină și să lupte pe Frontul Român.

Scrisoarea completează imaginea ce se conturează din paginile lucrării *La răspântie...*: soldații din armata rusă, înțelegând ce făceau sau nu, își căutau „dreptatea” sub diferite forme. Forma în care o vedea Dimitrie Bogos la acel moment era anume *legitimarea* dreptului la autodeterminare prin acțiuni vizibile, în primul rând prin crearea de structuri naționale. Aceasta a și fost, presupunem, intenția lui în momentul în care a revenit în Basarabia, cel mai probabil după 10 mai 1917, când colonelul Vl. Piotrovski fusese transferat la conducerea Diviziei 36 Infanterie, iar la conducerea Regimentului 142 Infanterie Zvenigorod venise colonelul Nikolai Samovarov, numele căruia apare în documentele regimentului alături de semnătura altui aghiotant.

Discursul lui Dimitrie Bogos la inaugurarea Sfatului Țării se înscrie în aceeași ordine de idei, cea a creării unor structuri militare naționale, demonstrând consecvența militarului-militant atât în mesajul privat, cât și în cel public: „Noi, Comisariatul provizoriu, până acuma am avut grijă de soldații moldoveni care veneau la noi și cereau să-i adăpostim. Până acuma noi am apărat multe țări, acuma vrem să apărăm țara noastră, care ne este mai scumpă ca orice. Pe acești soldați pentru apărarea țării de primejdie, noi i-am adunat sub drapelul național în regimente moldovenești. De acum înalta obligațiune de a-i aduna pe toți moldovenii din toată Rusia, în regimente naționale moldovenești trece în mâinile Sfatului Țării. D[umnea]voastră trebuie să înfăptuiți toate vi-

surile poporului nostru. Luați măsuri grabnice să fie chemați toți moldovenii în patrie”¹⁷.

Activitatea sa în cadrul structurilor militare locale, pe parcursul anilor 1917-1918, la care se referă pe larg în volumul de memorii, a fost ghidată de aceleași principii naționale.

SUMMARY

The paper presents, in the first part, the biography of Dimitrie Bogos (1889-1946), a Bessarabian officer involved in the national renaissance of Bessarabian Romanians in 1917-1918. In the second part, the authors offer additional data, based on previously unpublished archive material, that contextualize certain moments of D. Bogos's biography: the military institution he graduated from, the military units he was part of during the First World War, as well as the text of a letter that he sent to another nationalist militant, Pan. Halippa, where he suggests the creation of national military units of Bessarabian Romanians (eventually, it was D. Bogos himself who was tasked with creating them).

---

¹⁷ *Basarabia în actul Marii Uniri de la 1918*, coord.: I. Țurcanu, M. Papuc, Știința, Chișinău, 2017, p. 39.

FALERISTICĂ MILITARĂ

Silviu ANDRIEȘ -TABAC *

DISTINCȚIILE MILITARE ALE REPUBLICII MOLDOVA (II)¹

3. Ordinul Ștefan cel Mare, distincția militară supremă a Republicii Moldova

Din punct de vedere formal, Ordinul Ștefan cel Mare este al doilea în ierarhia distincțiilor de stat ale Republicii Moldova. Prestigiul său public însă nu doar că egalează, ci chiar depășește prestigiul *Ordinului Republicii*. Explicația este simplă: Ordinul Ștefan cel Mare s-a conferit, cu rare excepții, numai pentru fapte de arme și jertfe reale aduse pe altarul Patriei.

Denumirea lui s-a conturat practic din start. În rândurile moldovenilor, admirația față de cel mai important domn al Țării Moldovei a fost și a rămas constantă, astfel că numele lui strălucitor a fost propus, din diferite surse, atât pentru distincția supremă generală a noii Republici a Moldovei, cât și pentru cea supremă militară, în considerație fiind luate pentru denumiri până și atributele monumentului domnitorului din centrul orașului Chișinău – crucea și spada.

---

* **Andrieș-Tabac Silviu**, dr., Heraldist de Stat al Republicii Moldova, șeful Cabinetului de heraldică din cadrul Aparatului Președintelui Republicii Moldova.

¹ Vezi partea I a studiului: S. Andrieș-Tabac, *Distincțiile militare ale Republicii Moldova (I)*, în *Cohorta. Revistă de istorie militară*, nr. 1, 2018, pp. 158-171.

La sondajul întreprins de autorii *Legii cu privire la distincțiile de stat* la începutul anului 1992, în rândul savanților Academiei de Științe a Moldovei, artiștilor din uniunile de creație și oficialilor din ministere, pentru acoperirea domeniului distincțiilor militare, după cum consemnează Nicolae Schițco, au fost sugerate diverse soluții. Uniunea Jurnaliștilor din Republica Moldova propunea drept distincție militară supremă Ordinul *Virtutea Militară*, iar printre medalii – Medalia *Pentru Vitejie*. Ministerul Culturii și Cultelor vedea două cele mai înalte distincții, cu aplicare pe toate domeniile de activitate – *Diploma de Onoare a Republicii Moldova* și Ordinul *Ștefan cel Mare și Sfânt*. Institutul de Istorie al AȘM a lansat o gamă largă de oferte de distincții militare naționale – Ordinul *Ștefan cel Mare* (cu grade), Ordinul *Ioan Vodă cel Viteaz*; Ordinul *Mihai Viteazul*, Medalia *Virtutea Militară*, Medalia *Mareșal Averescu*, Medalia *Zimbrul Moldovei*. Un alt reprezentant al Institutului de Istorie, heraldistul Vlad Mischevca, în nume propriu a mai propus următoarele titluri de decorații: Medalia *Spada lui Ștefan* (cu trei clase, pentru virtuți militare întru apărarea Patriei), alături de distincția civilă *Crucea lui Ștefan* (cu trei clase, pentru activitate deosebită în domeniul științei, învățământului, culturii etc.), precum și Însemnul Militar *Sf. Gheorghe Biruitorul*. Alte medalii militare propuse atunci au fost Medalia *Pentru Bărbăție*, Medalia *Voluntarilor*, Medalia *Meritul Militar*².

După câteva filtre, inclusiv prin expertizarea proiectului de lege în comisiile parlamentare, actul final a inclus doar trei distincții pur militare: Ordinul *Ștefan cel Mare*, Medalia *Meritul Militar* și Medalia *Pentru Vitejie*³.

Compartimentul rezervat Ordinului *Ștefan cel Mare* din *Legea Republicii Moldova nr. 1123-XII din 30 iulie 1992 cu privire la distincțiile de stat ale Republicii Moldova* cuprinde trei articole (15-17), al căror conținut nu a fost afectat niciodată la numeroasele modificări și completări, survenite după data adoptării.

În articolul 15, se stipulează faptul că „Ordinul «Ștefan cel Mare» este decorația militară supremă a Republicii Moldova”.

În articolul 16, sunt trecute în revistă meritele pentru care pot fi decorate persoanele fizice și juridice:

„Ordinul «Ștefan cel Mare» se conferă:

- pentru acte de eroism și conducere iscusită a operațiunilor militare;
- pentru bărbăție deosebită în timpul menținerii ordinii publice, apărării drepturilor și libertăților omului;

---

² N. Schițco, *Instituirea sistemului distincțiilor de stat ale Republicii Moldova*, în *Heraldica Moldaviae*, vol. I, 2018, Chișinău, 2019, pp. 115-117.

³ *Legea Republicii Moldova nr. 1123-XII din 30 iulie 1992 cu privire la distincțiile de stat ale Republicii Moldova*, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 7, 30 iulie, 1992, art. 151.

- pentru vitejie și spirit de sacrificiu în asigurarea securității statului, în îndeplinirea unor misiuni speciale;
- pentru alte merite deosebite în apărarea libertății și independenței Republicii Moldova”.

Cel de-al treilea articol, al 17-lea, cuprinde descrierea faleristică a distincției, dată în epocă: „Ordinul «Ștefan cel Mare» se confecționează din argint, reprezentând o stea convexă, poleită cu aur, cu opt colțuri în formă de fascicule de raze divergente. Între razele principale sunt intercalate raze în relief, din argint, la capetele cărora sunt fixate fianite⁴. Razele ies de sub un cerc argintat, cu marginea în relief. În centrul cercului se află efigia în relief a lui Ștefan cel Mare. Fondul cercului este acoperit cu smalt alb. Pe marginea lui este imprimată inscripția în relief, poleită cu aur, «Ștefan cel Mare». Portretul în relief se brunează. Diametrul ordinului la extremitățile razelor este de 45 mm. Ordinul are pe revers un știft cu filet și piuliță de strângere pentru a fi prins de haină”.

La stabilirea culorilor panglicilor pentru baretele de substituie a ordinelor naționale care nu aveau panglici de suspensie, au intrat în joc cele trei culori naționale, în primul rând. Conceptul acestor panglici, după cum am arătat mai sus, a fost propus inițial de Comisia Națională de Heraldică în ședința din 20 decembrie 2002 și aprobat definitiv în ședința din 19 octombrie 2007. *Ordinul Republicii*, care avea deja panglica de gât tricoloră a păstrat aceeași panglică pentru bareta de substituie. Ordinul *Credință Patriei* cu trei clase (instituit în 2004), a primit o panglică mai complicată, care depășea cadrul conturat. Celelalte trei ordine naționale – Ordinul *Ștefan cel Mare*, *Ordinul de Onoare* (instituit în 2002) și Ordinul *Gloria Muncii* (instituit în 1994) – au fost dotate cu panglici create după același tipic: una dintre culorile naționale devenea de bază, iar celelalte se utilizau ca dungi de garnisire la capete, respectându-se o compoziție similară. Ordinul *Ștefan cel Mare* s-a ales în mod natural cu roșu, aceasta fiind culoarea militară prin excelență, Ordinul *Gloria Muncii* cu galben, smaltul heraldic al bogăției și gloriei, *Ordinului de Onoare* revenindu-i albastrul.

Astfel, panglica baretei de substituie a Ordinului *Ștefan cel Mare* a primit următoare descriere: roșie, având pe margini câte două dungi late de 3 mm fiecare – albastre cele dinspre exterior și galbene cele dinspre interior.

⁴ Fianit (din rusă *фианит*, ca abreviere de la *Физический институт им. П. И. Лебедева Академии Наук СССР (ФИАИ)* [Institutul de Fizică P. I. Lebedev al Academiei de Științe a URSS], în laboratoarele cărora a fost obținut în 1968-1972; în engleză *cubic zirconia*, CZ; în română poate apărea și ca *zirconi cubic*) – monocristal sintetic (dioxid de zirconiu, ZrO₂), care se aseamănă, prin aspect și însușiri (duritate, transparență) cu diamantele naturale și este utilizat în giuvaiergerie (în URSS din 1973, când a început producerea lui industrială).

* * *

În anul 2011, în cadrul unei inițiative legislative pentru modificarea *Legii cu privire la distincțiile de stat ale Republicii Moldova*, abandonate de instituția prezidențială în cele din urmă, întregul text al actului a fost redactat, completat și descrierile faleristice ajustate la distincțiile reale confecționate. S-a introdus și noțiunea de statut al fiecărei distincții.

Astfel, compartimentul intitulat *Statutul Ordinului „Ștefan cel Mare”* a cuprins primele două articole din legea veche, dar în următoarea redacție:

„Ordinul *Ștefan cel Mare* este distincția de stat militară supremă a Republicii Moldova.

Ordinul *Ștefan cel Mare* se conferă:

- pentru acte de eroism și conducere iscusită a operațiunilor militare;
- pentru bărbăția deosebită manifestată în timpul menținerii ordinii publice, apărării drepturilor și libertăților omului;
- pentru vitejie și spirit de sacrificiu manifestate la asigurarea securității statului, la îndeplinirea unor misiuni speciale;
- pentru alte merite deosebite în apărarea libertății și independenței Republicii Moldova”.

În primul alineat, redactarea a constat doar în înlocuirea termenului „decorație” cu sintagma mai exactă „distincție de stat”, după cum și în cel de-al doilea s-a intervenit exclusiv din punct de vedere literar, fără a afecta deloc esența.

Un al doilea compartiment din noua redacție, cu titlul *Descrierea Ordinului „Ștefan cel Mare”*, a înglobat prevederile vechiului articol 17, rezervat descrierii faleristice a distincției. Noua redacție a acesteia era:

„Însemnul Ordinului *Ștefan cel Mare* reprezintă o stea convexă cu opt colțuri, compusă din fascicule de raze piramidale divergente multiplicare, de aur, axele verticală și orizontală ale stelei, trecând prin mijlocul cavităților dintre colțurile stelei, iar vârfulurile razelor centrale ale fasciculelor înscriindu-se într-un cerc imaginar cu diametrul de 45 mm. Peste steaua cu opt colțuri broșează o cruce-stea de argint, înscrisă în același cerc imaginar, ușor labată, formată din patru raze-brațe lungi, fațetate și globulate cu fianite, și radiantă cu alte patru raze-brațe mai scurte, ordonate în săritoare, de asemenea fațetate și globulate cu fianite. Crucea este încărcată cu un medalion rotund cu diametrul de 22 mm, având chenar de aur în relief, iar în mijloc, în câmp alb, efigia în relief de argint brunat a domnului Țării Moldovei Ștefan cel Mare și Sfânt, însoțită de legenda cu litere capitale arhaizate de aur, în dreapta și în stânga capului ȘTEFAN / CEL MARE. Însemnul se confecționează din argint, poleit cu aur și emailat, și este prevăzut pe revers cu un sistem de prindere.

Panglica baretei de substituire a Ordinului *Ștefan cel Mare* este roșie având pe margini câte două dungi late de 3 mm fiecare – albastre cele dinspre exterior și galbene cele dinspre interior. Toate trei culori sunt în nuanțele culorilor naționale ale Republicii Moldova”.

* * *

Ordinul *Ștefan cel Mare* ca operă de artă este realizarea artistului plastic Simion Odainic, cel care a creat întregul prim set de distincții de stat de la 1992. Ca model de portret pentru domnitor a servit chipul statuii lui Alexandru Plămădeală din inima Chișinăului. Pentru fotografierea monumentului din diferite unghiuri, de la înălțime, a fost antrenat Pavel Balan, angajat al instituției prezidențiale. În acest scop a fost închiriat special un camion cu macara⁵. Pozele obținute, care au fost printre altele utilizate și la bancnotele naționale, și la buletinul de identitate, nu au fost însă suficiente pentru Simion Odainic, alt rând de imagini fiind luate ulterior pentru acesta de fotografii Boris Capnin⁶.

Marea realizare artistică și semantică a acestui ordin a constat însă nu atât în chipul domnitorului, cât în forma deosebită a stelei. Artistul plastic a avut la început intenția să introducă pentru acest ordin suportul în formă de cruce, specific faleuristicii europene clasice. Această idee însă nu era agreată de elita politică de atunci. Să ne amintim de faptul că la 1992 ne aflam într-o țară condusă tot de elita veche a Partidului Comunist al Moldovei, în mare parte atee și chiar atee militantă!

În cele din urmă, artistul a recurs la ideea de stea, dar a avut intuiția să organizeze razele acesteia astfel încât steaua formată din raze multiplicat să semene mai curând cu o cruce formată din raze multiplicat. În fig. 1 se poate vedea desenul alb-negru al autorului realizat în contur într-o primă variantă.

Primul tiraj de o mie de exemplare al Ordinului *Ștefan cel Mare* a fost bătut la monetăria din București, împreună cu toate celelalte distincții din 1992. Ordinul a avut noroc, monetăria respectând până la capăt viziunea și voința autorului. Singurele retușuri importante au fost aduse de autor la portretul domnitorului. Diferențele dintre primul portret (fig. 1), care se înscrie în chipul romantic al domnitorului creat în gravura și pictura națională la sfârșitul sec. XIX - începutul sec. XX, și portretul final (fig. 2), în care Ștefan cel Mare ni se prezintă într-un chip personalizat, ușor diferit și de sculptura lui Alexandru Plămădeală, se pot constata cu ochiul liber. Steaua-suport în versiune finală a fost redactată foarte puțin.

⁵ Comunicat de Nicolae Schițco.

⁶ Comunicat de Simion Odainic.

După cum am arătat și în altă parte, Ordinul Ștefan cel Mare, „al cărui suflu de măreție și exclusivitate străbate prin răceala metalului și emailurilor”, rămâne cea mai reușită operă faleristică din primul set de distincții ale țării noastre⁷.

Fig. 1. Simion Odainic,
Ordinul Ștefan cel Mare, schiță,
desen alb-negru realizat în contur

Fig. 2. Ordinul Ștefan cel Mare.
Fotografie.

* * *

Prima conferire a Ordinului Ștefan cel Mare s-a făcut prin Decretul Președintelui Republicii Moldova Mircea Snegur nr. 188 din 24 august 1992, act prin care au fost decorați 126 de participanți la acțiunile de luptă pentru apărarea independenței și integrității Republicii Moldova. Dintre acești eroi 95 de luptători au fost decorați post-mortem.

În perioada 1992-2017 au fost decorați alți 381 de participanți la conflictul militar de la Nistru, dintre care 131 post-mortem.

Ordinul Ștefan cel Mare a fost conferit și unor persoane care și-au dat sau și-au riscat viața în situații de urgență pe timp de pace.

De distincția militară supremă s-au învrednicit și unele persoane juridice:
– Brigada de Poliție cu Destinație Specială *Fulger* a Ministerului Afacerilor Interne (2011);

⁷ S. Andrieș-Tabac, V. Bogdan, *Distincțiile de Stat ale Republicii Moldova*, în *Simbolurile naționale ale Republicii Moldova*, „Cu drag” SRL, Chișinău, 2010, p. 366.

- Academia de Poliție Ștefan cel Mare a Ministerului Afacerilor Interne (2012);
- Centrul Național Anticorupție (2017);
- Direcția de Poliție a mun. Chișinău (2017);
- Serviciul de Protecție și Pază de Stat (2019).

La data de 2 iulie 2019, când s-au împlinit 515 ani de la moartea marelui voievod, numărul persoanelor fizice și juridice decorate cu Ordinul Ștefan cel Mare al Republicii Moldova se ridică la 422⁸.

SUMMARY

Being a part of a larger series, the present study encompasses the Moldovan national and corporate awards, currently conferred for military merits.

This second episode consists of a detailed history of the establishment, manufacturing and improving of the Order „Ștefan cel Mare” (Stephen the Great, prince of Moldavia from 1457 to 1504) – the supreme military distinction of the Republic of Moldova, instituted on July 30, 1992, together with other national newly created distinctions. The concept of the order is due to the plastic artist Simion Odainic. The first series of 1.000 achievements was manufactured by the State Mint of Bucharest.

On July 2, 2019 (Stephen the Great died on July 2, 1504), the Order „Ștefan cel Mare” consists of 422 knights, most of them being participants in the military conflict for the maintaining of the independence and territorial integrity of the Republic of Moldova carried on the Dniester River in 1992. Many of them were distinguished post-mortem.

The Order is one of the most beautiful conceptual and artistic achievements in the series established in 1992 and the most prestigious distinction of the Republic of Moldova.

---

⁸ Statistica decorațiilor ne-a fost comunicată de Serviciul distincției de stat al Aparatului Președintelui Republicii Moldova. Aducem mulțumiri șefului serviciului, domnului Vladimir Bogdan, și doamnei consultant principal Svetlana Moldovanu.

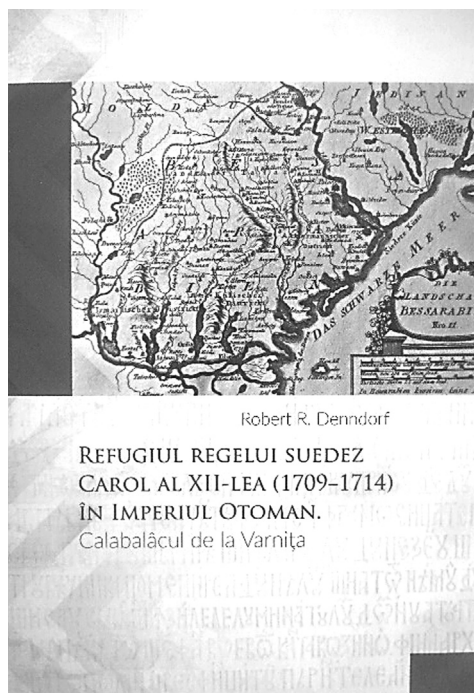

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

FILE DIN RELAȚIILE ISTORICE MOLDO-SUEDEZE

Robert R. Denndorf,
Refugiul regelui suedez Carol al XII-lea (1709-1714)
în Imperiul Otoman. Calabalâcul de la Varnița,
Chișinău, 2019, 516 p. ISBN 978-9975-139-85-4.

Lucrarea semnată de Robert R. Denndorf reflectă un segment important din istoria Războiului Nordic (1700-1721) și din viața regelui suedez Carol al XII-lea (1697-1718), unul dintre cei mai mari comandanți de oști din Europa acelor vremuri. Este vorba de perioada aflării lui și a unor trupe suedeze în apropierea Cetății Bender. Pe baza taberei de la Varnița a regelui s-a construit orașelul numit de suedezi „Micul Stockholm”, „Noul Stockholm” sau „Carlopolis”, iar de turci „Micul Bender”, devenit capitală *de facto* a Suediei.

Cartea începe cu un studiu introductiv semnat de dr. Dinu Poștarencu (pp. 6-14), un specialist în istoria Tighinei¹ și Varniței². Lucrarea propriu-zisă este formată din 15 compartimente, inclusiv

¹ D. Poștarencu, *Din istoria Tighinei*, Chișinău, Universitas, 1992.

² D. Poștarencu, *Istoria satului Varnița*, Chișinău, 1992.

Introducere, Stampe și fotografii, Bibliografie și Indexurile de evenimente, localități, persoane, noțiuni și abrevieri.

Autorul, Robert R. Denndorf, este un colecționar sas din România emigrat în Germania, dar care a activat mult timp în Suedia. Colecțiile dumisale, compuse din gravuri, litografii și hărți, se referă îndeosebi la Moldova, Muntenia, Transilvania și regiunile învecinate lor, precum și la teritorii legate cumva de aceste principate. Faptul că autorul nu e istoric de profesie și-a lăsat o amprentă vizibilă asupra stilului lucrării: narativ, vioi, ușor de lecturat. Este unul din cazurile când un neistoric (dar nu și neavizat în istorie) a ajuns la nivelul unui specialist profesionist.

Lucrarea în cauză reprezintă o ediție nouă, revăzută și completată substanțial, a celei de limbă germană din 2017³. În ea autorul și-a propus „să pună cap la cap relatările sporadice din izvoarele istorice și să ofere cititorului o imagine cât mai completă posibil, dar în același timp realistă, a refugiului regelui suedez” (p. 23). În noua ediție a cărții, R. R. Denndorf a anexat peste 400 de imagini (stampe și fotografii), majoritatea din colecțiile autorului. Textele de pe stampe constituie o sursă importantă referitoare la subiectul lucrării. Autorul s-a bazat mult în cercetările sale pe stampe și gravuri privind Cetatea Tighina (Bender), constatând că nu sunt atestate astfel de gravuri datând de înaintea anului 1709, iar în perioada 1709-1714 ele apar într-un număr destul de mare, ca spre sfârșitul sec. XVIII să se piardă interesul față de această cetate.

Baza izvoristică a lucrării mai include cronici moldovenești, muntenesti, otomane, dar și pe o vastă istoriografie. Un loc deosebit de important în acest sens îl ocupă jurnalele de călătorie și memoriile persoanelor din anturajul regelui Carol al XII-lea (pp. 21-24).

Ca introducere în temă, autorul face o succintă istorie a cetății Tighina (pp. 25-29); arată creșterea rolului cetății în contextul modificării situației internaționale, pe fondalul intervenției Suediei și Rusiei în Polonia; examinează situația dificilă a Moldovei, Munteniei și Transilvaniei după pacea de la Carloviț din 1699 (pp. 30-31); elucidează condițiile în care Carol al XII-lea a venit la Tighina (pp. 32-38) pe fondalul conflictelor suedezo-ruse, în contextul luptei pentru moștenirea poloneză.

Un capitol întreg este dedicat moldovenilor din armata suedeză (pp. 39-74), în care sunt examinate probleme precum participarea lor în cadrul campaniilor din Polonia, în timpul și după bătălia de la Poltava, dar și refugiarea lor, împreună

---

³ R. R. Denndorf, *Als Koning Karl XII, von Schweden Gast der Rumanen war. Der Kalbalik von Bender*, Books on Demand, Norderstedt, 2017.

cu regele, la Oceakov, apoi la Bender (la Varnița și Calfa). În sursele folosite de autor ei erau numiți „valahi suedezi”, dar proveneau direct din Moldova sau din mediul foștilor mercenari moldoveni din armata poloneză a regelui Augustus.

Autorul prezintă în detalii etapele constituirii coloniei suedeze de la Bender - Varnița; analizează cauzele mutării repetate a taberei regale (de două ori în preajma Benderului și o dată la Varnița); scoate în evidență relațiile regelui cu anturajul său, cu cârmuitorii statelor din regiune, precum și multe amănunte referitoare la viața cotidiană a comunității suedeze (pp. 77-114).

R. R. Denndorf arată că, în perioada 1709-1713, Tighina (Benderul) a devenit „un centru al diplomației europene” grație aflării lui Carol al XII-lea acolo (pp. 120-129). Din tabăra suedeză de lângă Bender regele a luat decizii importante pentru Suedia (în domeniul administrației, construcțiilor și cercetării), iar legăturile cu Stockholmul, dar și corespondența diplomatică cu capitalele europene au fost destul de strânse datorită organizării unui serviciu de poștă de campanie, rapid și bine organizat (pp. 130-136). Pe drept cuvânt se poate afirma că în acea perioadă „Suedia era cârmuită din Moldova”⁴.

Un capitol separat este dedicat bătăliei de la Stănilești (1711) și jocului diplomatic ce a precedat și a urmat această confruntare militară dintre ruși și turci. În el s-a examinat problema implicării unor trupe suedeze în acea luptă. Autorul împărtășește părerea încetățenită în epocă precum că, în cazul participării personale a lui Carol al XII-lea la bătălia de la Stănilești, sau măcar la tratativele de pace ce au urmat, s-ar fi schimbat radical raportul de forțe în Europa de Est (pp. 142-187).

Subiectul central al cărții, anume *Calabalâcul de la Varnița din ianuarie 1713* (pp. 188-222), este bazat pe multiple memorii ale participanților și oferă o sumedenie de amănunte. Acest eveniment a condus la părăsirea Varniței și la stabilirea lui Carol al XII-lea la Dimotica, lângă Edirne, în interiorul Imperiului Otoman, iar ulterior, în 1714, la „repatrierea regelui suedez și a suitei sale” (pp. 226-270). Autorul urmărește cu atenție traseul parcurs de rege în drumul spre casă: Imperiul Otoman-Muntenia-Transilvania-Ungaria-Austria-Germania, până la orașul Stralsund (localitate germană sub stăpânire suedeză), la Marea Baltică. Prezintă interes calea din Transilvania și până în Germania, deoarece ea fost concepută și realizată în cea mai mare taină, iar regele a urmat-o fiind deghizat și purtând numele conspirativ de Frisk (Frisch) Peter.

Într-un compartiment aparte autorul reflectă asupra interferențelor româno-suedeze (pp. 271-288), pe care le vede manifestate în arhitectură (contribuții la

---

⁴ Adică de pe teritoriul înstrăinat al Moldovei. În 1538, Tighina moldovenească a fost transformată în Benderul otoman.

construcția Turnului Colțea din București), biserică (despre susținerea luteranilor din Transilvania) și genetice (cu privire la soldații suedezi rămași pe loc). De asemenea, se constată anumite amprente ale acestor relații chiar în Suedia propriu-zisă, în așa numitele „urme orientale” (alimentație, toponimie, arhitectură).

Un deosebit interes îl prezintă compartimentul *Stampe și fotografii* (p. 289-468). El cuprinde un număr impunător de hărți, planuri și portrete de epocă, care nu au încăput ca material ilustrativ în textul propriu zis al lucrării, precum și descrierea tuturor imaginilor cărții, grupate după capitole. Ele provin în mare parte din colecțiile personale ale autorului, și constituie în sine o sursă istorică importantă. Deși sunt axate pe istoria lui Carol al XII-lea, ele oferă o varietate largă de informații suplimentare, inclusiv cu caracter militar, referitoare la istoria Țării Moldovei și a teritoriilor limitrofe.

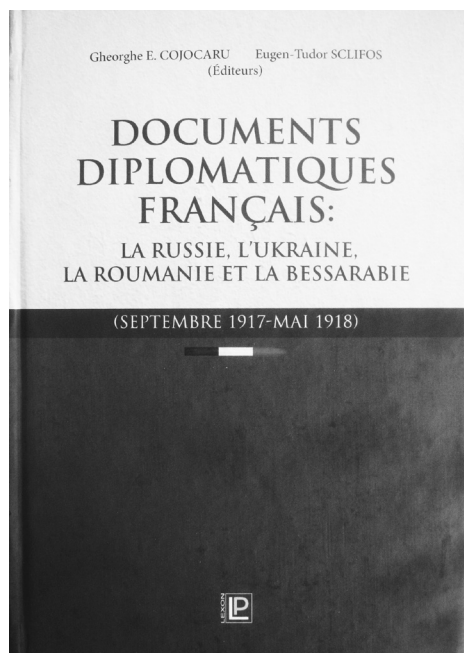
Recomand lucrarea realizată de R. R. Denndorf tuturor celor interesați de istorie militară, de istorie internațională, națională și locală, precum și tuturor celor preocupați de cercetarea relațiilor istorice moldo-suedeze.

Sergiu BACALOV

**EVENIMENTELE DIN ANII 1917-1918
DIN RUSIA, ROMÂNIA ȘI BASARABIA
REFLECTATE ÎN DOCUMENTELE DIPLOMATICE
FRANCEZE**

**Documents diplomatiques français: la Russie, l'Ukraine,
la Roumanie et la Bessarabie (septembre 1917 - mai 1918),
éditeurs: Gheorghe E. Cojocaru, Eugen-Tudor Sclifos,
Chișinău, Lexon-Prim, 2018, 544 p. ISBN 978-9975-139-75-5¹.**

Evenimentele desfășurate în anii 1917-1918, care au marcat atât evoluția istoriei universale, cât și istoria națională, rămân în centrul atenției istoricilor. La formarea unei imagini mai complete asupra acestora contribuie în mod esențial sursele documentare inedite descoperite în arhivele din țară și de peste hotare.

În acest sens, menționăm editarea de către istoricii Gheorghe Cojocaru și Eugen Sclifos a colecției de documente *Documents diplomatiques français: la Russie, l'Ukraine, la Roumanie et la Bessarabie (septembre 1917 - mai 1918)*. Colecția conține 749 documente identificate în Arhiva de Politică Externă de la Paris, care reflectă evenimente cu privire

¹ *Documente diplomatice franceze: Rusia, Ucraina, România și Basarabia (septembrie 1917 – mai 1918)*, editori: Gheorghe Cojocaru, Eugen-Tudor Sclifos, Chișinău, Lexon-Prim, 2018, 544 p. ISBN 978-9975-139-75-5.

la Rusia, Ucraina, România, regiunea Caucazului, dar mai ales la Basarabia, în perioada sus-menționată, din perspectiva politicii externe și implicării Franței în Europa de Est și Sud-Est. Lucrarea cuprinde telegramele și rapoartele trimise de ministrul francez la Iași, Charles de Beauvoir, conte de Saint-Aulaire, de ambasadorii Franței la Petrograd, Paris, Londra, Washington, de șeful Misiunii Militare Franceze în România, Henri Berthelot, de șeful Misiunii Militare Franceze în Rusia, generalul Henri Niessel, adresate Ministerului de Externe de la Paris. Aceste documente scot în prim-plan importanța strategică pe care o aveau România și Rusia meridională în politica externă franceză.

În studiul introductiv se menționează că documentele aduc în discuție o gamă variată de probleme: de la recunoașterea Republicii Ucrainene și trimiterea unui comisar francez la Kiev, la proclamarea autonomiei Basarabiei, sub forma Republicii Democratice Moldovenești, (la 2 decembrie 1917), a independenței acesteia (la 24 ianuarie 1918) și până la actul din 27 martie 1918. Colecția cuprinde documente ce vizează relațiile României cu puterea bolșevică, tensiunile apărute odată cu intrarea armatei române în Basarabia (în ianuarie 1918), arestarea lui Constantin Diamandi și expulzarea acestuia de pe teritoriul Rusiei etc. O mare parte din documente se referă la o eventuală încheiere a păcii între România și Puterile Centrale, dar și la poziția pe care urmau s-o adopte Aliații. E urmărită și eventualitatea ca, în condițiile agravării stării anarhice de pe Frontul Român, generate de retragerea în dezordine a trupelor ruse și tensionarea relațiilor cu guvernarea bolșevică, Regele Ferdinand și întregul guvern român să fie evacuați în adâncul Rusiei².

Colecția deschide și noi perspective pentru cercetarea problemelor de istorie diplomatică și militară ce au marcat anii 1917-1918.

În primul rând, ea oferă detalii inedite referitoare la situația de pe Frontul de Est în timpul Primului Război Mondial, atitudinea Franței și implicarea acesteia în evenimentele desfășurate în zonă. Spre exemplu, multiple rapoarte relatează despre propaganda franceză realizată prin conferințe, buletine informative, filme despre trupele rusești, precum și solicitarea de a deschide, suplimentar la cel de la Iași, încă două centre propagandistice: la Galați și la Odessa³. La o analiză generală a documentelor se poate remarca atenția deosebită pe care diplomația franceză o acorda situației din or. Odessa, considerat principalul centru politic, economic și militar de pe Frontul de Est. Unul dintre rapoartele trimise de contele de

---

² Gh. E. Cojocaru, E.-T. Scifos, *Documents diplomatiques français: la Russie, l'Ukraine, la Roumanie et la Bessarabie* (septembre 1917 - mai 1918), Chișinău, 2018, p. 6.

³ *Ibidem*, p. 73.

Saint-Aulaire ministrului afacerilor externe Alexandre Ribot include, de exemplu, date despre organizații propagandistice existente la Odessa, precum organizația serviciilor germane, bulgare, bulgare-otomane, evreiești, grecești de propagandă, inclusiv date cu privire la fiecare conducător, principalii membri, scopul urmărit și sediul instituției⁴. Pe fundalul acțiunilor din ce în ce mai decise ale bolșevicilor, al situației grave de pe frontul ruso-român, în contextul în care regiunea Odessa ar fi putut fi invadată de Puterile Centrale, iar rezervele de cereale ar fi putut nimeri în mâinile inamicului, compromițând astfel situația aliaților de pe Frontul Est-European, zona devenea din ce în ce mai importantă⁵. În scopul remedierii situației pe frontul româno-rus, generalul H. Berthelot și contele de Saint-Aulaire au formulat o serie de recomandări ce vizau reorganizarea căii ferate din Basarabia și, în general, din Rusia meridională; crearea unei comisii interaliatate, ce să asigure furnizarea produselor necesare în România; acordarea de credite guvernului român pentru achiziții directe și stabilirea depozitelor de alimente în sudul Rusiei; organizarea rezistenței în sudul Rusiei, prin gruparea în jurul armatei române a straturilor considerate „sănătoase” ale populației Rusiei (cazaci, ucraineni, elemente rusești); formarea unei armate cehoslovace, care urma să reunească etnici cehi (100.000) și sârbi (150.000); crearea unor centre suplimentare de propagandă etc. Reieșind din documentele identificate, constatăm că, în situația creată, reprezentanților aliaților (Franța, Anglia, Italia, SUA) li se cerea să-și gestioneze acțiunile în conformitate cu următoarele principii: a) gruparea forțelor de luptă ale frontului din sudul Rusiei sub conducerea generalului H. Berthelot; b) organizarea unei armate cehoslovace sub comanda aceluiași șef; c) furnizarea de către puterile aliate a unui buget special pentru întreținerea noii armate constituite⁶.

O altă chestiune ce poate fi analizată în baza acestor documente inedite de arhivă este situația revoluționară din Rusia și impactul acesteia asupra situației militare de pe Frontul Român. Se discuta deschis despre efectul pe care îl avea situația gravă din Rusia asupra armatei române, constatându-se că dizolvarea armatei ruse ar afecta radical viitorul României. Astfel, guvernul francez recomanda să se insiste pe lângă guvernul României ca acesta să continue lupta în Basarabia, precum și în bazinul carbonifer „Donet”, întărind astfel nucleul contingentelor

⁴ Organizația bulgarilor era condusă de către Șt. Popov, directorul Băncii Centrale din Sofia, avându-i ca membri pe V. Balkanski, V. Stanef și C. Colorof; scopurile lor principale, se considera, erau spionajul pe Frontul Român, precum și susținerea evadării bulgarilor din Cadrilater, încorporați în armată română. Despre alte organizații de propagandă, despre presa și situația din or. Odessa a se vedea detaliat: *Ibidem*, pp. 75-84.

⁵ *Ibidem*, p. 104.

⁶ *Ibidem*, pp. 127-128.

conduse de generalul Aleksei Kaledin. Diplomația franceză încerca să facă tot posibilul pentru a menține moralul românilor, sugerând pe diferite căi că aliații consideră în continuare cauza românească drept una sacră⁷. În scopul opririi la timp a dezastrului de pe frontul ruso-român, reprezentanții statelor Antantei au încercat să identifice diferite soluții: pe lângă trimiterea diviziilor sârbe și cehe pe frontul românesc, în vederea întăririi armatei române, au propus susținerea trupelor rusești, care continuau lupta și nu acceptau trădarea și devastarea țării lor, acordarea de asistență militară din partea Japoniei, precum și stabilirea cel puțin a unui contact informal cu teritoriile autonome din apropierea României – Ucraina, Basarabia, regiunile controlate de cazaci, armeni etc. – dat fiind că aceștia puteau oferi puterilor Antantei atât asistență militară, vitală pe Frontul de Est, cât și aprovizionare cu alimente și materiale⁸. Se propunea și stabilirea de legături cu atamanul A. Kaledin, conducătorul cazacilor, priviți ca cei care ar putea garanta ordinea în sudul Rusiei, precum și securitatea persoanelor și a frontierelor⁹. Guvernul francez era dispus să încurajeze formarea unei armate comune polono-ucrainene, în contextul în care, inclusiv în societatea rusă, se exprimau tranșant opinii cu privire la necesitatea de a continua războiul, iar bolșevicii erau prezentați ca cei ce au „trădat” cauza Alianțelor.

Această colecție de documente deschide noi perspective și în cercetarea altei chestiuni legate de Primul Război Mondial: semnarea păcii separate de către Rusia Sovietică și influența acesteia asupra situației Antantei în Europa de Est și de Sud-Est. Astfel, încă în 29 noiembrie 1917, G. Clemenceau a fost informat că *Decretul despre pace*, semnat de Vl. Lenin, a fost acceptat și de generalul Nikolai Duhonin, care susținea că „Pacea este indispensabilă, însă Consiliul Comisarilor Poporului nu este în măsură să rezolve această chestiune”, respectiv, concluziona generalul H. Berthelot, armata rusă va continua războiul până când va apărea un guvern cu drepturi depline, pentru a hotărî această problemă¹⁰.

Documentele identificate în Arhivele Diplomatice Franceze reflectă și legătura dintre situația din Ucraina și cea de pe Frontul de Est. Astfel, Alianții au susținut recunoașterea Republicii Ucrainene cu condiția ca aceasta să continue războiul de partea aliaților. De fapt, obiectivul major al Franței în acea fază era să reconstituie în sudul Rusiei (Ucraina, Basarabia, Regiunea Donului, Caucaz) linia de rezistență și să restabilească ordinea.

---

⁷ *Ibidem*, p. 100,

⁸ *Ibidem*, pp. 103-104.

⁹ *Ibidem*, pp. 104-105, 114,

¹⁰ *Ibidem*, pp. 114-16.

Colecția de documente oferă un material extrem de util pentru studiu cercetătorilor interesați de istoria Basarabiei în anii 1917-1918, inclusiv de prezența militară română în spațiul pruto-nistrean. Astfel, în corespondența sa, contele de Saint-Aulaire pune problema basarabeană, susținând necesitatea implicării ofițerilor francezi în remedierea situației existente în regiune după proclamarea autonomiei teritoriale, cu scopul de a instrui unitățile militare basarabene – un total de 250.000 de bărbați, care ar fi suplimentat frontul într-o manieră extrem de utilă pentru aliați¹¹. În susținerea deciziei sale, contele argumenta că basarabeni refuzau să-l recunoască pe Vl. Lenin; că ar fi pregătiți să-i ajute pe români cu alimente, Basarabia reprezentând o zonă strategică importantă, care poate deveni un furnizor important de cereale din Bender, Tiraspol, zona Prutului, carne – din Bolgrad și Ismail, furaje – din Bălți, Soroca etc., oferind alimente suficiente pentru a asigura 4.000.000 de oameni și 5.000.000 de cai timp de 1 an. Contele de Saint-Aulaire prezenta și lista persoanelor ce au consimțit să susțină direcția propusă de misiunea franceză, menționându-i pe Emanoil Catelly, Ioan Pelivan, Vasile Ciorescu, Paul Gore, Constantin Mimi, Pan Halippa, Onisifor Ghibu, Daniel Ciugureanu etc.¹². Documentele reflectă și desfășurarea evenimentelor din Basarabia în primăvara anului 1918.

În concluzie, putem susține cu certitudine că volumul de documente depistate și publicate de istoricii Gh. E. Cojocaru și E.-T. Scifos are o valoare istoriografică considerabilă, permițând abordarea din noi perspective a unor probleme de istorie națională și universală, oferind pentru cercetările de istorie militară și istorie diplomatică date originale și inedite.

*Cristina GHERASIM*¹³

---

¹¹ *Ibidem*, p. 122.

¹² *Ibidem*, p. 123-126.

¹³ **Gherasim Cristina**, dr., cercetător științific superior, Institutul de Istorie.

Adresa redacției:
or. Chișinău MD 2001
strada Tighina, 47
tel/fax 22 30 34
e-mail: istorie_militara@yahoo.com
www.istoriamilitara.org